

แนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้าง
อุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

GUIDELINES FOR THE PROMOTING SUSTAINABLE CULTIVATING PROCESS OF FAMILY,
SCHOOL AND COMMUNITY TO ENHANCE THE SUFFICIENCY BEHAVIOR OF CHILDREN

Mrs. Chatchaya Corriere

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Education in Development Education
Department of Educational Policy, Management, and Leadership

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2019

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	แนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่าง ยั่งยืนให้แก่เด็ก
โดย	นางชัชชญา คอ์เรียว
สาขาวิชา	พัฒนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เฟื่องอรุณ ปรีดีติติก

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริเดช สุชีวะ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร.อมรวิรัช นาคทรรรถ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เฟื่องอรุณ ปรีดีติติก)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ดร.ศาลีนา บุญเกื้อ)

ัชชญา คอ์เรีย : แนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก. (GUIDELINES FOR THE PROMOTING SUSTAINABLE CULTIVATING PROCESS OF FAMILY, SCHOOL AND COMMUNITY TO ENHANCE THE SUFFICIENCY BEHAVIOR OF CHILDREN) อ.ที่ปรึกษาหลัก : ผศ. ดร.เฟื่องอรุณ ปรีดีติติก

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก 2) วิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุนและเงื่อนไขอุปสรรคของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก และ 3) นำเสนอแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก ผลการวิจัยพบว่า

1. กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก มีขั้นตอน 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ชั้นกระตุ้นความคิด 2) ชั้นวางแผน 3) ชั้นลงมือปฏิบัติ และ 4) ชั้นประเมินผล

2. ปัจจัยสนับสนุนของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก มี 4 ด้าน ได้แก่ 1) ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกันตนเอง 2) ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว 3) ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา 4) ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

3. เงื่อนไขอุปสรรคของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก มี 2 ด้าน ได้แก่ 1) เงื่อนไขอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับ 2) เงื่อนไขอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว

4. แนวทางร่วมในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก มี 2 ด้าน คือ ด้านกระบวนการบ่มเพาะ มี 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) สร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) สร้างกระบวนการวางแผนของเด็กตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3) กระตุ้นการลงมือปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 4) สะท้อนการเรียนรู้ของเด็กหลังการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 5) ติดตามและประเมินผลของการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการมีส่วนร่วม คือ สร้างการมีส่วนร่วมระหว่างครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน

สาขาวิชา พัฒนศึกษา

ปีการศึกษา 2562

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5883450527 : MAJOR DEVELOPMENT EDUCATION

KEYWORD: SUFFICIENTCY BEHAVIOR CULTIVATING PROCESS

Chatchaya Corriere : GUIDELINES FOR THE PROMOTING SUSTAINABLE CULTIVATING PROCESS OF FAMILY, SCHOOL AND COMMUNITY TO ENHANCE THE SUFFICIENCY BEHAVIOR OF CHILDREN.

Advisor: Asst. Prof. FUANGARUN PREEDEDILOK, Ph.D.

The objectives of this research are to 1) analyze processes of the sustainable cultivating process of family, school and community to enhance the sufficiency behavior of children, 2) analyze supporting factors and obstacle conditions of the sustainable cultivating process of family, school and community to enhance the sufficiency behavior of children, and 3) present guidelines for the promoting sustainable cultivating process of family, school and community to enhance the sufficiency behavior of children. The results revealed that,

1. Cultivating process of family, school and community to enhance the sufficiency behavior of children consists of 4 steps which are 1) provoking thought, 2) plan, 3) action, and 4) evaluation.

2. Supporting factors related to cultivating process of family, school and community to enhance the sufficiency behavior of children consists of 4 factors which are 1) supporting factors related to oneself 2) supporting factors related to family 3) supporting factors related to school, and 4) supporting factors related to community

3. Obstacle conditions of cultivating process of family, school and community to enhance the sufficiency behavior of children consists of 2 aspects which are 1) obstacle condition related to oneself, and 2) obstacle condition related to family

4. Common guidelines for the promoting sustainable cultivating process of family, school and community to enhance the sufficiency behavior of children consists of 2 aspect. Aspect of participation consists of 5 steps which are 1) create awareness, 2) create children' planning process, 3)stimulate children' sufficiency behavior, 4) reflect the children's learning after following the sufficiency economy philosophy, and 5) monitor and evaluate the performance of following the sufficiency economy philosophy. Aspect of participation is creating participation between family, school and community.

Field of Study: Development Education

Student's Signature

Academic Year: 2019

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้เนื่องจากได้รับความกรุณาอย่างยิ่งจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เพ็ญอรุณ ปรีดีติลล ซึ่งท่านได้เสียสละเวลาเป็นอย่างมากในการให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทางการเขียนงานวิจัย และให้ข้อคิดเห็นต่าง ๆ ผู้วิจัยรู้สึกทราบบ้างซึ่งในพระคุณและความเมตตาของอาจารย์ จึงขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้ นอกจากนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร. อมรวิรัช นาคทรพรพ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และ ดร. ศาลินี บุญแก้ว กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย ที่ได้คอยให้คำแนะนำและคำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ในการทำวิทยานิพนธ์เสมอมา และคอยให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยมาตลอดระยะเวลาที่ศึกษา ผู้วิจัยรู้สึกทราบบ้างซึ่งในพระคุณอย่างยิ่ง และขอกราบขอบพระคุณในความเมตตาของท่านทั้งสองอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์พัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุกท่าน ที่อบรมสั่งสอน มอบความรู้ และประสบการณ์อันมีคุณค่าแก่ผู้วิจัยตลอดระยะเวลาการศึกษาระดับมหาบัณฑิต

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ธีรเชษฐ์ ป้องจันมณีสกุล และ ดร. นันทกาญจน์ ชินประห์ษฐ์ ที่ให้ความกรุณาเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการคัดเลือกโรงเรียนกรณีศึกษา ประกอบกับ ศาสตราจารย์ ดร. ธีระ รุญเจริญ อาจารย์ ดร. อัจฉรา โยมสินธุ์ อาจารย์ ดร. รัตน์ดา เลิศวิชัย และ อาจารย์ ลัดดา จุลวงศ์ ที่ให้ความกรุณาเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ นอกจากนี้ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร. อัจฉรา โยมสินธุ์ อาจารย์ ดร. วรวิมล แสงเฟื่อง อาจารย์ ดร. อุทุมพร อินทจักร์ อาจารย์ ดร. นันธิดา จันทรางศุ และ ผศ. ดร. อรุณี หงษ์ศิริวัฒน์ ที่ให้ความกรุณาเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม

ขอขอบพระคุณผู้บริหารทั้ง 2 โรงเรียนกรณีศึกษา ที่ให้ความกรุณาอนุญาตและให้ความร่วมมือใน การเก็บข้อมูล รวมถึงคณาจารย์ ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชน ที่ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์เป็นอย่างดี

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ บิดา มารดา ที่ได้สนับสนุนด้วยการอบรมสั่งสอน อีกทั้งเป็นกำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนด้วยความรักความห่วงใยเสมอมา และเป็นแรงผลักดันจนผู้วิจัยความสำเร็จการศึกษาในครั้งนี้

ชัชชญา คอร์เรียม

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
1.2 คำถามการวิจัย.....	7
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	7
1.4 ขอบเขตการวิจัย	8
1.5 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	8
1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	9
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	11
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับบริโภคนิยม.....	13
1.1 ความหมายของบริโภคนิยม.....	13
1.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมบริโภคนิยม.....	14
1.3 ปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากค่านิยมบริโภคนิยม	21
ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับอุปนิสัยพอเพียง.....	22
2.1 หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	22

2.1.1 ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.....	22
2.1.2 ความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	24
2.1.3 องค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	25
2.2 อุปนิสัยพอเพียง.....	29
ตอนที่ 3 เศรษฐกิจพอเพียงกับการศึกษา.....	39
3.1 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.....	39
3.2 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.....	39
3.3 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนด้านอยู่อย่างพอเพียง.....	41
3.4 แนวทางการให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา.....	42
3.5 การประเมินและเกณฑ์คุณภาพสถานศึกษาแบบอย่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (สถานศึกษาพอเพียง).....	43
3.6 ความสอดคล้องของการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs).....	44
ตอนที่ 4 แนวคิดเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูและการอบรมปมนิสัย	47
4.1 ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูและการอบรมปมนิสัย.....	47
4.2 ความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูและการอบรมปมนิสัย	48
4.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูและการอบรมปมนิสัย	48
4.4 วิธีการอบรมเลี้ยงดูและการอบรมปมนิสัย.....	49
ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	51
5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุปนิสัยพอเพียง	51
5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดู.....	56
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	58
ตอนที่ 1 การวิเคราะห์กระบวนการปมเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก.....	58

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก มีขั้นตอนการดำเนินการดังต่อไปนี้	63
ตอนที่ 3 การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อสร้างเสริมอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก มีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้	64
บทที่ 4 กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก.....	73
ตอนที่ 1 ความหมายของการบ่มเพาะและกระบวนการบ่มเพาะ ขั้นตอน ปัจจัยและเงื่อนไขของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง.....	74
1. ความหมายของการบ่มเพาะ.....	74
2. ความหมายของกระบวนการบ่มเพาะ.....	75
3. ขั้นตอนของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง.....	76
4. ปัจจัยสนับสนุนของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง.....	81
5. เงื่อนไขของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง.....	85
ตอนที่ 2 โรงเรียนกรณีศึกษา.....	88
1. โรงเรียน ก.....	88
1.1 ข้อมูลทั่วไป.....	88
1.2 ลักษณะอุปนิสัยพอเพียงของนักเรียนโรงเรียน ก.....	91
1.3 กระบวนการบ่มเพาะเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงของโรงเรียน ก.....	94
2. โรงเรียน ข.....	132
2.1 ข้อมูลทั่วไป.....	132
2.2 ลักษณะอุปนิสัยพอเพียงของนักเรียนในโรงเรียน ข.....	134
2.3 กระบวนการบ่มเพาะเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงของโรงเรียน ข.....	137
บทที่ 5 ปัจจัยและเงื่อนไขของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก.....	179

ตอนที่ 1 ปัจจัยสนับสนุนของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก.....	179
1. ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับตนเอง.....	179
2. ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว.....	184
3. ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา.....	187
4. ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน.....	192
ตอนที่ 2 เงื่อนไขของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก.....	194
1. เงื่อนไขอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับตนเอง.....	194
2. เงื่อนไขอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว.....	194
บทที่ 6 การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก.....	200
ตอนที่ 1 การนำเสนอร่างแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก.....	200
ตอนที่ 2 แนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก.....	206
บทที่ 7 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	218
ตอนที่ 1 สรุปผลการวิจัย.....	218
ตอนที่ 2 อภิปรายผลการวิจัย.....	230
บรรณานุกรม.....	257
ภาคผนวก.....	273
ภาคผนวก ก 1 แนวคำถามสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ.....	274
ภาคผนวก ก 2 แบบบันทึกการสังเกตอุปนิสัยพอเพียงของเด็ก.....	275
ภาคผนวก ก 3 แบบสัมภาษณ์ครู/ผู้บริหารสถานศึกษา/ผู้ปกครอง/ผู้นำชุมชน/ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก.....	276
ภาคผนวก ข 1 รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ.....	280

ภาคผนวก ข 2 รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	281
ภาคผนวก ข 3 รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ	283
ประวัติผู้เขียน	284

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 2.1 ตารางแสดงแบบจำลองของพฤติกรรมการซื้อของผู้บริโภค	17
ตารางที่ 2.2 ลักษณะของอุปนิสัยพอเพียงของเด็ก	36
ตารางที่ 2.3 นิยาม ตัวชี้วัด และพฤติกรรมบ่งชี้ของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนด้านอยู่อย่างพอเพียง ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน	42
ตารางที่ 3.1 วันที่เวลาและสถานที่ที่สัมภาษณ์กลุ่มในแต่ละโรงเรียน	63
ตารางที่ 3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย และผลลัพธ์	67
ตารางที่ 6.1(ร่าง) แนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก	202
ตารางที่ 6.2 แนวทางร่วมในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก	207
ตารางที่ 6.3 แนวทางเฉพาะในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก	209

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย	10
ภาพที่ 2.1 สรุปรัชฎาของเศรษฐกิจพอเพียง.....	28
ภาพที่ 4.1 อุปนิสัยพอเพียงของเด็ก	178
ภาพที่ 5.1 หลักปฏิบัติตนของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน	199

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ท่ามกลางกระแสของยุคโลกาภิวัตน์มีผลทำให้คนไทยได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต มุมมองตามแบบอย่างตะวันตกมากขึ้น เช่น วิถีชีวิต (Life style) แบบรีบเร่ง การบริโภคอาหารจานด่วน การแต่งกายตามสมัยนิยม คำพูดใช้คำในภาษาอังกฤษมากขึ้น การที่เราได้เรียนรู้วัฒนธรรมตะวันตกตามแบบสมัยนิยม จะทำให้เราได้ชื่นชมกับวัฒนธรรมการบริโภคนิยม (ทัศนียา บริพิศ, 2556) การบริโภคในสังคมไทยนั้นเป็นไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุดเพราะไม่ได้เป็นการบริโภคเพื่อประโยชน์ใช้สอยเพียงอย่างเดียวอีกต่อไปแล้ว เมื่อเป็นการบริโภคสัญจรจึงทำให้เกิดการบริโภคอย่างต่อเนื่องเพื่อนิยามตนเองผ่านการบริโภคสินค้า เนื่องจากสัญจรเป็นสิ่งที่ไม่มีความตายตัว สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้บริโภคจึงไม่อาจหลุดพ้นจากวงจรแห่งการบริโภคได้ สะท้อนให้เห็นถึงสังคมปัจจุบัน บริโภคสินค้าโดยคำนึงถึงความหมายแฝงอยู่ในตัวสินค้า มากกว่าประโยชน์ใช้สอยที่แท้จริงของสินค้า ผู้คนมุ่งแสวงหาการบริโภคเพื่อสร้างความแตกต่างให้กับตนเอง อันเนื่องมาจากการต้องการเป็นที่ยอมรับจากบุคคลอื่นในสังคม ต้องการมีสถานะทางสังคมที่ดีในสังคมปัจจุบันมากยิ่งขึ้น (จุฑารัตน์ จงทวีเกียรติ, 2555)

ในสังคมปัจจุบันนั้น บริโภคนิยมเป็นส่วนสำคัญของชีวิตสมัยใหม่ ชีวิตในสังคมก่อนหน้านี้เป็นชีวิตที่เป็นอิสระจากความต้องการทางการตลาด แต่ถูกเปลี่ยนแปลงเป็นโลกที่ความต้องการและความปรารถนาของผู้บริโภคนั้นสำคัญยิ่ง ลักษณะของการบริโภค สาเหตุที่เราบริโภค และปัจจัยต่าง ๆ ที่กำหนดให้เราบริโภคนั้นกลายเป็นความสำคัญที่เพิ่มขึ้นและมีผลกระทบต่อวิถีการใช้ชีวิตประจำวันของเรา (Miles, S, 2006) แต่การที่มนุษย์สนใจสิ่งที่อยู่ด้านนอกตัวหรือสิ่งที่เป็นรูปธรรมเท่านั้น ทำให้มนุษย์หลงลืมที่จะพัฒนาคุณภาพด้านในของตนเอง เสพสุขตามแนวคิดบริโภคนิยม ระบบคุณค่าต่าง ๆ ในสังคมได้ถูกบิดเบือนไป กลายเป็นค่านิยมที่ส่งเสริมแทนการเกื้อกูลโอบอ้อมอารี (ประเวศ วะสี, 2549)

ลัทธิบริโภคนิยม ซึ่งจะเน้นการบริโภคสินค้าจากบริษัทข้ามชาติ ซึ่งในกรณีของต่างประเทศจะเห็นได้จากการทำการตลาดหรือการเร่งผลิตสินค้า เพื่อขยายฐานของสินค้า ลักษณะการบริโภคสินค้าของคนไทยในบางครั้งนั้นเป็นการยากที่จะแยกแยะคำระหว่างคำว่า คุณค่าการใช้สอย (Use Value) คือ สิ่งที่มีคุณค่าในลักษณะที่จำเป็นกับลักษณะการบริโภคเชิงสัญจร (sign) คือ สิ่งที่บริโภคที่แสดงให้เห็นถึงสถานะทางสังคม ในการบริโภคสัญจรนั้น ตัวอย่างเช่น การเปรียบเทียบคนป่าในเผ่าหนึ่งที่เขาต้องการนาฬิกา เขาไม่ได้ต้องการนาฬิกาไปใช้สอย แต่เขาอยากได้มาเพื่อเป็นสมบัติ ซึ่งถือ

แสดงเป็นสัญญาณของอำนาจ ในสังคมสมัยใหม่เป็นสังคมแห่งการบริโภคสัญญาณ (ทัศนียา บริพิศ, 2556)

คุณค่าที่เกิดจากการบริโภคของคนไทยกลุ่มบริโภคนิยมนั้น เป็นการสร้างคุณค่าเทียมในสังคมไทย เป็นค่านิยมที่ต้องดิ้นรนและจะต้องเอาชนะคนในสังคมให้ยอมรับว่าตนเองหรูหรา ดุติ มีอำนาจวาสนา เหตุผลที่คนไทยกลุ่มบริโภคนิยมเห็นคุณค่าของบริโภค เพราะเมื่อบริโภคแล้วทำให้มนุษย์ในสังคมมองว่าเป็นผู้มีฐานะร่ำรวย เป็นผู้มีอำนาจ เป็นผู้ดีในสังคม การบริโภคที่ดีนั้น ควรมองดูที่คุณค่าที่แท้จริงของการบริโภคปัจจัย 4 การที่มีมุมมองว่าบริโภคเพื่อให้คนในสังคมมองว่าดุติ มีฐานะร่ำรวย มีอำนาจนั้น มิใช่คุณค่าของการบริโภค คุณค่าที่แท้จริงของการบริโภคควรให้คุณค่าที่แท้จริงแก่มนุษย์ คือ บริโภคเพื่อพัฒนาคุณภาพของชีวิต มิใช่สนองตัณหา ถ้าหากมีมุมมองว่าบริโภคเพื่อให้สังคมยอมรับว่ารวยมีฐานะ มีอำนาจวาสนา สำหรับคนที่ไม่มีเงินก็จะพยายามแสวงหาแต่การบริโภคที่เกินความจำเป็นซึ่งอาจเป็นปัญหาทำให้คนในสังคมไทยเกิดการแข่งขันและทำให้สังคมได้รับความเดือดร้อน การที่เราดิ้นรนในการแสวงหาบริโภคปัจจัย 4 เช่นนี้ ความสุขจะเกิดขึ้นกับคนไทยกลุ่มบริโภคนิยมได้อย่างไร เพราะแม้แต่ดิ้นรน แข่งขันกับเวลา ซึ่งพิจารณาแล้วการบริโภคเช่นนี้ อาจสร้างความทุกข์มากกว่าความสุขก็เป็นได้ (พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, 2556)

นอกจากนี้ จากผลสำรวจเรื่อง สถานการณ์คุณธรรมของสังคมไทย ของศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) ร่วมกับ ศูนย์สำรวจความคิดเห็น “นิด้าโพล” สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์ (นิด้า) พบว่าระดับความรุนแรงของปัญหาวิกฤติทางด้านคุณธรรมในภาคกลางนั้นที่สูงที่สุดคือ ปัญหาพฤติกรรมวัตถุนิยม บริโภคนิยม ไม่มีความพอเพียง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.03 โดยทำการสำรวจระหว่างวันที่ 29 พฤศจิกายน - 22 ธันวาคม 2559 จากประชาชนทั่วประเทศที่อาศัยอยู่ในภาคกลาง กระจายทุกระดับการศึกษาและอาชีพ จำนวน 2,000 หน่วยตัวอย่าง ค่าความคลื่อนมาตรฐาน (Standard Error: S.E.) ไม่เกินร้อยละ 0.02 และยังพบว่า สถานการณ์ปัญหาที่มีความรุนแรงในสังคมไทยคือด้านความซื่อสัตย์ สุจริต การทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งเป็นประเด็นวิกฤติมากที่สุด ร้อยละ 20.73 และรองลงมาคือ ปัญหาขาดความสามัคคี เกิดความขัดแย้งในสังคม ร้อยละ 19.30 และปัญหาจิตสำนึกสาธารณะ ขาดความรับผิดชอบต่อสังคม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม ร้อยละ 14.69 (ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน): 2560)

ผลการวิจัยเรื่องการรับรู้และดำเนินชีวิตแบบสังคมพอประมาณ (MOSO) ของประชาชนในจังหวัดนนทบุรี ยังพบว่าประชาชนมีหนี้สินคิดเป็นร้อยละ 78.50 มีสาเหตุของหนี้สินมากจากการซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น โทรศัพท์ เครื่องซักผ้า ตู้เย็น เครื่องปรับอากาศ ฯลฯ คิดเป็นร้อยละ 18.45 (ทิพย์สุตา หมั่นหาญ, 2554: บทคัดย่อ) และผลกระทบของการบริโภคนิยมอีกด้านหนึ่งคือ ค่านิยมบริโภคนิยมทำให้มีการเกิดขึ้นของเซ็กส์ในรูปแบบใหม่ คือ “เซ็กส์เพื่อการบริโภค” และ

ร่างกายผู้หญิงถูกทำให้เป็นสินค้า เพื่อให้ได้มาซึ่งเงินทองหรือสิ่งของแลกเปลี่ยนเพื่อสนองความต้องการของผู้ใช้หรือผู้ชาย นอกเหนือจากผู้หญิงขายบริการเป็นอาชีพอยู่แล้ว ได้เพิ่มที่มาของสินค้าแหล่งใหม่ มีคุณภาพ อีกทั้งราคาตลาดยังสูงกว่าหญิงขายบริการทางเพศทั่วไป นั่นคือ “นักเรียนนักศึกษา” ซึ่งปัจจุบันมีแนวโน้มมากขึ้นเรื่อย ๆ (ไทยพับลิก้า, 2557: ออนไลน์)

จากสภาพปัญหาในปัจจุบันจะพบว่าเด็กและเยาวชนเติบโตอยู่ในยุคกระแสบริโภคนิยม กำลังเผชิญกับกระแสค่านิยมเลียนแบบวัฒนธรรมตะวันตกอย่างรุนแรง ค่านิยมการบริโภคดังกล่าวดึงดูดให้เด็กใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ ส่งผลต่อค่านิยมและพฤติกรรมของเยาวชนไทยในด้านต่าง ๆ อาทิ เช่น ด้านการบริโภคอาหาร ด้านการใช้ชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ในปัจจุบัน เป็นที่นิยมเป็นอย่างยิ่ง เรียกว่า โซเชียล มีเดีย (Social Media) พบว่ากลุ่มเยาวชนวัยรุ่นส่วนใหญ่ ใช้โซเชียล มีเดีย (Social Media) เพื่อความบันเทิงมากกว่าแสวงหาความรู้ ซึ่งความเจริญทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วได้นำค่านิยมแบบวัตถุนิยมเข้ามา ทำให้เกิดความหลงใหลมัวเมามากยิ่งขึ้น ส่งผลให้เยาวชนวัยรุ่นขาดการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผลในการใช้ชีวิต (กมลาศ ภูวนาธิพงศ์, 2 เมษายน 2558)

ผลกระทบจากบริโภคนิยม ซึ่งเป็นปัญหาด้านค่านิยมและศีลธรรม เช่น อาชญากรรม ยาเสพติด หนี้สิน และการคอร์รัปชัน อาจบรรเทาลงได้ด้วยการปลูกฝังบ่มเพาะเด็กและเยาวชนในปัจจุบันให้มีจิตสำนึกและอุปนิสัยพอเพียง (Sufficiency Mindset and Behavior) (ปริยานุช ธรรมปิยา, 2558) สอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2560-2564 พัฒนาศักยภาพของครอบครัว โดยมีเป้าประสงค์คือ 1) ครอบครัวมีศักยภาพ และสัมพันธภาพที่ดี สามารถทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม 2) สมาชิกของครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งทางร่างกายจิตใจ และสติปัญญา คุณธรรมและจริยธรรม มีภูมิคุ้มกัน และสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น ซึ่งมีกลยุทธ์คือ 1) ส่งเสริมให้ครอบครัวมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มีสัมพันธภาพที่ดี และทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม 2) ส่งเสริมให้ครอบครัวดำเนินชีวิตโดยยึดมั่นในหลักคุณธรรมและจริยธรรม 3) ส่งเสริมให้ครอบครัวดำเนินชีวิตตามแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ครอบครัวมีภูมิคุ้มกัน สามารถพึ่งพาตนเองได้ภายใต้สภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

สอดคล้องกับคุณธรรมที่พึงประสงค์ 4 ประการ ในยุคไทยแลนด์ 4.0 อันได้แก่ 1) พอเพียง 2) วินัย 3) สุจริต 4) จิตอาสา (दनัย จันท์เจ้าฉาย, 2561: ออนไลน์) และยังสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ซึ่งได้คงอัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากแผนพัฒนานาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545-2549) มาเป็นแนวปฏิบัติ ควบคู่กับการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดการพัฒนาประเทศที่สมดุล เป็นธรรม และยั่งยืน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552) และยังสอดคล้องกับ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2560-2564) ซึ่งเป็นฉบับปัจจุบัน และยังคงยึดหลักการพัฒนาประเทศ ที่สำคัญ คือหลักของเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาที่ยั่งยืน และคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ที่ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9-11 และยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

การบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กจะเป็นทางแก้ปัญหา ซึ่งควรเริ่มจากครอบครัว ซึ่งสถาบันครอบครัวเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม ที่มีบทบาทสำคัญต่อการศึกษา เป็นพื้นฐานโครงสร้างทางสังคมที่ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างพฤติกรรมและวัฒนธรรมของเด็ก ประสบการณ์ภายในครอบครัวมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างค่านิยม ทศนคติ ความเชื่อ พฤติกรรม และบุคลิกภาพ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนา (นภเนตร ธรรมบวร, 2541) สอดคล้องกับ Sears, Maccoby, and Levin (1997, อ้างถึงใน ภัทริยา จันทรเพ็ญ, 2552) ที่ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดู ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ว่า การอบรมเลี้ยงดูของพ่อ แม่ เป็นกระบวนการที่ส่งผลต่อการกระทำของเด็กในอนาคต พฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลหนึ่งนั้นส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อ แม่ ในสถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมอันดับแรกสุดที่เด็กเป็นสมาชิก และดังที่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้ทุกส่วนในสังคมมีส่วนร่วมพัฒนาผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดเด็กมากที่สุด โดยเริ่มจากบ้าน คือ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง และโรงเรียน ครู อาจารย์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนทุกคนในชาติต้องร่วมมือกันพัฒนาคุณภาพของคนไทย

พ่อแม่ ผู้ปกครอง และครอบครัว จึงเป็นกลไกสำคัญในบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงได้ ดังจะเห็นได้จาก การที่ตลอดระยะเวลาของการทรงเป็นยุวกษัตริย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงเชื่อฟังพระราชโอรยาของสมเด็จพระบรมราชชนนีเป็นอย่างดี พระองค์ทรงได้รับการอบรมให้รู้จักการให้ โดยพระสมเด็จพระบรมราชชนนีทรงตั้งกระป๋องออมสินเรียกว่า “กระป๋องคนจน” เอาไว้ หากทรงนำเงินไปทำกิจกรรมแล้วมีกำไร จะต้องถูกเก็บภาษี หยอดใส่กระป๋องนี้ 10 เปอร์เซ็นต์ ทุกสิ้นเดือนสมเด็จพระบรมราชชนนีจะเรียกประชุม เพื่อถามว่าจะเอาเงินในกระป๋องนี้ไปทำอะไร เช่น มอบให้โรงเรียนคนตาบอด มอบให้เด็กกำพร้าหรือทำกิจกรรมเพื่อคนยากจน ปีหนึ่ง ๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงเบิกดินสอแค่ 12 แท่ง ใช้เดือนละแท่งจนกระทั่ง กุด หลอดยาสีพระทนต์ ทรงใช้เงินแบนราบเรียกคล้ายกระดาษ ทรงรับสั่งกับข้าราชการบริหารเสมอว่า การนั่งรถคนละคันเป็นการสิ้นเปลือง ให้นั่งรวมกัน ไม่โปรดให้มีขบวนยาวเหยียด ไม่ทรงโปรดสวมเครื่องประดับ เช่น แหวน สร้อยคอ ของมีค่าต่าง ๆ ยกเว้น นาฬิกา เมื่อทรงพระเยาว์ แม้จะได้เงินค่าขนมทุกอาทิตย์ แต่ยังทรงรับจ้างเก็บผักผลไม้ไปขาย เมื่อได้เงินมาก็นำไปซื้อเมล็ดผักมาปลูกเพิ่ม ครั้งหนึ่ง ทรงกราบทูลสมเด็จพระบรมราชชนนีว่าจะอยากได้จักรยาน เพราะเพื่อนคนอื่น ๆ เขามีจักรยานกัน

สมเด็จพระบรมราชชนนีตอบว่า “ลูกอยากได้จักรยาน ลูกก็ต้องเก็บค่าขนมไว้สิ หยอดกระป๋องวันละเหรียญ ได้มากค่อยเอาไปซื้อจักรยาน” กล้องถ่ายรูปกล้องแรกของพระองค์ คือ Coronet Midget ทรงซื้อด้วยเงินสะสมส่วนพระองค์ เมื่อพระชนม์เพียง 8 พรรษา (กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ, 2559) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชจึงเป็นตัวอย่างของการรู้จักอดออม ซึ่งได้รับการปลูกฝังมาจากสมเด็จพระบรมราชชนนี และชี้ให้เห็นว่าการปลูกฝังจากครอบครัวมีผลต่ออุปนิสัยพอเพียงอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม

ดังนั้น พ่อ แม่ ผู้ปกครอง และครอบครัว จึงเป็นบุคคลในสถาบันครอบครัวที่มีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูเด็ก ครอบครัวเป็นจุดเริ่มการเรียนรู้ของชีวิตลูก พ่อแม่เป็นครูคนแรกและเป็นครูที่ติดตามสอนลูกไปทุกช่วงวัย และพ่อแม่ ผู้ปกครองก็มีบทบาทสำคัญในการสั่งสอน ฝึกฝน อบรมบ่มนิสัยให้แก่เด็ก (สุมน อมรวิวัฒน์, 2545) ซึ่งการพัฒนาเด็กที่ดีเริ่มต้นจากครอบครัว เด็กจะเติบโตและมีคุณภาพชีวิตและบุคลิกภาพอย่างไร จะเป็นคนดีมุ่งทำประโยชน์แก่สังคมหรือจะเป็นคนด้อยศักยภาพ สร้างปัญหาแก่ตนเองและสังคม ส่วนหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับสภาพครอบครัว และวิธีการอบรมเลี้ยงดูจากบุคคลในครอบครัวเป็นสำคัญ (เยาวนุช ทานาม, 2545) แม้โรงเรียนจะช่วยปลูกฝังหลักคิด ความพอเพียง แต่ครอบครัวหรือพ่อแม่ก็มีส่วนสำคัญต่อการบ่มเพาะเด็ก ๆ ในชีวิตประจำวันด้วยเช่นกัน หากผู้ปกครองมีความเชื่อว่าหลักพอเพียงมีผลดีต่อลูกหลานและประเทศชาติ ก็สามารถนำหลักคิดไปใช้กับลูกหลายได้ที่บ้านเช่นกัน เช่น การฝึกให้ลูกคิดว่าจะทำอะไรต้องพอเพียง คือให้รู้จักตนเอง ใช้ชีวิตบนพื้นฐานความจริง ใช้เหตุผลในการตัดสินใจ จะทำอะไรก็ให้คิดถึงผลที่จะตามมา ด้วยความรอบรู้ รอบคอบ ไม่ประมาท และมีคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ถ้าได้ชีวิตก็จะเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคง (ปรียานุช, 2559: สัมภาษณ์)

นอกจากครอบครัวจะมีความสำคัญในการอบรมบ่มเพาะเด็กแล้ว สถานศึกษาก็มีความสำคัญเช่นกัน ดังพระราชกระแสฯ ด้านการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่ได้ดำรัสว่า ครูต้องสอนให้เด็กนักเรียนมีน้ำใจ ครูไม่จำเป็นต้องมีความรู้ทางเทคโนโลยี แต่ต้องมุ่งปลูกฝังความดีให้นักเรียนขั้นต้น ต้องอบรมบ่มนิสัยให้เป็นพลเมืองดี เด็กโตก็ต้องทำเช่นกัน เราต้องฝึกหัดให้นักเรียนรู้จักทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นหมู่คณะมากขึ้น จะได้มีความสามัคคีรู้จักดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความรู้และประสบการณ์แก่กัน ทำเป็นตัวอย่างให้นักเรียนเป็นคนดี นักเรียนรักครู ครูรักนักเรียน (ไทยโพสต์, 2559: ออนไลน์) ด้วยความสำคัญของการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงของเด็ก กระทรวงศึกษาธิการ (2552) ได้มีนโยบายที่จะสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามรอยพระยุคลบาท เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง โดยอัญเชิญมาใช้เป็นหลักในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพสามารถพึ่งตนเองได้ คนส่วนใหญ่พอมี พอกิน พอใช้ พออยู่ ในการดำเนินชีวิต โดยหลักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และมีคุณธรรมกำกับความรู้เป็นกรอบในการ

ดำรงชีวิต และเป็นพลเมืองดีของชาติ จึงได้ร่วมกับคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)

ภายใต้คณะทำงานขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงด้านสถาบันการศึกษาและเยาวชนได้พยายามสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในวงการศึกษาเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับบทบาทภารกิจของแต่ละบุคคล และปลูกฝังปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำรงชีวิตให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนนำไปสู่การปรับแนวทางการพัฒนาด้วยการกำหนดนโยบายด้านการศึกษา โดยนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ ใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันทางศาสนา และองค์กรภาคส่วนต่าง ๆ ให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ตามเจตนารมณ์ของการปฏิรูปการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552) การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษานี้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ซึ่งกำหนด 1 ใน 5 เป้าหมายของหลักสูตร คือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ มีวินัย และปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ (Character) หรือจุดเน้นคุณภาพผู้เรียน 8 ประการ ได้แก่ รักชาติ-ศาสนา-กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย มีจิตสาธารณะ (ปรียานุช ธรรมปิยา, 2557)

นอกจากการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวและสถานศึกษาจะมีความสำคัญต่อการบ่มเพาะอุปนิสัยของเด็กแล้ว ชุมชนก็มีความสำคัญในการสร้างเสริม สนับสนุน เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ชุมชนก็มีความสำคัญในการสร้างเสริม สนับสนุน ดังที่ ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2560) กล่าวว่า ทุกคนในชุมชนต้องร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ตามความถนัด ความเหมาะสม และตามบทบาท ที่ได้รับความเห็นชอบจากชุมชน เพื่อให้ตนเองและครอบครัวมีโอกาสได้อยู่ในชุมชนที่มีคุณธรรมและความสุขร่วมกัน หนึ่งในหน้าที่ของชุมชนคือ ให้ความสนใจกับการศึกษาของบุตรหลานและเยาวชนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอบรมบ่มนิสัยของสมาชิกใหม่ระดับปฐมวัย การเลี้ยงดูเด็กให้ถูกต้องตามวัย เพื่อให้สมาชิกใหม่ของชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี และร่วมกันปลูกฝังค่านิยมและทัศนคติที่ดีให้แก่สมาชิกในชุมชน ให้มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในการสร้างคุณงามความดี มีคุณธรรม จริยธรรม สร้างสรรค์กิจกรรมที่ก่อให้เกิดความผูกพันทางจิตใจ ให้แรงเสริม ให้กำลังใจกัน เพื่อสร้างความภาคภูมิใจ และมีศรัทธาต่อชุมชน เป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดในชุมชน

สอดคล้องกับ ขยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (ม.ป.ป.: ออนไลน์) ที่กล่าวว่า ครอบครัวและชุมชนต่างก็เป็น ส่วนประกอบซึ่งกันและกันอย่างมีอาจแยกออกจากกันได้ ส่วนประกอบทั้ง 2 ส่วนนี้ล้วนมีหน้าที่เอื้อ ประโยชน์เกื้อกูลต่อการพัฒนาให้ชุมชนเจริญก้าวหน้า ทั้งบ้านและชุมชน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนใน การบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้กับเด็ก จึงสนใจวิเคราะห์กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก ซึ่งเพื่อที่จะสามารถลด ค่านิยมและพฤติกรรมบริโภคนิยมในลงได้ และให้เกิดความเป็นอยู่อย่างพอเพียง ตามหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ได้ทรงพระราช ดำรัสไว้ และเมื่อได้ศึกษากระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษา เพื่อเสนอเป็นแนวทางในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อ เสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก เพื่อให้เกิดเป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนตาม เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก (Sustainable Development Goals: SDGs) ซึ่งมีความ สอดคล้องกับหลักการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งทางด้านวัตถุ/เศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม (ศาลินา บุญเกื้อ และนันทกกาญจน์ ชินประห์ชัย, 2559)

1.2 คำถามการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ มีคำถามการวิจัยดังต่อไปนี้

1.2.2 กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัย พอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็กในปัจจุบันเป็นอย่างไร

1.2.2 ปัจจัยสนับสนุนและเงื่อนไขอุปสรรคของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็กมีอะไรบ้าง

1.2.3 แนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อ เสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็กควรเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์การวิจัยดังต่อไปนี้

1.3.1 เพื่อวิเคราะห์กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อ เสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

1.3.2 เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุนและเงื่อนไขอุปสรรคของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

1.3.3 เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาเรื่อง แนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก มีขอบเขตการวิจัย ได้แก่

1.4.1 ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลในปีการศึกษา 2561

1.4.2 ผู้วิจัยศึกษากรณีศึกษา คือ สถานศึกษา ครอบครัว และชุมชน จำนวน 2 แห่ง ที่เป็นต้นแบบด้านการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก

1.5 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1.5.1 **แนวทางการส่งเสริม** หมายถึง วิธีการดำเนินการที่เอื้อต่อกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียง ประกอบด้วย 1) แนวทางหลัก 2) แนวทางรอง และ 3) แนวทางระดับปฏิบัติของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน

1.5.2 **กระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง** หมายถึง ขั้นตอนของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน ที่ส่งเสริมให้เกิดการเกิดการเรียนรู้และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจนฝังลึกเป็นอุปนิสัยพอเพียง โดยมีขั้นตอนคือ 1) ขั้นการกระตุ้นความคิด 2) ขั้นการวางแผน 3) ขั้นการลงมือปฏิบัติ และ 4) ขั้นการประเมินผล

1.5.3 **อุปนิสัยพอเพียง** หมายถึง พฤติกรรมการดำเนินชีวิตของเด็กตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้ 1) ใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยในการใช้จ่าย 2) ใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี 3) ปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล 4) ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน 5) เป็นมิตรและแบ่งปัน 6) มุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น 7) วางแผนการเรียนรู้ การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และ 8) ใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม

1.5.4 **เด็ก** หมายถึง นักเรียนซึ่งกำลังเรียนอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1.5.5 **สถานศึกษา** หมายถึง โรงเรียนระดับประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

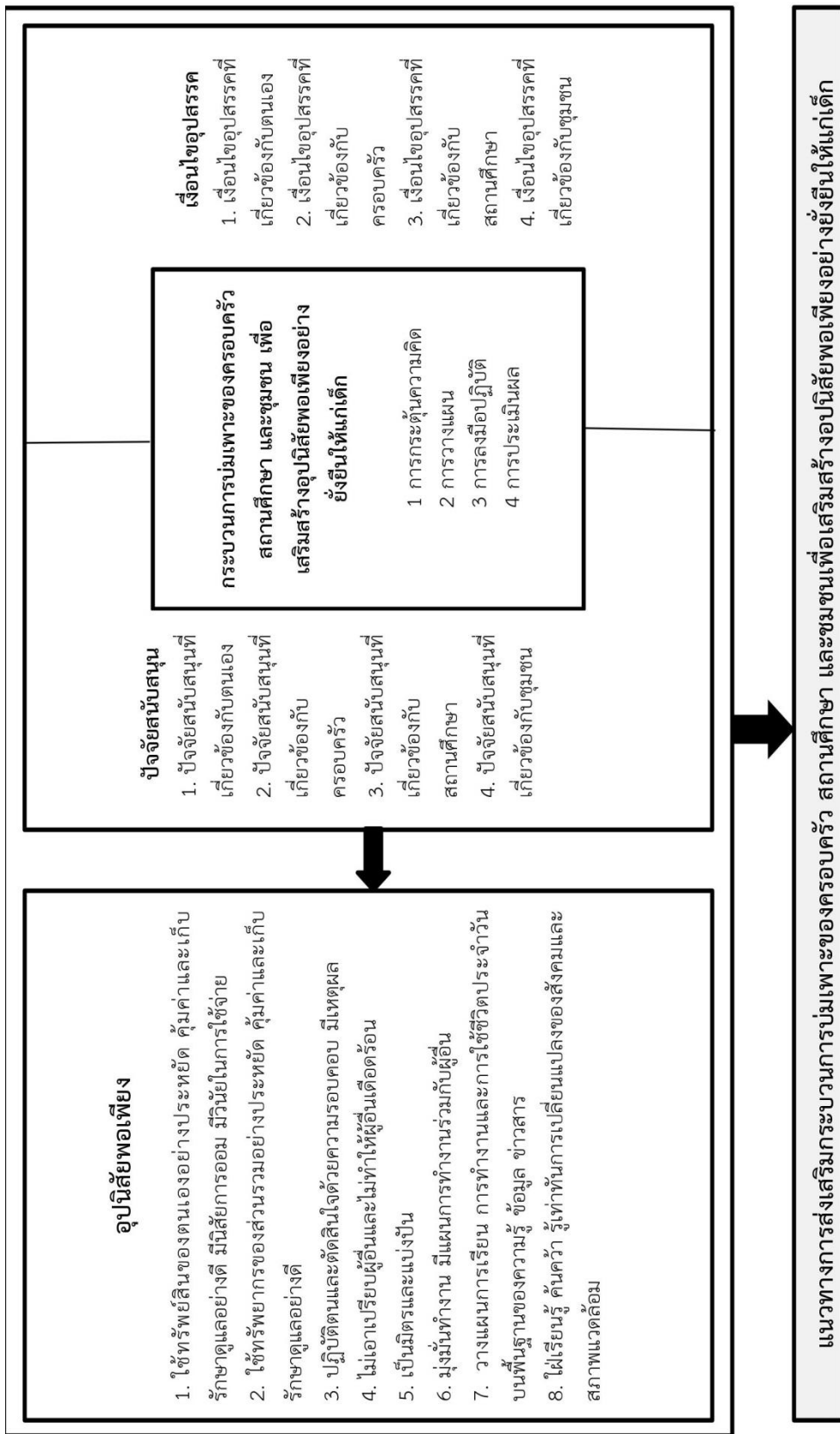
1.5.6 ปัจจัยสนับสนุน หมายถึง องค์ประกอบที่เอื้อต่อความสำเร็จของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวสถานศึกษา และชุมชนที่ทำให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืน ได้แก่ 1) ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับตนเอง 2) ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว 3) ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา 4) ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

1.5.7 เงื่อนไขอุปสรรค หมายถึง องค์ประกอบที่เป็นอุปสรรคต่อกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนที่ทำให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืน ได้แก่ 1) เงื่อนไขอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับตนเอง 2) เงื่อนไขอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว 3) เงื่อนไขอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา 4) เงื่อนไขอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยนำเอาแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงมาเป็นกรอบแนวคิด ได้แก่ 1) ขั้นการกระตุ้นความคิด 2) ขั้นการวางแผน 3) ขั้นการลงมือปฏิบัติ และ 4) ขั้นการประเมินผล และมีปัจจัยสนับสนุนและเงื่อนไขอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงสำหรับเด็ก มาเป็นกรอบในการวิจัย และพฤติกรรมการณ์ดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหรืออุปนิสัยพอเพียงนั้น มีคุณลักษณะ 8 ด้าน ดังต่อไปนี้ 1) ใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยในการใช้จ่าย 2) ใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี 3) ปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล 4) ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน 5) เป็นมิตรและแบ่งปัน 6) มุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น 7) วางแผนการเรียนรู้ การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และ 8) ใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม

โดยแสดงได้ดังภาพที่ 1.1

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 ครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนอื่น ๆ สามารถนำผลที่ได้จากการวิจัยมาเป็นแนวทางปฏิบัติในการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และสามารถนำไปกำหนดการปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

1.7.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็กไปประยุกต์ใช้ได้

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยครอบคลุมเนื้อหาดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับบริโภคนิยม

- 1.1 ความหมายของบริโภคนิยม
- 1.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมบริโภคนิยม
- 1.3 ปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากพฤติกรรมบริโภคนิยม

ตอนที่ 2 อุปนิสัยพอเพียง

- 2.1 หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 2.2 อุปนิสัยพอเพียง

ตอนที่ 3 เศรษฐกิจพอเพียงกับการศึกษา

- 3.1 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
- 3.2 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551
- 3.3 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนด้านอยู่อย่างพอเพียง
- 3.4 แนวทางการให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- 3.5 การประเมินและเกณฑ์คุณภาพสถานศึกษาแบบอย่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการบริหารการจัดการตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 3.6 ความสอดคล้องของการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)

ตอนที่ 4 แนวคิดเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูและอบรมบ่มนิสัย

- 4.1 ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูและการอบรมบ่มนิสัย
- 4.2 ความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูและการอบรมบ่มนิสัย
- 4.4 ปัจจัยที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูและการอบรมบ่มนิสัย
- 4.5 วิธีการอบรมเลี้ยงดูและการอบรมบ่มนิสัย

ตอนที่ 5 แนวคิดเกี่ยวกับการบ่มเพาะอุปนิสัย

- 5.1 ความหมายของการบ่มเพาะอุปนิสัย
- 5.2 วิธีการบ่มเพาะอุปนิสัย

ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียง
- 6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดู

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับบริโภคนิยม

1.1 ความหมายของบริโภคนิยม

อดุล จาตุรงค์กุล และดลยา จาตุรงค์กุล (2545) กล่าวว่า บริโภคนิยม หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลกระทำเมื่อได้รับบริโภคสินค้าหรือบริการ รวมถึงการจัดสินค้าหรือบริการ หลังการบริโภค และกระบวนการต่าง ๆ ของการตัดสินใจ ซึ่งเกิดก่อนและเป็นตัวกำหนดปฏิกริยาต่าง ๆ เหล่านั้น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2543) ได้ให้ความหมายของบริโภคนิยมไว้ว่า คือ การที่คนซื้อสินค้าที่ไม่จำเป็น เพราะการซื้อสินค้านั้นทำให้มีความสุขและจะเปลี่ยนไปเป็นผู้มีความกระหาย ลัทธิบริโภคนิยมจึงหมายถึงวิธีการของผู้แสวงหาความสุขและวิธีการของการมีความสุข กับวัตถุภายนอก เป็นความสุขที่ต้องขึ้นกับวัตถุธรรมภายนอกอันเกิดจากต้นเหตุที่มาจากธรรมชาติในตัวมนุษย์เอง ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสว่าต้นเหตุไม่มีสิ้นสุดไม่สามารถทำให้พอใจได้อย่างแท้จริง แต่จะมีเพิ่มมากขึ้นก่อให้เกิดเป็นค่านิยมของสังคมให้เป็นไปเพื่อสนองตัณหาของตน

พระราชสีมาภรณ์ (โอภาสนิรุตติเมธี) (2536) ได้ให้ความหมายของบริโภคนิยมว่า หมายถึงวัฒนธรรมแบบหนึ่งที่นิยมการบริโภคอย่างไม่คิดว่าจะก่อให้เกิดผลกระทบอะไรทั้งกับตัวเอง และผู้อื่น คิดแค่เพียงว่าตัวเองได้สนองความต้องการเพียงครั้งคราวเท่านั้น โดยให้ตัวอย่างคนที่ซื้อหรือจับจ่ายโดยไม่คำนึงถึงความจำเป็นเพียงแต่บริโภค เพื่อเอาไว้อวดคนอื่นว่าตนเองมั่งมี

Featheston (1991) ได้ให้ความหมายของบริโภคนิยมไว้ว่า เป็นการบริโภคสินค้าชนิดที่เป็นสินค้าที่แสดงความเป็นชนชั้น (classify) ทางสถานะของผู้ครอบครองสินค้า และวัฒนธรรมของการบริโภคใช้สัญลักษณ์ในการสร้างความใฝ่ฝัน ความปรารถนา และความเพ้อฝัน (fantasies) ชวนให้ผู้บริโภคเกิดการที่จะทำให้ตนเองพอใจแทนที่จะให้ผู้อื่นพอใจ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า บริโคนิยม หมายถึง วัฒนธรรมแบบหนึ่งที่เน้นการบริโภคสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความสุข ความสบาย และแสดงความเป็นชนชั้น หรือสถานะของผู้บริโภค โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบใด ๆ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

1.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมบริโคนิยม

พิบูล ทีปะปาล (2545) ได้กล่าวว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการบริโคนิยมของบุคคลนั้นมี 2 ปัจจัย คือ 1) ปัจจัยด้านปัจเจกบุคคลหรือปัจจัยด้านจิตวิทยา 2) ปัจจัยด้านสังคม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) ปัจจัยด้านปัจเจกบุคคลหรือปัจจัยด้านจิตวิทยา ได้แก่ การรับรู้ การจูงใจ การเรียนรู้ ความเชื่อและทัศนคติ

1.1) การรับรู้ (Perception) หมายถึง กระบวนการที่บุคคลเลือกรับ จัดระเบียบ และแปลความหมายข้อมูลข่าวสารที่ได้รับออกมาเป็นภาพที่มีความหมายอย่างใดอย่างหนึ่งของโลก (Herrell, quoted in Belch and Belch, 1993, อ้างถึงใน พิบูล ทีปะปาล, 2545) การรับรู้เป็นกระบวนการของปัจเจกชน ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในบุคคลแต่ละคน เช่น ความเชื่อ ประสบการณ์ ความต้องการ อารมณ์และความหวัง รวมทั้งเกิดจากอิทธิพลของลักษณะของสิ่งกระตุ้นที่มีต่อการรับรู้

1.2) การจูงใจ (Motivation) หมายถึง สภาวะที่เกิดขึ้นในบุคคลที่จะกระตุ้นผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่มุ่งไปสู่เป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง สิ่งจูงใจเป็นจุดเริ่มต้น ผลักดันให้แสดงพฤติกรรมตามลำดับขั้นตอน ประกอบด้วย แรงขับ แรงกระตุ้น ความปรารถนาหรือความต้องการ

1.3) การเรียนรู้ (Learning) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร อันเป็นผลเนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์ และประสบการณ์ที่ได้รับไม่จำเป็นจะต้องเป็นประสบการณ์ที่เกิดจากผลกระทบต่อบุคคลนั้นโดยตรง แต่การเรียนรู้อาจเกิดขึ้นได้จากการสังเกต เหตุการณ์ที่มีผลกระทบต่อผู้อื่นอีกด้วย นอกจากนั้นการเรียนรู้ยังอาจเกิดขึ้นได้ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้ตั้งใจหรือใช้ความพยายามใดเลยก็อาจเป็นไปได้

1.4) ความเชื่อและทัศนคติ (Belief and Attitude) ความเชื่อ หมายถึง ความคิดเห็นของบุคคลเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่าง ความเชื่ออาจเป็นส่วนประกอบช่วยเสริมสร้างทัศนคติของบุคคล แต่ไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการชอบหรือไม่ชอบ ความเชื่อของบุคคลหรือผู้บริโภคขึ้นอยู่กับประสบการณ์ การโฆษณาและการได้พูดคุยกับบุคคลอื่น ๆ ส่วนทัศนคติ หมายถึง แนวคิดเห็น (หรือท่าที) ของบุคคลที่มีต่อบางสิ่งบางอย่าง เช่น ผลិតภัณฑ์ สิ่งโฆษณา พนักงานขาย บริษัทหรือความคิด ทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม และเป็นการเรียนรู้ที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อที่สัมพันธ์กันหลาย ๆ ความเชื่อ ทัศนคติจะแสดงให้เห็นถึงทิศทางความรู้สึกต่อสิ่งใดสิ่ง

หนึ่งว่า ดีหรือไม่ดี ชอบหรือไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ มีทั้งแง่บวกและลบ และในแง่เป็นกลาง

2) ปัจจัยด้านสังคมและกลุ่ม ประกอบไปด้วย วัฒนธรรม และวัฒนธรรมย่อย

2.1) วัฒนธรรม คือ ชุดรวมของสิ่งต่าง ๆ อันประกอบด้วยแนวทางปฏิบัติ ค่านิยม บรรทัดฐาน ทศนคติและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่มีความหมายที่จะใช้ในการปรับแต่งพฤติกรรมของมนุษย์ และถ่ายทอดจากสังคมในยุคหนึ่งสู่ยุคต่อไป เช่น ความเป็นอยู่ การกิน การดำรงชีวิต การแต่งกาย การพักผ่อน เป็นต้น นอกจากนี้วัฒนธรรมยังมีอิทธิพลต่อตัวแปรต่าง ๆ เช่น การสื่อสาร การดำเนินกรรมวิธีเกี่ยวกับข่าวสาร ความคิด ความรู้ความเข้าใจ การเรียนรู้ ทศนคติ การพัฒนาและการแสดงออกของบุคลิกภาพ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมมีความสำคัญที่สุดในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์เพราะคือทุกสิ่งทุกอย่างอยู่รอบ ๆ ตัวเราที่มนุษย์สร้างขึ้นมา รวมทั้งมีอิทธิพลต่อวิถีทางการซื้อและใช้สินค้า กล่าวโดยสรุปคือ วัฒนธรรมสามารถชี้นำพฤติกรรมผู้บริโภคได้

2.2) วัฒนธรรมย่อย เป็นแบบแผนของพฤติกรรมของบุคคลในสังคมอันเกิดจากการเรียนรู้ ความรู้สึกและปฏิกิริยา ซึ่งบางครั้งบุคคลในสังคมหนึ่งจากไปอยู่สังคมอื่น เขาจะต้องเรียนวัฒนธรรมใหม่ จึงก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่หรือวัฒนธรรมย่อยขึ้นมา นอกเหนือจากวัฒนธรรมที่เขาได้รับจากสังคมที่เขาเติบโตขึ้นมา ซึ่งเรียกว่า การรับวัฒนธรรมใหม่ (Acculturation) อาทิ ในประเทศหนึ่ง แต่มีคนหลายชาติอาศัยรวมกัน ย่อมทำให้มีวัฒนธรรมย่อยของแต่ละชนชาติเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของคนในสังคมย่อย ๆ ที่แตกต่างกัน

3) ขนชั้นทางสังคม หมายถึง การรวมกลุ่มบุคคลผู้ที่มีความคล้ายกันในด้านพฤติกรรม ซึ่งมีฐานทางเศรษฐกิจเป็นเกณฑ์ ขนชั้นทางสังคมกำหนดตำแหน่งของบุคคลภายในระบบชั้นทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับพฤติกรรมของผู้บริโภค เนื่องจากแบบของการบริโภคมักจะเกี่ยวพันกับขนชั้นทางสังคมโดยตรง ทั้งนี้ลักษณะของขนชั้นทางสังคมได้จากคุณสมบัติ 6 ประการคือ

3.1) ขนชั้นทางสังคมมีลำดับชั้นสูงต่ำ เช่น สมาชิกของชั้นทางสังคมสูงกว่าจะมีทรัพยากร สมบัติ อำนาจและชื่อเสียงมากกว่าสมาชิกชั้นต่ำกว่า

3.2) สมาชิกของชั้นทางสังคมเดียวกันมีพฤติกรรมเหมือนกัน มีค่านิยม ความเชื่อ และแบบของการบริโภคคล้ายกัน คุณสมบัติประการนี้มีความสำคัญกับพฤติกรรมการบริโภค เนื่องจากบุคคลที่สังกัดขนชั้นทางสังคมเดียวกันมักจะซื้อสินค้าประเภทเดียวกัน จากร้านค้าประเภทเดียวกันและเปิดรับสื่อประเภทเดียวกัน

3.3) ชั้นทางสังคมจำกัดการปฏิบัติต่อกันทางสังคมให้อยู่ในระหว่างชั้น คนส่วนมากที่ทำการปฏิบัติต่อกันมักจะเป็นสมาชิกของขนชั้นเดียวกัน ดังนั้นอิทธิพลระหว่างบุคคลจึงมักจะถูกจำกัดให้อยู่ในขอบเขตของชั้นทางสังคม

3.4) ชั้นทางสังคมได้รับอิทธิพลจากหลายปัจจัย ปัจจัยที่กำหนดชั้นทางสังคมมี อาชีพ รายได้ การศึกษา หรือที่อยู่อาศัย เป็นต้น

3.5) ชั้นทางสังคมมีการเคลื่อนที่ทางสังคมได้ นั่นก็คือ เคลื่อนที่สู่ชั้นที่สูงกว่าขึ้นไป และเคลื่อนที่ลงมาสู่ชั้นที่ต่ำกว่า

3.6) การสังกัดชั้นทางสังคมอาจจะเป็นไปได้โดยมีการอยู่ในฐานะเดียวกันตั้งแต่เกิด หรืออาจประสบความสำเร็จจึงได้มาสังกัดอยู่ในชั้นทางสังคมที่สูงกว่า

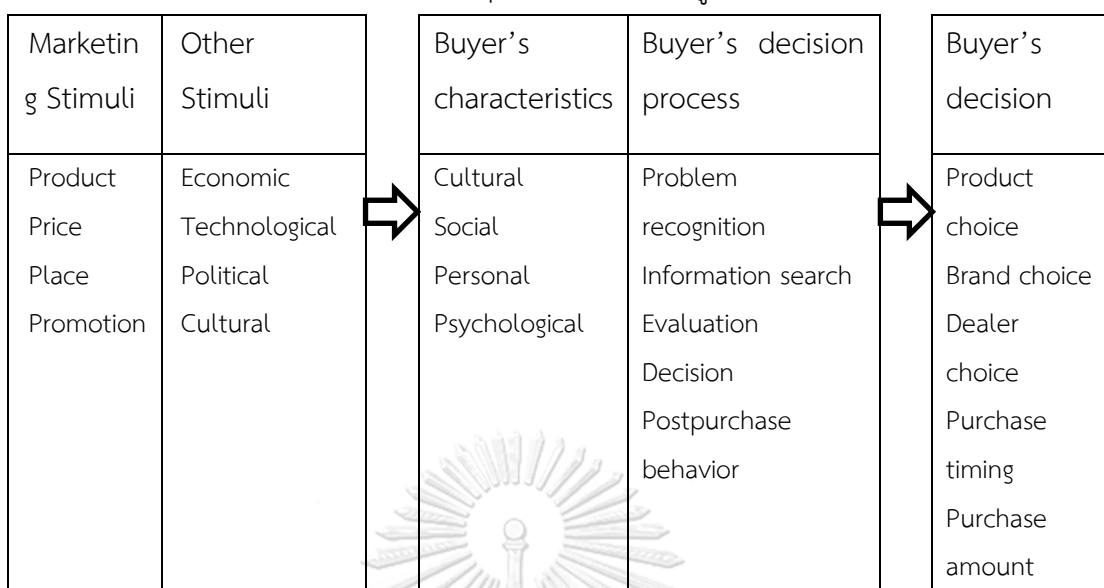
4) กลุ่มอ้างอิง หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มที่มีอิทธิพลอย่างใหญ่หลวงต่อพฤติกรรมของ บุคคลอื่น กลุ่มชนิดนี้ให้บรรทัดฐานหรือมาตรฐานและค่านิยมที่จะเป็นตัวกำหนดวิถีทางที่บุคคลิกและ ประพฤติปฏิบัติ ดังนั้นกลุ่มชนิดนี้จึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและการซื้อของบุคคล เพราะเป็นกลุ่มที่จะ สร้างจุดที่เอาไว้อใช้ในการเปรียบเทียบ เพื่อใช้ประเมินทัศนคติและพฤติกรรมการบริโภคของบุคคล

5) ครอบครัว เป็นกลุ่มปฐมนิเทศที่สำคัญที่สุดกลุ่มหนึ่งสำหรับบุคคล และเป็นผู้จัดทำ บรรทัดฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมและสังคมให้แก่บุคคลนั้น และสังคมส่วนใหญ่ถูกกำหนดโดยการเป็น สมาชิกของครอบครัว กล่าวโดยย่อคือ ครอบครัวเป็นตัวกำหนดหลักและเป็นตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพล ต่อพฤติกรรมของผู้บริโภค อย่างน้อยที่สุดครอบครัวก็ทำหน้าที่เป็นเครื่องกลั่นกรองที่สำคัญโดยการใช้ การอบรมให้รู้จักระเบียบทางสังคมเพื่อสร้างและทำการประณีตประนอมทัศนคติและค่านิยมต่าง ๆ ตั้งแต่แรกเริ่มให้มีต่อสินค้า การประสบความสำเร็จ การอนุมัติ และการบริโภค เป็นต้น

6) สถานการณ์ โดยทั่วไปสถานการณ์เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมผู้บริโภคและกลยุทธ์ การตลาด พฤติกรรมผู้บริโภคมักจะเกิดขึ้นในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง เช่น คนส่วนมากเชื่อใน การให้ดอกไม้เป็นของขวัญในสถานการณ์หรือโอกาสพิเศษต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวันปีใหม่ วันจบ การศึกษา วันเกิด ฯลฯ ทั้ง ๆ ที่วันอื่น ๆ ก็มีความสำคัญแต่ก็ได้ปฏิบัติเช่นนั้น สถานการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ ทำให้พฤติกรรมการซื้อดอกไม้กันขึ้นเป็นกรณีพิเศษ

Kotler (1997, อ้างถึงใน ชนกพร ไพศาลพานิช, 2554) ได้อธิบายเกี่ยวกับลักษณะ พฤติกรรมของผู้บริโภคไว้ว่า เป็นผลจากสิ่งกระตุ้นต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งกระตุ้นทางการตลาด อัน ได้แก่ สินค้า (Product) ราคา (Price) สถานที่ (Place) และการส่งเสริมการตลาด (Promotion) รวมไปถึงสิ่งกระตุ้นอื่น ๆ จากสภาพแวดล้อม อันได้แก่ เศรษฐกิจ (Economic) เทคโนโลยี (Technological) การเมือง (Political) และวัฒนธรรม (Cultural) โดยสิ่งกระตุ้นต่าง ๆ เหล่านี้ จะ ส่งผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้บริโภค ยิ่งไปกว่านั้น ผู้บริโภคแต่ละคนนั้นมีกระบวนการ ตัดสินใจซื้อที่ต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละคน ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 ตารางแสดงแบบจำลองของพฤติกรรมการซื้อของผู้บริโภค

ที่มา: Kotler, P. 1997.

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภคประกอบด้วย 4 กลุ่ม (Kotler, 1997, อ้างถึงใน ชนกพร ไพศาลพานิช, 2554) คือ 1) ปัจจัยทางวัฒนธรรม (Cultural factors) 2) ปัจจัยทางสังคม (Social factors) 3) ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal factors) และ 4) ปัจจัยทางจิตวิทยา (Psychological factors)

โดย Kotler (1997, อ้างถึงใน ชนกพร ไพศาลพานิช, 2554) ได้อธิบายเกี่ยวกับ 1) ปัจจัยทางวัฒนธรรม (Cultural factors) ไว้ว่า มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมผู้บริโภคเป็นอย่างมากโดยปัจจัยทางวัฒนธรรมนั้น จะมีบทบาทต่อวัฒนธรรมของผู้บริโภค (Buyer's culture) กล่าวคือวัฒนธรรมนั้นเป็นตัวกำหนดหลักที่สำคัญมากที่สุดต่อความต้องการและพฤติกรรมของบุคคล จะเห็นได้จากเด็กที่โตขึ้นมานั้นจะมีค่านิยม (Values) การรับรู้ (Perceptions) ความชอบ (Preferences) และพฤติกรรม (Behaviors) ที่เกิดขึ้นโดยอิงมาจากการเลี้ยงดูจากครอบครัว ขณะที่วัฒนธรรมย่อย (Subculture) นั้น จะเป็นส่วนประกอบของวัฒนธรรมใหญ่ ซึ่งในวัฒนธรรมย่อยก็จะประกอบไปด้วยเชื้อชาติ ศาสนา กลุ่มชนชาติ และภูมิภาค อีกทั้งวัฒนธรรมย่อยเหล่านี้ ส่งผลให้เกิดการแบ่งกลุ่มทางการตลาด ทำให้นักการตลาดสามารถออกแบบสินค้า เพื่อตอบสนองตรงตามความต้องการของกลุ่มการตลาดได้ ในส่วนของ ลำดับชั้นทางสังคม (Social class) นั้น เป็นการแบ่งกลุ่มทางสังคมโดยสมาชิกที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันก็จะมีค่านิยมคล้ายคลึงกัน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของค่านิยม ความสนใจ หรือพฤติกรรม อย่างไรก็ตาม การจัดลำดับชั้นทางสังคมก็ไม่ได้สะท้อนถึงเรื่องราวได้เพียงอย่างเดียว แต่ยังสามารถระบไปถึงอาชีพ การศึกษา และที่อยู่อาศัย ยิ่งไปกว่านั้น รูปแบบของลำดับชั้นทางสังคมยังมี

หลากหลายแบบ ได้แก่ 1) บุคคลที่อยู่ในกลุ่มลำดับชั้นทางสังคมเดียวกัน จะมีพฤติกรรม การแสดงออกที่คล้ายคลึงกัน 2) ตำแหน่งของการทำงานนั้น ก็สามารถดูได้จากลำดับชั้นทางสังคม 3) ลำดับชั้นทางสังคมของบุคคล สามารถดูได้จากตัวแปรต่าง ๆ เช่น อาชีพ รายได้ ฐานะ การศึกษา และ 4) บุคคลสามารถเลื่อนลำดับชั้นทางสังคมได้ตลอดชีวิตแต่ก็ขึ้นอยู่กับสังคมที่ตนอาศัยอยู่ (Lantos, 2011,อ้างถึงใน ชนกพร ไพศาลพานิช, 2554)

ขณะที่ 2) ปัจจัยทางสังคม (Social factors) อันได้แก่ กลุ่มอ้างอิงต่าง ๆ (Reference groups) ซึ่งกลุ่มนี้มีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อทัศนคติ หรือพฤติกรรมของบุคคลโดยกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อบุคคลโดยตรงนั้นจะเรียกว่า กลุ่มสมาชิก (Membership groups) หรือกลุ่มปฐมภูมิ (Primary groups) ซึ่งโดยปกติจะเป็นกลุ่มเล็ก ๆ และสมาชิกมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด อันได้แก่ ครอบครัว เพื่อน เพื่อนบ้าน และเพื่อนร่วมงาน ขณะที่กลุ่มทุติยภูมิ (Secondary groups) ซึ่งเป็นกลุ่มทางสังคมที่มีความสัมพันธ์แบบตัวต่อตัว แต่ไม่บ่อย มีความเหนียวแน่นน้อยกว่ากลุ่มปฐมภูมิ ได้แก่ องค์กรธุรกิจต่าง ๆ หรือกลุ่มการค้า เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ครอบครัวนั้น นับว่ามีความสำคัญมากที่สุดในสังคม อีกทั้งสมาชิกในครอบครัวยังเป็นกลุ่มอ้างอิงหลักที่มีอิทธิพลมาก ขณะที่บทบาท (Roles) และสถานะ (Status) นั้น บุคคลจะมีความเกี่ยวข้องกับหลายกลุ่ม เช่น ครอบครัว กลุ่มอ้างอิง ส่งผลให้บุคคลมีบทบาทและสถานะที่แตกต่างกันในแต่ละกลุ่ม ยกตัวอย่างเช่น บุคคลหนึ่งอาจจะมียุทธศาสตร์ของการเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย ในขณะที่อีกบทบาทหนึ่งคือการเป็นหัวหน้าครอบครัว (Hawkins, Best, & Coney, 2004 อ้างถึงใน ชนกพร ไพศาลพานิช, 2554)

ในด้านของ 3) ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal factors) จะส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค ทั้งนี้ เพราะปัจจัยส่วนบุคคลนั้นเป็นตัวกำหนดลักษณะของตัวบุคคล (Characteristics) ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้แก่ อายุของผู้บริโภคและลำดับชั้นของชีวิต (Age and stage in the life cycle) เพราะผู้บริโภคจะซื้อสินค้าและบริการที่แตกต่างกันในช่วงชีวิต โดยผู้บริโภคที่อยู่ในวัยเด็กก็ต้องการสินค้าประเภทอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ ขณะที่ผู้บริโภควัยผู้ใหญ่ ความต้องการปริมาณสารอาหารจะลดลง ก็จะมีคความสนใจอาหารที่สามารถควบคุมน้ำหนักได้ ขณะที่ใน ด้านอาชีพ (Occupation) นั้น เมื่อบุคคลมีอาชีพที่แตกต่างกัน ส่งผลให้รูปแบบการบริโภคนั้นก็มีความแตกต่างกัน เช่น คนใช้แรงงานก็จะเลือกซื้อเสื้อผ้า หรือรองเท้าที่ไว้ใส่ทำงาน ขณะที่ประธานของบริษัท จะเลือกซื้อชุดสูทราคาแพง ตัวเครื่องบิน เรือยอร์ช เป็นต้น ในส่วนของ สถานะทางเศรษฐกิจ (Economic circumstances) ก็นับว่ามีส่วนสำคัญ เพราะสถานะทางเศรษฐกิจของบุคคล ส่งผลต่อรูปแบบการใช้จ่ายรวมไปถึงรายได้ที่ได้รับอีกด้วย ในด้านของ รูปแบบการดำเนินชีวิต (Lifestyle) นั้น การที่บุคคลนั้นมาจากวัฒนธรรมย่อย ลำดับชั้นทางสังคม และอาชีพที่แตกต่างกัน ก็ส่งผลให้บุคคลมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน ก็ส่งผลต่อรูปแบบการใช้จ่าย รวมไปถึงรายได้ที่ได้รับอีกด้วย และสุดท้าย บุคลิกภาพและแนวคิดเกี่ยวกับตนเอง (Personality and self-concept) ส่งผลต่อรูปแบบพฤติกรรม

ที่ต่างกัน ซึ่งบุคลิกภาพของบุคคลนั้นมีความเกี่ยวข้องกับการเลือกสินค้าและตราสินค้า ในขณะที่แนวคิดเกี่ยวกับตนเองนั้นยังสามารถแบ่งออกเป็น แนวคิดเกี่ยวกับตนเองที่เป็นจริง (Actual self-concept) คือ สิ่งที่บุคคลเป็น แนวคิดเกี่ยวกับตนเองในอุดมคติ (Ideal self-concept) คือสิ่งทีบุคคลปรารถนาอยากเป็น และแนวคิดเกี่ยวกับตนเองอื่น ๆ (Others-self-concept) คือสิ่งที่คนอื่นมองว่าบุคคลเป็นอย่างไร (Hawkins, Best, & Coney, 2004, อ้างถึงใน ชนกพร ไพศาลพานิช, 2554)

สุดท้าย 4) ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา (Psychological factors) เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการนึกคิดของผู้บริโภค และส่งผลต่อพฤติกรรมการซื้อของผู้บริโภค โดยปัจจัยทางด้านจิตวิทยานั้นแบ่งออกเป็น แรงจูงใจ (Motivation) เนื่องจากบุคคลมีความต้องการ (Needs) ดังนั้นความต้องการจะสร้างแรงจูงใจเมื่อมีสิ่งกระตุ้นเข้ามา และแรงจูงใจก็จะผลักดันให้บุคคลกระทำสิ่งต่าง ๆ ขณะที่ การรับรู้ (Perception) นั้น จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลที่ถูกกระตุ้นนั้น มีความพร้อมที่จะกระทำสิ่งใด ๆ ซึ่งการกระทำนั้น ก็เป็นอิทธิพลจากการรับรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ของบุคคล และการรับรู้ไม่ใช่เกิดจากเพียงตัวกระตุ้นทางกายภาพ (Physical stimuli) เพียงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงปัจจัยภายนอก และเงื่อนไขของแต่ละบุคคล จากนั้นผู้บริโภคก็จะเกิดการเรียนรู้ (Learning) โดยการเรียนรู้อาจเกิดขึ้นโดยผ่านประสบการณ์ และจะส่งผลต่อพฤติกรรมต่อไป และสุดท้าย ความเชื่อและทัศนคติ (Beliefs and attitudes) เพราะความเชื่อและทัศนคตินั้นเกิดขึ้นก่อน การกระทำและการเรียนรู้จึงเป็นผลที่เกิดขึ้นตามมา ผู้ผลิตต่างก็ให้ความสำคัญกับความเชื่อของผู้บริโภคที่มีต่อสินค้าและบริการ ส่งผลให้ตราสินค้าต่าง ๆ ออกแบบสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค (Schiffman & Kanuk, 2007, อ้างถึงใน ชนกพร ไพศาลพานิช, 2554)

ภูเบศร์ สมุทรจักร และ มนสิการ กาญจนะจิตรา (2557) ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมบริโภคนิยมในวัยรุ่นไทย และปัจจัยที่เป็นสาเหตุ โดยศึกษาระดับของพฤติกรรม ซึ่งแบ่งการบริโภคออกเป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ การใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินวัย การบริโภคเพื่อโอ้อวด การซื้อโดยขาดการไตร่ตรอง และความเป็นวัตถุนิยมของวัยรุ่นไทยระหว่าง 16-18 ปี รวมทั้งศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมเหล่านั้น ผลการวิจัยชี้ว่าการบริโภคนิยมของวัยรุ่นอยู่ในระดับปานกลาง แต่ระดับความเป็นวัตถุนิยมมีคะแนนค่อนข้างสูงกว่าการบริโภคนิยมลักษณะอื่น ๆ ซึ่งสมควรจะต้องเฝ้าระวัง นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการบริโภคนิยมโดยใช้การวิเคราะห์ถดถอยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการบริโภคนิยม ได้แก่ เพศ ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ระดับผลการเรียน ประเภทสถานศึกษา การศึกษาและรายได้ของผู้ปกครอง ความถี่ในการไปห้างสรรพสินค้า และ สื่อสังคม

ฉิมวาร์ศม์ คุณพิทักษ์ (2553: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง อิทธิพลของสื่อโทรทัศน์ที่มีต่อพฤติกรรมการบริโภคนิยมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) พฤติกรรม

การเปิดรับสื่อโทรทัศน์ของนักเรียน 2) พฤติกรรมการบริโภคของนักเรียนทางด้านโภชนาการ เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องมือสื่อสาร 3) อิทธิพลของโทรทัศน์ที่มีต่อพฤติกรรมบริโภคนิยม ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 55.1 เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 13.43 ปี โดยกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 77.2 ได้รับค่าใช้จ่ายจากพ่อแม่ผู้ปกครอง เฉลี่ยเดือนละ 1,362 บาท พฤติกรรมการเปิดรับสื่อโทรทัศน์พบว่า กลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 81.6 เปิดรับสื่อโทรทัศน์ 7 วัน ต่อสัปดาห์ รองลงมาคือ 3 วัน และ 2 วัน ต่อสัปดาห์ ด้านพฤติกรรมการบริโภค พบกลุ่มตัวอย่างที่มีพฤติกรรมบริโภคนิยมร้อยละ 37.2 ด้านเครื่องนุ่งห่มไม่พบกลุ่มตัวอย่างที่มีพฤติกรรมบริโภคนิยมตามเกณฑ์ที่กำหนด ด้านเครื่องมือสื่อสารพบกลุ่มตัวอย่างที่มีพฤติกรรมบริโภคนิยม ร้อยละ 31.3 ด้านอิทธิพลของสื่อโทรทัศน์ที่มีต่อพฤติกรรมการบริโภคของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าสื่อโทรทัศน์มีอิทธิพลปานกลางต่อกลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีพฤติกรรมบริโภคนิยมและกลุ่มที่มีพฤติกรรมบริโภคนิยม

พระสมุห์สุรางค์ สุจินโณ (2553: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สมชีวิตากับการแก้ปัญหาบริโภคนิยมในสังคมไทย มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์บริโภคนิยมที่ปรากฏในสังคมไทย 2) เพื่อวิเคราะห์สมชีวิตาที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา 3) เพื่อประยุกต์สมชีวิตาในการแก้ปัญหาบริโภคนิยมของสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่าระบบบริโภคนิยมในสังคมไทย มีลักษณะที่เห็นได้ชัดเจนคือ เป็นการรับเอาเทคโนโลยี ค่านิยม วัฒนธรรม รูปแบบการศึกษา และรูปแบบการบริโภคมาจากประเทศตะวันตก เพราะเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้จะสามารถพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญทัดเทียมกับต่างชาติได้ ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นคือ วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของคนไทย จนไม่หลงเหลืออัตลักษณ์ และความสงบสุขที่เคยมีมา ต้องแสวงหาวัตถุ และนำเข้าสินค้าราคาแพงมาปรุงแต่งชีวิต ก่อให้เกิดความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมในปัจจุบัน

ชนกพร ไพศาลพานิช (2554: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง อิทธิพลของวัตถุนิยมและการตระหนักรู้ตนเองต่อพฤติกรรมการซื้อแบบไม่ได้ไตร่ตรองของกลุ่มผู้บริโภคเจนเนอเรชั่นวาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาวัตถุนิยม การตระหนักรู้ตนเอง และพฤติกรรมการซื้อแบบไม่ได้ไตร่ตรอง และ 2) ศึกษาอิทธิพลของวัตถุนิยม และการตระหนักรู้ตนเอง ต่อพฤติกรรมการซื้อแบบไม่ได้ไตร่ตรองของกลุ่มผู้บริโภคเจนเนอเรชั่นวาย โดยการใช้การวิจัยเชิงสำรวจ ด้วยแบบสอบถามกับผู้บริโภคเจนเนอเรชั่นวาย อายุระหว่าง 18-27 ปี ที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 420 คน ผลการวิจัยพบว่า วัตถุนิยม และการตระหนักรู้ตนเอง มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการซื้อแบบไม่ได้ไตร่ตรองในเชิงบวกของกลุ่มผู้บริโภคเจนเนอเรชั่นวาย ในขณะที่เมื่อพิจารณารายละเอียดมิติของตัวแปรวัตถุนิยมนั้นพบว่า เรื่องของการประสบความสำเร็จ และการเป็นศูนย์กลาง มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการซื้อแบบไม่ได้ไตร่ตรองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในส่วนของมิติของการตระหนักรู้ตนเองพบว่า เรื่องของการตระหนักรู้ตนเองส่วนตัว การตระหนักรู้ตนเองสาธารณะ และความกังวลต่อสังคม

มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการซื้อขายแบบไม่ได้ไตร่ตรองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่า วัตถุประสงค์นั้นส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการซื้อขายแบบไม่ได้ไตร่ตรองต่อกลุ่มผู้บริโภคเจเนอเรชันวายมากกว่าการตระหนักรู้ตนเอง

1.3 ปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากค่านิยมบริโภคนิยม

พฤติกรรมของคนไทยในสังคมบริโภคนิยม โดยเฉพาะในสังคมเมือง ซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งศูนย์กลางของบริโภคนิยม จึงตกอยู่ในสภาวะความอยาก และความปรารถนาไม่มีที่สิ้นสุดต้องดิ้นรนแสวงหารายได้เพื่อเพิ่มความสามารถในการแสวงหาวัตถุประสงค์ต่างๆ มาปรนเปรอสนองความต้องการของตนเอง อิทธิพลของการแสวงหาความสุขและความพอใจจากการบริโภคในสังคมไทยทำให้เกิดการแสวงหาอย่างฉาบฉวย ติดความสะดวกรวดเร็วทันใจ นิยมพึ่งพิงปัจจัยภายนอก (สิระยา สัมมาวาจ, 2546: 89)

อริคม โกลมวิทย์ (2538) ได้สรุปผลกระทบจากสังคมบริโภควัฒนธรรมไว้ดังนี้

1) สังคมบริโภคนิยมทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมที่เน้นการบริโภคและการสะสมทุนเพื่อใช้ในการบริโภคเป็นเป้าหมายสูงสุดในชีวิต และปัญหาจากการให้คุณค่าที่ผิดพลาดนี้ได้ส่งผลกระทบต่ออย่างรอบด้านที่ไม่สอดคล้องกับการแสวงหาคุณค่าและเป้าหมายในการดำรงชีวิตของมนุษย์ สังคมบริโภคนิยมได้สร้างความคับข้องใจให้เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคล ในสังคมที่ต้องพยายามดิ้นรนทำทุกอย่างเพื่อเงินตราเพื่อสร้างศักยภาพในการซื้อและสามารถตอบสนองความต้องการที่มีอยู่ตลอดเวลา คนที่มีอำนาจสูงมักสนองความต้องการโดยการสะสมทุน สะสมอำนาจผ่านการเอาเปรียบผู้อื่นทั้งทางตรงและทางอ้อม ส่วนผู้ที่มีอำนาจซื้อต่ำ อาจตอบสนองความต้องการของตนโดยการประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมายและทำงานสังคม

2) สังคมบริโภคนิยมได้สร้างความต้องการบริโภคอย่างไม่มีที่สิ้นสุดให้แก่มนุษย์ ส่งผลให้ระบบความสัมพันธ์ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สังคมในชุมชนได้เปลี่ยนแปลงจากการช่วยเหลือเผื่อแผ่กัน มีรูปแบบเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพ กลายเป็นระบบความสัมพันธ์ที่ตีค่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นเงินตรา มีการใช้ทรัพยากรการผลิตอย่างฟุ่มเฟือย การก่อหนี้สิน ละทิ้งภาคเกษตรกรรมไปทำงานเป็นแรงงานในอุตสาหกรรม เพื่อให้ได้เงินมาสนองความต้องการบริโภคที่เพิ่มขึ้นตลอดเวลา โดยไม่สนใจพัฒนาการผลิตในท้องถิ่น ส่งผลให้ภาคเกษตรกรรมล่มสลายลง

3) สังคมบริโภคนิยมทำให้ความต้องการเพิ่มขึ้นอย่างไม่จำกัด ส่งผลให้มีการบริโภคและการผลิตในปริมาณที่มากขึ้น รวมทั้งสนับสนุนการผลิตสินค้าและบริการที่ไม่มีคุณค่าและไม่สร้างคุณภาพชีวิตที่ดี เช่น สุรา ยาเสพติด และเมื่อมีการนำทรัพยากรการผลิตอย่างฟุ่มเฟือย ทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่ลดลงและเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว และมีผลกระทบต่อตัวมนุษย์เองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อีกทั้งยังมีผลให้มีการแข่งขัน แข่งชิงการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด ตัวอย่างเช่น ยาที่ได้กลายเป็นสินค้าที่มีการซื้อขายกันทั่วไปให้ผู้บริโภคได้เลือกซื้อ ซึ่งยาส่วนใหญ่เป็นการผลิตโดยบริษัทข้ามชาติ

ขนาดใหญ่ เมื่อความรู้และวิทยาศาสตร์ทางการแพทย์และสาธารณสุขมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วนั้น ปรากฏว่า การเลือกบริโภคยาของผู้บริโภคได้บิดเบือนไปจากวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการรักษาโรค การบริโภทยาถูกใช้เพื่อเป็นอาหารเสริมหรือยาอายุวัฒนะ จากแรงกระตุ้นของการโฆษณาเผยแพร่ข่าวสารของผู้ผลิตและวิจัยยา ทำให้วัตถุประสงค์ของการวิจัยค้นคว้าและการบริโภคถูกให้ความสนใจที่การชะลอความชราและสร้างความแข็งแรง ดังนั้น ทรัพยากรที่ใช้ในการค้นคว้าวิจัยทางการแพทย์และสาธารณสุขจึงถูกใช้ไปเพื่อสนองความต้องการของคนกลุ่มน้อยที่มีอำนาจซื้อสูง ในขณะที่คนส่วนใหญ่ที่มีอำนาจซื้อต่ำยังไม่ได้รับการดูแลทางด้านสาธารณสุขขั้นพื้นฐานที่เหมาะสม

4) สังคมบริโภคนิยมทำให้รูปแบบการบริโภคบิดเบือนออกไปจากจุดมุ่งหมายเดิมของสินค้า คือ เพื่อใช้สอยเปลี่ยนเป็นการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ที่แฝงมากับสินค้านั้นแทน คุณค่าที่แท้จริงของการบริโภคจะถูกกลบตบหายไป เมื่อระบบการโฆษณา การตลาดได้เข้ามามีอิทธิพลกระตุ้นและสร้างคุณค่าเทียมให้เป็นที่ยอมรับและมีบทบาทสำคัญแทนที่คุณค่าในการใช้สอยเพียงอย่างเดียว เช่น การขับรถยนต์เพื่อแสดงความร่ำรวย นอกเหนือจากการเป็นพาหนะเดินทาง หรือการศึกษาต่อในระดับสูง เพื่อให้ได้ปริญญาบัตรมาแสดงฐานะทางสังคมมากกว่าการได้รับความรู้ เป็นต้น ทำให้ผู้บริโภคสามารถสร้างความต้องการบริโภคได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากสินค้าเหล่านั้นเป็นสินค้าฟุ่มเฟือยจากต่างประเทศ และเป็นค่านิยมของคนส่วนใหญ่ในสังคมอาจจะทำให้เกิดปัญหาการขาดดุลทางการค้า ดุลการชำระเงินและหนี้ต่างประเทศ ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจของประเทศต่อไป

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับอุปนิสัยพอเพียง

2.1 หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.1.1 ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2543 และ 4 ธันวาคม 2546 (อ้างถึงโดยธัชชาวินท์ สรรุโณ, 2558) ตอนหนึ่งความว่า

“... เศรษฐกิจพอเพียง แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า *sufficiency economy* หมายความว่า ประหยัดแต่ไม่ใช่ขี้เหนียว ทำอะไรด้วยความอะลุ่มอล่วยกัน ทำอะไรด้วยความเหตุและผล จะเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแล้วทุกคนจะมีความสุข ซึ่งเป็นทั้งเศรษฐกิจและความประพฤตินี้ทำอะไรเพื่อให้เกิดผลโดยมีเหตุและผล คือถ้าทำเหตุให้ดีสิ่งที่ตามเหตุก็จะเป็นการกระทำที่ดีและผลของการกระทำที่ดี ๆ แปลว่ามีประสิทธิผลดี แปลว่ามีประโยชน์ดี แปลว่าทำ

“ให้มีความสุข... เศรษฐกิจพอเพียงที่ก้าวหน้า ไม่ใช่เพียงแต่ปลูกพอกิน มันต้องมีพอที่จะตั้งโรงเรียน แม้แต่ศิลปะเกิดขึ้นในประเทศถือว่าประเทศไทยเจริญในทุกทาง ไม่หิว มีกิน คือไม่จน มีกิน มีอาหารใจ...”

สนิทพิมพ์ สิมมาทัน (2552) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2517 ก่อนวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบและคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ เป็นการพัฒนาที่สมดุล และยั่งยืน

มูลนิธิชัยพัฒนา (ม.ป.ป.) ให้ความหมายเศรษฐกิจพอเพียงว่า เป็นแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานมานานกว่า 30 ปี เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมไทย เป็นแนวทางการพัฒนาที่ตั้งบนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรม เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ที่สำคัญจะต้องมี สติ ปัญญา และความเพียร ซึ่งจะนำไปสู่ความสุข ในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง

ศูนย์สถานศึกษาพอเพียง มูลนิธิยุวสถิรคุณ (ม.ป.ป.: ออนไลน์) ให้ความหมายเศรษฐกิจพอเพียงว่า เป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต โดยยึดหลักพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี บนพื้นฐานจิตใจที่มีคุณธรรม และใช้ความรู้อย่างรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง เพื่อให้ชีวิตสมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ที่ทุกคน ทุกองค์กร ทุกชุมชน ทุกประเทศ สามารถนำไปใช้ในทุกระดับ ทุกสาขาอาชีพ และทุกระดับ เพื่อให้เกิด การพัฒนาที่สมดุล มั่นคง และยั่งยืน

ประเวศ วะสี (2541) ได้กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอเพียงสำหรับทุกคน มีธรรมชาติพอเพียง มีความรักพอเพียง มีปัญหาพอเพียง เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดความสมดุล จะเรียกว่า เศรษฐกิจสมดุลก็ได้ เมื่อสมดุลเป็นปกติ สบายไม่เจ็บไข้ ไม่วิกฤต เศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชนล้นมั่งไปสู่เศรษฐกิจพอเพียง ข้อสำคัญ เมื่อพูดถึงเศรษฐกิจพื้นฐานต้องไม่มองเรื่องเศรษฐกิจแบบแยกส่วนแต่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของสังคมหรือชุมชน อาศัยการสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชน เป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ

ปรียานุช พิบูลสรารุช (2551) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นวิธีการดำเนินชีวิตที่ใช้คุณธรรมกำกับความรู้ เป็นการพัฒนาตัวเอง ครอบครัว องค์กร ชุมชน สังคม ประเทศชาติ ให้

ก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุล มั่นคง ยั่งยืน เป็นหลักแนวคิดและหลักปฏิบัติเพื่อให้คนส่วนใหญ่พออยู่พอกินพอใช้ได้อย่างมั่นคง เพื่อให้คนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข เพื่อให้คนอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุล ยั่งยืน และเพื่อให้แต่ละคนอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี มีรากเหง้าทางวัฒนธรรม

สุเมธ ตันติเวชกุล (2541) ให้ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่า เป็นเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้ความหมายเพียงพอกับตัวเอง (Self Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน ซึ่งสร้างพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ สามารถให้ตัวเองอยู่ได้อย่างพอเพียง อยู่พอใช้ได้ มุ่งที่จะสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้เจริญแต่เพียงอย่างเดียวเพราะผู้สามารถมีอาชีพ และฐานะที่พึ่งตนเองได้ก็ย่อมจะสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นสูงไปตามลำดับอย่างมั่นคงถาวรตลอดไป

กระทรวงศึกษาธิการ (2552) ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่าเป็นปรัชญาที่เป็นทั้งแนวคิด หลักการ และแนวทางปฏิบัติของแต่ละบุคคล และองค์กร โดยคำนึงถึงความพอประมาณกับศักยภาพของตนเองและสภาวะแวดล้อม ความมีเหตุผล มีผลที่ถูกต้องตามความจริง และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตนเอง คือ ไม่ประมาท ในการดำเนินชีวิต โดยใช้ความรู้ต่าง ๆ อย่างถูกหลักวิชาการ ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม คือ รู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี ละอายที่จะทำความชั่ว เกรงกลัวต่อผลจากการกระทำที่ไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือสังคม มีการแบ่งปัน ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น และชีวิตอื่น ๆ เห็นความสำคัญของการร่วมมือปรองดองกันในสังคม ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างสายใยเชื่อมโยงในภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน ร่วมสร้างสรรค์พลังในทางบวก อย่างรู้ รัก สามัคคี นำไปสู่การพัฒนาและความเจริญก้าวหน้าที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุ/เศรษฐกิจ ด้านสังคม/ชุมชน ด้านทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม/ความเชื่อ/ค่านิยมต่าง ๆ

2.1.2 ความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ประเวศ วะสี (2541) ได้อธิบายถึง เศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจชุมชนว่า ถ้าสังคมไทยทำความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจพื้นฐานกันอย่างทั่วถึงเราสามารถขจัดความยากจนของคนทั้งประเทศ พร้อมกับสร้างฐานทางสังคมและธรรมชาติแวดล้อมให้ฟื้นฟูบูรณะเพิ่มพูนขึ้นเต็มประเทศ ความขัดแย้งที่พื้นฐาน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จะส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจในระดับความมั่นคงและยั่งยืน

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศใน 6 ประการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

1) เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับการขจัดความยากจน และการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ

2) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจของชุมชน และการพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ

3) เศรษฐกิจพอเพียงช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทด้วยการ สร้างข้อปฏิบัติในการทำธุรกิจที่เน้นผลกำไรระยะยาวในบริบทที่มีการแข่งขัน

4) หลักการเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญยิ่งต่อการปรับปรุงมาตรฐานของ ธรรมเนียมปฏิบัติในการบริหารงานภาครัฐ

5) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของ ชาติเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ที่เข้ามากระทบโดยฉับพลัน เพื่อปรับปรุงนโยบายต่าง ๆ ให้ เหมาะสมยิ่งขึ้นและเพื่อวางแผนยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมเติบโตที่เสมอภาค และยั่งยืน

6) ในการปลูกฝังจิตสำนึกพอเพียง จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนค่านิยม และ ความคิดของคน เพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาคน

นอกจากนี้ คณะทำงานขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา ได้ระบุถึง ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาคนด้านการพัฒนาเพิ่มอีก 4 ประการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552) ดังนี้

1) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงช่วยให้มนุษย์มีความพออยู่ พอกิน พอใช้ พึ่งตนเอง ได้และมีความสุขตามอัตภาพ

2) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกับผู้อื่น ตลอดจนเสรีภาพใน สังคมได้อย่างสันติสุข ไม่เบียดเบียน ไม่เอาัดเอาเปรียบ แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตเมตตา และ จิต สาธารณะ

3) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน โดยไม่ทำลาย เห็นคุณค่า และมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม

4) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงช่วยให้มนุษย์อยู่อย่างมีรากเหง้าทางวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา ค่านิยม และเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของแต่ละบุคคล/สังคม

2.1.3 องค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ธีธาวินทร์ ธารุโณ (2558) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย มีองค์ประกอบสำคัญดังต่อไปนี้

1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ไม่มากหรือน้อยเกินไปในมิติต่าง ๆ ของการกระทำ 5 ประการ คือ

1.1) ด้านจิตใจ คือ เริ่มต้นจากตนเอง ตั้งสติ มีปัญญา มีจิตสำนึกที่ดี มีเมตตา มีความเอื้ออาทร มีความเข้าใจและประณีตประนอมคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

1.2) ด้านสังคม คือ การสร้างความพอดีในทุกระดับของสังคม โดยเริ่มจากครอบครัว ชุมชนและสังคม ซึ่งต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน รู้จักฝึกกำลัง และที่สำคัญมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากรากฐานที่มั่นคงและแข็งแรง

1.3) ด้านเศรษฐกิจ คือ ต้องอยู่อย่างพอดี พอมี พอกิน ไม่หุงหრაฟุ่มเฟือย

1.4) ด้านเทคโนโลยี คือ ควรเหมาะสมสอดคล้องกับสถานะและความต้องการของประเทศ และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้องเป็นประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมของเรา

1.5) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ ใช้อย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ ตลอดจนจรรยาบรรณวิชาชีพการธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด

2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ ซื่อตรงและไม่โลภอย่างมาก

3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึงการเตรียมพร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4) เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับความพอเพียงต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงเพื่อประกอบการวางแผนและการใช้ความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต

กระทรวงศึกษาธิการ (2552) ได้ให้หลักพิจารณาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่ามี 5 องค์ประกอบ ดังนี้

1) กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็นโดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2) คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3) คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อม ๆ กัน ดังนี้

3.1) ความพอประมาณ หมายถึง การจะทำอะไร มีความพอดี พอเหมาะ พอควรต่อ ความจำเป็น เหมาะสมกับฐานะของตนเอง สภาวะสังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นหรือไม่ การใช้ทรัพยากรในการดำเนินการก็ต้องให้พอประมาณ ไม่มากเกินไปและก็ต้องไม่น้อยเกินไปจนขาดแคลน ไม่เพียงพอที่จะดำเนินการได้ ซึ่งการจะตัดสินใจว่าอยู่ในระดับพอประมาณนี้ จำเป็นต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ ในการวางแผน และตัดสินใจ และต้องอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมด้วย เช่น ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่ทำให้สังคมเดือดร้อน และไม่ทำลายธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

3.2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจดำเนินการเรื่องต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลครบวงจร บนพื้นฐานของความถูกต้อง ความเป็นจริง ตามหลักวิชาการ หลักกฎหมาย หลักศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่ดีงาม โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ ทั้งในระยะสั้น ระยะยาว ทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและส่วนรวม อย่างรอบคอบ การคิดพิจารณาแยกแยะ ให้เห็นความเชื่อมโยงของเหตุ ปัจจัยต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง อย่างเป็นระบบ จะช่วยให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีข้อผิดพลาดน้อย และก็เช่นเดียวกัน การที่จะวางแผน ดำเนินการหรือจะทำอะไรอย่างสมเหตุสมผลได้นั้น ต้องอาศัยความรู้ มีความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ที่จะจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ และแสวงหาความรู้ที่ถูกต้องอย่างสม่ำเสมอ มีความรอบคอบในการคิด พิจารณาตัดสินใจ โดยใช้สติปัญญา อย่างเฉลียวฉลาด ในทางที่ถูกที่ควร

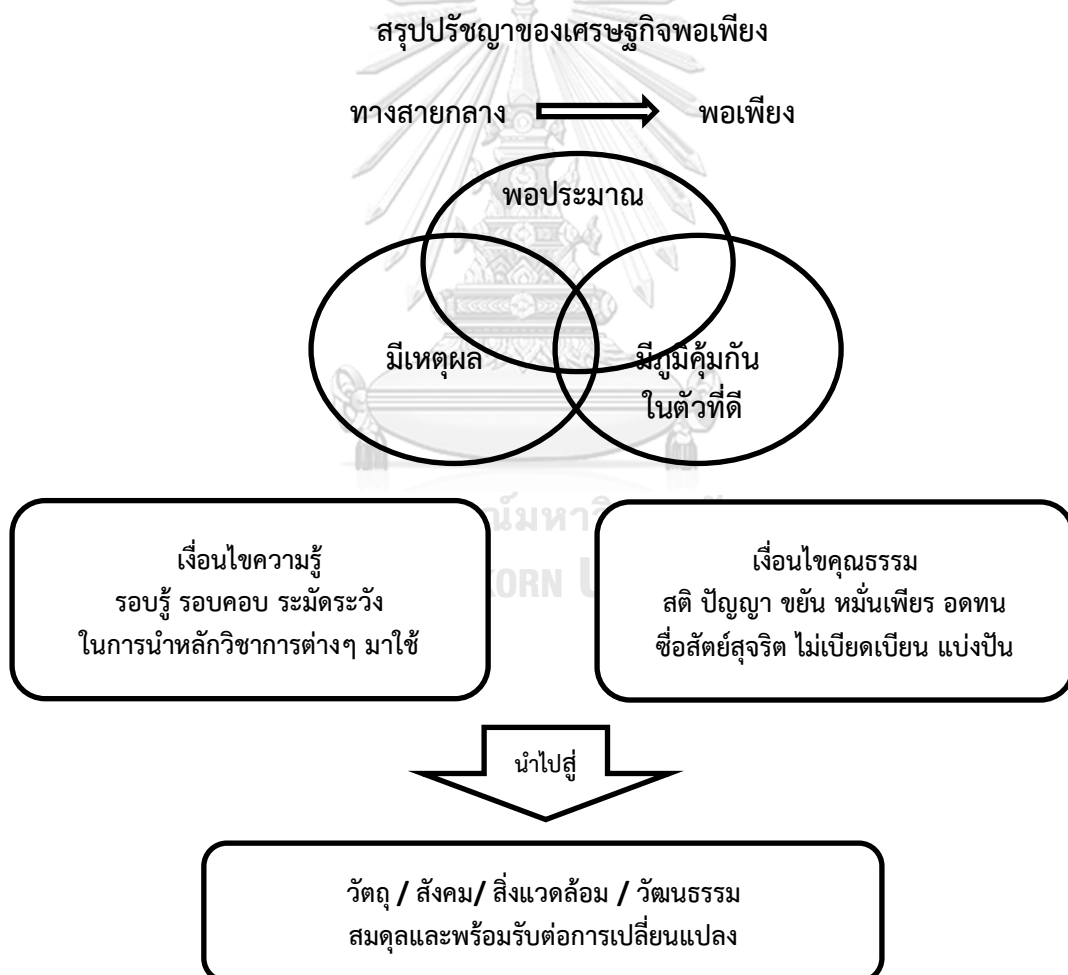
3.3) การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือได้อย่างทันที่ ท่วงที กล่าวโดยย่อ คือ การที่จะทำอะไรอย่างไม่เสี่ยงเกินไป ไม่ประมาท คิดถึงแนวโน้มความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ แล้วเตรียมตนเอง เตรียมวิธีการทำงาน เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เพื่อการทำงานสามารถดำเนินไปได้ โดยไม่ซุกซนต้องหยุดชะงักกลางคัน และนำมาซึ่งผลประโยชน์ในระยะยาว และความสุขที่ยั่งยืน

4) เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

4.1) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย การฝึกฝนให้มีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน มีความรอบคอบและความระมัดระวังที่จะนำความรู้ต่าง ๆ เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและในขั้นปฏิบัติ

4.2) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างให้เป็นพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ประกอบด้วย ด้านจิตใจ คือการตระหนักในคุณธรรม รู้ผิดชอบชั่วดี ซื่อสัตย์สุจริต ใช้สติปัญญาอย่างถูกต้องและเหมาะสมในการดำเนินชีวิต และด้านการกระทำคือ มีความขยันหมั่นเพียร อดทน ไม่โลภ ไม่ตระหนี่ รู้จักแบ่งปัน และรับผิดชอบในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม

5) แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ ทั้งวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยสรุปได้ดังภาพที่ 2.1

ที่มา: กระทรวงศึกษาธิการ, 2552.

ภาพที่ 2.1 สรุปปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2.2 อุปนิสัยพอเพียง

มูลนิธิสยามกัมมาจล (2558) นิยามอุปนิสัยพอเพียงว่า เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการวิเคราะห์ตนเอง การตัดสินใจและปฏิบัติอย่างสมเหตุสมผล มีความพอเหมาะพอดีกับอัตภาพของตนเอง มีความรอบคอบ ไม่ประมาท คิดถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น เตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง รวมถึงการกระทำที่ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันในสังคม

ปรียานุช ธรรมพิทา (2558) กล่าวว่า อุปนิสัยพอเพียง เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการวิเคราะห์ตนเอง การตัดสินใจ การตัดสินใจและปฏิบัติอย่างสมเหตุสมผล มีความพอเหมาะพอดีกับอัตภาพของตนเอง มีความรอบคอบ ไม่ประมาท คิดถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น เตรียมพร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลง รวมถึงการกระทำที่ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็เมื่อผู้ปฏิบัติต้องมีแนวทางการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อันประกอบไปด้วย 3 ห่วง คือ หลักความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี บนพื้นฐาน 2 เงื่อนไข ได้แก่ การใช้ความรู้ อยากรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง และมีคุณธรรม เพื่อเตรียมความพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลง 4 ด้าน ได้แก่

- 1) ด้านวัตถุ ใช้ทรัพยากร เงินทอง ของใช้ต่าง ๆ อย่างประหยัดและคุ้มค่า สอดคล้องกับความเป็นจริงของชีวิตแต่ละคน อย่างมีเหตุผลด้วยความไม่ประมาท
- 2) ด้านสังคม เห็นคุณค่าและมีทักษะในการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยการมีวินัย เคารพกฎ กติกา รู้จักแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือผู้อื่นตามกำลัง มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียน จนส่งผลให้เกิดความสามัคคี และเป็นโรงเรียน ชุมชนแห่งความสุข
- 3) ด้านสิ่งแวดล้อม เห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ต้นไม้ อากาศ พลังงาน ฯลฯ ร่วมในกิจกรรมและปฏิบัติตนเพื่อรักษโลก รักษาสิ่งแวดล้อม ลดขยะ เป็นต้น
- 4) ด้านวัฒนธรรม ภูมิใจในความเป็นไทย รักษาท้องถิ่น ด้วยฐานความรู้และความเข้าใจรากเหง้าของตน ชุมชน ประเทศชาติ ร่วมกิจกรรมและปฏิบัติตนเพื่ออนุรักษ์และสืบทอด ประเพณี วัฒนธรรมที่ดีงาม

ศาลินา บุญเกื้อ และนันทกาญจน์ ชินประพัทธ์ (2557) กล่าวว่า ผู้เรียนที่ได้รับการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยผ่านกระบวนการการเรียนรู้ จนมีคุณลักษณะและอุปนิสัยพอเพียงใน 4 มิติ ดังนี้

1) มิติด้านวัตถุ/เศรษฐกิจ คือ รู้จักใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดคุ้มค่า รู้คุณค่า และเกิดประโยชน์อย่างสูงสุด บริหารจัดการด้านการเงินได้อย่างเหมาะสม โดยการรู้จักประหยัด มีนิสัยการออม มีการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย มีวินัยในการใช้จ่าย ทำให้เกิดการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้

2) มิติด้านสังคม คือ ใฝ่เรียน และมีความสุขกับการเรียนรู้ ค้นคว้าหาความรู้ สม่่าเสมอ และร่วมทำกิจกรรมที่โรงเรียนจัดให้ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร และอุปนิสัย พอเพียง ได้แก่ มีคุณธรรม จริยธรรม มีความขยัน ความซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ การมีภาวะผู้นำ กล้าคิด กล้าแสดงออก และความเชื่อมั่นในตนเอง การมีระเบียบวินัยที่ดี และมีกริยามารยาทที่ดี มีความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน มีจิตอาสา และจิตสาธารณะ มีความมุ่งมั่นในการทำงาน และมีการวางแผนในการทำงานร่วมกับผู้อื่น มีทักษะในการประกอบอาชีพ การมีสุขภาพแข็งแรง ใส่ใจเรื่องการบริโภค และห่างไกลยาเสพติด มีสุขภาพจิตและสุขภาพกายที่ดี มีความรับผิดชอบและเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันในสังคม เผยแพร่หรือชักชวนให้ครอบครัวและผู้อื่นยึดถือหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง

3) มิติด้านสิ่งแวดล้อม คือ การมีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งน้ำ ดิน ป่าไม้ อากาศ พลังงาน และสิ่งแวดล้อม โดยการรู้จักคุณค่า รู้จักเลือกใช้อย่างคุ้มค่าและเป็นประโยชน์ให้มากที่สุด พร้อมทั้งการมีส่วนร่วมช่วยกันประหยัด พลังงาน การรักษาความสะอาด การคัดแยกขยะ และนำกลับมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า

4) มิติด้านวัฒนธรรม คือ การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นชุมชน การสืบสานและสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่นที่เป็นรากเหง้าของตนเอง และสืบทอดเป็นเอกลักษณ์ ประเพณีวัฒนธรรมความเป็นไทย การยึดหลักคำสอนของศาสนา และการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข แม้ว่าจะมีความแตกต่างทางศาสนา

มงคล ศัยยกุล และชฎานิชฎ์ รุ่งรังษี (2550) ได้นิยาม พฤติกรรมการดำรงชีวิต ที่พอเพียงว่า ประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 ด้าน คือ

1) ด้านจิตใจ หมายถึง การมีจิตสำนึกที่ดี มีเหตุผล ซื่อสัตย์ รอบคอบ มีสติปัญญาในการแก้ปัญหา สร้างสรรค์ให้ตนเองและส่วนรวม มีจิตใจเอื้ออาทรประนีประนอม

2) ด้านสังคม หมายถึง การที่มีส่วนช่วยเหลือเกื้อกูล มีความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันและกัน เสียสละและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

3) ด้านอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การมีความรับผิดชอบต่อ สิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนเองและช่วยกันอนุรักษ์ ทรัพยากร ศิลปวัฒนธรรม

4) ด้านเทคโนโลยี หมายถึง ความสามารถในการสร้างงานด้วยภูมิปัญญาและเลือกให้สอดคล้องกับความต้องการของสภาพแวดล้อมและพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

5) ด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ความสามารถในการรู้จักประมาณตน ขยัน พากเพียรอยู่อย่างพึ่งพาตนเอง ยึดหลักความประหยัด อดทน รู้จักอดออม เป็นอยู่อย่างไม่ฟุ้งเฟ้อ หาเลี้ยงชีพในทางสุจริต

สุเมธ ตันติเวชกุล (2541) อธิบายว่า เศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคลนั้น คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างประมาณตน ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด หลักการพึ่งตนเองโดยอาจแยกแยะโดยยึดหลักสำคัญ 5 ประการคือ

1) จิตใจ ทำตนให้เป็นที่ตนเองมีจิตใจสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติ โดยรวม มีจิตเอื้ออาทร ประณีประนอม เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

2) ด้านสังคม ชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแกร่ง เป็นอิสระ

3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า โดยยึดหลักการของความยั่งยืน

4) ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่ทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะกบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน และเลือกใช้ที่สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อม และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง

5) ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้ และไม่มีการมุ่งที่การลดรายจ่าย ในเวลาเช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญและยึดหลักพออยู่พอใช้ การปฏิบัติตนตามแนวพระราชดำริ ซึ่งมีดังนี้

5.1) ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีวิตอย่างจริงจัง

5.2) ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องสุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีวิตก็ตาม

5.3) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์ และการแข่งขันในทางการค้าขาย ประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงในอดีต

5.4) ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากครั้งนี้ โดยต้องชวนขยายไผ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ

5.5) ปฏิบัติตนเองในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วให้หมดไป ทั้งนี้ ด้วยสังคมไทยที่ล่มสลายในหลายครั้ง เพราะยังมีบุคคลมิใช่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากความละเอียดอ่อนต่อแผ่นดิน

สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (ม.ป.ป.: ออนไลน์) ได้พัฒนาหลักสูตร 9 อุนิสิัยพอเพียงสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืน ซึ่งน้อมนำหลักการจัดการ 3 ห่วง ได้แก่ พอประมาณ มีเหตุมีผล และมี

ภูมิคุ้มกัน ประกอบกับการใช้คุณธรรมกำกับความรู้ ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง มาพัฒนาเป็นหลักสูตรที่องค์กรจะได้รับประโยชน์จากผลิตภาพที่เพิ่มขึ้นของคนในองค์กร เพื่อการเติบโตของธุรกิจอย่างเข้มแข็งและประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน 9 อุปนิสัยพอเพียงสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืน ประกอบด้วย

“ใช้อย่างพอประมาณ” (Act)

อุปนิสัยพอเพียงที่ 1 รู้จักตัวเอง

การรู้และเข้าใจบทบาทหน้าที่ จุดเด่น จุดด้อยของตนเอง รู้จุดมุ่งหมายของชีวิต มีสติเพื่อพิจารณาสิ่งที่จำเป็นและเหมาะสมกับตัวเอง เดินทางสายกลาง มีสมดุลในชีวิตตามเป้าหมายของตนเอง อันได้แก่ งาน การเงิน สุขภาพ ครอบครัว เพื่อน และความชอบ ซึ่งถ้าคุณภาพชีวิตของพนักงานในองค์กรดี ก็ส่งผลต่อองค์กรในเรื่องต่าง ๆ คือมาทำงานด้วยคุณภาพชีวิตที่ดีและความสุข คุณภาพงานก็จะดีขึ้น

อุปนิสัยพอเพียงที่ 2 รู้คุณค่าของทรัพยากรและธรรมชาติ

รู้คุณค่าของธรรมชาติ ตระหนักถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ใช้ทรัพยากรตามความจำเป็นและแสวงหาแนวทางการใช้ ใช้อย่างฉลาดและใช้อย่างคุ้มค่า

อุปนิสัยพอเพียงที่ 3 เป็นมิตร แบ่งปัน

เอาใจเขามาใส่ใจเรา ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน มีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น และรู้จักการให้และรับอย่างเหมาะสม เริ่มจากการลดอัตตา ทำให้ฟังคนอื่นมากขึ้น

“คิดอย่างมีเหตุมีผล” (Think)

อุปนิสัยพอเพียงที่ 4 ใฝ่รู้ และสร้างสรรค์สิ่งใหม่

แสวงหาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อนำความรู้ไปประยุกต์ใช้และสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งการคิดสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ได้ บุคคลากรต้องมีความรู้ รอบรู้ และรู้ในแง่มุมที่กว้างมากขึ้น

อุปนิสัยพอเพียงที่ 5 มององค์กรรวม

บุคคลากรในองค์กรควรมีมุมมองรอบด้าน พิจารณาถึงความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยง ของสิ่งต่าง ๆ ถึงผลกระทบและการได้รับประโยชน์ร่วมกัน ดังเช่น พิจารณาดูว่า การกระทำต่าง ๆ สร้างผลกระทบหรือสร้างประโยชน์ให้กับคนอื่นอย่างไร เราต้องมองผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ที่เกี่ยวข้อง มองเหตุปัจจัยและกระบวนการโดยรวม

อุปนิสัยพอเพียงที่ 6 รอบคอบ

คิด วิเคราะห์ ประเด็นต่าง ๆ โดยละเอียด พิจารณาตามหลักการ และคาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้นอย่างถี่ถ้วน เพื่อเตรียมการรับมือ ดังเช่น การกระตุ้นให้คนในองค์กรมองจุด

ต่าง ๆ ว่าแต่ละจุดมีความเสี่ยงในประเด็นใดบ้าง แล้วจะดำเนินการป้องกันกับจุดอ่อนต่าง ๆ เหล่านี้
อย่างไร

เปลี่ยนแปลงเพื่อ “สร้างภูมิคุ้มกัน” (Change)

อุปนิสัยพอเพียงที่ 7 เปิดใจรับสิ่งใหม่

เปิดใจ ยอมรับการเปลี่ยนแปลง ปรับตัวให้พร้อมไปกับทุกสถานการณ์ และ
มองเห็นโอกาสจากสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะสถานการณ์ในอนาคตที่กำลังเกิดความเปลี่ยนแปลง
ที่รวดเร็วและรุนแรงมากขึ้น

อุปนิสัยพอเพียงที่ 8 มองการณ์ไกล

มีวิสัยทัศน์ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในอนาคต สามารถคาดการณ์ และ
ประเมินความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ดังเช่น พระอัจฉริยภาพของในหลวงรัชกาลที่ 9 ซึ่ง
พระองค์มีพระราชดำริว่า ในอนาคตอาจเกิดการขาดแคลนน้ำมัน จึงต้องหาวิธีการผลิตเชื้อเพลิง
ทดแทนจากน้ำมันปาล์ม และอ้อย

อุปนิสัยพอเพียงที่ 9 มุ่งมั่นอย่างมีเป้าหมาย

มีความมุ่งมั่น พยายามให้บรรลุผลสำเร็จ โดยตั้งเป้าหมายอย่างชัดเจน เพื่อ
รองรับความไม่แน่นอนในอนาคต

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ผู้เรียน (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2554) ตามหลักสูตรแกนกลาง
การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ด้านอยู่อย่างพอเพียง ซึ่งสำนักวิชาการและมาตรฐาน
การศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้จัดทำ “แนวทางการพัฒนาการวัดและ
ประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551”
โดยได้กำหนดนิยาม ตัวชี้วัด และพฤติกรรมบ่งชี้ไว้ดังนี้

ผู้ที่อยู่อย่างพอเพียง คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตอย่างประมาณตน มีเหตุผล รอบคอบ
ระมัดระวัง อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความรับผิดชอบ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เห็นคุณค่าของทรัพยากรต่าง ๆ มี
การวางแผน ป้องกันความเสี่ยง และความพร้อมกับการเปลี่ยนแปลง ประกอบไปด้วย 2 ตัวชี้วัด และ
6 พฤติกรรมชี้วัด

ตัวชี้วัดที่ 1 ดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม โดยมี
พฤติกรรมพฤติกรรมชี้วัด ได้แก่

1.1) ใช้ทรัพย์สินของตนเอง เช่น เงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ อย่างประหยัด
คุ้มค่า และเก็บรักษาดูแลอย่างดี รวมทั้งการใช้เวลาอย่างเหมาะสม

1.2) ใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ้มค่า และเก็บรักษาดูแลอย่างดี

1.3) ปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล

1.4) ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน พร้อมให้อภัยเมื่อผู้อื่น
กระทำผิดพลาด

ตัวชี้วัดที่ 2 มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ปรับตัว เพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
โดยมีพฤติกรรมชี้วัดคือ

2.1) วางแผนการเรียน การทำงาน และการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของ
ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร

2.2) รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม ยอมรับและ
ปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

เมธาสิทธิ์ ธัญรัตนศรีสกุล (2559) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้
พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: ประยุกต์ใช้โมเดลการวิเคราะห์
องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตาม
หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของ
เศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้หลัก 11 ตัวบ่งชี้เดี่ยว ได้แก่

1) ตัวบ่งชี้ด้านการกำกับตัวเอง (Self-regulation: SR) ประกอบด้วย 5 ตัวบ่งชี้
เดี่ยว ได้แก่

1.1) ตัวบ่งชี้การใช้ทรัพยากรของโรงเรียนอย่างประหยัด รู้คุณค่า และเกิด
ประโยชน์สูงสุด

1.2) ตัวบ่งชี้ด้านการบริหารจัดการการเงินอย่างเหมาะสม รู้จัก
ประหยัดเวลา มีนิสัยการออม ทำบัญชีรายรับรายจ่าย และมีวินัยในการใช้จ่าย

1.3) ตัวบ่งชี้ด้านการเป็นผู้มีระเบียบวินัยและมีกิจกรรมยามที่ดี

1.4) ตัวบ่งชี้การเพิ่มพูนความรู้โดยการติดตามข่าวสารให้รู้เท่าทัน
สถานการณ์ปัจจุบันอยู่เสมอ

1.5) ตัวบ่งชี้การยึดหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ

2) ตัวบ่งชี้หลักการปฏิสัมพันธ์กับสังคม (Social interaction: SI)
ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้เดี่ยว ได้แก่

2.1) ตัวบ่งชี้การเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ มีความสุขกับการเรียนและการทำกิจกรรม
ที่โรงเรียนกำหนด

2.2) ตัวบ่งชี้ความมุ่งมั่นในการทำงาน มีการวางแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น

2.3) ตัวบ่งชี้การเผยแพร่หรือเชิญชวนให้ครอบครัวยึดถือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3) ตัวบ่งชี้ด้านหลักการมุ่งอนาคต (Future orientation: FO) ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้เดี่ยว ได้แก่

3.1) ตัวบ่งชี้การใส่ใจในเรื่องการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงและห่างไกลยาเสพติด

3.2) ตัวบ่งชี้การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.3) ตัวบ่งชี้การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นและชุมชน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ตารางที่ 2. 2 ลักษณะของอุปนิสัยพอเพียงของเด็ก

ลักษณะของอุปนิสัยพอเพียง	มูลนิธิสยามกัมมาจล (2558)	ปรัชญาฯ ธรรมปิศา (2558)	ศาลา นบภัย (2557)	มงคล ศุภยกุล และชญาภาณัฐ รุ่งรังษี (2550)	สมุทร สันติวงกุล (2541)	สถาบันพัฒนาและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2554)	มหาสิริวิทย์ศึกษาลัย (2559)
ใช้ทรัพยากร เงิน สิ่งของของตนเองอย่างประหยัด คัดมูลค่า และเก็บรักษาได้อย่างดี	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คัดมูลค่า และเก็บรักษาได้อย่างดี รู้จักตนเอง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ปฏิบัติตามและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
เป็นมิตร แบ่งปัน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ให้อภัยผู้อื่นเมื่อกระทำผิดพลาด						✓	

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

ลักษณะของอุปนิสัยพอเพียง	มูลนิธิสยามกัมมาจล (2558)	ปรีชา นพ อรรถปิตา (2558)	ศาลินา บุญกือ (2557)	มงคล ศุภยกุล และชญา นิชรุ้งรุ่ง (2550)	สมุทร ต้นติวากุล (2541)	สถาบันเพื่อผลิต (ม.ป.จ.)	สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2554)	มหาสิริวิทย์ ธีรรัตน์ศรีกุล (2559)
ใช้แผนการเรียนแบบทบทวน และบาร์โค้ด			✓			✓	✓	
ใช้วิธีประเมินความรู้ของความรู้ข้อสอบ	✓		✓			✓	✓	✓
ใช้แบบประเมินความรู้เพิ่มเติมความรู้โดยกวดขัน				✓	✓			✓
ใช้แบบประเมินความรู้ที่เห็นผลของการอยู่เสมอ								
ใช้แบบประเมินความรู้และความคิดสร้างสรรค์								
มีความสุขกับการเรียนและการทำกิจกรรม								✓
ที่โรงเรียนกำหนด								✓
มุ่งมั่นทำงาน มีกระบวนการทำงาน			✓		✓			✓
ร่วมกับผู้อื่น								✓
เผยแพร่หรือเชิญชวนให้ครอบครัวมีชื่อเสียง								✓
หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง			✓					
ยอมรับและปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่น								
มีระเบียบวินัย		✓	✓					✓

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

	มูลนิธิสยามภุมมาจล (2558)	ปรัชญาเพื่อธรรมปิฎา (2558)	ศาลานา บุญเหลือ (2557)	มงคล ศักดิ์เยี่ยมไกล และชัชญา นิษฐ์รุ่งรุ่งชัย (2550)	สมุทร ตันตนาชกุล (2541)	สถาบันพัฒนาผลผลิต (ม.ป.ป.)	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาแห่งชาติ การตรวจประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา (2554)	เมธาสุทธิพิธิ์ชัยรัตน์ศรีสุภัฏกุล (2559)
มีบริการยอดเยี่ยม			✓					✓
ดีเยี่ยม			✓					✓
อำนวยการบริการที่ดีและ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
สิ่งอำนวยความสะดวก								
ผู้บริหารมีคุณธรรมมุ่งเป็นและ			✓	✓				✓
ชุมชน								

ตอนที่ 3 เศรษฐกิจพอเพียงกับการศึกษา

3.1 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

มาตรา 6 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552) การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

3.2 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

มาตรฐานเรียนรู้ ตัวชี้วัด สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามลักษณะของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

วิสัยทัศน์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ

หลักการ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

- 1) เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล
- 2) เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและมีคุณภาพ
- 3) เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น
- 4) เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลาและการจัดการเรียนรู้
- 5) เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

6) เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

จุดหมาย

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1) มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2) มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต

3) มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย

4) มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

5) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ ซึ่งการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดนั้น จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ คือ ความสามารถในการสื่อสาร ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการคิด ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต และความสามารถในการใช้เทคโนโลยี

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ดังนี้

1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

2) ซื่อสัตย์สุจริต

3) มีวินัย

4) ใฝ่เรียนรู้

5) อยู่อย่างพอเพียง

- 6) มุ่งมั่นในการทำงาน
- 7) รักความเป็นไทย
- 8) มีจิตสาธารณะ

3.3 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนด้านอยู่อย่างพอเพียง

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ผู้เรียน 8 ประการ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ด้านอยู่อย่างพอเพียง ซึ่งสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้จัดทำ “แนวทางการพัฒนาการวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551” โดยได้กำหนดนิยามตัวชี้วัด และพฤติกรรมบ่งชี้ไว้ดังนี้

ตารางที่ 2.3 นิยาม ตัวชี้วัด และพฤติกรรมบ่งชี้ของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนด้านอยู่อย่างพอเพียง ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ตัวแปร	ตัวชี้วัด	พฤติกรรมชี้วัด
<p>อยู่อย่างพอเพียง หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข</p> <p>ผู้ที่อยู่อย่างพอเพียง คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตอย่างประมาณตน มีเหตุผล รอบคอบ ระมัดระวัง อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความรับผิดชอบ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เห็นคุณค่าของทรัพยากรต่าง ๆ มีการวางแผน ป้องกันความเสี่ยง และความพร้อมกับการเปลี่ยนแปลง</p>	<p>1. ดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม</p>	<p>1.1 ใช้ทรัพย์สินของตนเอง เช่น เงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ อย่างประหยัด คุ่มค่า และเก็บรักษาดูแลอย่างดี รวมทั้งการใช้เวลาอย่างเหมาะสม</p>
	<p>2. มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ปรับตัวเพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข</p>	<p>1.2 ใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่า และเก็บรักษาดูแลอย่างดี</p> <p>1.3 ปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล</p> <p>1.4 ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน พร้อมให้อภัยเมื่อผู้อื่นกระทำผิดพลาด</p> <p>2.1 วางแผนการเรียน การทำงาน และการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร</p> <p>2.2 รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม ยอมรับ และปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข</p>

3.4 แนวทางการให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2556) ได้นำเสนอแนวทางการให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในขั้นตอนสำคัญทุกขั้นตอน ตามแนวทางดังต่อไปนี้

- 1) ร่วมกำหนดแนวนโยบาย และการวางแผน
- 2) ร่วมให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร

- 3) ร่วมจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการจัดสภาพและบรรยากาศในสถานศึกษา
- 4) ส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา ที่บ้าน และสถานที่อื่น ๆ
- 5) ร่วมติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา

3.5 การประเมินและเกณฑ์คุณภาพสถานศึกษาแบบอย่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (สถานศึกษาพอเพียง)

การประเมินสถานศึกษาแบบอย่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หรือสถานศึกษาพอเพียง เป็นการประเมินระดับคุณภาพการปฏิบัติของสถานศึกษา ใน 5 ด้าน 17 องค์ประกอบ 62 ตัวบ่งชี้ ซึ่งระบุในเครื่องมือประเมินสถานศึกษาแบบอย่างจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีรายละเอียด ดังนี้

รายการประเมิน ด้านที่ 1 ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษา มี 4 องค์ประกอบ 14 ตัวบ่งชี้

องค์ประกอบที่ 1 นโยบาย	(4 ตัวบ่งชี้)
องค์ประกอบที่ 2 วิชาการ	(4 ตัวบ่งชี้)
องค์ประกอบที่ 3 งบประมาณ	(4 ตัวบ่งชี้)
องค์ประกอบที่ 4 บริหารทั่วไป	(4 ตัวบ่งชี้)

รายการประเมิน ด้านที่ 2 ด้านหลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ มี 4 องค์ประกอบ 14 ตัวบ่งชี้

องค์ประกอบที่ 1 หน่วยการเรียนรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	(3 ตัวบ่งชี้)
องค์ประกอบที่ 2 การบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้	(4 ตัวบ่งชี้)
องค์ประกอบที่ 3 สื่อและแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	(3 ตัวบ่งชี้)
องค์ประกอบที่ 4 การวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	(4 ตัวบ่งชี้)

รายการประเมิน ด้านที่ 3 ด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มี 3 องค์ประกอบ 15 ตัวบ่งชี้

องค์ประกอบที่ 1 การแนะแนวและระบบดูแลช่วยเหลือผู้เรียน	(5 ตัวบ่งชี้)
องค์ประกอบที่ 2 กิจกรรมนักเรียน	(6 ตัวบ่งชี้)

องค์ประกอบที่ 3 กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ (4 ตัวบ่งชี้)

รายการประเมิน ด้านที่ 4 ด้านการพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษา มี 2 องค์ประกอบ
7 ตัวบ่งชี้

องค์ประกอบที่ 1 การพัฒนาบุคลากรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
(4 ตัวบ่งชี้)

องค์ประกอบที่ 2 การติดตามและขยายผล (3 ตัวบ่งชี้)

รายการประเมิน ด้านที่ 5 ด้านการผลลัพธ์/ภาพความสำเร็จ มี 4 องค์ประกอบ 12 ตัว
บ่งชี้

องค์ประกอบที่ 1 สถานศึกษา (1 ตัวบ่งชี้)

องค์ประกอบที่ 2 ผู้บริหารสถานศึกษา (1 ตัวบ่งชี้)

องค์ประกอบที่ 3 บุคลากรของสถานศึกษา (5 ตัวบ่งชี้)

องค์ประกอบที่ 4 ผู้เรียน (5 ตัวบ่งชี้)

3.6 ความสอดคล้องของการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับ
เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)

องค์การสหประชาชาติได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ก้าวหน้าขึ้นใหม่โดยอาศัยกรอบความคิดที่
มองการพัฒนาเป็นมิติ (dimensions) ของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้มีความเชื่อมโยงกัน
เรียกว่า เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ Sustainable Development Goals (SDGs) ซึ่งจะใช้เป็น
ทิศทางการพัฒนาตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2558 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2573 ครอบคลุมระยะเวลา
15 ปี ประกอบด้วย 17 เป้าหมาย คือ (มูลนิธิมั่นพัฒนา, ม.ป.ป.: ออนไลน์)

เป้าหมายที่ 1 ขจัดความยากจนในทุกรูปแบบทุกที่ (No Poverty)

เป้าหมายที่ 2 ขจัดความหิวโหย บรรลุเป้าความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการที่ดีขึ้น
และส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน (Zero Hunger)

เป้าหมายที่ 3 ทำให้แน่ใจถึงการมีสุขภาพะในการดำรงชีวิต และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดี
ของทุกคนในทุกช่วงอายุ (Good Health and Well-being)

เป้าหมายที่ 4 ทำให้แน่ใจถึงการได้รับการศึกษาที่ได้คุณภาพอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง
และส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน (Quality Education)

เป้าหมายที่ 5 บรรลุถึงความเท่าเทียมทางเพศ และเสริมสร้างพลังให้แก่สตรีและ
เด็กหญิงทุกคน (Gender Equality)

เป้าหมายที่ 6 ทำให้แน่ใจว่าเรื่องน้ำและการสุขาภิบาลได้รับการจัดการอย่างยั่งยืน และมีสภาพพร้อมใช้สำหรับทุกคน (Clean Water and Sanitation)

เป้าหมายที่ 7 ทำให้แน่ใจว่าทุกคนสามารถเข้าถึงพลังงานที่ทันสมัย ยั่งยืน เชื่อถือได้ตามกำลังซื้อของตน (Affordable and Clean Energy)

เป้าหมายที่ 8 ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและทั่วถึงให้เป็นไปอย่างยั่งยืน ส่งเสริมศักยภาพการมีงานทำและการจ้างงานเต็มที่ และงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน (Decent Work and Economic Growth)

เป้าหมายที่ 9 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมการปรับตัวให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืนและทั่วถึง และสนับสนุนนวัตกรรม (Industry, Innovation and Infrastructure)

เป้าหมายที่ 10 ลดความเหลื่อมล้ำทั้งภายในและระหว่างประเทศ (Reduce Inequalities)

เป้าหมายที่ 11 ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความปลอดภัย ทั่วถึง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและยั่งยืน (Sustainable Cities and Communities)

เป้าหมายที่ 12 ทำให้แน่ใจถึงการมีแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน (Responsible Consumption and Production)

เป้าหมายที่ 13 ดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบที่เกิดขึ้น (Climate Action)

เป้าหมายที่ 14 อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้เป็นไปอย่างยั่งยืน (Life Below Water)

เป้าหมายที่ 15 พิทักษ์ บูรณะ และส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนของระบบนิเวศบนบก จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ต่อสู้กับการแปรสภาพเป็นทะเลทราย หยุดยั้งและฟื้นฟูความเสื่อมโทรมของที่ดิน และหยุดยั้งการสูญเสียมลพิษทางชีวภาพ (Life on Land)

เป้าหมายที่ 16 ส่งเสริมให้สังคมมีความเป็นปกติสุข ไม่แบ่งแยก เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีการเข้าถึงความยุติธรรมโดยถ้วนหน้า และสร้างให้เกิดสถาบันอันเป็นที่พึ่งของส่วนรวม มีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับในทุกระดับ (Peace, Justice and Strong Institutions)

เป้าหมายที่ 17 เสริมสร้างความเข้มแข็งในวิธีการปฏิบัติให้เกิดผล และสร้างพลังแห่งการเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Partnership for the Goals)

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก 17 SDGs ที่ครอบคลุมด้านวัตถุ/เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เมื่อนำมาวิเคราะห์ความสอดคล้องของหลักการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของ

เศรษฐกิจพอเพียง พบว่า มีเป้าหมายที่สอดคล้องกับแนวคิดใน 4 มิติ ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ (ศาลินา บุญเกื้อ และนันทกาญจน์ ชินประพัทธ์, 2559)

ด้านวัตถุ/เศรษฐกิจ คือ การดำเนินการทางเศรษฐกิจ การใช้ทรัพยากร เงินทอง ของใช้ต่าง ๆ อย่างประหยัดและคุ้มค่า สอดคล้องกับ (SDG1) ขจัดความยากจนทุกรูปแบบและทุกสถานที่ (SDG2) ขจัดความอดอยาก ทำให้เกิดความหิวโหยหมดไป บรรลุความมั่นคงทางอาหารและมีโภชนาการที่ดีขึ้น และส่งเสริมเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน (SDG4) การศึกษาที่มีคุณภาพ เท่าเทียมและทั่วถึง ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน (SDG8) ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุมและยั่งยืนและการจ้างงานที่มีคุณค่า (SDG9) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมการปรับตัวให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืนและทั่วถึง และสนับสนุนนวัตกรรม (SDG12) มีแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน

ด้านสังคม คือ การเห็นคุณค่าและมีทักษะในการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยการมีระเบียบวินัย มีความเคารพในกฎ-กติกา รู้จักแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือผู้อื่นตามกำลัง มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียน จนส่งผลให้เกิดความสามัคคี และเป็นโรงเรียน-ชุมชนแห่งความสุข สอดคล้องกับ (SDG3) การมีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี ของทุกคนในทุกช่วงอายุ (SDG4) การศึกษาที่มีคุณภาพ เท่าเทียมและทั่วถึง ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน (SDG5) มีความเท่าเทียมทางเพศและพัฒนาบทบาทสตรีและเด็กหญิง (SDG10) ลดความเหลื่อมล้ำทั้งภายในและระหว่างประเทศ (SDG11) สร้างเมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความปลอดภัย ทั่วถึง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDG16) ส่งเสริมสังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยก เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDG17) สร้างพลังแห่งการเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ด้านสิ่งแวดล้อม คือ การเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ต้นไม้ อากาศ พลังงาน ลดขยะ ฯลฯ ร่วมในกิจกรรมและปฏิบัติตนเพื่อรักษโลก-รักษสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับ (SDG4) การศึกษาที่มีคุณภาพ เท่าเทียมและทั่วถึง ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน (SDG6) การมีน้ำใช้ การจัดการน้ำและสุขาภิบาลที่ยั่งยืน (SDG7) การมีพลังงานที่ทุกคนเข้าถึงได้ เชื่อถือได้ ยั่งยืนทันสมัย (SDG13) การดูแลเรื่องสภาพภูมิอากาศ โดยดำเนินการอย่างเร่งด่วนรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบ (SDG14) อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรและทรัพยากรทางทะเลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDG15) การปกป้อง พื้นฟู และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบกอย่างยั่งยืน

ด้านวัฒนธรรม คือ มีความภูมิใจในความเป็นไทย รักษาท้องถิ่น ด้วยฐานความรู้ และความเข้าใจรากเหง้าของตนเอง ปฏิบัติตนเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม สอดคล้องกับ (SDG4) การศึกษาที่มีคุณภาพ เท่าเทียมและทั่วถึง ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุก

คน ทั้งนี้ในมิติด้านวัฒนธรรมของ SDGs มิติด้านวัฒนธรรมสอดแทรกอยู่ในมิติของด้านสังคมในการดำรงตนเป็นพลเมืองโลก การเท่าเทียมกันทางเพศ เชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม

ตอนที่ 4 แนวคิดเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูและการอบรมบ่มนิสัย

4.1 ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูและการอบรมบ่มนิสัย

ศิริกุล อิศรานุรักษ์ และ ปราณี สุทธิสุคนธ์ (2550) ให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูว่า หมายถึง การตอบสนองความต้องการของเด็กทั้งกายและใจ การมีปฏิสัมพันธ์กับเด็ก การถ่ายทอดวัฒนธรรม ทักษะคติความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ และความหวังของสังคมตลอดจนการส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาที่ดีย่างรอบด้าน คือ กาย ใจ สังคม และปัญญา

ชนมน สุขวงศ์ (2543) ได้ให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูว่า เป็นวิธีการที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองใช้ในการอบรมสั่งสอนบุตร อันเป็นทางให้ผู้เลี้ยงดูสามารถให้ความรักและการลงโทษในการกระทำต่างๆ ของเด็กได้

เพ็ญศรี พิชัยสนธิ (2522) ให้ความหมายของการอบรมว่า การแนะนำ สั่งสอนและอบรม ผูกพัน ที่มุ่งให้เด็กประพฤติดี มีระเบียบวินัย รู้จักควบคุมตนเอง มีความรับผิดชอบ เป็นต้น ส่วนการเลี้ยงดู หมายถึง การดูแลเพื่อตอบสนองความต้องการของเด็กทั้งกายและใจ โดยมุ่งให้เด็กมีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรงทุกระบบ ไม่มีโรค ไม่มี ความพิการ อารมณ์แจ่มใส สติปัญญาเฉลียวฉลาด และมีความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น

Broom L and Selznick P (1971, อ้างถึงในสมคิด อิศระวัฒน์, 2542) ได้ให้นิยามของการอบรมเลี้ยงดูไว้สองลักษณะ คือ ทางสังคม หมายถึงถ่ายทอดวัฒนธรรม และการทำให้บุคคลมีวิถีชีวิตที่เป็นระเบียบ ในแง่บุคคล หมายถึงกระบวนการที่ทำให้ตนเปลี่ยนแปลงจากชีวอินทรีย์เป็นมนุษย์ สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ และปฏิบัติตามอุดมคติ ค่านิยม และระดับความทะเยอทะยาน

ราชบัณฑิตยสภา (2555) กล่าวว่า อบรมบ่มนิสัย ประกอบด้วยคำว่า อบรม กับ บ่มนิสัย อบรม หมายถึง พร่ำสั่งสอนคนที่ยังไม่รู้ตัวให้เป็นคนดี มีคุณธรรม บ่มนิสัย หมายถึง อบรมให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีจนเป็นนิสัย เมื่อนำไปรวมกับคำว่า อบรม เป็น อบรมบ่มนิสัย หมายถึง แนะนำพร่ำสอนให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดี รู้สิ่งใดดี สิ่งใดชั่ว สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด

สมศรี ประเสริฐวงษ์ (2541) กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดูเด็ก คือการที่พ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูเด็กต้องกระทำต่อเด็กและเรียกร้องหรือต้องการให้เด็กได้ตอบสนองหรือบุคคลอื่น ผู้อบรมเลี้ยงดูสามารถลงโทษ ให้รางวัลในการกระทำของเด็กได้ และมีโอกาสได้สังเกตการแสดงพฤติกรรมต่างๆ

ของเด็ก ในทำนองเดียวกันเด็กก็เฝ้ามองพฤติกรรมท่าทีของผู้อบรมเพื่อเป็นตัวแทนในการใช้เลียนแบบได้ หรือกล่าวโดยทั่วไปผู้เลี้ยงดูจะถ่ายทอดพฤติกรรม ลักษณะต่าง ๆ ให้แก่เด็ก การอบรมเลี้ยงดูจะแตกต่างกันตามความเชื่อ ลักษณะนิสัย ความเคยชิน ฐานะความเป็นอยู่ การศึกษา และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

4.2 ความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูและการอบรมบ่มนิสัย

ศิริกุล อิศรานุรักษ์ และ ปราณี สุทธิสุคนธ์ (2550) กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดูเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เด็กมีการเจริญเติบโต และพัฒนาการอย่างองค์รวม การอบรมเลี้ยงดูครอบคลุมถึงการแนะนำสั่งสอน ฝึกฝน ที่มุ่งให้เด็กประพฤติดี มีระเบียบวินัยรู้จักควบคุมตนเอง มีความรับผิดชอบ และการดูแลเพื่อตอบสนองความต้องการของเด็กทั้งกายและใจโดยมุ่งให้เด็กมีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรค ไม่พิการ อารมณ์แจ่มใส สติปัญญาดี มีความเฉลียวฉลาด และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น การที่เด็กจะเจริญเติบโตและมีพัฒนาการอย่างองค์รวมได้นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลักสำคัญ 2 ประการ คือ พันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งการอบรมเลี้ยงดูนับเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของเด็ก

นางพาง ลี้มสุวรรณ (ม.ป.ป.: ออนไลน์) ให้ความเห็นว่า เนื่องจากเด็กต้องอาศัยการเลี้ยงดูของผู้ใหญ่เป็นเวลานานหลายปี จึงจะสามารถช่วยเหลือตนเองและพึ่งตนเองได้ ฉะนั้นการเลี้ยงดูและการอบรมเด็กจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการจะทำให้เด็กมีสุขภาพกายและใจดีเต็มที่ตามศักยภาพสูงสุด (maximum potential) ของเด็กแต่ละคน การที่จะเป็นเช่นนี้ได้พ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูเด็กต้องสามารถเลี้ยงดูและอบรมเด็กได้อย่างเหมาะสมโดยอาศัยประสบการณ์ของตนเอง และการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากการอ่านหนังสือหรือจากผู้รู้

4.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูและการอบรมบ่มนิสัย

โชคชัย หมั่นแสวงทรัพย์ (ม.ป.ป.: ออนไลน์) ปัจจัยที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็ก อาจแบ่งออกได้เป็น 3 ปัจจัยหลัก คือ

1) ปัจจัยด้านตัวเด็ก ได้แก่ เพศของเด็ก ลำดับการมีบุตร (Williams PD, William AR, Lopez M, Tayko NP, 2000) ลักษณะพื้นฐานอารมณ์ของเด็ก สุขภาพ และความพิการ เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่-ลูกแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ เด็กหญิงมักถูกสอนให้เรียบร้อย ทำงานบ้าน ดูแลน้อง เด็กชายมักถูกสอนให้เข้มแข็ง เก่งบระงับอารมณ์ หรือบางวัฒนธรรม ที่ให้ความสำคัญของลูกชายมากกว่าลูกสาว ทำให้ลูกชายได้รับการดูแลเป็นอย่างดี ในขณะที่ลูกสาวมักจะถูกทอดทิ้ง นอกจากนั้นบางครอบครัวพ่อแม่จะคาดหวังในลูกคนโตสูง และจะปฏิบัติต่างกัน ลูกคนเล็กมักได้รับการเอาอกเอาใจเป็นพิเศษ ในขณะที่ลูกคนกลางมักถูกละเลย หรือเด็กที่เลี้ยงยาก หรือมีปัญหาสุขภาพ ย่อมนำความหนักใจมาสู่พ่อแม่ หากพ่อแม่ไม่อดทนยอมทำให้ทอดทิ้งเด็กได้ง่าย หรือ

ได้รับการเอาใจใส่น้อย และอาจถูกทำร้ายทางวาจาเสมอ ในขณะที่ลูกที่มีสุขภาพดี มีหน้าตาสวยมักได้รับคำชมจากคนรอบข้าง เป็นที่ชื่นชมของพ่อแม่ก็จะได้รับการดูแลเอาใจใส่ใกล้ชิดมากขึ้น

2) ปัจจัยด้านครอบครัว ได้แก่ ความรู้ เจตคติและทักษะของพ่อแม่ในการอบรมเลี้ยงดู สัมพันธภาพในครอบครัว สุขภาพของพ่อแม่ และภาวะวิกฤตในครอบครัว รวมทั้งสภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว เป็นต้น พ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูที่มีความรู้ความเข้าใจต่อพัฒนาการและความต้องการของเด็กตามวัย มีเจตคติที่ดีต่อการเลี้ยงดู ถือว่าเป็นบทบาทหน้าที่ที่สำคัญของตน มีความอดทนอดกลั้นต่อการทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ ตลอดจนมีทักษะที่จะส่งเสริมและตอบสนองความต้องการของเด็ก ตลอดจนแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้ลุล่วงด้วยดี ย่อมทำหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กได้อย่างสมบูรณ์ ครอบครัวที่สมาชิกทุกคนมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน พูดคุยสื่อสาร ด้วยความเข้าใจ เอื้ออาทรต่อกัน ไม่ใช้ความรุนแรง ร่วมทุกข์ร่วมสุขแก้ปัญหาเมื่อต้องเผชิญกับภาวะคุกคาม หรือวิกฤตอย่างสร้างสรรค์ ครอบครัวย่อมมีแต่ความสงบสุข (Aunola K, Nurmi JE, Onatsy-Arvilommi T, Pulkkinen L, 1999) (Frias-Armenta M, McCloskey LA, 1998)

3) ปัจจัยด้านสังคม เนื่องจากครอบครัวไม่ได้อยู่โดดเดี่ยว สิ่งแวดล้อมรอบๆ ครอบครัวย่อมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมกรรมการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ ได้แก่ ศาสนา วัฒนธรรมและความเชื่อต่างๆ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น วัฒนธรรม ความเชื่อบางประเภทที่เป็นผลดีต่อการอบรมเลี้ยงดู เป็นสิ่งที่ควรคงไว้และสืบทอดกันต่อไป เช่น ในระหว่างตั้งครรภ์ควรถือศีล ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ เป็นสิ่งที่ดีที่ทำให้หญิงตั้งครรภ์มีสุขภาพจิตดี ซึ่งจะเป็นผลดีต่อทารกในครรภ์ด้วย ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมความเชื่อบางอย่างอาจส่งผลเสียต่อการพัฒนาการเด็ก ซึ่งควรได้รับการแก้ไขทำความเข้าใจใหม่ เช่นการให้เด็กได้รับอาหารอื่นนอกจากนม ก่อนอายุ 4 เดือน เนื่องจากเชื่อว่าเด็กอิมและไมกวน เป็นต้น ส่วนการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมมากขึ้น ก่อให้เกิดการอพยพจากชนบทสู่เมือง และการไปเป็นแรงงานในต่างประเทศ ผู้อพยพย้ายถิ่นส่วนใหญ่มักเป็นแรงงานหนุ่มสาว และทิ้งเด็กให้อยู่ในความดูแลของผู้สูงอายุ รวมทั้งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้ครอบครัวได้รับอิทธิพลจากสื่อมากขึ้น

4.4 วิธีการอบรมเลี้ยงดูและการอบรมบ่มนิสัย

นางพาง ลឹมสุวรรณ (ม.ป.ป.: ออนไลน์) ให้ความเห็นว่า พ่อแม่จำนวนมากไม่ทราบว่าจะจัดการอย่างไรกับพฤติกรรมเหล่านี้ของลูกถึงจะให้ผลดีกับเด็ก ปัจจุบันความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์มีมากขึ้น แต่พ่อแม่ทั่วไปมักจะยังไม่ได้รับประโยชน์จากความรู้นี้มีแต่นักวิชาการและผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตเด็กจำนวนหนึ่งเท่านั้น ความรู้ความเข้าใจให้การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ถูกต้องสมควรได้รับการเผยแพร่ออกไปให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ วิธีการตอบสนองต่อพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของเด็กทำได้ดังนี้

1) การใช้เหตุผล (Reasoning) การให้เหตุผลอย่างตรงไปตรงมาซึ่งเด็กสามารถเข้าใจ มักจะสามารถแก้ไขพฤติกรรมได้ในเด็กยิ่งเล็กการให้เหตุผลต้องแบบง่าย สั้น ไม่พูดยืดยาว เช่น มีดเล่นไม่ได้เพราะจะบาดมือหนู หนูไม่ปีนขึ้นที่สูงเดี๋ยวจะตกลงมาเจ็บ

2) การใช้ท่าทีที่หนักแน่นและจริงจัง (Firmness) เวลาที่ผู้ใหญ่ต้องการให้เด็กทำอะไรแล้วเด็กอิดเอื้อน ไม่ยอมทำ วิธีหนึ่งที่ได้ผลคือต้องพูดให้หนักแน่นและจริงจังว่าให้ทำเดี๋ยวนี้ อาจต้องใช้ท่าทีประกอบด้วย เช่น ลูกขึ้นจูงมือเด็กให้ไปทำสิ่งที่ต้องทำ เช่น เด็กอิดเอื้อนไม่ยอมทำการบ้านแม่จะพูดเตือนแล้วหลายครั้ง แม่ต้องแสดงให้เห็นว่าแม่หมายถึงว่าลูกต้องทำการบ้านแล้วโดยบอกด้วยเสียงที่หนักแน่นว่าเอาสมุดการบ้านออกมาแล้วนั่งลงทำเดี๋ยวนี้เลย ถ้าเด็กไม่ยอมลูกก็ต้องจูงมือไปเอาสมุด ดินสอมานั่งลงให้ทำและเฝ้าให้ทำถ้าจำเป็น

3) การใช้สิ่งทดแทน (Alternative response) เวลาห้ามไม่ให้เด็กทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ควรสอนเด็กไปด้วยว่าสิ่งไหนที่ทำแทนได้ เช่น เด็กเล่นของแหลมอยู่จะเอาจากมือเด็กก็ให้เอาของอื่นที่น่าสนใจกว่ามาให้เด็กแทน ไม่ควรหยิบของแหลมจากมือเด็กเฉย ๆ ซึ่งเด็กจะร้องอาละวาดต่อ หรือเห็นเด็กขีดเขียนฝาผนังบ้านอยู่ห้ามไม่ให้ทำเพราะสกปรกบ้าน ก็ควรหากระดาษมาให้เด็กได้เขียนแทน เป็นต้น

4) ให้สามารถแสดงความคิดเห็นและความรู้สึก (Freedom to discuss ideas and feelings) ควรให้เด็กรู้สึกว่ามีความคิดเห็นอย่างไรก็สามารถพูดออกมาได้อย่างอิสระ หรือมีความรู้สึกอย่างไรก็สามารถพูดคุ้ยชี้แจงได้ เช่น เด็กอาจต้องการตัดสินใจเองในการเลือกของใช้ส่วนตัว ไม่ใช่แม่เลือกให้ แล้วเด็กต้องใช้ทั้งที่ไม่ชอบไม่ถูกใจ

5) การให้รางวัล (Positive reinforcement) เมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสมแล้ว เพื่อให้พฤติกรรมนั้นเกิดขึ้นอีกไม่หายไป ผู้ใหญ่ควรให้รางวัลสำหรับพฤติกรรมนั้น อาจเป็นการกล่าวชมด้วยวาจา แสดงกิริยาชื่นชมพอใจในพฤติกรรมนั้น เช่น โอบกอด ลูบหัว ปัญหาคือผู้ใหญ่มักจะละเลยไม่กล่าวคำชมเชยเด็ก เพราะเห็นเป็นพฤติกรรมธรรมดา ๆ เช่น เด็กยอมแปรงฟันเอง แต่งตัวเอง แต่จะดุว่าหรือติเตียนเด็กเมื่อเด็กไม่ยอมช่วยตัวเอง การให้รางวัลเด็กอาจให้ได้อีกแบบคือให้เมื่อเด็กหยุดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม (Omission training) เช่น กล่าวชมเชย หรือให้รางวัลแบบอื่นเมื่อลูกสองคนเล่นกันด้วยดีไม่ทะเลาะไม่ตีกันในช่วงตลอดสองวันที่ผ่านมา

6) การเลิกให้ความสนใจ (Ignoring) เป็นธรรมชาติของเด็กทุกคนที่ต้องการได้รับความสนใจจากผู้อื่น ฉะนั้น เมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เราอาจใช้วิธีเลิกให้ความสนใจขณะที่เด็กกำลังกระทำพฤติกรรมนั้น และให้ความสนใจหรือให้รางวัลกับเด็กที่มีพฤติกรรมที่เราต้องการแทน ตัวอย่าง เช่น ลูกคนหนึ่งกินอาหารดีอีกคนไม่ค่อยยอมกินเล่นไปเรื่อย ๆ แม่ก็อาจชมคนที่กินอาหารดีแต่เฉย ๆ ไม่แสดงความสนใจกับลูกคนที่ไม่ยอมกินแต่เขี่ยอาหารเล่นอยู่ โดยไม่จำเป็นต้องดุว่า

7) การเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ใหญ่ให้กับเด็ก (Positive model) ผู้ใหญ่โดยเฉพาะพ่อแม่ควรทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก พฤติกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์นั้นมาเรียนรู้ภายหลัง ไม่ใช่ถ่ายทอดตามพันธุกรรมอย่างที่หลาย ๆ คนเข้าใจ เด็กจะเอาอย่างผู้ใหญ่ที่อยู่ใกล้ชิด โดยดูจากการกระทำของผู้ใหญ่มากกว่าการสั่งสอนด้วยวาจา เช่น พูดสอนว่าการพูดปดเป็นสิ่งไม่ดีห้ามทำ แต่พอมีคนทีพ่อแม่ไม่ต้องการพบมาพบ ก็ใช้ลูกออกไปบอกว่า พ่อแม่ไม่อยู่บ้าน การกระทำแบบนี้ก็เท่ากับสอนลูกว่าที่จริงพูดปดได้

8) การลงโทษ (Punishment) โดยทั่วไปจะพยายามไม่ใช้การลงโทษ นอกจากวิธีอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้วไม่ได้ผลสิ่งสำคัญที่สุดคือเวลาใช้การทำโทษนี้ผู้ใช้ต้องไม่ใช่ด้วยอารมณ์โกรธ เกลียด ไม่ชอบเด็ก เพราะจะทำให้เด็กยิ่งต่อต้าน เวลาใช้ควรแสดงให้เด็กเห็นว่าเราต้องการเพียงหยุดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเท่านั้นและพร้อมที่จะหยุดการลงโทษเมื่อเด็กคิดว่าสามารถควบคุมตัวเองให้ไม่ประพฤติไม่เหมาะสมอีก การลงโทษมีตั้งแต่เบา ๆ จนไปถึงระดับที่รุนแรงขึ้น

8.1) การดูว่า การดูว่าด้วยวาจาในเด็กบางคนก็ได้ผลดี สามารถหยุดการกระทำอันไม่สมควรของเด็ก ควรใช้เมื่อการบอกห้าม และการใช้เหตุผลไม่ได้ผลแล้ว

8.2) แยกเด็กออกไปอยู่ตามลำพัง เช่น เด็กนักเรียนคนหนึ่งคุยมากขณะเรียนรบกวนคนอื่นบ่อย ๆ ก็อาจแยกเด็กไปนั่งคนเดียว หันหน้าเข้ามุมห้อง ทำให้เด็กไม่สนุก เบื่อที่เด็กทั่วไปจะไม่ชอบอย่างมาก

8.3) การปรับ ให้เด็กรับผิดชอบกับของเสียหายที่เด็กทำไป เช่น เด็กคนหนึ่งโกรธแม่ที่ขัดใจ แล้ววิ่งไปถนต้นไม้ของแม่ที่เพิ่งปลูก จึงให้แม่หักเงินค่าขนมเด็กทีละเล็กทีละน้อยชดใช้ค่าต้นไม้ที่ชื้อมา

8.4) การตี การตีอาจทำให้เด็กหยุดประพฤติที่ไม่พึงประสงค์ได้บางครั้ง แต่การใช้กำลังกับเด็กมีข้อเสียด้วย คือ ถ้าใช้บ่อย ๆ จะทำลายความสัมพันธ์ ระหว่าง เด็กและผู้ใหญ่ และเด็กจะใช้วิธีรุนแรงและใช้กำลังบ้าง เพราะเอาอย่างผู้ใหญ่และรู้สึกคับข้องใจที่ผู้ใหญ่ใช้วิธีรุนแรงกับตน เช่น อาจไปชกต่อยเพื่อนที่โรงเรียนบ่อย ๆ จนเป็นปัญหาเกิดขึ้น

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุปนิสัยพอเพียง

เมธาสิทธิ์ ธัญรัตนศรีสกุล (2559) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาตัวบ่งชี้พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: ประยุกต์ใช้โมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประชากร ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนราชินีบูรณะ จังหวัดนครปฐม จำนวน 3,318 คน ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2558 ตัวอย่างได้แก่ นักเรียนจำนวน 616 คน ซึ่งได้จากการสุ่มอย่างง่าย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสอบถามพฤติกรรม การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์องค์ประกอบ ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้หลัก 11 ตัวบ่งชี้เดี่ยว ซึ่งมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นอย่างดี จากการวิจัยพบว่า ตัวบ่งชี้หลักที่มีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุดได้แก่ การมุ่งอนาคต ตามด้วยการกำกับตนเอง และปฏิสัมพันธ์กับสังคม ตามลำดับ

กขพร ศรีตะวัน (2554) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการส่งเสริมสนับสนุน การปฏิรูปการเรียนรู้ โดยใช้หลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา : นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนหนองแปนโนนสูงนาเชือกราษฎร์บำรุง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการส่งเสริมสนับสนุน การปฏิรูปการเรียนรู้ โดยใช้หลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา : นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนหนองแปนโนนสูงนาเชือกราษฎร์บำรุง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียน อันเป็นผลเนื่องมาจากการส่งเสริมสนับสนุน การปฏิรูปการเรียนรู้ โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จากการสอบถามผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้ปกครองนักเรียน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านความพอประมาณ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ด้านความมีเหตุผล โดยรวมอยู่ในระดับมาก ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัว โดยรวมอยู่ระดับมากที่สุด ด้านเงื่อนไขความรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และด้านเงื่อนไขคุณธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก สรุปได้ว่า กระบวนการส่งเสริมสนับสนุน การปฏิรูปการเรียนรู้โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (A-I-C) มีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้ในการปฏิรูปการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังสามารถทำให้นักเรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์เป็นไปในทางที่ดีขึ้น

สันติภาพ อุตมมงคล (2554) ได้ทำวิจัยเรื่อง ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เรื่องการผลิตพืช สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองเซลิ้ง อำเภอสรีสะเกษนาถ จังหวัดสุโขทัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เรื่องการผลิตพืช สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองเซลิ้ง อำเภอสรีสะเกษนาถ จังหวัดสุโขทัย ผลการวิจัยพบว่า 1) ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เรื่อง การผลิตพืช สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ในภาพรวมมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 75/75 2) นักเรียนมีความพึงพอใจต่อชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เรื่อง การผลิตพืช สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ในระดับมาก

พนมพร เผ่าเจริญ (2553) ได้ศึกษาเรื่อง โครงการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานมี 5 ขั้นตอน คือ 1) การสร้างคณะทำงานเพื่อสนับสนุนการทำงานวิจัยของครูในโรงเรียน 2) การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแก่ครูและครูพระ 2 เรื่อง คือทฤษฎี หลักการ แนวคิด วิธีสอน เทคนิคในการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียนและการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน 3) การปฏิบัติการของครูในโรงเรียน/ชั้นเรียนเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียน ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 4) การนิเทศ กำกับ ติดตามผลการดำเนินงานของครู และ 5) การจัดประชุมเสนอผลงานการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนของครูเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียน และร้อยละ 95.54 ของครูที่เข้าร่วมโครงการสามารถจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ นอกจากนั้นในภาพรวมเจตคติของครูต่อการใช้กระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลังการใช้สูงกว่าก่อนการใช้

สุนทนา ศรีสวัสดิ์ (2553) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาในประเทศไทย โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของเยาวชนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว 2) เพื่อศึกษาแนวทางในการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาในประเทศไทย 3) เพื่อสร้างรูปแบบ ทดลองใช้ และประเมินรูปแบบการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า

1) วิถีการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของเยาวชนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ใน 5 ด้าน มีดังนี้ 1) ด้านเศรษฐกิจ นักเรียนมีการใช้จ่ายอย่างมีเหตุผลพอประมาณ และประหยัด เท่าที่จำเป็น ใช้ชีวิตอย่างพอควร 2) ด้านสังคม นักเรียนได้ช่วยเหลือสังคมหรือชุมชน มีการปลูกฝังจิตสำนึกสาธารณะ นึกถึงผลประโยชน์เพื่อส่วนรวม 3) ด้านจิตใจ ได้เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ตนนับถือ ทำให้ตนเองมีจิตใจที่มั่นคง เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ 4) ด้านสิ่งแวดล้อม มีการปลูกจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม ด้วยการเรียนรู้ มีการรักษาสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาและชุมชน 5) ด้านวัฒนธรรม มีการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีเดิม การอนุรักษ์อาหารประจำท้องถิ่น อนุรักษ์ประเพณีพื้นบ้าน และอนุรักษ์การใช้ภาษาประจำถิ่น

2) แนวทางในการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาในประเทศไทย ด้านเศรษฐกิจ ควรมีแนวทาง ดังนี้ 1) ควรส่งเสริมให้นักเรียนเป็นผู้ที่รู้จักการประหยัดและอดออม

รู้จักการใช้จ่ายของตนเอง คือ ใช้อย่างมีเหตุผล ใช้อย่างพอประมาณ ใช้จ่ายอย่างประหยัด ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น 2) ควรส่งเสริมให้นักเรียนคิดและวางแผนอย่างรอบคอบด้วยการทำบัญชีรายรับรายจ่าย 3) ควรส่งเสริมให้นักเรียนมีการวิเคราะห์บัญชีรายรับรายจ่าย 4) ควรส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักการออมเงินด้วยตนเอง และนำเงินที่ออมไว้ไปฝากธนาคาร ด้านสังคม ควรมีแนวทาง ดังนี้ 1) ควรส่งเสริมให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีจิตอาสา รู้จักช่วยเหลือสังคมหรือชุมชน 2) ควรมีการปลูกฝังให้นักเรียนมีจิตสำนึกสาธารณะ นึกถึงผลประโยชน์เพื่อส่วนรวม รู้จักเสียสละ มีความสามัคคี รู้จักเผยแพร่องค์ความรู้ เศรษฐกิจพอเพียง 3) ควรส่งเสริมให้นักเรียนได้บันทึกการทำหน้าที่ที่ได้ช่วยเหลือบิดามารดา ผู้ปกครอง และคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง ครูอาจารย์ เพื่อน ๆ ตลอดจนบุคคลทั่วไป ด้านจิตใจ ควรมีแนวทาง ดังนี้ 1) ควรส่งเสริมให้นักเรียนได้ปฏิบัติกิจทางศาสนาที่ตนนับถือ 2) ควรมีการจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้มีโอกาสเข้าค่ายคุณธรรม ด้านสิ่งแวดล้อม ควรมีแนวทาง ดังนี้ 1) ควรมีการส่งเสริมให้นักเรียนเป็นผู้ที่รู้จักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีการปลูกจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม 2) ควรมีการรณรงค์ให้นักเรียนมีจิตสำนึกที่ดี รู้จักนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการจัดทำขบวนกีฬา ตามโครงการกีฬาเพื่อสุขภาพ 3) ควรมีการส่งเสริมให้นักเรียนมีการเรียนรู้รักษาสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาและชุมชน ด้านวัฒนธรรม ควรมีแนวทาง ดังนี้ 1) ควรมีการส่งเสริมให้นักเรียนเป็นผู้ที่รู้จักสืบสานวัฒนธรรมไทย ปลูกฝังมารยาทไทย โดยมีการสอนมารยาทไทย 2) ควรให้นักเรียนทำอาหารท้องถิ่นที่ตนเองชอบ และสนใจ 3) ควรมีการอนุรักษ์การใช้ภาษาประจำถิ่น มีการรณรงค์พูดภาษาท้องถิ่นไทยเลย 4) ควรมีการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีเดิม ฟื้นฟูอนุรักษ์ประเพณีพื้นบ้าน โดยการให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมประเพณีพื้นบ้าน

3) การสร้างรูปแบบ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ผสมผสานแนวคิดจากสถานศึกษาในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีรูปแบบดังนี้ 1) รูปแบบด้านเศรษฐกิจ มีกิจกรรม คือ (1) การทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย (2) การออมเงิน 2) ด้านสังคม มีกิจกรรม คือ (1) กิจกรรมจิตอาสา (2) ธนาคารความดี 3) ด้านจิตใจ มีกิจกรรม คือ (1) การสวดมนต์ไหว้พระ ทำสมาธิ (2) ค่ายอบรมคุณธรรม 4) ด้านสิ่งแวดล้อม มีกิจกรรม คือ (1) กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (2) กิจกรรมกีฬาเพื่อสุขภาพ (3) กิจกรรมการเก็บขยะในโรงเรียน และ 5) ด้านวัฒนธรรม มีกิจกรรม คือ (1) การอบรมมารยาทไทย (2) การส่งเสริมการบริโภคอาหารท้องถิ่น (3) รณรงค์การพูดภาษาท้องถิ่น (4) การเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีและวัฒนธรรมในท้องถิ่น และมีการทดลองใช้รูปแบบดังกล่าว ในสถานการณ์จริงเป็นเวลา 4 เดือน และได้ประเมินรูปแบบตามความคิดเห็นและความพึงพอใจของผู้บริหาร ครูอาจารย์ และผู้ปกครอง ซึ่งพบว่า ผู้บริหาร ครูอาจารย์ ผู้ปกครอง และนักเรียน มีความพึงพอใจต่อการปฏิบัติตนของนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการ รวมทั้งการประเมินผลผลิตและผลลัพธ์จากโครงการ

บังอร สิทธิสาร (2553) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารเพื่อส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา: โรงเรียนบ้านโนนสัง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 3 โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานการบริหารเพื่อส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2) เพื่อศึกษากระบวนการบริหารเพื่อส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการดำเนินงานการบริหารเพื่อส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการบริหารที่ส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ ในโรงเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัว เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม โดยรวมอยู่ในระดับปฏิบัติมาก 2) กระบวนการบริหารเพื่อส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ผู้บริหาร คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และผู้ปกครองนักเรียนได้ดำเนินการวางแผนซึ่งเป็นขั้นตอนการเตรียมการก่อนลงมือปฏิบัติงานของโรงเรียน โดยได้ดำเนินการวางแผนการปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อสนองนโยบายการปรับเปลี่ยนรูปแบบ การจัดการเรียนการสอนของครูในโรงเรียนให้สอดคล้องกับทิศทางของหลักสูตร การปฏิรูปการเรียนรู้และการวางแผนการบริหารจัดการเพื่อการประกันคุณภาพภายใน นอกจากนี้ผู้บริหาร คณะครู นักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองนักเรียน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในสถานศึกษาร่วมกันดำเนินงาน การบริหารเพื่อส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยวิธีการที่หลากหลายและเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม และจัดให้มีระบบ นิเทศ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยใช้หลักการบริหารตามวงจรคุณภาพ คือ PDCA (Plan- Do- Check -Act) ซึ่งผลการบริหารเพื่อส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับปฏิบัติมากที่สุด จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การบริหารเพื่อส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ โรงเรียนบ้านโนนสัง มีการบริหารด้านบุคลากรด้วยความเรียบร้อย บุคลากรในโรงเรียนมีความรักและสามัคคีเป็นอย่างดี งานขององค์กรมีโครงสร้างการทำงานอย่างชัดเจน ส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุผลเป้าหมายที่วางไว้

มงคล ศัยยกุล และ ชญานิษฐ์ รุ่งรังษี (2550) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการเสริมสร้างพฤติกรรม “การดำรงชีวิตที่พอเพียงตามแนวพระราชดำริ” ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษาปัญหาพฤติกรรมดำรงชีวิตของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ และ 2) เพื่อสร้างรูปแบบการเสริมสร้างพฤติกรรมดำรงชีวิตที่พอเพียงตามแนวพระราชดำริ ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า 1) นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์โดยรวมมีพฤติกรรมดำรงชีวิตที่พอเพียงปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน นักศึกษามีพฤติกรรมดำรงชีวิตที่พอเพียงปานกลางทุกด้าน โดยนักศึกษามี

ปัญหาด้านเทคโนโลยีมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจ และด้านสังคม ตามลำดับ 2) รูปแบบการเสริมสร้างพฤติกรรมกรรมการดำรงชีวิตที่พอเพียงตามแนวพระราชดำรินักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม นครสวรรค์ คือ รูปแบบการเสริมสร้างพฤติกรรมกรรมการดำรงชีวิตที่พอเพียงตามแนวพระราชดำรินักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ โดยใช้กระบวนการพัฒนาตนเอง ซึ่งเป็นวิธีการในการเสริมสร้างพฤติกรรมกรรมการดำรงชีวิตที่พอเพียงตามแนวพระราชดำรินักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ 5 ด้าน อันได้แก่ ด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านเทคโนโลยี และด้านเศรษฐกิจ

5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดู

รัชดาวรรณ แดงสุข (2550) ได้ศึกษาเรื่องการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งผลต่อทักษะชีวิตของนักเรียนมัธยมศึกษา โรงเรียนพิบูลประชาสรรค์ เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาการอบรมเลี้ยงดู 2) ศึกษาทักษะชีวิต 3) เปรียบเทียบการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งผลต่อทักษะชีวิตของนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาโดยรวมได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนในระดับมาก แบบใช้เหตุผล แบบลงโทษ และแบบรักสนับสนุนในระดับน้อย นักเรียนมากกว่าครึ่งมีทักษะชีวิตโดยรวมอยู่ในระดับต่ำกว่าปกติ นักเรียนที่มีเพศ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ต่างกันมีทักษะชีวิตโดยรวมและทักษะชีวิตด้านการวิเคราะห์ ด้านการตระหนักรู้ในตนเอง ด้านความเห็นใจผู้อื่น ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ด้านการตัดสินใจและการแก้ปัญหา แตกต่างกัน นักเรียนมัธยมศึกษาที่มีการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน แบบใช้เหตุผล แบบลงโทษ ในปริมาณต่างกัน มีทักษะชีวิตโดยรวมและทักษะชีวิตรายด้านทุกด้านแตกต่างกัน และนักเรียนมัธยมศึกษาที่มีการอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุมในปริมาณแตกต่างกัน มีทักษะชีวิตโดยรวมและทักษะชีวิตรายด้านทุกด้านไม่แตกต่างกัน

ภัทรียา จันทรเพ็ญ (2552) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูกับการปลูกฝังการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่เด็กปฐมวัย กรณีศึกษา โรงเรียนอนุบาลแปลงประสิทธิ์ศรีนครินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบการอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครองเด็กในระดับปฐมวัย 2) ศึกษาการปลูกฝังการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3) เพื่อเปรียบเทียบการปลูกฝังการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่เด็กปฐมวัย ของผู้ปกครองที่มีรูปแบบการเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน 4) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการปลูกฝังการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัยพบว่า 1) กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ปกครองนักเรียนมีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนมากที่สุด จำแนกตามการอบรมเลี้ยงดูแบบมากกับน้อยพบว่าส่วนใหญ่อบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนมาก 2) กลุ่มตัวอย่างปลูกฝังการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงระดับมากเมื่อแยกเป็นรายด้านพบว่า ด้านความพอประมาณเป็นด้านที่

ปลูกฝังมากที่สุด 3) ผู้ปกครองที่มีรูปแบบการเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและแบบใช้เหตุผลที่แตกต่างกัน มีการปลูกฝังการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่เด็กปฐมวัยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนการอบรมเลี้ยงดูแบบความคุมมีการปลูกฝังการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่แตกต่างกัน ยกเว้นเงื่อนไขการปลูกฝังความมีคุณธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 4) ปัจจัยที่มีผลต่อการปลูกฝังการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลเป็นตัวแปรสำคัญอันดับแรกที่สามารถทำนายการปลูกฝังการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสูงสุด

ทัศนีย์ ดวงดี (2552) ได้ศึกษาเรื่อง ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่มีต่อความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียน โรงเรียนสาธิตสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่กับความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียน ผลการวิจัยพบว่านักเรียนส่วนใหญ่มีความฉลาดทางอารมณ์ปานกลาง และได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยเป็นส่วนใหญ่ โดยความสัมพันธ์ของการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยและความฉลาดทางอารมณ์ มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .261 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยละเลยและความฉลาดทางอารมณ์ มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ -.259 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 และการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดและความฉลาดทางอารมณ์ มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ -.218 อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อศึกษารายละเอียดตามแบบการอบรมเลี้ยงดู พบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีความสัมพันธ์กับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยละเลยและแบบเข้มงวด แต่การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยละเลยและการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดไม่มีความสัมพันธ์กัน

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น และศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) เป็นแบบแผนในการวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

1. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุนและเงื่อนไขอุปสรรคของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

มีวิธีดำเนินการวิจัยเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังต่อไปนี้

ในการวิเคราะห์กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก ผู้วิจัยศึกษาความหมายของการบ่มเพาะ กระบวนการบ่มเพาะ ขั้นตอนของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง และปัจจัยสนับสนุนและเงื่อนไขอุปสรรคของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง เพื่อนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย และหลังจากนั้น ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลของครอบครัว สถานศึกษาและชุมชน จำนวน 2 แห่ง โดยคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นผู้วิจัยจึงทำการสัมภาษณ์ด้วยวิธีการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ โดยใช้คำถามแบบปลายเปิด (Open-end)

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field data) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก เพื่อหาความหมายของคำว่า การบ่มเพาะ ความหมายของคำว่า กระบวนการบ่มเพาะ ขั้นตอนของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง และปัจจัยสนับสนุนและเงื่อนไขอุปสรรคของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง โดยสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 4 ท่าน

1.1 เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือในการวิจัย จำนวน 1 ชุด คือแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (ตามภาคผนวก ก 1) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลด้านค่านิยมของคำว่า การบ่มเพาะและกระบวนการบ่มเพาะ และกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด ในประเด็นต่าง ๆ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 1) ข้อมูลทั่วไปผู้ให้สัมภาษณ์
- 2) ความหมายของคำว่า การบ่มเพาะ
- 3) ความหมายของคำว่า กระบวนการบ่มเพาะ
- 4) ขั้นตอนของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง
- 5) ปัจจัยและเงื่อนไขของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง
- 6) ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง ซึ่งลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

- 1) ผู้วิจัยทำการประสานงานกับผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อติดต่อขอลงพื้นที่เก็บข้อมูล
- 2) จัดส่งเอกสารขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลวิจัย และส่งหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลการวิจัย
- 3) ผู้วิจัยลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลวิจัย
- 4) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ตามข้อคำถามปลายเปิดที่ได้เตรียมไว้ในแบบสัมภาษณ์

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์การวิจัยเชิงคุณภาพและสรุปข้อมูล โดยการรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหาด้านความจริง (Pragmatically Content Analysis) และวิเคราะห์เนื้อหาด้านความหมายของคำพูด (Semantically Content Analysis) เปรียบเทียบกันเพื่อสร้างความชัดเจนในความคิดเห็นที่เป็นทัศนะ จากนั้นกำหนดประเด็นความเห็นเป็นประเด็นย่อย ๆ โดยไม่มีการปรับแต่งข้อมูล และสรุปองค์ความรู้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ (สุภางค์ จันทวานิช, 2552)

2. กรณีศึกษา (case study)

2.1 เกณฑ์การคัดเลือกกรณีศึกษา

การคัดเลือกกรณีศึกษา 2 โรงเรียน โดยมีเกณฑ์คัดเลือกดังต่อไปนี้

2.1.1 คัดเลือกโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 2 ท่าน ได้แก่ 1) นายธีรเชษฐ์ บ้องจันมณีสกุล ผู้ประสานงานภาคกลาง ศูนย์สถานศึกษาพอเพียง มูลนิธิยุวสถิรคุณ และ 2) ดร. นันทกาญจน์ ชินประห์ชัย นักวิจัย ศูนย์สถานศึกษาพอเพียง มูลนิธิยุวสถิรคุณ โดยมีเกณฑ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิประกอบการพิจารณาดังต่อไปนี้

- 1) โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 2) โรงเรียนที่มีกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กและได้รับการแต่งตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา (ศร.)
- 3) โรงเรียนที่มีบริบทคล้ายกับโรงเรียนทั่วไป เช่น สถานที่ตั้ง จำนวนนักเรียน จำนวนครู สภาพแวดล้อม ที่เป็นลักษณะทั่วไปของโรงเรียนในประเทศไทย
- 4) ครอบครัวของนักเรียนมีกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก
- 5) ชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่มีกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก
- 6) โรงเรียน ครอบครัว และชุมชนที่เต็มใจให้ข้อมูล

2.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเป็นการสังเกตพฤติกรรมเกี่ยวกับอุปนิสัยพอเพียงของเด็กขณะที่อยู่กับผู้ปกครอง ครู และคนในชุมชน โดยพฤติกรรมที่สังเกต ได้แก่

- 1) ใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยในการใช้จ่าย
- 2) ใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี
- 3) ปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล

- 4) ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน
 - 5) เป็นมิตรและแบ่งปัน
 - 6) มุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น
 - 7) วางแผนการเรียน การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้
- ข้อมูล ข่าวสาร
- 8) ใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม

2.2.1 เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบสังเกตพฤติกรรม (แสดงในภาคผนวก ก 2) เกี่ยวกับอุปนิสัยพอเพียงของเด็กขณะที่อยู่กับผู้ปกครอง ครู และคนในชุมชน

2.2.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

2.3 การสัมภาษณ์

2.3.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบ่งเป็น 2 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียน ก และโรงเรียน ข รวมทั้งหมด 6 กลุ่ม โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสัมภาษณ์แบ่งเป็น

กลุ่มที่หนึ่ง ผู้ปกครองที่เป็นครอบครัวต้นแบบด้านการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กของโรงเรียน ก

กลุ่มที่สอง ผู้บริหารและครูในโรงเรียนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมเพื่อบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กของโรงเรียน ก

กลุ่มที่สาม ผู้นำชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมเพื่อบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กของโรงเรียน ก

กลุ่มที่สี่ ผู้ปกครองที่เป็นครอบครัวต้นแบบด้านการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กของโรงเรียน ข

กลุ่มที่ห้า ผู้บริหารและครูในโรงเรียนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมเพื่อ
บ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กของโรงเรียน ข

กลุ่มที่หก ผู้นำชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมเพื่อบ่มเพาะ
อุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กของโรงเรียน ข

2.3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือในการวิจัย จำนวน 1 ชุด คือ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มี
โครงสร้าง (ตามภาคผนวก ก 3) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลด้านกระบวนการบ่มเพาะของ
ครอบครัว สถานศึกษาและชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก ซึ่งมีลักษณะ
เป็นคำถามปลายเปิด ในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ กระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กด้านใช้
ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยในการใช้
จ่าย ด้านใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี ด้านปฏิบัติตนและ
ตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล ด้านไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้อื่นเดือดร้อน ด้านเป็นมิตร
และแบ่งปัน ด้านมุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น ด้านวางแผนการเรียน การทำงานและ
การใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ด้านใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการ
เปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม โดยให้มีความสอดคล้องกับขั้นตอนของกระบวนการบ่ม
เพาะ 4 ขั้นตอน คือ การกระตุ้นความคิด ขั้นการวางแผน การลงมือปฏิบัติ และการประเมินผล
เพื่อให้ได้กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน ในการเสริมสร้างอุปนิสัย
พอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก โดยมีขั้นตอนการพัฒนาเครื่องมือวิจัย ดังนี้

1) นำผลสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในข้อ 1 ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัย
พอเพียงและปัจจัยและเงื่อนไขของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงมาเป็นร่างในการกำหนด
ประเด็นข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์กลุ่ม

2) นำร่างแบบสัมภาษณ์กลุ่มให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความ
ครอบคลุมและความเหมาะสมของเนื้อหาและวัตถุประสงค์งานวิจัย จากนั้นผู้วิจัยนำไปปรับปรุงแก้ไข
ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และนำไปสัมภาษณ์กลุ่ม

2.3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์กับ 1) ผู้ปกครอง และ 2) ผู้บริหารและ
ครู และ 3) ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชน ซึ่งลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

1) ผู้วิจัยทำการประสานงานกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) เพื่อ
ติดต่อขอลงพื้นที่เก็บข้อมูล

2) จัดส่งเอกสารขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลวิจัย และส่งหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลการวิจัย

3) ผู้วิจัยลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลวิจัย

4) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เกี่ยวกับกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก ตามข้อคำถามปลายเปิดที่ได้เตรียมไว้ในแบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์กลุ่มวันที่เวลาและสถานที่ดังรายละเอียดในตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 วันที่เวลาและสถานที่ที่สัมภาษณ์กลุ่มในแต่ละโรงเรียน

สถานที่	วันที่	เวลา
โรงเรียน ก	3 ธันวาคม 2561	16.00-18.00 น.
	4 ธันวาคม 2561	16.00-18.00 น.
	5 ธันวาคม 2561	13.00-15.00 น.
โรงเรียน ข	13 ธันวาคม 2561	10.00-14.00 น.

2.3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์การวิจัยเชิงคุณภาพและสรุปข้อมูล โดยการรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหาด้านความจริง (Pragmatically Content Analysis) และวิเคราะห์เนื้อหาด้านความหมายของคำพูด (Semantically Content Analysis) เปรียบเทียบกันเพื่อสร้างความชัดเจนในความคิดเห็นที่เป็นทัศนะ จากนั้นกำหนดประเด็นความเห็นเป็นประเด็นย่อย ๆ โดยไม่มีการปรับแต่งข้อมูล และสรุปองค์ความรู้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ (สุภางค์ จันทวานิช, 2552) โดยพิจารณาถึงแต่ละประเด็นตามกรอบแนวคิดการวิจัย

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก มีขั้นตอนการดำเนินการดังต่อไปนี้

1. กรณีศึกษา

1.1 เกณฑ์การคัดเลือกกรณีศึกษา

การคัดเลือกกรณีศึกษา ใช้กรณีเดียวกันกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

1.2 การสัมภาษณ์

1.2.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้กรณีเดียวกันกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

1.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (ตามภาคผนวก ก 1) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลด้านกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษาและชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด ในประเด็นต่าง ๆ ด้านปัจจัยและเงื่อนไขของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก โดยเป็นแบบสัมภาษณ์ชุดเดียวกับตอนที่ 1 (ตามภาคผนวก ก 1)

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีเดียวกันกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

ตอนที่ 3 การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อสร้างเสริมอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก มีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากตอนที่ 1 และ ตอนที่ 2 มาพัฒนาเป็น (ร่าง) แนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษาและชุมชนเพื่อการเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก โดยนำเสนอในรูปแบบความเรียง และตารางแสดงตัวชี้วัดการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษาและชุมชนเพื่อการเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

1. ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ โดยเกณฑ์การคัดเลือกได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญและปฏิบัติงานจริงด้าน 1) เด็กและเยาวชน 2) ด้านปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) ด้านการศึกษา จำนวน 5 ท่าน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลตอนที่ 1 และ ตอนที่ 2 มาจัดทำ (ร่าง) แนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษาและชุมชนเพื่อการเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก เพื่อเป็นข้อมูลการจัดทำโครงสร้างของการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

2.1 วิธีการพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 3 ขั้นตอน ได้แก่

2.1.1 พัฒนาร่างแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษาและชุมชนเพื่อการเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก ที่ได้มาจากการวิเคราะห์ข้อมูลจากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2

2.1.2 นำร่างแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก เสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำและพิจารณาตรวจสอบแก้ไขความถูกต้องเหมาะสม

2.1.3 นำร่างแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็กปรับปรุงและพัฒนาตามข้อเสนอนแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อนำไปใช้ในการสนทนากลุ่ม และเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิจัยต่อไป

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

การจัดสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้จัดเตรียมโครงสร้างการสนทนากลุ่มตามขั้นตอนต่อไปนี้

2.1 คัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน

2.2 ขอนหนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากฝ่ายวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.3 ผู้วิจัยติดต่อประสานงานกับผู้ทรงคุณวุฒิที่ปฏิบัติงานจริงด้านเด็กและเยาวชน ด้านปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และด้านการศึกษา

2.4 ผู้วิจัยนำร่างแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็กไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มก่อนวันและเวลานัดหมาย 1 สัปดาห์

2.5 จัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ที่จำเป็นในการสนทนากลุ่ม

2.6 ชักซ้อมทำความเข้าใจระหว่างผู้วิจัย และผู้ช่วยวิจัยในการทำหน้าที่จัดบันทึก ระหว่างการจัดการสนทนากลุ่ม (note taker) เพื่อให้เข้าใจขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูล และการประสานงานต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการสนทนา

2.7 จัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ในวันที่ 1 ตุลาคม 2562 เวลา 14.00-16.00 น คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.8 นำข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับแก้เป็นแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก เพื่อนำเสนอเป็นแนวทางต่อไป

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม ตามแนวทางของ สุธงศ์จันทวานิช (2552) ดังขั้นตอนต่อไปนี้

3.1 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแถบบันทึกเสียงจากการสนทนากลุ่มมาตีความข้อมูล และจัดหมวดหมู่ตามประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

3.2 เปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ นำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหาด้านความจริง (Pragmatically Content Analysis) และวิเคราะห์เนื้อหาด้านความหมายของคำพูด (Semantically Content Analysis) เปรียบเทียบกันเพื่อสร้างความชัดเจนในความคิดเห็นที่เป็นทัศนะ จากนั้นกำหนดประเด็นความเห็นเป็นประเด็นย่อยๆ โดยไม่มีการปรับแต่งข้อมูลเปรียบเทียบกันเพื่อสร้างความชัดเจนในความคิดเห็น แล้วนำผลที่ได้มาเรียบเรียงเชิงพรรณนา

3.3 การสร้างข้อสรุป (Summary Making) ผู้วิจัยดำเนินการเชื่อมโยงที่ได้จากการเปรียบเทียบข้อมูลเข้าด้วยกัน และแสดงข้อมูลอย่างเป็นรูปธรรมในลักษณะการพรรณนา โดยผู้วิจัยพิจารณาคูณลักษณะร่วมที่มีความหมาย และมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งเป็นคำตอบที่ต้องตรวจสอบอีกครั้ง และเมื่อตรวจสอบแล้วจึงทำการยืนยันข้อสรุปเพื่อนำไปสังเคราะห์ข้อมูลในภาพรวมต่อไป

3.4 การสังเคราะห์ข้อมูล (Data Synthesis) เพื่อสรุปเป็นแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษาและชุมชนเพื่อการเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็กในภาพรวมด้วยวิธีการแบบอุปนัย (Analytic inductive) คือ รวบรวมข้อมูลแต่ละส่วนที่แยกย่อยมารวมกันได้เป็นข้อสรุปที่มีวิธีการปฏิบัติที่ชัดเจน

วิธีดำเนินการวิจัย สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 3.2

ตารางที่ 3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย และผลลัพธ์

วัตถุประสงค์ การวิจัย	วิธีดำเนินการวิจัย	ผลลัพธ์
<p>1. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก</p>	<p>ตอนที่ 1 การวิเคราะห์กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) สร้างเครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ 2) สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 3) สร้างกรอบแนวคิดการวิจัย 4) คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่จะศึกษา 5) สร้างเครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกการสังเกต และแบบสัมภาษณ์ 6) ตรวจสอบเครื่องมือโดยอาจารย์ที่ปรึกษา 7) เก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อศึกษากระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก โดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ 	<p>ผลการวิเคราะห์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก 2) กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก 3) กระบวนการบ่มเพาะของชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก
<p>2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุนและเงื่อนไขอุปสรรคของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก</p>	<p>ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) เก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก ร่วมกับตอนที่ 1 โดยใช้การสัมภาษณ์ 	<p>ผลการวิเคราะห์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ปัจจัยสนับสนุนของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก 2) เงื่อนไขอุปสรรคของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

วัตถุประสงค์ การวิจัย	วิธีดำเนินการวิจัย	ผลลัพธ์
3 เพื่อนำเสนอ แนวทางการ ส่งเสริม กระบวนการ บ่มเพาะของ ครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อ เสริมสร้าง อุปนิสัย พอเพียงอย่าง ยั่งยืนให้แก่เด็ก	<p>ตอนที่ 3 การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก</p> <p>1) นำข้อมูลที่ได้จากตอนที่ 1 และ 2 มาพัฒนาเป็นร่างแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก</p> <p>2) ตรวจสอบร่างแนวทางด้วยผู้เชี่ยวชาญ ด้วยการสนทนากลุ่ม (Focus Group)</p> <p>3) พัฒนาแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก</p>	<p>แนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก</p> <p>1) แนวทางหลัก และแนวทางรองในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน ในการเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก</p> <p>2) แนวทางระดับปฏิบัติ ในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน ในการเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก</p>

บทที่ 4

กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก ในบทนี้เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อวิเคราะห์กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก โดยแบ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 2 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ความหมายของการบ่มเพาะและกระบวนการบ่มเพาะ ขั้นตอน ปัจจัยและเงื่อนไขของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง

ตอนที่ 2 โรงเรียนกรณีศึกษา

1. โรงเรียน ก

1.1 ข้อมูลทั่วไป

1.2 ลักษณะอุปนิสัยพอเพียงของนักเรียน

1.3 กระบวนการบ่มเพาะเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียง

1.3.1 กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว

1.3.2 กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษา

1.3.3 กระบวนการบ่มเพาะของชุมชน

2. โรงเรียน ข

2.1 ข้อมูลทั่วไป

2.2 ลักษณะอุปนิสัยพอเพียงของนักเรียน

2.3 กระบวนการบ่มเพาะเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียง

2.3.1 กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว

2.3.2 กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษา

2.3.3 กระบวนการบ่มเพาะของชุมชน

ตอนที่ 1 ความหมายของการบ่มเพาะและกระบวนการบ่มเพาะ ขั้นตอน ปัจจัยและเงื่อนไขของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง

1. ความหมายของการบ่มเพาะ

ผู้วิจัยศึกษาความหมายของการบ่มเพาะจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ สามารถสรุปได้ว่า การบ่มเพาะ หมายถึง การอบรมสั่งสอนและการพัฒนาบุคคลหนึ่งให้มีความสมบูรณ์และเกิดคุณลักษณะอันดีงาม มีพฤติกรรมที่ดีจนกลายเป็นนิสัยและฝังลึกลงไปในตัวผู้นั้น ตัวอย่างจากผลการสัมภาษณ์ดังนี้

“...การบ่มเพาะหมายถึง การพัฒนาคนให้มีคุณภาพทั้งชีวิตโดยเน้นการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ ให้เด็กได้เรียนรู้เองและให้สิ่งที่สอนฝังลึกเข้าไปในตัวเด็ก...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2561)

“...การบ่มคือ การใช้ความร้อนทำให้ผลไม้สุก ส่วนการบ่มเพาะเด็กคือการอบรมสั่งสอนเด็กที่ต้องผ่านกระบวนการที่มีความยากเย็นประมาทหนึ่งในการสร้างคุณลักษณะที่ดีให้เกิดขึ้นกับเด็ก ยกตัวอย่างเช่น ครูก็ต้องอดทนพูดคุยบ่อย ๆ เรื่องซ้ำ ๆ เด็กก็ต้องอดทนฟังและกระทำตาม เป็นต้น...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 2, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2561)

“...การบ่มเพาะหมายถึง การที่บุคคลที่มีความอาวุโสสูงกว่าหรือมีความรู้และประสบการณ์มากกว่าทำหน้าที่อบรมสั่งสอนกับอีกผู้หนึ่ง เพื่อช่วยให้ผู้นั้นเกิดความสมบูรณ์และมีคุณลักษณะตามที่ต้องการ โดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ ที่เหมาะสม...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 3, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2561)

“...การบ่มเพาะเด็กคล้ายกับการบ่มและเพาะผลไม้ กล่าวได้ว่าการบ่มคือการทำให้สุกให้งอม การเพาะคือ การเตรียมเมล็ดที่จะทำให้งอกและเจริญเติบโตขึ้นมา การบ่มเพาะอุปนิสัยเด็กก็คือ การทำให้เด็กสุกและเจริญเติบโต แต่ขึ้นอยู่กับว่าเราจะทำให้เด็กสุกและเจริญเติบโตเรื่องอะไรหรือด้วยคุณลักษณะใด อย่างเช่นต้องการให้เด็กมีคุณงามความดี มีคุณธรรม ก็ต้องเอากระบวนการมาจับเพื่อให้เด็กเกิดคุณลักษณะที่ต้องการ...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2561)

2. ความหมายของกระบวนการบ่มเพาะ

ผู้วิจัยศึกษาความหมายของกระบวนการบ่มเพาะจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ พบว่า กระบวนการบ่มเพาะ หมายถึง ลำดับขั้นตอนที่ใช้ในการอบรมบ่มนิสัยบุคคลหนึ่งให้เกิดความสมบูรณ์ และเกิดคุณลักษณะอันดีงาม มีพฤติกรรมที่ดีจนกลายเป็นนิสัยและฝังลึกลงไปในตัวผู้นั้น โดยอาศัย ระยะเวลา ความสม่ำเสมอ และการกระทำซ้ำ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ตัวอย่างจากผลการสัมภาษณ์ดังนี้

“...กระบวนการบ่มเพาะคือ ลำดับขั้นเพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิต ส่วนตัวและสังคมจนฝังลึกเข้าไปอยู่ในตัวคนให้พึ่งตนเองได้ เป็นครูตนเองได้ โดยกระบวนการดังกล่าวต้องมุ่งให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงคือมีความพอเพียง มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน พร้อมทั้งมีทักษะดิจิทัลในพร้อมรับกับยุคสมัยใหม่...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2561)

“...กระบวนการบ่มเพาะคือ การบ่มเพาะเพื่อให้เกิดอุปนิสัยพอเพียง ที่ฝังลึกอยู่ข้างในตัวเด็กอย่างเป็นลำดับขั้นตอน ผ่านกระบวนการคิดอย่างมีความพอดี มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน อาศัยเวลาและการทำซ้ำ ซึ่งจำเป็นต้องเป็นกระบวนการที่มีความสนุกแม้จะมีความเหนื่อยยากในแต่ละกระบวนการ โดยมีความเหมาะสมกับเด็กแต่ละช่วงวัย และต้องเป็นการระเบิดจากข้างใน ตามหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่ว่าจะทำการใด ๆ ต้องเริ่มจากคนที่เกี่ยวข้องเสียก่อน ต้องสร้างความเข้มแข็งจากภายในให้เกิดความเข้าใจและอยากทำ ไม่ใช่การสั่งให้ทำ ...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 2, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2561)

“...กระบวนการบ่มเพาะ คือ กระบวนการหรือขั้นตอนที่เหมาะสมที่จะสร้างให้คนเกิดความเจริญหรือทักษะที่ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการที่จะบ่มเพาะ โดยมีคนและกิจกรรมเป็นปัจจัยหลักในการบ่มเพาะ...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 3, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2561)

“...กระบวนการบ่มเพาะคือ การทำให้เด็กมีคุณลักษณะตามต้องการ อย่างเป็นขั้นตอน โดยกระบวนการดังกล่าวก็ต้องมีวิธีการ หลักสูตร หัวข้อที่จะทำกับเด็กเพื่อให้เด็กเกิดความรู้ ความเข้าใจ เข้าไปในหัวใจของเด็ก เข้าใจในที่นี้คือการเข้าไปในใจและสามารถแสดงคุณลักษณะเหล่านั้นออกมาได้ เหมือนกับเรื่องการศึกษาที่ต้องตอบโจทย์ KPA คือ Knowledge (ความรู้) Process

(กระบวนการ) และ Attitude (เจตคติ) กระบวนการบ่มเพาะต้องมีทั้งสามส่วนนี้...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2561)

3. ขั้นตอนของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่ากระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงมี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นการกระตุ้นความคิด 2) ขั้นการวางแผน 3) ขั้นลงมือปฏิบัติ 4) ขั้นประเมินผล โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) **ขั้นการกระตุ้นความคิด** เป็นการใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นความคิดว่าการกระทำ ๆ หนึ่งเรามีเหตุผลอะไรที่จะต้องทำ การกระทำนั้นมีความพอเพียงหรือไม่อย่างไร ต้องมีความรู้อะไร มีคุณธรรมอะไรในการกระทำสิ่งนั้น และผลของการกระทำส่งผลอย่างไรต่อเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ตามแนวคิดของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังคำกล่าวของผู้ทรงคุณวุฒิว่า

“...วิธีการบ่มเพาะขั้นที่แรกคือ จะต้องเน้นการศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยการเน้นพึ่งตนเองเป็นสำคัญ เรียนรู้เอง เมื่อเรียนรู้เองเด็กก็คิดได้เอง ก็คือการพัฒนาคน ดังนั้นต้องมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดสมรรถนะ ทั้ง ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง รวมทั้งนักเรียน อันนี้คือวิธีบ่มเพาะที่ว่า ดังนั้นนักเรียนต้องมาเรียนจากของจริง...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2561)

“...การศึกษาไทยจะใช้กระบวนการ KPA ก็คือ Knowledge (ความรู้) Process (กระบวนการ) และ Attitude (เจตคติ) แต่ธรรมมะ ใช้กระบวนการ APK คือต้องเปิดใจรับก่อน เจตคติต้องมาก่อน ความตระหนักต้องมาก่อน และการฝึกฝนก็จะมา และ wisdom จะเกิด สำหรับเด็กหากเราบอกให้เค้าเห็นความสำคัญกับการกระทำ ๆ หนึ่งทุกวัน เด็กก็จะตระหนักชัดว่าการกระทำนั้นมีประโยชน์แล้วเขาจะบรรลุเอง สวนกับ KPA แล้วไม่ใช่แค่ K ที่เป็น Knowledge เป็น Wisdom คือสติปัญญา พุทธิปัญญา เราต้องไปให้ถึงตรงนั้น ยกตัวอย่างกรณีคนไทยทั่วไป คนไทยเรียนจบอายุ 22 เริ่มทำงาน เกษียณอายุ 60 ตรงนี้คือระยะเวลาในการทำงาน 456 เดือน หลัง 60 อยู่ไปอีกก็ปี สมมุติอยู่ถึง 85 ตรงนี้คือ 300 เดือน ที่นี้คนไทยเดือนชนเดือน บางที่เดือนไม่ชนเดือน

ถามว่า 300 เดือนนี้จะอยู่อย่างไร เดือนหนึ่งใช้เงิน 10,000 บาท แสดงว่าต้องมีเงิน 3 ล้าน คนไทยเกษียณจะแก่และจน เพราะไม่เคยคิดถึง 300 เดือนนี้ ถ้าเราคิดสักนิดว่าเราต้องมี 3 ล้าน เราทำงาน 456 เดือนเพื่อให้พอใช้ 756 เดือน แต่สถานการณ์ปัจจุบันเดือนชนเดือน เดือนไม่ชนเดือน พอเกษียณก็จันทันที เพราะคนไทยไม่มองระยะยาว ไม่เคยมีเป้าหมาย เพราะหลังเกษียณต้องมี 3 ล้าน แต่ถ้าเอาตัวเลขของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ต้องมี 6.3 ล้าน เพราะครัวเรือนหนึ่งใช้ 11,000 หรือใช้ 20,000 ต่อเดือน เงินสามร้อยเดือนต้องมี 3.6 ล้าน ถ้าอยู่ในเมืองใช้เดือนละ 30,000 ก็ต้องมี 9 ล้าน คือถ้าคนเห็นตัวเลขแบบนี้ก็จะฟุ้งเฟ้อ ต้องเก็บเงิน ก็คือถ้าเราไม่เคยตระหนัก ไม่เคยตกใจเราก็จะไม่ทำอะไร เพราะฉะนั้นสิ่งนี้ทำให้คนอยากเรียนอยากรู้...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 2, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2561)

“...ครูและชุมชนต้องกระตุ้นเด็ก คือกระตุ้นให้เขาคิด กระตุ้นให้เห็นถึงความสำคัญของพฤติกรรมทุกพฤติกรรมของเขา ไม่ว่าจะเป็นการกระตุ้นด้วยการให้ความรู้ หรือกระตุ้นด้วยการตั้งคำถามก็ตาม เด็กต้องเห็นความสำคัญก่อน...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 3, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2561)

“...วิธีการที่จะทำให้เด็กเข้าใจง่าย ๆ ก็คือ เชื่อมโยงหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับวิถีชีวิตของเขากับกิจกรรมในชีวิตประจำวันของเขา อย่างเช่น ตื่นขึ้นมาเราต้องทำอะไรบ้าง เพราะฉะนั้นเราลองยกตัวอย่างที่เขาทำทุก ๆ วัน แล้วจับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาว่าเขาใช้หลักพอเพียงในการใช้ชีวิตใหม่ อย่างเช่นการแปรงฟันทุกวัน ทำไมการแปรงฟันต้องมีความรู้ อะไรบ้าง แปรงแบบไหนที่จะเหมาะกับปากเด็ก หรือยาสีฟันแบบไหนชนิดไหน อุปกรณ์ที่ใช้ แม้กระทั่งวิธีการแปรงฟันที่ถูกต้อง ต้องแปรงแบบไหน ต้องนานเท่าไร สิ่งเหล่านี้คือต้องรู้ คุณธรรมที่จะต้องแปรงฟันมีอะไรบ้าง ความรู้กับคุณธรรมคือสิ่งที่ต้องมีก่อน คือการจะทำให้การแปรงฟันของเราประสบความสำเร็จต้องมีคุณธรรมก่อน อย่างเช่น คุณธรรมด้านความซื่อสัตย์ แปรงฟันต้องซื่อสัตย์ ไม่ใช่แปรงฟันแล้วบอกว่าแปรง...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2561)

“...หลักสำคัญของการบ่มเพาะเด็กคือการจัดกิจกรรมที่让孩子ฝึกคิด เด็กจะได้ใช้หลักวิชาญาณ 1. ถามว่าไม่ทำอะไรก็ตาม ไม่ว่าจะพูดหรือจะทำ ให้คิดว่าดีแล้วหรือ ถ้าไม่ดีคือไม่ทำเลย ปฏิเสธเลย แต่ถ้าดีก็อย่าเพิ่งทำถามข้อ 2 ก่อน ข้อ 2 คือ ถามว่าดีกับทุกคนไหม กับทุกสิ่งไหม ถ้าคำตอบออกมาว่าดีกับเราแต่ไม่ดีกับทุกคน อันนั้นไม่ใช่ความดี ต้องไม่ทำ แต่ถ้าดีทั้งสองข้อก็ทำได้เลย หลักนี้ง่ายมาก แต่พอมีหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก็ทำให้เราฉลาดขึ้น เพราะคำถามที่ว่าดีไหม เราก็เข้าข้างตัวเอง ไม่มีมีมาตรฐานวัด เพราะฉะนั้นเวลาถามว่าดีกับเราไหม ตอบ 2 กับ 3 ให้ได้ คือ เรามีความรู้ใหม่ เรามีคุณธรรมใหม่ มีความพอประมาณกับตัวเราใหม่ เหตุผลเรามีใหม่ เรามีภูมิคุ้มกันใหม่ เพื่อที่จะตอบโจทย์ข้อ 1 (ดีไหม) แล้วดีกับทุกคนไหม อันนี้ตอบโจทย์ 4 มิติ...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2561)

2) **ขั้นการวางแผน** เป็นขั้นตอนที่让孩子ได้วางแผนว่าจะดำเนินการปฏิบัติตนด้านการอยู่อย่างพอเพียงอย่างไร หากมีอุปสรรคในการปฏิบัติตนจะแก้ไขอย่างไร และมีวิธีการให้ดำเนินการได้สำเร็จได้อย่างไร ดังคำกล่าวของผู้ทรงคุณวุฒิที่ว่า

“...กิจกรรมที่ใช้บ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก ควรเป็นกิจกรรมที่กระตุ้นให้เด็กกำหนดเป้าหมายให้ชัด กำหนดเป้าหมายแล้วก็วางแผนว่าจะเป็นไปตามเป้าหมายนั้นได้อย่างไร อยากรู้อะไร อยากรู้อะไร ต้องมีการวางแผนที่ชัดเจน...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 2, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2561)

3) **ขั้นลงมือปฏิบัติ** ผู้บ่มเพาะต้องให้เด็กลงมือปฏิบัติเป็นนิสัยและทำซ้ำ นั่นก็คือส่วนของเจตคติ คือการกระตุ้นให้เด็กมีคุณธรรมและเจตคติที่ดี ซึ่งกิจกรรมอะไรก็ตามต้องอาศัยความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมเพื่อให้กลายเป็นวิถีชีวิตและฝังลึกลงไปในตัวเด็ก ดังคำกล่าวของผู้เชี่ยวชาญที่ว่า

“...ครูหรือผู้บ่มเพาะต้องจัดกิจกรรมฝึกปฏิบัติ ต้องเน้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง คือ Teach less, Learn more เน้นการฝึกปฏิบัติ เรียนจากของจริงและกระบวนการคิดของเด็กให้เด็กสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และการจัดการศึกษาต้องพัฒนาทั้งชีวิตและสังคมของผู้เรียน ต้องเป็นการศึกษาที่ต้องใช้ความฉลาดทางดิจิทัล สร้างนวัตกรรมใหม่ บูรณาการศาสตร์ที่อุบัติขึ้นใหม่ ๆ เน้นคุณภาพทางอารมณ์และจิตใจ และเป็นการศึกษาที่ใช้ภาษาเป็นสื่อ...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2561)

“...เด็กต้องได้ปฏิบัติจริง อาจจะทำกิจกรรมก็ได้ ถ้าเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงต้องสนุก ตามคุณลักษณะนิสัยของคนไทยส่วนใหญ่ มีความหลากหลาย และมีการทำซ้ำ สม่ำเสมอ เป็นประจำทุกวัน คือให้เด็กทำซ้ำเพื่อเกิดเป็นอุปนิสัยติดตัว ผังลึกลงไป และเกิดเป็นวินัยในตัวเด็ก เช่น การให้เด็กปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ และให้ถอดบทเรียนเพื่อตอบคำถามว่ากิจกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร แต่กิจกรรมต่าง ๆ ควรเป็นกิจกรรมที่สามารถทำให้เด็กเปิดใจรับก่อน คือ สร้างความตระหนักให้กับเด็กก่อน และการฝึกฝนจึงจะตามมา แล้วในที่สุดสิ่งที่ได้ก็คือเด็กจะมีสติปัญญาและพุทธิปัญญา ซึ่งการสร้างให้เด็กเกิดความตระหนักก่อนนี้จะส่งผลให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงที่ฝังลึกอยู่ในตัวเองและพร้อมที่จะระเบิดออกมาจากภายใน เอาออกมาใช้ได้ตลอดเวลา...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 2, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2561)

“...ต้องให้เด็กลงมือปฏิบัติจริงด้วยกิจกรรมต่าง ๆ กิจกรรมที่จัดต้องตรงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ต้องการ ต้องเป็นกระบวนการที่เหมาะสมกับคุณลักษณะที่ต้องการ เช่น ต้องการให้เด็กเป็นคนดี มีอุปนิสัยพอเพียง คิดอย่างมีเหตุผล พอประมาณ มีภูมิคุ้มกัน ก็ต้องจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับคุณลักษณะดังกล่าว ถ้ากิจกรรมไม่สอดคล้องกับคุณลักษณะ กิจกรรมก็ไม่ใช่กิจกรรมที่จะทำได้ไม่สำเร็จ มันไม่ตอบประเด็นลักษณะพอเพียง ผู้บ่มเพาะต้องรู้เรื่องนี้จริง ๆ ถ้ากิจกรรมยังไม่เหมาะก็ต้องมีแนวทางสร้างทักษะในการจัดกิจกรรม บางโรงเรียนทราบดีแล้วเพื่อให้เห็นว่าเป็นโรงเรียนสีขาว(คุณธรรม) ซึ่งไม่ใช่ ก็แสดงว่ากิจกรรมมองแล้วไม่สื่อกับคุณลักษณะ แต่ถ้าครูจัดกิจกรรมเช่นให้นักเรียนศึกษาเรื่องต้นไม้ พาไปเรียนรู้ชุมชน มันก็ยังสื่อกิจกรรมที่ถูกต้องได้อย่างทำธนาคารในโรงเรียน อย่างนี้ถูกต้อง ชุมชนทำกิจกรรม ชุมชนบอกไม่รู้”

พาไปดูงานอย่างเดียว แบบนี้ก็ไม่ใช้ เพราะฉะนั้นก็ต้องตีคุณลักษณะแบบนี้ ออกมา แล้วถามเขาว่าเข้าใจ และวัดออกมาว่าเด็กพอเพียงไหม...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 3, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2561)

“...เมื่อเด็กได้คิด ได้ตระหนักถึงสิ่งที่พวกเขาจะกระทำ หลังจากนั้นก็ให้ลงมือปฏิบัติ ซึ่งเราต้องอาศัยระยะเวลา ต้องทำเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง ไม่มีวันจบ ฝึกปฏิบัติจนฝังลึกกลายเป็นอุปนิสัยติดตัว นั่นคือเป้าหมายของการบ่มเพาะ...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2561)

4) **ขั้นการประเมินผล** เป็นขั้นของการให้เด็กประเมินพฤติกรรมผลลัพธ์ที่ได้ว่าตรงกับคุณลักษณะที่ต้องการหรือไม่ และมีระดับที่มากพอแล้วหรือยัง และเป็นขั้นที่ผู้บ่มเพาะติดตามประเมินผลการปฏิบัติตนของเด็ก ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...นอกจากเราจะประเมินเด็ก เด็กควรมีความสามารถในการประเมินตนเองได้ คือประเมินว่าสิ่งที่เขาได้ทำไปนั้นประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวอย่างไร แล้วจะหาวิธีทำให้มันดีขึ้นได้อย่างไร หรือปรับปรุงแก้ไขอย่างไร...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2561)

“...เมื่อผ่านการทำกิจกรรมใดแล้ว ผู้บ่มเพาะควรให้เด็กประเมินพฤติกรรมของเด็กดูว่าได้ผลตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ต้องการหรือไม่ มากน้อยเพียงใด อาจใช้วิธีการสังเกต หรือสอบถามจากคนรอบข้าง กระบวนการในการพัฒนาอะไรต้องมีการประเมินผล เราถึงจะรู้ว่ากิจกรรมที่เราจัดได้ผลอย่างไร ซึ่งก็ประเมินตามเนื้อหาหลักสูตรหรือกิจกรรมอะไรที่เราบ่มเพาะ เป็นเรื่องเดียวกันหมดอยู่แล้ว เช่น อยากสอนให้เด็กมีเหตุผล เราก็ต้องมาแตกว่ามีเหตุผลเนี่ยจะดูจากอะไร และประเมินตามนั้น...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 2, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2561)

“...เด็กเล็ก ๆ จะต้องถอดบทเรียนแบบนี้ได้ สมมุติไปเรียนเรื่องข้าว ก็ต้องถอด 2, 3, 4 ได้ ระดับชั้นไหนก็แล้วแต่ตามระดับความคิดของเขา ถ้าเป็นกิจกรรมบูรณาการก็ต้องมีนี่ติดห้อยเข้ามา ถ้าเด็กถอด 2, 3, 4 ได้ เราก็ประเมิน

ได้แล้วว่าเขาเข้าใจหลักปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลังจากนั้นก็ต้องคอยหมั่นสังเกตพฤติกรรมของเขามันมีความต่อเนื่องไหม ทำเป็นประจำไหม หลักการประเมินคุณลักษณะนิสัยของเขาทำได้ง่าย ๆ ก็คือการสังเกต...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2561)

4. ปัจจัยสนับสนุนของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่าปัจจัยสนับสนุนที่มีผลต่อกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงที่สำคัญ ได้แก่ 1) การเสริมแรง 2) ความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเด็ก 3) ความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของผู้บ่มเพาะ 4) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บ่มเพาะและผู้ได้รับการบ่มเพาะ 5) ความเข้าใจธรรมชาติและความแตกต่างของเด็ก 6) การเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้บ่มเพาะ 7) ความต่อเนื่องของระยะเวลาในการบ่มเพาะ และ 8) สิ่งสนับสนุนกระบวนการบ่มเพาะ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การเสริมแรง ครอบครัว โรงเรียน และชุมชนควรให้สิ่งเสริมแรงที่เด็กพึงพอใจ ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวชมเชย การให้รางวัลเป็นสิ่งของ การมอบเกียรติบัตร การให้คะแนนพิเศษ ซึ่งล้วนแต่เป็นการเสริมแรงทางบวก เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เด็กแสดงพฤติกรรมด้านอยู่อย่างพอเพียงดีขึ้น และเกิดความต่อเนื่องของพฤติกรรม ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...อุปกรณ์เสริมอันดับแรกเลยคือต้องประทับใจเด็ก ทำอย่างไรก็ได้ให้เด็กประทับใจ สร้างแรงจูงใจให้เด็ก เด็กก็จะติดเรา และครูและชุมชนก็ต้องกระตุ้นเด็ก อย่างเช่น ชื่นชมยินดี ให้รางวัล ก็คือสามส่วนต้องร่วมกันหมดในการสร้างแรงจูงใจให้เด็กประทับใจ อาจจะเป็นผลงานก็ได้ ประเภทแรงจูงใจก็เปลี่ยนตามระดับคน ตามวัยของเด็ก อย่างที่ผู้วิจัยทำแนวทาง ก็ต้องสร้างแรงจูงใจ แรงส่งเสริม ถ้าเป็นเด็กก็ต้องให้แบบนี้ ครูก็เสริมแรงอีกแบบหนึ่ง ชุมชนก็อีกแบบ ครอบครัวก็อีกแบบ แต่ครูกับชุมชนนี้สำคัญเลยในการสร้างแรงจูงใจ พ่อแม่ก็ได้ อย่างให้พ่อแม่ขึ้นมาพูดบนเวที ชื่นชมลูกว่าลูกพัฒนาขึ้น...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 3, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2561)

2) ความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเด็ก คือจะต้องมีความรู้ความเข้าใจจริง ๆ ว่าหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือหลักคิดก่อนที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ

กล่าวคือ เศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เพียงเรื่องของ การออมหรือการเกษตรเท่านั้น แต่หมายถึงหลักคิด และหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต โดยเริ่มจากการมีเหตุผล ที่จะนำไปสู่ความพอประมาณและมี ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี บนพื้นฐานจิตใจที่มีคุณธรรม และใช้ความรู้อย่างรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง เพื่อให้ชีวิตสมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ดังที่ ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...จะต้องมีความรู้ความเข้าใจจริง ๆ ว่าหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงคือหลักคิดก่อนที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ เป็นหลักคิดในการที่ทำให้เราได้ ตัดสินใจ ให้ละเอียด ให้รอบคอบ ให้ระมัดระวังมากขึ้น ก่อนที่เราจะลงมือทำ อะไรก็ตาม ...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2561)

3) ความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของผู้บ่มเพาะ หากผู้บ่ม เเพาะมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องก็จะสามารถออกแบบกิจกรรมและวางแผนกิจกรรมในการบ่มเพาะ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และสามารถนำความรู้นี้ไปถ่ายทอดให้แก่เด็กได้อย่างถูกต้อง ครูจึง จำเป็นต้องหาความรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ลึกซึ้งเพื่อที่จะ สามารถถ่ายทอดสู่นักเรียนได้อย่างถูกต้อง ดังคำกล่าวของผู้ทรงคุณวุฒิที่ว่า

“...อุปนิสัยพอเพียงคืออะไร ในระดับชุมชน ในระดับครอบครัว ใน ระดับโรงเรียน มันคืออะไร สิ่งนี้จับต้องไม่ได้ พอไปคุยกับโรงเรียน คุยกับเด็ก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือ ปลูกผัก กินน้ำพริกผักต้ม กินข้าวกับน้ำพริก ปลาหู เด็กไม่เข้าใจ ครูเองก็ไม่เข้าใจ ไปถามครู ครูก็บอก ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือย ไม่ สรุ่ยสร้อย แต่ถามดิฉันว่าพอเพียงคืออะไร ให้นิยามพอเพียง 1 คำได้ว่า พอเพียง คือ ความเจริญงอกงาม ใครใช้หลักพอเพียงมีแต่เจริญและเป็นสิ่งที่ดีงามมาก มี มิติวัฒนธรรม สิ่งนี้ไปถึงยูเนสโกแล้ว คือเขาวาดภาพไม่เหมือนที่คนไทยวาด...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 2, สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2561)

“...ในส่วนครู ครูเข้าใจหรือยัง มีการอบรมครูใหม่ ตรวจสอบใหม่ว่าคุณครูเข้าใจแค่ไหนอย่างไร และหลังจากนั้นผู้บริหารก็ต้องใช้วิธีการนี้กับครูเหมือนกัน เพื่อให้ครูได้คิดได้ทบทวนอยู่ตลอดเวลา เหมือนกับว่าเขาเป็นคนที่ถูกเข้คอีกทีหนึ่ง ครูจึงจะสามารถถ่ายทอดสิ่งนี้กับเด็กได้ ส่วนในครอบครัว ถ้าจะไปถึง โรงเรียนจะต้องเป็นตัวนำผู้ปกครองมาทำความเข้าใจกับสิ่งเหล่านี้ แล้วมันก็จะช่วยเพราะมันคือการปรับ Mindset เป็นสิ่งที่ช่วยผู้ปกครองด้วย...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2561)

4) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บ่มเพาะและผู้ได้รับการบ่มเพาะ ผู้บ่มเพาะต้องมีเครื่องมือในการที่จะบ่มเพาะเด็ก ๆ นั่นก็คือ จิตวิทยาที่ใช้กับเด็ก กล่าวคือผู้บ่มเพาะควรสร้างสัมพันธ์ที่ดีต่อเด็ก เพื่อให้เด็กเกิดความรักและความศรัทธาต่อตัวผู้บ่มเพาะ มีความรู้สึกเสมือนเป็นครอบครัว ดังคำกล่าวของผู้ทรงคุณวุฒิที่ว่า

“... ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับเด็กเป็นปัจจัยสำคัญ สำคัญที่สุดว่าครูรักเด็กไหม ครูรักต้นไม้ต้นนี้ไหม เอามาปลูกเพราะเขาให้เอามาปลูก ก็ปล่อยให้ไปไม่ได้ ครูควรทำอะไรก็ได้ให้เด็กรัก ถ้าครูรักเด็ก ครูจะหาทุกวิธีการ ทุกกระบวนการ ทุกอย่างที่จะทำให้เด็กเขาได้ และถ้าเด็กรักครู เด็กก็จะอยากเรียนและอยากรู้”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2561)

5) ความเข้าใจธรรมชาติและความคิดแตกต่างของเด็ก ผู้บ่มเพาะต้องเข้าใจก่อนว่าเด็กมีธรรมชาติอย่างไรและเด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกันอย่างไร เพื่อผู้บ่มเพาะจะหาวิธีการที่จะบ่มเพาะให้เหมาะสมกับธรรมชาติของเด็กแต่ละคน ทั้งในเรื่องลักษณะนิสัย อายุ และเพศ เป็นต้น ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิที่กล่าวไว้ว่า

“...ต้องบ่มเพาะโดยถือความต่าง แต่ละคนมีความรู้ความสนใจเท่ากันไหม ต้องการเหมือนกันไหม...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2561)

“...ต้องเข้าใจความแตกต่างของผู้เรียน ของคนที่เราบ่ม ของคนที่เราเพาะ ว่าเขาเป็นต้นไม้ชนิดไหน เขาเป็นต้นไม้แบบไหน เขาต้องการน้ำเยอะไหม ก็เหมือนคุณครูก็ต้องเข้าใจเด็ก เพราะเด็กแต่ละคนก็แตกต่างหลากหลาย ถ้าเราไม่รู้ว่าธรรมชาติของต้นไม้ชนิดที่เราเลี้ยงต้องการน้ำเยอะไหม ต้องการปุ๋ยแบบนี้

ต้องการแสงแดด ต้องการอะไร กระบวนการนี้ผลก็จะน้อย ดังนั้นเราต้องเข้าใจ
ธรรมชาติของผู้เรียนนั่นเอง...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2561)

6) การเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้บ่มเพาะ เป็นปัจจัยสนับสนุนที่จะช่วยให้เด็กเกิดความคิดริเริ่มในตัวผู้บ่มเพาะและยึดถือเป็นบุคคลที่ได้ก้อยากเจริญรอยตามเนื่องจากเด็กมักมีพฤติกรรมเลียนแบบจากคนใกล้ชิด ทั้งผู้ปกครอง ครู และคนในชุมชน เพราะฉะนั้นก่อนที่จะสามารถบ่มเพาะให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียง ผู้บ่มเพาะต้องสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีและปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิที่กล่าวว่า

“...ขอเล่าให้ฟังก่อนว่า พ.ศ. 2557-2558 ดิฉันทำวิจัยเล่มหนึ่ง เป็นเรื่องครูควรใช้ชีวิตพอเพียง เรื่องการจัดการหนี้สินครู แต่เราจะไม่พูดเรื่องหนี้สิน เราจะพูดเรื่องการใช้ชีวิตที่พอเพียง เพื่อให้เกิดความสมดุล เพื่อสร้างครูต้นแบบที่ใช้ชีวิตพอเพียง พยายามทำให้ครูจัดการเรื่องการเงินของตัวเองให้ได้ เราให้ความรู้ครูเรื่องการจัดการการเงิน การจัดการหนี้ ครูต้องมีความรู้ มีคุณธรรมก่อน ครูต้องมีภูมิคุ้มกัน คนสอนต้องเป็นแบบอย่าง ผู้อำนวยการเดินเก็บขยะเด็กก็ทำตาม นิสัย ผู้อำนวยการคือนิสัยของโรงเรียน ...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 2, สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2561)

7) ความต่อเนื่องของระยะเวลาในการบ่มเพาะ การบ่มเพาะจำเป็นต้องอาศัยระยะเวลาที่ต่อเนื่อง หากผู้บ่มเพาะปล่อยปะละเลยทำบ้างไม่ทำบ้าง กระบวนการบ่มเพาะจะไม่สำเร็จ ผู้บ่มเพาะต้องฝึกให้เด็กทำเป็นนิสัยและทำเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง การบ่มเพาะตั้งแต่เด็กและต่อเนื่องจะสามารถทำให้อุปนิสัยพอเพียงฝังลึกลงไปในตัวเด็กและติดไปจนโต ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของการบ่มเพาะที่เน้นการให้คุณลักษณะที่ต้องการฝังลึกลงไปในตัวเด็กและติดตัวเด็กไปจนโต

“...การบ่มเพาะต้องใช้เวลา กระบวนการก็สำคัญแต่สิ่งที่สำคัญกว่าคือระยะเวลา ถ้าเราจะกระบวนการใด ๆ ไปแล้ว แต่ใช้ในระยะเวลาสั้น กระบวนการเหล่านั้นไม่มีทางได้ผล นี่ทำให้กระบวนการบ่มเพาะแตกต่างจากกระบวนการสอน...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2561)

8) **สิ่งสนับสนุนกระบวนการบ่มเพาะ** กระบวนการบ่มเพาะจำเป็นต้องมีสนับสนุน เช่น นโยบายของโรงเรียน การสนับสนุนของผู้บริหาร ความช่วยเหลือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นต้น เพื่อเป็นเครื่องสนับสนุนให้ผู้บ่มเพาะใช้ในการบ่มเพาะเด็ก ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...ต้องมีสิ่งสนับสนุนต่าง ๆ นโยบายของโรงเรียน ความเอื้อต่อการมาทำกิจกรรมต่าง ๆ บางโรงเรียนบอกต้องการแบบนี้แต่ไม่เคยช่วยทำอะไรเลย เพราะฉะนั้นต้องหาสิ่งเอื้อด้วยว่าต้องการอะไร เดียวผู้บริหารประสานให้ต้องเป็นไปตามทำนองนี้ เช่น ต้องการจัดกิจกรรมในโรงเรียน แต่หอประชุมไม่ว่าง ผู้บริหารก็ต้องประสานงานหาที่อื่นให้ เช่น ศาลาวัด สิ่งนี้คือปัจจัยส่งเสริม/ปัจจัยสนับสนุน เช่น จัดกิจกรรม อยากรู้ให้คนมาเยอะ ๆ แต่ไม่มีไม้ค้ำให้พวกเขาเลย คุยกันก็ต้องตะโกนจนเหนื่อย...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 3, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2561)

5. เจ็อนไขของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่าเจ็อนไขของอุปสรรคที่มีผลต่อกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงที่สำคัญ ได้แก่ 1) การได้รับอิทธิพลจากการเสพติด 2) การไม่เปิดรับสิ่งใหม่ของผู้บ่มเพาะ 3) การเลี้ยงดูของครอบครัว 4) ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) **การได้รับอิทธิพลจากการเสพติด** เด็กทุกวัยในปัจจุบันสามารถเข้าถึงสื่อได้ง่าย และยังไม่สามารถแยกแยะผิดถูกจากสิ่งที่เสพได้ ซึ่งเป็นภาวะเสี่ยงที่จะส่งผลให้เด็กมีพฤติกรรมเลียนแบบตามสิ่งที่เสพและเด็กจะได้รับผลกระทบทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เจ็อนเนอเรชั่นใหม่ทั้งหลาย ตอนนีเอออยากจะเป็น อยากรู้ทำได้ ความรู้หาได้ง่าย ๆ ในสมัยนี้ บางคนไปรับข้อมูลที่คิดว่ามันดี แต่จริง ๆ แล้วไม่ใช่ ได้รับความรู้ที่ไม่ใช่ไปเยอะ ๆ สุดท้ายก็เป็ มีส่วนเยอะเลยข้อนี้ สำหรับเด็กยุคใหม่นั้นสื่อ สังคม สิ่งทีเ็อรับจากสังคม และสิ่งทีจะมีผลต่อการบ่มเพาะ ก็น่าจะเป็นเรื่องจากสังคมทีเ็อรับเข้าไปเพราะเขาเห็นโลกจากเทคโนโลยี โลกของเด็กทุกวันนี้กว้างมาก...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 3, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2561)

2) การไม่เปิดรับสิ่งใหม่ของผู้บ่มเพาะ ครอบครัวที่ยังยึดติดกับแบบแผนเดิม ไม่ยอมรับสิ่งใหม่ โดยเฉพาะเรื่องเทคโนโลยี จะไม่สามารถเข้าใจเด็กในยุคปัจจุบันได้ เมื่อพยายามที่จะบ่มเพาะเด็ก เด็กจะรู้สึกต่อต้านเนื่องจากเด็กรู้สึกว่าผู้บ่มเพาะนั้นแตกต่างจากตนเป็นอย่างมาก และไม่ยอมเข้าใจในตัวของตน ดังที่ผู้เชี่ยวชาญกล่าวว่า

“...คนติดความเป็นอย่างเก่า แบบเก่า ไม่กล้าทำใหม่ อันที่สองคือไปเน้นแต่ทางกาย สิ่งนี้เป็นอุปสรรค ทุกวันนี้ต้องเอาใจนำ คุณธรรมนำ อุปสรรคอันหนึ่งคือความกลัวสิ่งใหม่ คือความกลัว ไม่แน่ใจ ผู้ใหญ่มักจะอ้างอาบน้ำร้อนมาก่อน อันนี้ใช้ไม่ได้แล้ว อีกอันหนึ่งคือคนด้านเทคโนโลยี ไม่เล่นไลน์ ไม่เล่นเฟซบุ๊ก แบบนี้คือล้าสมัยแล้ว รัฐบาลถึงได้มีโครงการให้มีหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านดิจิทัล ปฏิเสธไม่ได้...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2561)

“...ครูต้องเรียนรู้การอยู่ในยุคสมัยนี้ของเด็กให้เข้าใจ คือต้องเข้าใจเด็กสมัยนี้ ถ้าไม่เข้าใจจะยาก ถ้าเป็นครอบครัวก็พ่อแม่ ญาติพี่น้อง บางคนพ่อแม่เข้าใจ แต่ญาติพี่น้องไม่เข้าใจ คนในชุมชนก็มีส่วน ก็คือมีโรงเรียน ครอบครัว ชุมชน สามส่วนนี้...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 3, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2561)

3) การเลี้ยงดูของครอบครัว รูปแบบการเลี้ยงดูเด็กแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะการเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย การเลี้ยงดูแบบตามใจมากเกินไป หรือการเลี้ยงดูแบบเข้มงวดมากเกินไป จะทำให้เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการบ่มเพาะเพราะเมื่อเด็กได้พบเจอสิ่งที่ไม่เหมาะสมก็ไม่มีคนคอยให้คำแนะนำหรือชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง จึงทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้ง่าย ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...ผู้ปกครองสำคัญมาก เพราะตอนเด็กอยู่กับเราที่โรงเรียน แต่พอกลับบ้านก็ไม่ต่อเนื่องแล้ว ถ้าพ่อแม่รู้เรื่องนี้แล้วจับให้เด็กคิด เพราะเหตุการณ์บางเหตุการณ์ไม่ได้เกิดขึ้นที่โรงเรียน เด็กก็จะได้เห็นในครอบครัวและในสังคม บางทีเป็นคนละเหตุการณ์กันระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นกับที่โรงเรียน บางครอบครัวปล่อยปละละเลย แบบนี้ทำสำเร็จยาก...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2561)

4) ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ชุมชนสมัยก่อน คนในชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยกัน มีความผูกพันกันเหมือนพี่น้อง มีการพูดคุยกันอย่างเป็นกันเอง มีความจริงใจต่อกัน เมื่อคนในชุมชนมี

ความเดือดร้อนก็มักจะได้รับความช่วยเหลือจากสมาชิกคนอื่นในชุมชน แต่ในปัจจุบันไม่มีความสัมพันธ์แนบชิดกัน ต่างคนต่างอยู่ จึงทำให้ขาดความร่วมมือในการทำสิ่งต่าง ๆ รวมไปถึงการบ่มเพาะเด็ก ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...สังคมเดี๋ยวนี้เปลี่ยนไป ความเป็นชุมชนในสังคมไทยไม่แน่นแฟ้น ไม่ค่อยเหมือนก่อน ไปโรงเรียนก็ไปเจอเพื่อนในโรงเรียน กลับบ้านก็อยู่กับพ่อแม่ เจอพ่อแม่ พ่อแม่พาไปไหนก็เจอชุมชนตรงนั้น พ่อแม่พาไปห้างก็เจอชุมชนในห้าง ก็ไม่มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนเท่าไร เดี่ยวนี้ก็ไม่ค่อยเป็นลักษณะของชุมชน ลึกเท่าไรไม่เหมือนเมื่อก่อน...”

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 3, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์สามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยสนับสนุนของกระบวนการบ่มเพาะปัจจัยแรกคือการเสริมแรงจากทั้งครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้เด็กได้รับแรงกระตุ้น และสนับสนุนให้มีพฤติกรรมตามคุณลักษณะที่เหมาะสมด้านการอยู่อย่างพอเพียง ปัจจัยสนับสนุนต่อมาคือความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเด็ก กล่าวคือ หากเด็กเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถูกต้อง ก็จะสามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง รวมถึงรู้วิธีการหรือขั้นตอนของการปฏิบัติตนได้อย่างดี ซึ่งทั้งปัจจัยสนับสนุนทั้งสองปัจจัยที่กล่าวนี้เป็นปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวกับตนเองของเด็ก และปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับผู้บ่มเพาะได้แก่ ความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของผู้บ่มเพาะ กล่าวคือ หากผู้บ่มเพาะมีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก็จะสามารถถ่ายทอดความเข้าใจไปสู่ตัวเด็กได้ และผู้บ่มเพาะยังสามารถปฏิบัติได้ถูกต้องตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นก็คือ การอยู่อย่างพอเพียง อีกหนึ่งปัจจัยสนับสนุนคือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บ่มเพาะและผู้ได้รับการบ่มเพาะ กล่าวคือ ผู้บ่มเพาะควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อเด็ก สร้างให้เด็กรู้สึกรักและไว้วางใจ เมื่อเด็กรักผู้บ่มเพาะ ผู้บ่มเพาะก็จะสามารถสร้างกระบวนการบ่มเพาะได้ง่าย เพราะเด็กจะปฏิบัติตามที่ผู้บ่มเพาะแนะนำ นอกจากนี้คือ ความเข้าใจธรรมชาติและความแตกต่างของเด็ก กล่าวคือ ผู้บ่มเพาะต้องพยายามเข้าใจตัวเด็กแต่ละคนว่ามีธรรมชาติและมีความแตกต่างกัน เพื่อผู้บ่มเพาะจะสามารถออกแบบวิธีการที่จะบ่มเพาะเด็กได้อย่างเหมาะสมกับเด็กแต่ละคน ปัจจัยสนับสนุนประการหนึ่งที่สำคัญก็คือ การเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้บ่มเพาะ กล่าวคือ ธรรมชาติของเด็กมักเป็นนักเลียนแบบ เพราะฉะนั้นผู้บ่มเพาะเป็นอย่างไร เด็กก็จะเป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้นผู้บ่มเพาะควรเป็นแบบอย่างที่ดีด้านการอยู่อย่างพอเพียงตามคุณลักษณะทุกด้าน เพื่อให้เด็กปฏิบัติตาม นอกจากนี้กระบวนการบ่มเพาะต้องอาศัยความต่อเนื่องของระยะเวลาในการบ่มเพาะ กล่าวคือ กระบวนการบ่มเพาะนั้นไม่สามารถทำได้สำเร็จในระยะเวลาอันสั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยระยะเวลาที่ต่อเนื่อง ทำเป็นประจำ เพื่อให้สิ่งที่บ่ม

เพาะฝังลึกลงไปในตัวเด็ก และปัจจัยสนับสนุนสุดท้ายคือ สิ่งสนับสนุนกระบวนการบ่มเพาะ กล่าวคือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน ควรให้การสนับสนุนกระบวนการบ่มเพาะ หากขาดสิ่งสนับสนุนกระบวนการบ่มเพาะก็อาจจะเป็นไปได้ยาก

ในด้านของเงื่อนไขอุปสรรคของกระบวนการบ่มเพาะ พบว่ามีเงื่อนไขอุปสรรคสำคัญประการแรกคือ การได้รับอิทธิพลจากการเสพสื่อ กล่าวคือเด็กในสมัยปัจจุบันสามารถเข้าถึงสื่อในรูปแบบต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น และยังไม่สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดี หากไม่รับการชี้แนะจากผู้บ่มเพาะ เด็กอาจมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมตามสิ่งที่เสพ นอกจากนี้เงื่อนไขอุปสรรคสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การไม่เปิดรับสิ่งใหม่ของผู้บ่มเพาะ กล่าวคือผู้บ่มเพาะบางคนหรือบางกลุ่มยังคงยึดแบบแผนเดิม ๆ ไม่เปิดรับสิ่งใหม่ ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยี จึงทำให้ผู้บ่มเพาะขาดความเข้าใจเด็กตามเด็กไม่ทัน คุยกับเด็กไม่รู้เรื่อง เกิดช่องว่างระหว่างวัย และไม่สามารถปรับตัวเข้ากับเด็กได้ ประการต่อไปคือ การเลี้ยงดูของครอบครัว กล่าวคือหากครอบครัวเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย เด็กก็มีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมมากขึ้น เพราะขาดการอบรมบ่มเพาะที่ดี และขาดความรักความอบอุ่นจากครอบครัว และประการสุดท้ายคือ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การที่สังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่ต่างคนต่างอยู่ ทำให้คนในสังคมหรือชุมชนขาดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้ขาดความร่วมมือร่วมแรง ร่วมใจกันในการทำสิ่งต่าง ๆ ร่วมกัน จึงขาดการช่วยกันอบรมบ่มเพาะเด็กในชุมชนไปด้วย เพราะฉะนั้นสังคมที่ยังมีสังคมนิยมแบบเดิม คือมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน ก็จะเป็นปัจจัยสนับสนุนให้กระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงบรรลุเป้าหมายได้ง่ายขึ้น

ตอนที่ 2 โรงเรียนกรณีศึกษา

1. โรงเรียน ก

1.1 ข้อมูลทั่วไป

โรงเรียน ก เป็นโรงเรียนประถมศึกษาในเขตตำบลคลองใหญ่ อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราดเป็นสถานศึกษาที่อยู่ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด มีนักเรียนปัจจุบัน 696 คน จำนวนห้องเรียน 23 ห้อง จำนวนครู/บุคลากร 36 คน โดยมีที่ตั้งห่างจากอำเภอเมืองระยะทางประมาณ 74 กิโลเมตร เป็นอำเภอชายแดนสุดฝั่งทะเลตะวันออก มีลักษณะคล้ายวงช้าง อาณาเขตด้านชายแดนติดกับประเทศกัมพูชาทั้งทางบกและทางทะเล มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียง ได้แก่ ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอเมือง จังหวัดตราด ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอไทยและน่านน้ำทะเลประเทศกัมพูชา ทิศตะวันออกติดต่อกับประเทศกัมพูชา มีทิวเขาบรรทัดเป็นแนวกันเขตแดน ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอไทย และน่านน้ำทะเล ประเทศกัมพูชา

โรงเรียน ก จัดการศึกษาให้แก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายใน 3 ระดับ คือ ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อให้มีความรู้ความสามารถและความสามารถอันพึงประสงค์ดังต่อไปนี้ 1) ระดับก่อนประถมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนที่มีอายุสามปีถึงหกปี เพื่อเป็นรากฐานและเตรียมความพร้อมทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และเตรียมความพร้อมสำหรับเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา 2) ระดับประถมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาสำหรับเด็กอายุในเกณฑ์การศึกษา เพื่อให้เด็กวัยเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับได้เรียนจบหลักสูตร มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยปกติใช้เวลาหกปี 3) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้เด็กในพื้นที่ชนบทห่างไกลที่เรียนจบประถมศึกษาปีที่ 6 ได้รับโอกาสทางการศึกษาต่อจากหกปีเป็นเก้าปี ตามนโยบายขยายโอกาสทางการศึกษา เพื่อให้เด็กวัยเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรมและทักษะอาชีพเพียงพอต่อการประกอบอาชีพและศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น

ในปีงบประมาณปี 2555 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด ได้ส่งเสริม กำกับ ดูแลและติดตามประเมินผลในการขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติ ได้มีการวิเคราะห์นโยบายของรัฐบาลกระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยกำหนดวิสัยทัศน์ขยายโอกาสทางการศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษามีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ บนพื้นฐานความเป็นชาติไทยตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการบริหารจัดการที่เน้นการมีส่วนร่วมอย่างเต็มศักยภาพ และใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีการกำหนดยุทธศาสตร์และกลยุทธ์เพื่อนำมาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้คือ ยุทธศาสตร์ที่ 4 ปลุกจิตสำนึกความเป็นชาติไทย และวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กลยุทธ์ที่ 1 ปลุกจิตสำนึกความเป็นชาติไทย กลยุทธ์ที่ 2 เสริมสร้างการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นทิศทางในการบริหารสถานศึกษา (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด, 2558)

วิสัยทัศน์ของโรงเรียน คือ “พัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ บนพื้นฐานความพอเพียง ยึดถือความเป็นไทย ก้าวไกลสู่มาตรฐานสากล” อัตลักษณ์ คือ “มีวินัย” เอกลักษณ์ คือ “ความพอเพียง” และพันธกิจ ได้แก่ 1) ด้านนักเรียน ส่งเสริมให้นักเรียนเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียน รู้จักคิด วิเคราะห์ ก้าวทันเทคโนโลยี มีคุณธรรม จริยธรรม เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์บนพื้นฐาน ความเป็นไทย 2) ครู ส่งเสริมพัฒนาให้ครูมีทักษะในการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้สื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับนักเรียนใส่ใจเอื้ออาทรดูแลช่วยเหลือนักเรียน ให้นักเรียนรู้และพัฒนาตนเอง 3) ผู้บริหาร ส่งเสริมพัฒนาผู้บริหารให้บริหารและจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และยึดหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีโดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง 4) โรงเรียน พัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนขั้นดี มีคุณภาพ ให้เป็นแหล่ง

เรียนรู้ ตลอดชีวิต 5) ผู้ปกครองและชุมชน ระดมสรรพกำลัง สร้างภาคีเครือข่ายอุปถัมภ์การมีส่วนร่วม
ร่วมของชุมชน องค์กรและประชาคม ในการร่วมคิดร่วมปฏิบัติ ร่วมพัฒนา

เป้าประสงค์ของโรงเรียน ได้แก่ 1) นักเรียนมีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักการค้นคว้า
รู้จักคิดวิเคราะห์ ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ มีทักษะการดำรงชีวิตใน
สังคมยุคใหม่ สร้างงาน สร้างอาชีพ นำเสนอผลงานได้อย่างสร้างสรรค์ สืบสานวัฒนธรรมไทย อย่าง
มั่นใจในตนเอง 2) ครูมีความรู้ ความสามารถพัฒนาหลักสูตรและการจัดกระบวนการเรียนที่เน้น
ผู้เรียนเป็นสำคัญ มีทักษะในการสื่อสาร ICT ที่เหมาะสม มีคุณธรรมและจิตวิญญาณของความเป็นครู
มืออาชีพ 3) ผู้บริหารเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการจัดระบบบริหารจัดการที่ดี มีทักษะพื้นฐานด้าน
ICT ที่เหมาะสมกับการจัดกระบวนการเรียนรู้และการบริหารจัดการ โดยเน้นการมีส่วนร่วมจากทุก
ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง 4) โรงเรียนเป็นโรงเรียนขั้นดี มีคุณธรรม ผ่านเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการศึกษา
มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้สภาพแวดล้อมเหมาะสม เทคโนโลยีที่ทันสมัย 5) ผู้ปกครองและชุมชน
ให้การยอมรับ เชื่อถือ ศรัทธา มีความรู้สึก "ร่วม" เป็นเจ้าของและสนับสนุนการดำเนินงานของ
โรงเรียน (ออนไลน์, 2561)

ประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอคลองใหญ่ส่วนใหญ่มีฐานะค่อนข้างยากจน ส่วนใหญ่
ประกอบอาชีพประมง 80% รองลงมาคือ รับจ้าง 15% และค้าขาย 5% สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่ง
ผลิตภัณฑ์ (OTOP) ได้แก่ 1) ผลิตภัณฑ์การแปรรูปอาหารทะเลของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนตาดิน
(คลองขุด) สวนมะพร้าว หาดบานชื่นและโชดทราย ได้แก่ ผลาเค็ม กะปิ กุ้งแห้ง ปลาสามรส
ปลาหมึกแห้ง ฯลฯ 2) ผลิตภัณฑ์สมุนไพร ของกลุ่มแม่บ้านตำบลคลองใหญ่ ของชุมชนคลองจาก
(หาดหอย) ได้แก่ สบู่เหลวสมุนไพรขมิ้นชัน สบู่เหลวสมุนไพรมะขาม สบู่เหลวสมุนไพรแดงควา ยา
สระผมสมุนไพรอัญชัน มะกรูดและว่านหางจระเข้ และ 3) ผลิตภัณฑ์ของประดับ ตกแต่ง ของที่ระลึก
ของชุมชนร่มเย็น ได้แก่ ผลิตภัณฑ์บายางพารา เทียนเจล การบูร และกัตกระจก บ้านร่มเย็น

ประชาชนส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ วัฒนธรรมนั้นประชาชนยังมีการอนุรักษ์
วัฒนธรรมและประเพณีไทยถึงแม้บางส่วนจะเป็นคนอพยพเชื้อสายคนไทยเกาะกง (ออนไลน์, 2561)
จำนวนผู้อพยพที่ได้จัดทำทะเบียนประวัติและบัตรประจำตัวในจังหวัดตราด ในปี พ.ศ. 2546 มี
จำนวนทั้งสิ้น 11,163 คน ในจำนวนนี้เป็นผู้อพยพที่อยู่ในอำเภอคลองใหญ่ จำนวน 6,402 คน โดย
เป็นผู้อพยพเชื้อสายไทยจากเกาะกง (เข้ามาก่อน 15 พ.ย. 2520) จำนวน 1,792 คน ผู้หลบหนีเข้า
เมืองเชื้อสายไทย (เข้ามาหลัง 15 พ.ย. 2520) จำนวน 3,062 คน และผู้หลบหนีเข้าเมืองชาวกัมพูชา
(เข้ามาหลัง 15 พ.ย. 2520) จำนวน 1,548 คน (ออนไลน์, 2561)

1.2 ลักษณะอุปนิสัยพอเพียงของนักเรียนโรงเรียน ก

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลลักษณะอุปนิสัยพอเพียงของเด็กในแต่ละด้านตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2554) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ด้านอยู่อย่างพอเพียง โดยการสังเกต ผลวิจัยพบว่า เด็กมีคุณลักษณะด้านอยู่อย่างพอเพียงครบทั้ง 2 ตัวชี้วัด คือ การดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยผู้วิจัยสังเคราะห์และจำแนกออกเป็นอุปนิสัยพอเพียง 8 ด้าน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คู้มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยในการใช้จ่าย จากการสังเกตพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คู้มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยการใช้จ่าย โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่

1.1) การใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คู้มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ การดูแลรักษาสิ่งของเครื่องใช้ของตนเอง และลักษณะของการใช้งาน กล่าวคือ ดูแลสิ่งของเครื่องใช้ของตนเอง คือ เมื่อมีการใช้สิ่งของต่าง ๆ แล้ว มีการเก็บรักษา ทำความสะอาด เพื่อยืดอายุการใช้งาน และใช้อย่างประหยัด คู้มค่า เช่น ใช้ดินสอ ปากกา ยางลบ จนหมด ซ่อมแซมเสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า และนำมาใช้ต่อ ทำความสะอาดของใช้ส่วนตัว

1.2) การออมเงิน โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ การฝากเงินกับธนาคารโรงเรียน และการเก็บออมเงินค่าขนมด้วยการหยอดกระปุกออมสินทุกวัน และการฝากเงินกับธนาคารภายนอก โดยให้ผู้ปกครองนำฝาก

1.3) วินัยในการใช้จ่าย โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ การตัดอาหารแต่เพียงพอดีรับประทาน การรับประทานอาหารไม่เหลือทิ้ง การไม่ซื้อของเล่นหรือสิ่งของที่ไม่จำเป็น การทำบัญชีรายรับ-จ่ายของตนเอง และวางแผนการใช้จ่ายเงินในแต่ละวัน

2) ใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คู้มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี จากผลการสังเกตพบว่านักเรียนใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คู้มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่

2.1) การดูแลรักษาของส่วนรวม โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ การปิดน้ำ-ไฟ หลังจากเลิกใช้งาน ไม่ขีดเขียนข้อความ/ภาพบนผนัง โต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ และทิ้งขยะลงในถังขยะ

2.2) การใช้งานของส่วนรวม โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ เก็บอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น คอมพิวเตอร์ หนังสือ โต๊ะ เก้าอี้ ไม้กวาด ฯลฯ เข้าที่และดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดี เปิดหนังสือที่อ่านในห้องสมุดอย่างเบา ทะนุถนอม รมมัดระวังไม่ให้ยับและฉีกขาด

2.3) การช่วยทำงานอาสาเพื่อดูแลรักษาของส่วนรวม โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ การร่วมทำความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องสมุด อาคารเรียน สนามกีฬา ศาลาวัด ลานวัด ฯลฯ

2.4) การไม่ยึดครองของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ การไม่นำอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น หนังสือ เครื่องเขียน อุปกรณ์กีฬา ฯลฯ ไปใช้เป็นของส่วนตัว และการนำแก้วน้ำส่วนตัวมารองน้ำดื่ม

3) ปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล จากผลการสังเกตพบว่า นักเรียนปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่

3.1) การระมัดระวังการใช้ชีวิตประจำวัน โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ การระมัดระวังการข้ามถนน การนั่งรถด้วยความปลอดภัย การเล่นกับเพื่อนด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดอันตราย

3.2) ความรอบคอบ ในการเรียน โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ การตรวจทาน การบ้านหรืองานก่อนส่งครู

3.3) ความมีเหตุผลในการใช้อารมณ์ โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ การไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจเมื่อทำงานร่วมกับเพื่อน การไม่ใช้อารมณ์ในการเล่นกับเพื่อน

4) ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน จากการสังเกตพบว่า นักเรียนไม่เอาเปรียบคนอื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่

4.1) การไม่เอาเปรียบผู้อื่น โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ การไม่แข่งคิวผู้อื่น การช่วยเหลืองานพ่อแม่ ครู เพื่อน และผู้อื่น

4.2) การไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน โดยสังเกตพฤติกรรมได้จาก การไม่ขโมยเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของผู้อื่น การนำสิ่งของมีค่าที่เก็บได้ส่งคืนเจ้าของ การไม่ลอกการบ้าน งาน หรือข้อสอบของผู้อื่น

5) เป็นมิตรและแบ่งปัน จากการสังเกตพบว่า นักเรียนมีความเป็นมิตรและแบ่งปัน โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่

5.1) ความเป็นมิตรกับผู้อื่น โดยสังเกตพฤติกรรมได้จาก การยิ้มแย้มและพูดจาดีกับผู้อื่น การแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่

5.2) ความมีน้ำใจและแบ่งปันผู้อื่น โดยสังเกตพฤติกรรมได้จาก การแบ่งขนม อาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ให้ผู้อื่นตามความเหมาะสม ช่วยเหลือคนอื่นเมื่อเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ และอภัยให้ผู้อื่นเมื่อทำผิดพลาด

6) มุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น จากการสังเกตพบว่า นักเรียนมีความมุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่

6.1) มุ่งมั่นในการทำงาน โดยสังเกตพฤติกรรมได้จาก การทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเรียบร้อยสมบูรณ์ ส่งงานที่ได้รับมอบหมายตามกำหนดเวลา ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนางานของตนเอง อดทนต่อการทำงาน พยายามแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน

6.2) มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยสังเกตพฤติกรรมได้จาก การให้ความร่วมมือและช่วยเหลือผู้อื่นในการทำงาน ทำกิจกรรมกับผู้อื่น การวางแผนร่วมกับผู้อื่น การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพเสียงส่วนมาก ปฏิบัติตามแผนงานที่วางร่วมกับผู้อื่น

7) วางแผนการเรียนรู้ การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร จากการสังเกตพฤติกรรมพบว่า นักเรียนมีการวางแผนการเรียนรู้ การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่

7.1) การวางแผนการเรียนรู้และการทำงานบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร โดยสังเกตพฤติกรรมได้จาก การวางแผนในการจัดสรรเวลาในการเรียน การทำการบ้าน และงานที่ได้รับมอบหมาย การวางแผนการสอบ การวางแผนการค้นคว้าหาความรู้นอกห้องเรียน การวางแผนในการจัดเตรียมเอกสารหรือข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

7.2) การวางแผนการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร โดยสังเกตพฤติกรรมได้จาก การเรียงลำดับความสำคัญของกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน การกำหนดเป้าหมายหรืออาชีพที่ต้องการทำในอนาคต การวางแผนในการจัดสรรเวลาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน วางแผนในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง

8) ใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม จากการสังเกตพฤติกรรมพบว่า นักเรียนมีความใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่

8.1) ใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า โดยสังเกตพฤติกรรมได้จาก การเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ อย่างสนใจและตั้งใจ การหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน บันทึกสิ่งที่เรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน การหมั่นสอบถามหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้รู้

8.2) รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม โดยสังเกตพฤติกรรมได้จาก การคิดวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารก่อนการสรุปความ การเลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารที่มีความน่าเชื่อถือ

1.3 กระบวนการบ่มเพาะเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงของโรงเรียน ก

1.3.1 กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว

1) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กด้านการใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยในการใช้จ่าย

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กในแต่ละด้านตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2554) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ด้านอยู่อย่างพอเพียง ดังต่อไปนี้

ขั้นการกระตุ้นความคิด กระตุ้นความคิดของเด็กให้ตระหนักเกี่ยวกับการใช้และการดูแลรักษาสิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของตนเอง การออมเงิน และการจัดการรายรับรายจ่าย ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...เราจะถามลูกเสมอว่าออมแล้วได้อะไร ที่ให้ออมรู้
 แปลว่าต้องเอาเงินไปทำอะไร เขาบอกเดี่ยวเวลาโตขึ้นจะได้มี
 เงินเรียนสูง เด็กจะได้คิดได้ ตอบด้วยตนเอง ไม่ใช่เราแค่บอกให้
 เขาออม แล้วถ้าไม่ออมแล้วจะเป็นอย่างไร คือเราต้องให้เขาคิด
 เองก่อน หากเขายังไม่สามารถเห็นประโยชน์ของการออม เราก็
 จะพยายามชี้แนะเขา ยกตัวอย่างเหตุการณ์ให้เขาฟัง เช่น ถ้าเรา
 ป่วยและเราไม่มีเงินเก็บเลย เราจะหาเงินไปหาหมอได้อย่างไร
 พุดง่าย ๆ ก็คือ ถ้าเขาไม่เห็นถึงความสำคัญของการออม เขาก็
 ไม่อยากออม พอเขาเห็นถึงความสำคัญ ทีนี้เราก็มาคุยกันว่าเรา
 จะออมอย่างไร...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนการใช้และการดูแลรักษาสิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของตนเอง การออมเงิน และการใช้จ่ายเงินในแต่ละวัน ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...จะกำหนดค่าใช้จ่ายให้เค้ารับผิดชอบตนเอง
 วันหนึ่งเราให้เด็กเท่าไร เช่น 60 บาท หรือ 80 บาท วันนี้ใช้
 อะไรบ้าง มาโรงเรียนกินข้าวกินอาหารหมดเท่าไร แล้วเหลือ

ไปที่บ้านเท่าไร่ กินขนมเท่าไร่ ควรจะกินอะไรบ้าง และจะ
เหลือมาออมเท่าไร่ ก็จะวางแผนร่วมกันกับเขา...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ดูแลสิ่งของดูแลรักษาสิ่งของเครื่องใช้ของตนเอง เมื่อ
มีการใช้สิ่งของต่างๆแล้วเก็บรักษา ทำความสะอาด เพื่อยืดอายุการใช้งาน และใช้อย่างประหยัด
คุ้มค่า เช่น ใช้ดินสอ ปากกา ยางลบ จานหมต ซ่อมแซมเสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า และนำมาใช้ต่อ ทำ
ความสะอาดของใช้ส่วนตัว ผากเงินกับธนาคารโรงเรียน เก็บออมเงินค่าขนมด้วยการหยอดกระปุก
ออมสินทุกวัน รับประทานอาหารไม่เหลือทิ้ง ไม่ซื้อของเล่นหรือสิ่งของที่ไม่จำเป็น ทำบัญชีรายรับ-
จ่ายของตนเอง และวางแผนการใช้จ่ายเงินในแต่ละวัน ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...จะให้ลูกหยอดกระปุกทุกวัน วันละตามจำนวน
ที่ตกลงกัน และเราก็กระตุ้นเขาทุกวันว่าวันนี้หยอดกระปุกแล้ว
หรือยัง ถ้าเขาไม่เหลือเงินมาหยอดก็ต้องคุยกันว่าเพราะอะไร
นำไปใช้อะไร ก็คุยกันด้วยเหตุผล แต่เราก็จะพยายามให้เขาทำ
เป็นนิสัยทุกวัน...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ตรวจสอบตนเองว่า ได้ดูแลสิ่งของดูแลรักษาสิ่งของ
เครื่องใช้ของตนเอง เมื่อมีการใช้สิ่งของต่าง ๆ แล้วเก็บรักษา ทำความสะอาด เพื่อยืดอายุการใช้งาน
และใช้อย่างประหยัด คุ้มค่า เช่น ใช้ดินสอ ปากกา ยางลบ จานหมต ซ่อมแซมเสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า
และนำมาใช้ต่อ ทำความสะอาดของใช้ส่วนตัว ผากเงินกับธนาคารโรงเรียน เก็บออมเงินค่าขนมด้วย
การหยอดกระปุกออมสินทุกวัน รับประทานอาหารไม่เหลือทิ้ง ไม่ซื้อของเล่นหรือสิ่งของที่ไม่จำเป็น
ทำบัญชีรายรับ-จ่ายของตนเอง และวางแผนการใช้จ่ายเงินในแต่ละวัน แล้วหรือยัง พร้อมทั้ง
ประเมินผลการปฏิบัติของตนเองว่ามีความรู้ความเข้าใจและความไม่เข้าใจส่วนใดบ้าง และมีสิ่งที่ต้อง
ปรับปรุงแก้ไขหรือไม่ ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...พอลูกออมได้ตามจำนวนที่เราได้ตั้งเป้ากันไว้ เราก็จะอนุญาตให้เขานำไปใช้ได้ อย่างตอนแรกตั้งเป้าว่าจะเอาไปซื้อโทรศัพท์เราก็ให้เขา แต่ก็ต้องให้ลูกบอกถึงความจำเป็นของโทรศัพท์ที่จะนำมาใช้ว่ามีประโยชน์อย่างไร และถามให้เขาได้คิดว่าจากการออมที่เขาทำมาเขาได้อะไรบ้างและให้เขาออมต่อไปอีกเรื่อย ๆ...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

2) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการใช้และการดูแลรักษาทรัพยากรของส่วนรวมภายในบ้าน โรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ ดังที่ผู้ปกครองนักเรียนกล่าวไว้ว่า

“...ของบางอย่างเด็กจะไม่เห็นคุณค่า เพราะไม่ใช่ของตนเอง ทีนี้คนเป็นพ่อแม่ก็ต้องทำให้เด็กมองเห็นคุณค่าของของทุกสิ่ง ปกติใช้วิธีการถามลูกเพื่อให้เขาคิดได้เองก่อน ไม่ใช่แค่บอก อย่างเช่น ถ้าไม่ช่วยกันล้างจาน ดูแลรักษาครัว ไม่ใช่อุปกรณ์ครัวอย่างดี ถ้ามีของหายไป แตกเสียหายไป เราจะทำอย่างไร ลูกก็จะตอบได้ว่า พ่อแม่ต้องเสียเงินซื้อใหม่ ซึ่งมันเป็นการสิ้นเปลือง ทีนี้ก็มาคิดกันต่อว่าแล้วเราต้องทำอะไรเพื่อเก็บรักษาของพวกนี้ไว้ใช้งานได้นาน ๆ...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนการใช้และการดูแลรักษาทรัพยากรของส่วนรวมภายในบ้าน โรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ อย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี ดังที่ผู้ปกครองนักเรียนกล่าวไว้ว่า

“...เวลาลูกเราใช้ของส่วนรวมหรือของคนอื่น เราจะให้เขาเก็บรักษาเสมือนเป็นของตนเอง ไม่ว่าจะเก็บเข้าที่หลังจากเลิกใช้ การทะนุถนอมของของส่วนรวมหรือของของคนอื่น ไม่ใช่ใช้แล้วก็ไม่ดูแลรักษา แต่อยู่จะให้เขาปฏิบัติเลย โดยไม่มีการวางแผนไว้ก่อน เขาอาจใส่ใจไม่พอ เราเลยให้ลูก

วางแผนร่วมกันกับน้องเขา หรือเพื่อนเขาว่าพวกเขาจะร่วมวางแผนในการดูแลรักษาของของส่วนรวมหรือของของคนอื่นอย่างไร พอพวกเขาทำด้วยกันพวกเขาก็สนุกและภูมิใจ...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ชั้นลงมือปฏิบัติ ปิดน้ำ-ไฟ หลังจากเลิกใช้งาน ไม่ขีดเขียนข้อความ/ภาพบนผนัง โต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ และทิ้งขยะลงในถังขยะ เก็บอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น คอมพิวเตอร์ หนังสือ โต๊ะ เก้าอี้ ไม้กวาด ฯลฯ เข้าที่และดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดี เปิดหนังสือที่อ่านในห้องสมุดอย่างเบา ทะนุถนอม ระมัดระวังไม่ให้ยับและฉีกขาด ร่วมทำความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องสมุด อาคารเรียน สนามกีฬา ศาลาวัด ลานวัด ฯลฯ ไม่นำอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น หนังสือ เครื่องเขียน อุปกรณ์กีฬา ฯลฯ ไปใช้เป็นของส่วนตัว และนำแก้วน้ำส่วนตัวมารองน้ำดื่ม ดึงคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่กล่าวไว้ว่า

“...จะให้ลูกใส่ใจของส่วนรวมเสมอ อย่างเช่นห้องน้ำ คร้ว ก็จะทำให้ลูกรักษาความสะอาด ไม่เห็นแก่ตัว ก่อนออกจากห้องน้ำต้องตรวจดูว่าทำความสะอาดเรียบร้อยแล้วหรือยัง ปิดน้ำ ปิดไฟ หลังเลิกใช้อย่างไร...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ชั้นการประเมินผล ประเมินตนเองในการใช้ทรัพยากรของส่วนรวมในบ้าน โรงเรียน และสถานที่ต่าง ๆ ว่าตนเองได้มีการปิดน้ำ-ไฟ หลังจากเลิกใช้งาน ไม่ขีดเขียนข้อความ/ภาพบนผนัง โต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ และทิ้งขยะลงในถังขยะ เก็บอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น คอมพิวเตอร์ หนังสือ โต๊ะ เก้าอี้ ไม้กวาด ฯลฯ เข้าที่และดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดี เปิดหนังสือที่อ่านในห้องสมุดอย่างเบา ทะนุถนอม ระมัดระวังไม่ให้ยับและฉีกขาด ร่วมทำความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องสมุด อาคารเรียน สนามกีฬา ศาลาวัด ลานวัด ฯลฯ ไม่นำอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น หนังสือ เครื่องเขียน อุปกรณ์กีฬา ฯลฯ ไปใช้เป็นของส่วนตัว และนำแก้วน้ำส่วนตัวมารองน้ำดื่ม หรือไม่มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการใช้ทรัพยากรส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ดึงคำกล่าวของนักเรียนผู้ปกครองว่า

“...บางครั้งลูกจะบ่นว่าเขาดูแลของส่วนรวม แต่คนอื่นไม่ช่วยดูแล เราก็จะชี้แนะให้เขาชวนน้องมาทำด้วย หรือทำเป็นประจำให้เป็นตัวอย่างกับน้อง หรือถ้ายังไม่สำเร็จก็ไม่ใช่ไร ให้ลูกทำต่อไป และให้พิจารณาว่าตนเองได้ทำเต็มที่แล้วหรือยัง หากยังไม่เต็มที่ก็ต้องทำให้ดีขึ้น...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

3) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียง
ด้านปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับความปลอดภัยในการเดินทาง การเล่น และการตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย ดังที่ผู้ปกครองนักเรียนได้กล่าวไว้ว่า

“...การที่อยู่ ๆ เราจะไปบอกลูกว่าให้ทำอะไร
อย่างมีเหตุผลนั้น เด็กไม่เข้าใจหรอก เราต้องแสดงตัวอย่างของ
การมีเหตุผลให้เด็กเห็น แสดงอย่างไรหรือ ก็แค่ให้เด็กคิดเอง
ตัดสินใจเอง ด้วยการยิงคำถามจากพ่อแม่ จะทำอะไร ทำทำไม
ทำแล้วได้อะไร ทำแล้วดีกับตัวเองอย่างไร ทำแล้วดีกับคนอื่น
อย่างไร ถ้าทำแล้วพลาดจะแก้ไขอย่างไร ต้องมีความรู้อะไรที่จะ
ทำ พุดง่าย ๆ ก็คือ แทนที่จะบอกเหตุและผลกับลูก เราเปลี่ยน
มาถามให้เด็กคิดเอง ทำแบบนี้บ่อย ๆ ทุกวัน ๆ เขาก็จะเป็นคน
รู้จักคิด มีเหตุผล...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2562)

ขั้นการวางแผน วางแผนการการเดินทาง การเล่น อย่างรอบคอบและ
ปลอดภัย และการตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ระมัดระวังการข้ามถนน การนั่งรถด้วยความ
ปลอดภัย การเล่นกับเพื่อนด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดอันตราย ตรวจทานการบ้านหรืองานก่อนส่ง
ครู ไม่ใช่อารมณ์ในการตัดสินใจทำสิ่งใด ดังที่ผู้ปกครองนักเรียนได้กล่าวว่า

“...เด็กต้องระวังการเดินทาง การเล่น หรืออะไรก็
ตามที่จะเสี่ยงอันตราย ต้องให้เขาได้ฝึกบ่อย ๆ จะเดินข้ามถนน
ต้องมองซ้ายมองขวาให้แน่ใจว่าปลอดภัย จะปีนป่ายเล่นกับ
เพื่อนก็ต้องดูว่าได้รับอันตรายไหม เขาต้องใช้ชีวิตไม่ประมาท
เพราะมันส่งผลเสียกับตัวเขา พ่อแม่ต้องไม่ละเลยเรื่องนี้ด้วย...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองในการระมัดระวังการข้ามถนน การ
นั่งรถด้วยความปลอดภัย การเล่นกับเพื่อนด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดอันตราย ตรวจทานการบ้าน

หรืองานก่อนส่งครู ไม่ใช่อารมณ์ในการตัดสินใจทำอะไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากข้ามถนน การนั่งรถ การเล่นกับเพื่อนและการตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

4) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัย พอเพียงด้านไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการใช้ชีวิต โดยไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...การทำให้คนอื่นเดือดร้อนไม่ดียังไง ไม่ทำให้คนอื่นเขาเป็นอย่างไร อันนี้ต้องให้ลูกเขาได้เห็นก่อน ไม่งั้นเขาก็จะคิดว่าจะทำอะไรก็ได้ ไม่ต้องใส่ใจคนอื่น ๆ คือเราต้องอยู่ร่วมกันในสังคม เราไม่ใช่ตัวคนเดียว เพราะฉะนั้นต้องให้เขาได้เห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกับคนอื่น ใส่ใจคนอื่นด้วย บางอย่างเด็กก็ไม่รู้ว่ามันคือการเอาเปรียบ อย่างการแข่งคิวคนอื่น มันทำให้คนอื่นเดือดร้อนอย่างไร อันนี้ต้องให้เด็กมานั่งคิดให้ได้...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการการใช้ชีวิตโดยไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...แล้วจะทำอย่างไรไม่ให้คนอื่นเดือดร้อน อันนี้จริง ๆ ไม่ต้องวางแผนอะไรแค่คิดได้ก็พอแล้ว ไม่ถึงกับต้องวางแผนเป็นเรื่องเป็นราว เพราะสิ่งนี้จะฝังอยู่ในหัวของเด็กว่าไม่ว่าจะทำอะไรก็ตาม ฉันจะไม่เอาเปรียบใคร ตระหนักตรงนี้อยู่เสมอ มันก็เหมือนกับเป็นแผนโดยธรรมชาติ หรือจะเรียกว่าการตั้งเป้าหมายก็ได้ว่าฉันจะไม่ให้ใครเดือดร้อนเพราะฉัน...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ไม่เอาเปรียบคนอื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนโดยการไม่แข่งคิวผู้อื่น การช่วยเหลืองานพ่อแม่ ครู เพื่อน และผู้อื่น ไม่ขโมยเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของผู้อื่น การนำสิ่งของมีค่าที่เก็บได้ส่งคืนเจ้าของ การไม่ลอกการบ้าน งาน หรือข้อสอบของผู้อื่น

“...ต้องฝึกให้เด็กไม่เอาเปรียบคนอื่น การเอาเปรียบคนอื่นมีหลายอย่าง ลอกข้อสอบเพื่อนก็เอาเปรียบ เก็บของคนอื่นได้แล้วไม่พยายามนำส่งคืนก็ถือว่าเอาเปรียบเพราะทำให้เจ้าของเขาเดือดร้อน เรื่องนี้เด็กต้องได้รับการฝึกเป็นประจำ ทำซ้ำ ๆ อยู่เสมอ...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินการปฏิบัติตนของตนเองเกี่ยวกับพฤติกรรมไม่เอาเปรียบคนอื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนโดยการไม่แสวงหาผู้อื่น การช่วยเหลืองานพ่อแม่ ครู เพื่อน และผู้อื่น ไม่ขโมยเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของผู้อื่น การนำสิ่งของมีค่าที่เก็บได้ส่งคืนเจ้าของ การไม่ลอกการบ้าน งาน หรือข้อสอบของผู้อื่น มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...เวลาลูกทำการบ้านเราจะให้เขาทำเอง ไม่ลอกคนอื่น พอเขาเอางานไปส่งครูก็จะถามเขาว่าที่ทำไปสรุปถูกต้องไหม แล้วถ้าผิดครูว่าไหม สรุปครูไม่ได้ว่าก็แค่แก้ไขให้ใหม่ ที่นี้แล้วเห็นใหม่ว่าทำผิดได้ แต่ต้องไม่ลอกคนอื่น ให้ลูกเขาได้เห็น เราจะต้องไม่ลอกใคร ผิดถูกไม่เป็นไร เดี่ยวเราหาทางแก้ไขได้ ทำแบบนี้เหมือนเป็นการให้เด็กได้ประเมินตนเอง คือประเมินผลของการกระทำของตนเอง แล้วเราช่วยชี้ให้เห็นที่ถูกและที่ผิด...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

5) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านความเป็นมิตรและแบ่งปัน

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่น ดังที่ผู้ปกครองนักเรียนกล่าวว่า

“...ต้องให้เด็กเข้าใจก่อนว่าเวลาที่เรายิ้มแย้มให้คนอื่น ยกมือไหว้ผู้ใหญ่ และรู้จักช่วยเหลือคนอื่นมันจะส่งผลอย่างไรต่อตัวเขา ทำแล้วดียังไง และถ้าไม่ทำจะไม่ดียังไง ตอนแรกก็ใช้วิธีบอกให้ทำ แต่พอผลคือผู้ใหญ่รัก ใครเห็นใครก็รัก เรา

ก็จะเอาตรงนั้นแหละมาเป็นบทเรียนของเขา และเริ่มถามเด็กว่า เห็นผลอย่างไรบ้าง และถ้าจะทำแบบนี้ต่อไปหรือทำให้ดีขึ้น จะต้องทำอย่างไรบ้าง มีวิธีที่จะมีนิสัยนี้ในรูปแบบอื่น ๆ อีกไหม...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการปฏิบัติตนอย่างเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่น ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...มันคือการตั้งเป้าหมายว่าเราจะดีกับคนอื่นอย่างไร เราจะช่วยเหลือแบ่งปันคนอื่นอย่างไร อันนี้มันอัตโนมัติ มันไม่มีขั้นตอน คือแค่ตั้งเป้าพอว่าเราจะเป็นแบบนี้ ไม่เหมือนกับการวางแผนการเงิน วางแผนการเรียน เป็นคุณธรรม เป็นแผนคร่าว ๆ ในหัวว่าเราจะผูกมิตรกับคนอื่น เราต้องยิ้มก่อน เราต้องไหว้ก่อน เราจะแบ่งปันคนอื่น เราต้องทำอะไรบ้าง แค่นั้นพอ...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่นโดยการการยิ้มแย้มและพูดจาดีกับผู้อื่น การแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ แบ่งขนม อาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ให้ผู้อื่นตามความเหมาะสม ช่วยเหลือคนอื่นเมื่อเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ และอภัยให้ผู้อื่นเมื่อทำผิดพลาด ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...เวลาเล่นกับเพื่อน ก็จะบอกให้ลูกรู้จักแบ่งปันของเล่นให้เพื่อนด้วย อย่างเรามีจักรยานก็แบ่งให้เพื่อนเล่น เวลาเพื่อนมีของเล่นก็จะแบ่งเรา เพื่อนกับเราก็จะรักกัน มีอะไรก็ช่วยเหลือกัน ตรงนี้สำคัญมาก ถ้าทุกสังคมสามารถทำให้เด็กเป็นแบบนี้ได้สังคมคงจะดีขึ้นมาก...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองว่าได้ปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่นโดยการการยิ้มแย้มและพูดจาดีกับผู้อื่น การแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ แบ่งขนม อาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ให้ผู้อื่นตามความเหมาะสม ช่วยเหลือคนอื่นเมื่อเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ และอภัยให้ผู้อื่นเมื่อทำผิดพลาดแล้วหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไข

หรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

“...เหมือน ๆ กับการกระทำทุกการกระทำที่เป็น
รูปธรรม แม้ว่าเรื่องนี้เป็นนามธรรม จับต้องได้ยาก แต่ก็ประเมิน
ได้ เพราะที่ทำอยู่คือให้เด็กประเมินตนเอง เด็กจะรู้ว่าตัวเขา
ได้ทำดีแล้วหรือยัง ดีมากแค่ไหน...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

6) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้าน
มุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการ
ทำงาน การวางแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น

“...เด็กบางคนไม่ชอบทำงานกับคนอื่น เก็บตัว
เงียบ หรือบางคนก็มีปัญหาในการทำงานร่วมกับผู้อื่น แนนอน
ว่าเด็กแบบนี้โตขึ้นไปจะมีปัญหา เพราะฉะนั้นต้องฝึกให้เด็กได้
คิดตั้งแต่เล็กกว่าการทำงาน การวางแผนร่วมกับคนอื่นนั้นมันมีข้อดี
อะไรบ้าง แล้วเราจะมีวิธีการทำงานกับคนอื่น ๆ อย่างไร เรื่อง
คุณธรรมก็สำคัญ คุณธรรมอะไรที่ต้องใช้ในการทำงานร่วมกับ
คนอื่น เด็กควรรู้อะไรบ้าง ถ้าเด็กมีคุณธรรม เช่น มีน้ำใจ แบ่งปัน
เป็นมิตร มีวินัย ก็จะทำงานร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมุ่งมั่นและมี
ความรับผิดชอบ ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...ต้องให้เด็กรู้จักการวางแผนร่วมกัน ทำงานคน
เดียวไม่อาจสำเร็จได้ด้วยดี หรือถ้าทำคนเดียว เด็กก็ไม่ได้เรียนรู้
ที่จะอยู่กับคนอื่นในสังคม กลายเป็นคนเข้าสังคมไม่เป็น โตไปก็
ทำงานร่วมกับคนอื่นไม่ได้ เด็ก ๆ อาจจะมีทะเลาะกันบ้าง
อะไรบ้าง แต่นั่นก็ทำให้เขาได้เรียนรู้...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเรียบร้อยสมบูรณ์ ส่งงานที่ได้รับมอบหมายตามกำหนดเวลา ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนางานของตนเอง อดทนต่อการทำงาน พยายามแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือผู้อื่นในการทำงาน ทำกิจกรรมกับผู้อื่น การวางแผนร่วมกับผู้อื่น การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพเสียงส่วนมาก ปฏิบัติตามแผนงานที่วางร่วมกับผู้อื่น ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...เวลาลูกมีงานการบ้านอะไรที่เป็นงานกลุ่ม ผมจะปล่อยให้เขาไปร่วมทำกับเพื่อน ไม่กีดขวาง ให้เขาได้เรียนรู้สิ่งนี้คือมันดี มันทำให้เขาได้พบปะคนอื่น มันไม่ใช่แค่การทำงานร่วมกันอย่างเดียว เขาได้เรียนรู้การแบ่งปัน ความมีน้ำใจ การเป็นมิตรกับผู้อื่น จะวางตัวยังไง ต้องพูดอย่างไร เขาได้เรียนรู้หมด...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินการทำงานและการวางแผนร่วมกับผู้อื่น ว่าตนเองมีความทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเรียบร้อยสมบูรณ์ ส่งงานที่ได้รับมอบหมายตามกำหนดเวลา ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนางานของตนเอง อดทนต่อการทำงาน พยายามแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือผู้อื่นในการทำงาน ทำกิจกรรมกับผู้อื่น การวางแผนร่วมกับผู้อื่น การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพเสียงส่วนมาก ปฏิบัติตามแผนงานที่วางร่วมกับผู้อื่น แล้วหรือไม่ มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

7) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียง

ด้านวางแผนการเรียนรู้ การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักถึงการนำความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ศึกษาจากโรงเรียน ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต มาวางแผนการเรียนรู้ การทำงาน การใช้ชีวิตประจำวัน

ขั้นการวางแผน วางแผนในการนำความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ศึกษาจากโรงเรียน ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต มาวางแผนเรียน เช่น การทำการบ้าน ทำงานส่งครู เป็นต้น และการใช้ชีวิตประจำวัน ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...บางครั้งเด็กไม่รู้ว่าจะเอาความรู้ที่เขาได้มาจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้กับชีวิตเขาได้อย่างไร พ่อแม่ผู้ปกครองต้อง

ช่วยเด็กเชื่อมโยงว่าจะเอามาใช้กับชีวิตได้อย่างไร หรือให้เขานำ ข้อมูลที่มันง่ายกับวัยเค้า เหมาะกับวัยเขาที่จะเข้าใจ คือเค้าจะ เห็นภาพชัดเจนกว่า แล้วนำมาสู่การวางแผน การปรับใช้ในชีวิต เด็กเล็ก ๆ แค่วางแผนการแปร่งฟัน การตื่นเข้านอน การ ช่วยเหลืองานบ้านเล็กน้อย แค่นี้ก็พอ แต่เค้าจะวางแผนว่าจะ เอาความรู้ที่เค้าได้มา มาวางแผนอย่างไร อันนี้มันซ้อนกันอยู่ คือ วางแผนการใช้ชีวิตอันนี้เข้าใจได้ง่าย แต่วางแผนว่าจะวางแผน อย่างไร อันนี้ยากหน่อย ผู้ใหญ่ต้องสอนก่อนว่าการวางแผนคือ อะไร 1 2 3 ขั้นตอนของการวางแผน...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ วางแผนในการจัดสรรเวลาในการเรียน การทำ การบ้าน และงานที่ได้รับมอบหมาย วางแผนการสอบ วางแผนการค้นคว้าหาความรู้นอกห้องเรียน วางแผนในการจัดเตรียมเอกสารหรือข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เรียงลำดับความสำคัญของกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน กำหนดเป้าหมายหรืออาชีพที่ต้องการทำ ในอนาคต วางแผนในการจัดสรรเวลาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน วางแผนในการ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...ไม่ว่าเด็กจะทำอะไร ต้องให้เด็กรู้จักที่จะนำ ความรู้ต่าง ๆ มาวางแผน วางแผนโดยไม่มีความรู้มันก็ เหมือนกับกบอยู่ในกะลา คิดคนเดียว ต้องหาความรู้ก่อนถึงจะ วางแผนได้ ทีนี้พอจะทำอะไรทั้งเรื่องเรียนทั้งเรื่องชีวิตส่วนตัว มันต้องผ่านการวางแผนก่อน โตขึ้นก็จะเป็นคนที่มีเหตุมีผล ทำ อะไรก็อยู่บนพื้นฐานความรู้ ไม่ใช่สัก ๆ แต่ว่าทำ...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองในการนำความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ศึกษา จากโรงเรียน ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต มาวางแผนการเรียน การทำงาน การใช้ชีวิตประจำวัน ว่าได้ วางแผนในการจัดสรรเวลาในการเรียน การทำการบ้าน และงานที่ได้รับมอบหมาย วางแผนการสอบ วางแผนการค้นคว้าหาความรู้นอกห้องเรียน วางแผนในการจัดเตรียมเอกสารหรือข้อมูลจากแหล่ง เรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เรียงลำดับความสำคัญของกิจกรรมต่าง ๆ ใน ชีวิตประจำวัน กำหนดเป้าหมายหรืออาชีพที่ต้องการทำในอนาคต วางแผนในการจัดสรรเวลาในการ ทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน วางแผนในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองหรือไม่อย่างไร

มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

“...พอเด็กทำได้ เราก็มานั่งคุยกันว่ามันเป็นไปได้ตามที่เราวางแผนกันอย่างไร ก็คือไม่ใช่ทำสำเร็จแล้วแค่ชมเชย ทำสำเร็จแล้วก็มาย้อนดูตามที่เราวางไว้ด้วยว่าเราทำมาอย่างไร แล้วเราจะเอาแผนของเราไปทำกับเรื่องอื่น ๆ ได้อีกไหม หรือหากยังไม่สำเร็จตามที่เราวางไว้ ก็มาคุยกันว่าแล้วเราจะแก้ไขมันอย่างไร หรือลูกยังไม่ตระหนักถึงประโยชน์ของการตื่นตรงต่อเวลาพอหรือเปล่า อาจต้องย้อนกลับไปตั้งคำถาม ไปกระตุ้นเขาใหม่ก็ได้ คือมันไม่ได้สำเร็จง่าย ๆ ต้องทำซ้ำ...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

8) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการหาความรู้และค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...การติดตามข่าวทำให้เด็กรู้ว่าจะปรับตัวเข้ากับสภาพปัจจุบันอย่างไร เด็กบางคนดูแต่การ์ตูน เล่นแต่เกมส์แบบนี้ไม่ดี ต้องให้เขาหันมาติดตามข่าวสารบ้าง แต่อย่าไปบังคับเขา อันดับแรกเลยคือทำอย่างไรให้เขาเข้าใจว่าข่าวสารดีมีประโยชน์อย่างไร ถ้ามีพายุกำลังเข้าประเทศไทย ทำไมเราต้องรู้รู้แล้วเราจะทำอย่างไร นี่คือประโยชน์ของการที่เรารู้...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการหาความรู้และค้นคว้าเพิ่มเติมจากเอกสาร หนังสือ อินเทอร์เน็ต ฯลฯ ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...เด็กสมัยนี้เล่นเฟสบุ๊ค ได้รับข้อมูลมาผิด ๆ ค่อนข้างเยอะ ต้องให้เด็กรู้จักว่าจะหาข้อมูลที่ถูกต้องได้อย่างไร จากที่ไหน และคอยติดตามข่าวสาร หาความรู้อยู่เสมอ ไม่ใช่พอได้ข่าว

อะไรมาก็หลงเชื่อโดยไม่ตรวจสอบ ข่าวสมัยนี้ผิดเยอะ โลกกว้าง
ขึ้น ต้องให้เด็กไตร่ตรองให้เยอะว่าจะตรวจสอบอย่างไร จะเชื่อ
ได้อย่างไร เด็กเล็ก ๆ ยากหน่อย แต่ก็ค่อย ๆ ทาวิธีกัน...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ อย่างสนใจและ
ตั้งใจ หาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน บันทึกสิ่งที่เรียนรู้ทั้งภายใน
และภายนอกโรงเรียน หมั่นสอบถามหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้รู้ คิดวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารก่อนการ
สรุปความ เลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารที่มีความน่าเชื่อถือ ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...แหล่งข้อมูลสมัยนี้เยอะมาก บางทีลูกมาถาม
การบ้านเรา เราก็ไม่รู้ เราเรียนมาน้อย ก็จะไปบอกให้เขาไปหา
ข้อมูลเพิ่มเติม อย่างมือถือเราก็มีให้ คอมพิวเตอร์ก็มีให้ หรือจะ
ห้องสมุดก็ได้ จะให้เขาหาข้อมูลที่เขายากรู้ด้วยตนเอง เราไม่มี
ความรู้ ก็ต้องพึ่งสิ่งนี้...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองว่า ได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ
อย่างสนใจและตั้งใจ หาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน บันทึกสิ่งที่
เรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน หมั่นสอบถามหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้รู้ คิดวิเคราะห์ข้อมูล
ข่าวสารก่อนการสรุปความ เลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารที่มีความน่าเชื่อถือหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไร
ที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่
อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...ถ้าหากเด็กไม่เข้าใจอะไร ก็จะไปหาหาข้อมูลเพิ่มเติม
อีก ถ้ายังไม่ได้ก็ให้ถามครู ปรึกษาครู ครูน่าจะช่วยได้ คือ
บางทีเด็กหาข้อมูลแล้วยังไม่เข้าใจ ก็ต้องให้เขาไปขอความ
ช่วยเหลือจากครูอีกที หรือว่าใครก็ได้ในหมู่บ้านที่เขาอยู่...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

1.3.2 กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษา

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลกระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัย
พอเพียงให้แก่เด็กในแต่ละด้านตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน (สำนักวิชาการและ

มาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2554) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ด้านอยู่อย่างพอเพียง ดังต่อไปนี้

1) กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียง ให้แก่เด็กด้านการใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยในการใช้จ่าย

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามเพื่อให้ตระหนักและกระตุ้นคิดเกี่ยวกับการใช้และการดูแลรักษาสิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของตนเอง การออมเงิน และการจัดการรายรับรายจ่าย ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...การจะให้เด็กรู้จักการใช้ของตัวเองคุ้มค่า มีความประหยัด เราแค่สอดแทรกในชั่วโมงในการเรียนการสอน เราก็จะให้เด็กได้สะท้อนว่าเด็กได้ทำกิจกรรมนั้นแล้วได้เข้าสู่ 4 มิติอย่างไร สังคมอย่างไร ประโยชน์ที่ได้รับคืออะไร แล้วถ้าเกิดสถานการณ์อย่างนี้ควรแก้ไขอย่างไร ก็คือขั้นแรกเป็นคำถามกระตุ้นความคิดก่อน ก่อนทำกิจกรรมอะไรเราต้องกระตุ้นคิดเค้าก่อน พอทำปฏิบัติไปแล้วต้องให้เค้ามาสะท้อนคิดให้ได้ว่าทำแล้วได้อะไร ส่งผลอย่างไร...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนการใช้และการดูแลรักษาสิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของตนเอง การออมเงิน และการใช้จ่ายเงินในแต่ละวัน ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...ต้องให้เด็กรู้จักวางแผนและตั้งเป้าหมายในชีวิต โตขึ้นอยากเป็นอะไร อยากมีชีวิตอย่างไร ถ้าเด็กมีเป้าหมายในการมีชีวิตทางการเงินดีขึ้น เด็กก็ต้องวางแผนในวันนี้ ต้องรู้จักสร้างเนื้อสร้างตัวตั้งแต่เด็ก ๆ วันข้างหน้าก็จะสบาย ไม่เดือดร้อน อย่างเด็กเล็ก ๆ มีค่าขนมมาวันละ 20 บาท หรือ 30 บาท เด็ก ๆ จะออมกัน เช้ามาครูจะถามวันนี้มีอะไรต้องซื้อไหม มีอุปกรณ์การเรียนขาดเหลือไหม ถ้ามีก็ไปซื้อ แล้วมีเหลือเท่าไร เช่นเหลือ 15 บาท ออมสัก 5 บาท เหลือ 10 บาท ก็เอาไว้ซื้อขนมกินกลางวันได้ หรือกินไม่หมดก็นำกลับไปออมที่บ้านได้ เราจะให้เด็กได้ตระหนักคิดว่าสิ่งเหล่านี้เด็กสามารถ

ช่วยเหลือครอบครัวได้ กว่าจะจบ ป.6 อาจมีเงินช่วยเหลือครอบครัวได้ แต่เราจะช่วยเด็กคิดก่อน เช่น ออมวันละ 5 บาท สัปดาห์ละ 5 วัน จะได้สัปดาห์ละ 25 บาท หนึ่งเดือนก็จะออมได้ 100 บาท รวมออกมาปีหนึ่งได้ 1,200 บาท หกปีจะได้ 7,200 บาท 10 ปี ได้ 12,000 บาท นี่คือการให้เด็กได้เห็นเป้าหมายของเขาว่าจะเป็นอย่างไ...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ คุณแลสิ่งของคุณแลรักษาส่งของเครื่องใช้ของตนเอง เมื่อมีการใช้สิ่งของต่าง ๆ แล้วเก็บรักษา ทำความสะอาด เพื่อยืดอายุการใช้งาน และใช้อย่างประหยัด คุ่มค่า เช่น ใช้ดินสอ ปากกา ยางลบ จานหมต ซ่อมแซมเสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า และนำมาใช้ต่อ ทำความสะอาดของใช้ส่วนตัว ผากเงินกับธนาคารโรงเรียน เก็บออมเงินค่าขนมด้วยการหยอดกระปุกออมสินทุกวัน รับประทานอาหารไม่เหลือทิ้ง ไม่ซื้อของเล่นหรือสิ่งของที่ไม่จำเป็น ทำบัญชีรายรับ-จ่ายของตนเอง และวางแผนการใช้จ่ายเงินในแต่ละวัน

“...ทางโรงเรียนเน้นเรื่องการให้เด็กประหยัด ออดม คุณแลสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ของตัวเอง สิ่งนี้ทำกันในระยะเวลานั้น ๆ ไม่ได้ เราทำกันมากกว่าสิบปีแล้ว ขั้นลงมือปฏิบัติสำคัญมาก เพราะเป็นเป้าหมายของการบ่มเพาะตามความหมายที่ผู้วิจัยได้ศึกษามา ก็คือการทำให้เป็นนิสัยจนฝังลึกลงไป เพราะฉะนั้นการให้เด็กลงมือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอนี้แหละที่เป็นเป้าหมายของการบ่มเพาะ...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองว่า ได้ดูแลสิ่งของคุณแลรักษาส่งของเครื่องใช้ของตนเอง เมื่อมีการใช้สิ่งของต่าง ๆ แล้วเก็บรักษา ทำความสะอาด เพื่อยืดอายุการใช้งาน และใช้อย่างประหยัด คุ่มค่า เช่น ใช้ดินสอ ปากกา ยางลบ จานหมต ซ่อมแซมเสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า และนำมาใช้ต่อ ทำความสะอาดของใช้ส่วนตัว ผากเงินกับธนาคารโรงเรียน เก็บออมเงินค่าขนมด้วยการหยอดกระปุกออมสินทุกวัน รับประทานอาหารไม่เหลือทิ้ง ไม่ซื้อของเล่นหรือสิ่งของที่ไม่จำเป็น ทำบัญชีรายรับ-จ่ายของตนเอง และวางแผนการใช้จ่ายเงินในแต่ละวัน พร้อมทั้งประเมินผลการปฏิบัติของตนเองว่ามีความรู้ความเข้าใจและความไม่เข้าใจส่วนใดบ้าง และมีสิ่งที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขหรือไม่ ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...สุดท้ายก็มาดูว่าสรุปเด็กออมได้ไหม ได้เท่าไร ถ้าเด็กคนไหนออมไม่ได้ตามที่ตั้งเป้าหมายหรือวางแผนกันไว้ ก็ไม่เป็นไร เราค่อยมาช่วยกันวางแผนใหม่ คิดใหม่ ตั้งเป้าใหม่ เหมือนกับว่าเราก็ต้องย้อนกลับไปที่ย้อนแรก คือการกระตุ้นความคิดให้กับเขาใหม่ จนกว่าเขาจะทำได้สำเร็จ ต้องค่อยเป็นค่อยไป...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2561)

2) กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการใช้และการดูแลรักษาทรัพยากรของส่วนรวมภายในบ้าน โรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ ดังที่ครูกล่าวไว้ว่า

“...ไม่ใช่เฉพาะเรื่องของตนเอง เรื่องของการดูแลของผู้อื่นก็เป็นสิ่งที่ครูควรกระตุ้นให้เด็กทำ การกระตุ้นนี้ก็เหมือน ๆ กันกับทุก ๆ คุณลักษณะของอุปนิสัยพอเพียง คือทำให้เห็นเด็กเห็นคุณค่าก่อน คุณค่าที่วานี้คือคุณค่าของผู้อื่น เคารพในความเป็นคน เน้นการกระตุ้นความคิดด้านคุณธรรมก่อน แล้วการดูแลทรัพยากรของส่วนรวมก็จะตามมาเอง...”

CHULALONGKOR (ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนการใช้และการดูแลรักษาทรัพยากรของส่วนรวมภายในบ้าน โรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ อย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี ดังที่ครูกล่าวไว้ว่า

“...เราให้เด็กวางแผนร่วมกันว่าจะดูแลโรงเรียนอย่างไร
ดูแลของ ๆ คนอื่นอย่างไร เวลาเห็นคนอื่นไม่ปิดน้ำ ไม่ปิดไฟ เรา
จะทำอย่างไร แล้วเราจะทำให้ตัวเองและคนอื่นดูแลสิ่งต่างๆ
ส่วนรวมได้อย่างไร คือถ้าเด็กวางแผนร่วมกันอย่างน้อยตัวเขา
เองที่รู้สึกเป็นเจ้าของของสิ่งนั้นและจะมีความรับผิดชอบต่อสิ่ง
นั้น...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2561)

ชั้นลงมือปฏิบัติ ปิดน้ำ-ไฟ หลังจากเลิกใช้งาน ไม่ขีดเขียนข้อความ/ภาพ
บนผนัง โต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ และทิ้งขยะลงในถังขยะ เก็บอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น คอมพิวเตอร์ หนังสือ โต๊ะ
เก้าอี้ ไม้กวาด ฯลฯ เข้าที่และดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดี เปิดหนังสือที่อ่านในห้องสมุดอย่างเบา ทะนุ
ถนอม ระมัดระวังไม่ให้ยับและฉีกขาด ร่วมทำความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องสมุด อาคารเรียน
สนามกีฬา ศาลาวัด ลานวัด ฯลฯ ไม่นำอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น หนังสือ เครื่องเขียน อุปกรณ์กีฬา ฯลฯ
ไปใช้เป็นของส่วนตัว และนำแก้วน้ำส่วนตัวมารองน้ำดื่ม ดังที่ครูกล่าวไว้ว่า

“...เด็กนักเรียนทุกคนต้องดูแลของส่วนรวมและของ ๆ
ผู้อื่น เช่น การปิดน้ำ ปิดไฟ ห้องน้ำ ห้องเรียน หลังเลิกใช้ ของ
ใช้ ของทุกอย่างส่วนรวมก็ต้องดูแลอย่างดี การขีดเขียนผนังก็
ต้องไม่ทำเพราะมันจะเลอะเทอะ เป็นภาระโรงเรียนต้องทาสี
ใหม่...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2561)

ชั้นการประเมินผล ประเมินตนเองในการปิดน้ำ-ไฟ หลังจากเลิกใช้งาน
ไม่ขีดเขียนข้อความ/ภาพบนผนัง โต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ และทิ้งขยะลงในถังขยะ เก็บอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น
คอมพิวเตอร์ หนังสือ โต๊ะ เก้าอี้ ไม้กวาด ฯลฯ เข้าที่และดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดี เปิดหนังสือที่อ่าน
ในห้องสมุดอย่างเบา ทะนุถนอม ระวังไม่ให้ยับและฉีกขาด ร่วมทำความสะอาดห้องเรียน
ห้องน้ำ ห้องสมุด อาคารเรียน สนามกีฬา ศาลาวัด ลานวัด ฯลฯ ไม่นำอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น หนังสือ
เครื่องเขียน อุปกรณ์กีฬา ฯลฯ ไปใช้เป็นของส่วนตัว และนำแก้วน้ำส่วนตัวมารองน้ำดื่มหรือไม่ มี
ปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการใช้ทรัพยากรส่วนรวมอย่างประหยัด
คุ้มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

3) กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียง
ด้านปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับความปลอดภัยในการเดินทาง การเล่น และการตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...ความปลอดภัยเรื่องการการเล่นกับเพื่อน เรื่อง
การข้ามถนน เรื่องการนั่งรถเป็นเรื่องสำคัญ เด็ก ๆ ควร
ตระหนักถึงความสำคัญตรงนี้ ถ้าไม่ระวังแล้วผลจะเป็นอย่างไร
เกิดอุบัติเหตุขึ้นมาใครจะเดือดร้อนบ้าง พอเด็กเห็นว่ามัน
อันตราย มันส่งผลต่อคนอื่นด้วย เขาก็จะระวังมากขึ้น คิดให้ได้
ก่อนและการปฏิบัติก็จะเกิด...”

(ครูโรงเรียน ก, 3 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนการเดินทาง การเล่น อย่างรอบคอบและ
ปลอดภัย และการตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย

“...จะข้ามถนนอย่างไรให้ปลอดภัย เล่นกับเพื่อน
อย่างไรให้ปลอดภัย ก็ต้องมีขั้นมีตอน ฝึกให้ได้วางแผนก่อน...”

(ครูโรงเรียน ก, 3 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ระมัดระวังการข้ามถนน การนั่งรถด้วยความ
ปลอดภัย การเล่นกับเพื่อนด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดอันตราย ตรวจทานการบ้านหรืองานก่อนส่ง
ครู ไม่ใช่อารมณ์ในการตัดสินใจทำสิ่งใด ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...นักเรียนทุกคนต้องปฏิบัติตนทุกอย่างด้วยความระมัดระวัง ตั้งแต่จากบ้านจนถึงโรงเรียน จะข้ามถนนมองซ้ายมองขวาก่อนข้าม จะเล่นกับเพื่อนก็ต้องเล่นไม่อันตราย จะทำอะไรก็ต้องคำนึงด้วยเหตุและผล เหตุมาจากอะไร ผลจะเป็นอะไร แบบนี้เข้าหลักพุทธศาสนาด้วย ปกติแล้วอย่างเวลาเด็กเล่นกันครูก็จะคอยเตือนถ้าเห็นว่าพวกเขาเล่นอะไรที่เป็นอันตราย...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์ 4 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินการระมัดระวังการข้ามถนน การนั่งรถด้วยความปลอดภัย การเล่นกับเพื่อนด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดอันตราย ตรวจสอบการบ้านหรืองานก่อนส่งครู ไม่ใช่อารมณ์ในการตัดสินใจทำอะไรแล้วหรือไม่ มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากข้ามถนน การนั่งรถ การเล่นกับเพื่อนและการตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...ถ้าเด็กยังไม่ค่อยคำนึงถึงเหตุและผลในการปฏิบัติตน ยังคงใช้ชีวิตอย่างไม่ปลอดภัย ไม่รอบคอบ อันนี้เราต้องเรียกมาคุยมาถามเพื่อเข้าใจเหตุผลของเด็กก่อน แล้วค่อย ๆ ปรับเขาไป เด็กอาจจะยังไม่เห็นถึงความสำคัญหรืออาจจะยังขาดความรู้อะไรไป ก็ต้องไปเติมให้ แต่ไม่ใช่เรียกมาต่อว่า เราแค่เรียกมาถาม เหมือนกับว่าเป็นการให้เด็กประเมินตนเอง สิ่งนี้ดีกว่าการสอนเขาแน่ ๆ...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2561)

4) กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียง ด้านไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการใช้ชีวิตโดยไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ

“...ครูเคยไปอบรมเรื่องพอเพียงมา การกระตุ้นความคิดด้านคุณธรรมสำคัญมาก ต้องใช้การกระตุ้นความคิด

ด้วยการตั้งคำถามด้านจิตใจ อย่างเช่น คนนี้โดนแฉงคิวในโรง
อาหาร นักเรียนว่าคนที่ถูกแฉงคิวรู้สึกอย่างไร การแฉงคิวมี
ผลเสียต่อคนอื่นอย่างไรบ้าง นักเรียนว่าคนที่แฉงคิดคนอื่นเป็น
คนเช่นไร เป็นต้น ต้องทำให้เด็กซาบซึ้งกับเรื่องจิตใจกับเรื่อง
คุณธรรมให้ได้ก่อน...”

(ครูโรงเรียน ก, 3 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการการใช้ชีวิตโดยไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่
ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...จะทำอะไรเด็กถึงจะมีความซื่อสัตย์ ไม่ไปลัก
ขโมยของคนอื่น ไม่ไปหยิบจับของคนอื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต ก็
ต้องให้เขาลองคิดดูว่าจะมีวิธีการอย่างไรที่จะห้ามจิตใจของ
ตัวเอง เจอเงินหรือของมีค่าของคนอื่นจะต้องทำอะไร เอามา
คืนครู บอกพ่อแม่ หรือส่งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจ หรืออะไร ต้องให้
เขาได้คิดเอง การวางแผนว่าจะทำอะไรมันก็เหมือนกับการ
กระตุ้นคิดไปด้วย คือพอกระตุ้นคิดว่าจะไม่ไปเอาของคนอื่นแล้ว
ก็ต้องมาคิดต่อว่าถ้าเจอของมีค่าของคนอื่น จะทำอะไร...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ไม่เอาเปรียบคนอื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนโดย
การไม่แฉงคิวผู้อื่น การช่วยเหลืองานพ่อแม่ ครู เพื่อน และผู้อื่น ไม่ขโมยเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ
ของผู้อื่น การนำสิ่งของมีค่าที่เก็บได้ส่งคืนเจ้าของ การไม่ลอกการบ้าน งาน หรือข้อสอบของผู้อื่น ดัง
คำกล่าวของครูที่ว่า

“...ควรฝึกให้เด็กนำของมีค่าที่พบเจอหรือเก็บได้มา
ส่งคืนครูหรือผู้ใหญ่เสมอโดยการชื่นชมคนที่ทำ พอคนอื่นเห็นว่า
ทำดีแล้วได้รับคำชม ก็จะทำตาม ๆ กัน กลายเป็น
วัฒนธรรมของเด็กเขาไปเลย นอกจากจะเป็นเรื่องของความ
ซื่อสัตย์แล้วยังเป็นเรื่องของการที่ไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน คนที่
ทำของมีค่าหรือเงินหายไปเขาก็ต้องเดือดร้อนไปซื้อใหม่ หรือ
อาจจะส่งผลกระทบต่อคนอื่น ๆ ต่อเขา เพราะฉะนั้นต้องให้ค่าของ
การฝึกเรื่องนี้ให้มาก...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินการปฏิบัติตนของตนเองเกี่ยวกับการไม่เอาเปรียบคนอื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนโดยการไม่แสวงหาผู้อื่น การช่วยเหลืองานพ่อแม่ ครู เพื่อน และผู้อื่น ไม่ขโมยเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของผู้อื่น การนำสิ่งของมีค่าที่เก็บได้ส่งคืนเจ้าของ การไม่ลอกการบ้าน งาน หรือข้อสอบของผู้อื่น มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรที่ต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

5) กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านความเป็นมิตรและแบ่งปัน

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่น ตั้งคำถามของครูที่ว่า

“...เด็กบางคนเรียนรู้แล้วว่าต้องไหว้ผู้ใหญ่ คือถูกทำตามแบบแผนมา จริง ๆ แล้วเด็กก็อาจจะไม่เข้าใจว่าทำไมต้องไหว้ ครูต้องให้เด็กเข้าใจตรงนี้ก่อนว่ามันคืออะไร เด็กบางคนเขาก็ตอบได้ว่าถ้ารู้จักแสดงความเคารพผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ก็จะรักจะเมตตา เป็นภูมิคุ้มกันอย่างหนึ่ง อันนี้สำหรับเด็กโตที่เขาได้เรียนรู้เรื่องหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาแล้ว สำหรับเด็กเล็กก็อาจจะตอบได้แค่ผู้ใหญ่จะรัก แต่แค่นี้ก็พอแล้ว แสดงว่าเขาเห็นความสำคัญของสิ่งที่เขาทำแล้ว...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการปฏิบัติตนอย่างเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่น

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่นโดยการการยิ้มแย้มและพูดจาดีกับผู้อื่น การแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ แบ่งขนม อาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ให้ผู้อื่นตามความเหมาะสม ช่วยเหลือคนอื่นเมื่อเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ และอภัยให้ผู้อื่นเมื่อทำผิดพลาด ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...เรื่องของความเป็นมิตรกับผู้อื่นที่เด็กต้องได้รับการฝึกปฏิบัติก็จะมี การไหว้ การยิ้มทักทาย มารยาทต่าง ๆ การแบ่งปันก็ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแบ่งของ แบ่งขนม อะไรต่าง ๆ ให้ผู้อื่น เวลาเห็นคนอื่นขาดเหลืออะไรก็ยินดีเข้าไปช่วยเหลือ เช่น เห็นครูถือของหนักก็เข้ามาช่วย เห็นเพื่อนเงินหายก็ให้ยืม หรือช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน อันนี้ก็ถือเป็นการแบ่งปัน...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองว่าได้ปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่นโดยการการยิ้มแย้มและพูดจาดีกับผู้อื่น การแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ แบ่งขนม อาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ให้ผู้อื่นตามความเหมาะสม ช่วยเหลือคนอื่นเมื่อเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ และอภัยให้ผู้อื่นเมื่อทำผิดพลาดแล้วหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...เมื่อได้รับคำชื่นชมจากคนรอบข้างไม่ว่าจะเป็นที่โรงเรียน ที่บ้าน หรือในชุมชนก็จะเท่ากับว่าเด็กเขาได้เรียนรู้แล้ว ประโยชน์ของการเป็นมิตรกับผู้อื่นนั้นมันคืออย่างไร และแสดงให้ตัวเขาเห็นได้ว่าเค้าได้ปฏิบัติดีแล้วอย่างเพียงพอและควรปฏิบัติตนเช่นนั้นต่อไป...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2561)

6) กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านมุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักรู้เกี่ยวกับการทำงาน การวางแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...เด็กบางคนไม่ชอบทำงานร่วมกับใคร เพราะ
เค้าอาจเป็นคนเงียบ ๆ ไม่สูงส่งกับใคร หรือบางทีอาจมีปมด้อย
บางอย่าง ไม่ชอบให้เพื่อนล้อหรือแกล้ง หรืออาจจะปัญหาอื่น ๆ
แต่การที่เค้าไม่ร่วมงานกับใคร แบบนี้จะเป็นผลไม่ดีเมื่อเค้า
เติบโตไป อย่างไรก็ตามเราก็ต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่นให้ได้ ในฐานะของครู
จะไปแต่บังคับให้เด็กทำงานร่วมกันไม่ได้ เราต้องกระตุ้นคิดเขา
ก่อน ข้อดีข้อเสียของการทำงานกับคนอื่นมีอะไรบ้าง ถ้ามีข้อเสีย
เราจะแก้ข้อเสียนั้นอย่างไร อันนั้นก็จะไปสู่ขั้นตอนของการ
วางแผน...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมุ่งมั่นและมี
ความรับผิดชอบ

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเรียบร้อยสมบูรณ์
ส่งงานที่ได้รับมอบหมายตามกำหนดเวลา ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนางานของตนเอง อดทนต่อการ
ทำงาน พยายามแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือผู้อื่นในการ
ทำงาน ทำกิจกรรมกับผู้อื่น วางแผนร่วมกับผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพเสียงส่วนมาก
ปฏิบัติตามแผนงานที่วางร่วมกับผู้อื่น ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...สำหรับโรงเรียนของเรา การเรียนการสอนเรานั้น
เรื่องการมีส่วนร่วมอยู่แล้ว และผลที่เราเห็นได้ชัดเจนก็คือเด็ก
ของเรามีน้ำใจต่อกัน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เวล่านักเรียน
เห็นเพื่อนทำงานหรือกิจกรรมอะไรก็อยากเข้าไปช่วย บางทีไม่ใช่
กิจกรรมของเขาเลย แต่พอถูกฝึกปฏิบัติจนเป็นนิสัย กลายเป็น
ว่ากลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติไปแล้วว่าต้องช่วยกัน ต้องร่วมมือ
กัน...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินการทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเรียบร้อย
สมบูรณ์ ส่งงานที่ได้รับมอบหมายตามกำหนดเวลา ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนางานของตนเอง อดทน
ต่อการทำงาน พยายามแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือผู้อื่นใน
การทำงาน ทำกิจกรรมกับผู้อื่น วางแผนร่วมกับผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพเสียง

ส่วนมาก ปฏิบัติตามแผนงานที่วางร่วมกับผู้อื่นแล้วหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

7) กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียง ด้านวางแผนการเรียนรู้ การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักถึงการนำความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ศึกษาจากโรงเรียน ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต มาวางแผนการเรียนรู้ การทำงาน การใช้ชีวิตประจำวัน ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...เวลาครูจะให้กลับบ้านหรือให้งานเด็ก ควรเป็นงานที่เด็กนักเรียนได้ศึกษาด้วยตนเองด้วย ไม่ใช่หาความรู้ได้เฉพาะในตำราจากหนังสือเรียนที่มีให้เท่านั้น ตอนนี้ความรู้หาง่าย ไม่ใช่แค่ห้องสมุดอีกต่อไป โดยเฉพาะอินเทอร์เน็ตซึ่งเข้าถึงง่ายมาก แต่เด็กหลาย ๆ คนอาจไม่ได้ใช้เพื่อศึกษาหาความรู้ เพราะฉะนั้นเราในฐานะครูก็ต้องให้เด็กเห็นว่าอินเทอร์เน็ตใช้ประโยชน์อะไรได้อีก โดยเฉพาะในการเรียนเราจะเอาอินเทอร์เน็ตมาใช้ได้อย่างไร...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการนำความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ศึกษาจากโรงเรียน ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต มาวางแผนเรียน เช่น การทำการบ้าน ทำงานส่งครู เป็นต้น และการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น การตื่นและเข้านอน การทำความสะอาดร่างกายตนเอง การทำงานบ้าน เป็นต้น ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...เอาเรื่องง่าย ๆ เลย ชีวิตประจำวันของเด็กทำอะไรบ้าง ต้องทำอะไรบ้าง ทำการบ้าน ช่วยงานบ้าน การใช้ชีวิตประจำวันต่าง ๆ ฟังดูเหมือนไม่เห็นมีอะไรพิเศษ แต่จริง ๆ กิจกรรมเหล่านี้ก็ต้องวางแผน ไม่ใช่เรื่องเรียนอย่างเดียว กิจกรรม เช่น ล้างหน้า แปรงฟัน ก็ต้องวางแผน จะตื่นกี่โมง จะแปรงฟันกี่โมง จะแปรงฟันอย่างไร แล้วจะวางแผนได้ บางทีไม่ใช่แค่เด็กคิดขึ้นมาเองได้ ก็ต้องหาข้อมูล แปรงฟันอย่างไรให้สะอาด อาบน้ำ

อย่างไรให้สะดวก เรื่องง่าย ๆ พวกนี้แต่บางทีเด็กยังไม่ได้รับการดูแลจากผู้ปกครองอย่างถูกต้อง เด็กโต ๆ หน่อยที่อ่านหนังสือออกแล้วก็หาข้อมูลเอา แล้วมาสู่การวางแผนว่าจะแปร่งฟันอย่างไร อาบน้ำอย่างไร ...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ วางแผนในการจัดสรรเวลาในการเรียน การทำการบ้าน และงานที่ได้รับมอบหมาย วางแผนการสอบ วางแผนการค้นคว้าหาความรู้นอกห้องเรียน วางแผนในการจัดเตรียมเอกสารหรือข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เรียงลำดับความสำคัญของกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน กำหนดเป้าหมายหรืออาชีพที่ต้องการทำในอนาคต วางแผนในการจัดสรรเวลาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน วางแผนในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...ความรู้ทุกวันนี้หาที่ไหนก็ได้ง่ายมาก อยากรู้อะไรก็เสิร์ชเอาเลย ถ้าเด็กที่ยังไม่มีโทรศัพท์หรืออินเทอร์เน็ต ใช้นึกไม่ยาก โรงเรียนมีห้องสมุดให้ ครูต้องหมั่นให้เด็กคอยเอาความรู้นอกตำรามาใช้ร่วมกับการปฏิบัติตนของเขา ฝึกให้เป็นนิสัย ไม่ใช่พอไม่รู้ก็คือไม่รู้ ต้องฝึกให้เด็กคือพอไม่รู้ต้องวิ่งหาความรู้เลย เด็กสมัยนี้ส่วนมากมีอินเทอร์เน็ตใช้อยู่แล้ว ที่วิ่งข่าวสารเข้าถึงได้ง่ายมาก ต้องให้เด็กเสพข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างเป็นประจำ...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองในการนำความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ศึกษาจากโรงเรียน ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต มาวางแผนการเรียน การทำงาน การใช้ชีวิตประจำวัน วางแผนในการจัดสรรเวลาในการเรียน การทำการบ้าน และงานที่ได้รับมอบหมาย วางแผนการสอบ วางแผนการค้นคว้าหาความรู้นอกห้องเรียน วางแผนในการจัดเตรียมเอกสารหรือข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เรียงลำดับความสำคัญของกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน กำหนดเป้าหมายหรืออาชีพที่ต้องการทำในอนาคต วางแผนในการจัดสรรเวลาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน วางแผนในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง ว่าได้ทำหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...การวางแผนใช้ชีวิตด้วยความรู้ของเด็กมันมี ปัญหาใหม่ ติดขัดอะไร เด็กต้องได้รับการฝึกคิดวิเคราะห์เรื่องนี้ ไม่ใช่ดูแค่ว่าทำสำเร็จหรือเปล่า ต้องได้ฝึกกว่าถ้าสำเร็จ สำเร็จ เพราะอะไร ถ้าไม่สำเร็จ ไม่สำเร็จเพราะอะไร...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2561)

8) กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียง ด้านใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการหา ความรู้และค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อมโดยการติดตาม ข่าวสารปัจจุบันอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...ถ้าเราไปบอกเด็กว่าหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงคืออะไร เด็กเล็ก ๆ อาจไม่เข้าใจ ภูมิคุ้มกันคืออะไร ความรู้คู่คุณธรรมเป็นอย่างไร หรือเราจะไปบังคับให้เด็ก ขวนขวายหาความรู้เองเด็กบางคนก็ไม่ทำ เราต้องช่วยด้วย ยิ่ง เด็กเล็ก ๆ เราต้องช่วยก่อน พอสักป. 5 ป. 6 เด็กก็เริ่มทำเอง แล้ว เพราะผ่านการฝึกมาแล้วว่าจะหาความรู้อย่างไร ทีนี้วิธีการ ที่จะกระตุ้นให้เด็กเกิดความใฝ่รู้ เราก็ต้องทำอย่างไรก็ได้ให้เด็ก เห็นความสำคัญของสิ่งนั้นก่อน พอเขาตระหนักได้ว่าสิ่งนี้สำคัญ ทีนี้เขาจะเริ่มอยากรู้ว่าแล้วจะทำอย่างไร เขาก็อาจจะมาถามเรา บางครั้งเราก็ตอบ บางครั้งเราไม่ตอบแต่ใช้วิธีหาแหล่งข้อมูลให้ ก็จะช่วยกระตุ้นความใฝ่รู้เด็กได้...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการหาความรู้และค้นคว้าเพิ่มเติม จากเอกสาร หนังสือ อินเทอร์เน็ต ฯลฯ หมั่นถามสิ่งที่สงสัยหรือไม่รู้กับผู้อื่นเสมอ ติดตามข่าวสาร ความรู้ จากวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ฯลฯ และการตรวจสอบความจริงของข่าวสาร ความรู้ ก่อน สรุปลงความ ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...ทุก ๆ คุณลักษณะนิสัยตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง มีความทับซ้อนกันอยู่ จริง ๆ แล้วหนึ่ง

กิจกรรมได้ออกมาหลายคุณลักษณะเลย แต่ตัวนี้คือตัววางแผน
หาความรู้มันไปต่อยอดทุกคุณลักษณะ ได้ความรู้มาก ๆ ก็เอาไป
ปรับใช้ แต่จะเอาความรู้มาอย่างไรอันนี้ก็ต้องวางแผนอีก
เหมือนกัน จะเอามาจากตำรา จะเอามาจากอินเทอร์เน็ต หรือ
จะเอามาจากที่ครูสอน จะหาความรู้เหล่านี้ได้ที่ไหน เวลาไหน
บ้าง ก็ต้องวางแผนเช่นกัน เช่น จะอ่านหนังสือทุกวันตอนหลัง
เลิกเรียน จะท่องอินเทอร์เน็ตหาความรู้ทุกวันเป็นเวลา 1 ชั่วโมง
จะเข้าห้องสมุดเวลาเท่านั้นเท่านี้ ก็ต้องทำเป็นแผนออกมา แล้ว
ปฏิบัติตามนั้น มันจะได้กลายเป็นนิสัยใฝ่เรียนรู้...”

(ครูโรงเรียน ก, 3 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ อย่างสนใจและ
ตั้งใจ หาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน บันทึกสิ่งที่เรียนรู้ทั้งภายใน
และภายนอกโรงเรียน หมั่นสอบถามหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้รู้ คิดวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารก่อนการ
สรุปความ เลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารที่มีความน่าเชื่อถือ

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองว่าได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง
ๆ อย่างสนใจและตั้งใจ หาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน บันทึกสิ่งที่
เรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน หมั่นสอบถามหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้รู้ คิดวิเคราะห์ข้อมูล
ข่าวสารก่อนการสรุปความ เลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารที่มีความน่าเชื่อถือหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไร
ที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่
อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

1.3.3 กระบวนการบ่มเพาะของชุมชน

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลกระบวนการบ่มเพาะของชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัย
พอเพียงให้แก่เด็กในแต่ละด้านตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน (สำนักวิชาการและ
มาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2554)
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ด้านอยู่อย่างพอเพียง ดังต่อไปนี้

1) กระบวนการบ่มเพาะของชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงให้แก่
เด็กด้านการใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม
มีวินัยในการใช้จ่าย

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามเพื่อให้ตระหนักและกระตุ้นคิดเกี่ยวกับการใช้และการดูแลรักษาสิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของตนเอง การออมเงิน และการจัดการรายรับรายจ่าย ดังคำกล่าวของผู้นำชุมชนที่ว่า

“...เด็กจะมีนิสัยในการออมหรือรู้จักรักษาสีของ หรือจะนิสัยอะไรก็ตามที่เราอยากให้เป็น ก่อนอื่นเลย จากการที่ได้ไปอบรมเรื่องหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การกระตุ้นความคิดสำคัญ จะทั้งเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตาม อันดับแรกคือต้องคิดให้ได้ก่อน คือหมายถึงคิดให้ได้ก่อนว่าประหยัดแล้วมันจะดียังไง เวลาแก้ตัวไปเนี่ย ถ้ามีเงินเก็บไว้ เยอะ ๆ แล้วมีประโยชน์อย่างไร พอเห็นประโยชน์เด็กก็จะอยากประหยัดแล้ว...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนการใช้และการดูแลรักษาสิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของตนเอง การออมเงิน และการใช้จ่ายเงินในแต่ละวัน

“...จะเก็บเงินวันละเท่าไร บัญชีการเงินทำยังไง เด็กต้องวางแผนให้ได้ เริ่มได้ตั้งแต่เด็กเตรียมอนุบาลเลย ในฐานะผู้นำชุมชนเราก็มีเรื่องการวางแผนการเงินให้กับเด็ก ทั้งที่เป็นโครงการและการพูดคุยทั่วไป...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ดูแลสิ่งของดูแลรักษาสิ่งของเครื่องใช้ของตนเอง เมื่อมีการใช้สิ่งของต่าง ๆ แล้วเก็บรักษา ทำความสะอาด เพื่อยืดอายุการใช้งาน และใช้อย่างประหยัด คุ่มค่า เช่น ใช้ดินสอ ปากกา ยางลบ จนหมด ซ่อมแซมเสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า และนำมาใช้ต่อ ทำความสะอาดของใช้ส่วนตัว ผักเงินกับธนาคารโรงเรียน เก็บออมเงินค่าขนมด้วยการหยอดกระปุกออมสินทุกวัน รับประทานอาหารไม่เหลือทิ้ง ไม่ซื้อของเล่นหรือสิ่งของที่ไม่จำเป็น ทำบัญชีรายรับ-จ่ายของตนเอง และวางแผนการใช้จ่ายเงินในแต่ละวัน

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองว่าได้ดูแลสิ่งของดูแลรักษาสิ่งของเครื่องใช้ของตนเอง เมื่อมีการใช้สิ่งของต่างๆแล้วเก็บรักษา ทำความสะอาด เพื่อยืดอายุการใช้งาน และใช้อย่างประหยัด คุ่มค่า เช่น ใช้ดินสอ ปากกา ยางลบ จนหมด ซ่อมแซมเสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า และนำมาใช้ต่อ ทำความสะอาดของใช้ส่วนตัว ผักเงินกับธนาคารโรงเรียน เก็บออมเงินค่าขนมด้วย

การหยุดกระปุกอมสินทุกวัน รับประทานอาหารไม่เหลือทิ้ง ไม่ซื้อของเล่นหรือสิ่งของที่ไม่จำเป็น ทำบัญชีรายรับ-จ่ายของตนเอง และวางแผนการใช้จ่ายเงินในแต่ละวันแล้วหรือไม่ พร้อมทั้งประเมินผลการปฏิบัติของตนเองว่ามีความรู้ความเข้าใจและความไม่เข้าใจส่วนใดบ้าง และมีสิ่งที่ต้องปรับปรุงแก้ไขหรือไม่ ดังคำกล่าวของผู้นำชุมชนที่ว่า

“...ทุกภาคส่วนต้องร่วมมือกัน เพราะฉะนั้นตัวชุมชน จะมีส่วนในการกระตุ้นนิสัยต่าง ๆ ของเด็ก อย่างนิสัยประหยัด บางที่เราเจอเด็ก เราก็จะสอบถามเขาว่าเดือนนี้เก็บเงินได้กี่บาท เก็บเงินได้ไหม เป็นอย่างไรบ้าง หรือเห็นจักรยานของเขา เราก็จะถามจักรยานนี้สภาพเป็นอย่างไร มีอะไรต้องซ่อมไหม เพราะเรามองว่ามันไม่ใช่หน้าที่ของพ่อแม่อย่างเดียว คนในชุมชนก็ต้องช่วยกัน...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

2) กระบวนการบ่มเพาะของสถานชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียง ด้านใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการใช้และการดูแลรักษาทรัพยากรของส่วนรวมภายในบ้าน โรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ

ขั้นการวางแผน วางแผนการใช้และการดูแลรักษาทรัพยากรของส่วนรวมภายในบ้าน โรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ อย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...การให้เด็กมีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมกับชุมชน จะทำให้เด็กรู้สึกหวงแหนและรู้สึกเป็นเจ้าของ ถ้าเราผู้ใหญ่ วางแผนให้เขาแล้วบอกให้เขาทำแบบนั้นแบบนี้ เขารู้สึกว่าเขาเป็นผู้ปฏิบัติตามเท่านั้น ไม่ใช่ส่วนหนึ่งของโครงการ อย่างเรามีโครงการรักษาสิ่งแวดล้อม คัดแยกขยะ ถ้าเด็กได้มีส่วนร่วมในการคิดว่าจะดำเนินการอย่างไร โครงการจะสำเร็จมากกว่า เด็กโตบางคนเราเอามาเป็นแกนนำร่วมกับผู้ใหญ่ได้เลย เด็กเล็กลงมาหน่อยก็อาจให้ร่วมออกความคิดเห็น...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ปิดน้ำ-ไฟ หลังจากเลิกใช้งาน ไม่ขีดเขียนข้อความ/ ภาพบนผนัง โต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ และทิ้งขยะลงในถังขยะ เก็บอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น คอมพิวเตอร์ หนังสือ โต๊ะ เก้าอี้ ไม้กวาด ฯลฯ เข้าที่และดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดี เปิดหนังสือที่อ่านในห้องสมุดอย่างเบาทะนุถนอม รมั้ดระวังไม่ให้ยับและฉีกขาด ร่วมทำความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องสมุด อาคารเรียน สนามกีฬา ศาลาวัด ลานวัด ฯลฯ ไม่นำอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น หนังสือ เครื่องเขียน อุปกรณ์กีฬา ฯลฯ ไปใช้เป็นของส่วนตัว และนำแก้วน้ำส่วนตัวมารองน้ำดื่ม ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...เมื่อทางชุมชนได้จัดสภาพแวดล้อม จัดสถานที่ให้เอื้อต่อการรักษาชุมชนและสิ่งแวดล้อมแล้ว ต้องให้เด็กได้เกิดการปฏิบัติขึ้นมาจริง ๆ แรก ๆ อาจไม่เป็นตามเป้าหมายมากนัก คนในชุมชนต้องร่วมกันกระตุ้นเด็กซ้ำ ๆ หรือทำเป็นตัวอย่างให้เห็น เด็ก ๆ บางทีเขาสลิมง่าย ก็ต้องอดทนกับสิ่งนี้ แต่ต้องไม่ละเลิก คือต้องให้ทำไปเรื่อย ๆ เดียวก็เป็นนิสัยเอง...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองในการปิดน้ำ-ไฟ หลังจากเลิกใช้งาน ไม่ขีดเขียนข้อความ/ ภาพบนผนัง โต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ และทิ้งขยะลงในถังขยะ เก็บอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น คอมพิวเตอร์ หนังสือ โต๊ะ เก้าอี้ ไม้กวาด ฯลฯ เข้าที่และดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดี เปิดหนังสือที่อ่านในห้องสมุดอย่างเบาทะนุถนอม รมั้ดระวังไม่ให้ยับและฉีกขาด ร่วมทำความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องสมุด อาคารเรียน สนามกีฬา ศาลาวัด ลานวัด ฯลฯ ไม่นำอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น หนังสือ เครื่องเขียน อุปกรณ์กีฬา ฯลฯ ไปใช้เป็นของส่วนตัว และนำแก้วน้ำส่วนตัวมารองน้ำดื่มหรือไม่มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการใช้ทรัพยากรส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...อะไรที่ทำไปแล้วยังไม่เกิดความสำเร็จ แบบนี้ต้องมาดูต้นตอของปัญหาว่ามันเกิดจากอะไร มีอะไรที่เด็กและคนในชุมชนไม่เข้าใจหรือติดขัดอะไรไหม ผู้นำชุมชนเองก็ต้องคอยติดตามผลดู ไม่ใช่แค่ดูว่าผลดีหรือไม่ดี แต่ต้องดูให้ลึกลงไป ตัวเด็กเองก็ต้องได้รับการฝึกให้ประเมินตนเองให้ได้ พลาดตรงไหนอะไรยังไงมาว่ากัน หรือถ้าทำสำเร็จ เช่น เป็นคนมีวินัย ปิดไฟ หลังใช้ทุกครั้ง ไม่ทิ้งขยะไม่เป็นที่เป็นทาง ไม่ได้ขีดเขียนผนังวัด

เล่น แบบนี้ก็มาดูกันอีกว่าทำไมถึงทำได้ แล้วเอาวินัยตรงนี้ไปใช้ กับสิ่งอื่น ๆ ได้ไหม ต่อยอดอีกได้ไหม เป็นต้น...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

3) กระบวนการบ่มเพาะของชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้าน ปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับความปลอดภัยในการเดินทาง การเล่น การตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย และการไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจ ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...อยากให้เด็กมีความรอบคอบก็ต้องให้เด็กเขาเห็นผล ของความไม่รอบคอบก่อน ไม่รอบคอบแล้วเป็นอย่างไร ชำม ถนนไม่มองซ้ายมองขวา ดูให้ดีก่อนแล้วจะเป็นอย่างไร นั่งรถไม่ระวังไหนออกมานอกรถแล้วจะเป็นอย่างไร เล่นปืนปายไม่ระวัง จะเป็นอย่างไร พอเห็นว่าจะเกิดผลอย่างไร มันก็เหมือนการไป ทำให้เค้าฉุกคิดได้ว่าจะไม่ปลอดภัย จะได้รับบาดเจ็บนะ เขาก็จะระวังมากขึ้น...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนการการเดินทาง การเล่น อย่างรอบคอบและปลอดภัย การตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย และการไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจ ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...จะเดินทางกลับบ้านอย่างไรให้ปลอดภัย จะเล่นกับ เพื่อนแบบไหนที่จะไม่บาดเจ็บ ต้องฝึกให้เด็กได้คิดไว้ล่วงหน้า ก่อน เพราะพลาดไปบางที่แก้ไขกันไม่ได้ หมายถึงชีวิตเลย โดยผู้ใหญ่เองก็ต้องแนะแนวด้วย การข้ามถนนอย่างปลอดภัยต้อง มองซ้ายมองขวา ต้องแน่ใจว่าวิ่งข้ามทัน นั่งรถต้องคาดเข็มขัดนิรภัย ใส่หมวกกันน็อค นั่งรถโดยสารก็ไม่ปืนปายห้อยโหย สิ่งเหล่านี้ต้องให้เด็กได้คิดไว้ก่อนเลย...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ระมัดระวังการข้ามถนน การนั่งรถด้วยความปลอดภัย การเล่นกับเพื่อนด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดอันตราย ตรวจสอบการบ้านหรืองานก่อนส่งครู ไม่ใช่อารมณ์ในการตัดสินใจทำสิ่งใด

ขั้นการประเมินผล ประเมินการระมัดระวังการข้ามถนน การนั่งรถด้วยความปลอดภัย การเล่นกับเพื่อนด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดอันตราย ตรวจสอบการบ้านหรืองานก่อนส่งครู ไม่ใช่อารมณ์ในการตัดสินใจทำสิ่งใด มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากข้ามถนน การนั่งรถ การเล่นกับเพื่อนและการตรวจสอบการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

4) กระบวนการบ่มเพาะของชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการใช้ชีวิตโดยไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...ถ้าเอาเปรียบคนอื่น คนอื่นจะเดือดร้อนอย่างไรบ้าง คนอื่นเขาจะได้ผลกระทบอย่างไรบ้าง และตัวเราเองจะเป็นสุขหรือเป็นทุกข์หากรู้ตัวว่าเอาเปรียบคนอื่น ๆ และการเอาเปรียบเนี่ยมันมีลักษณะอย่างไรบ้าง การแข่งคิวคนอื่น เอาเปรียบไหมอย่างไร แล้วคนอื่นได้ผลกระทบอย่างไร พอเด็กตั้งคำถามแบบนี้ ความสำนึกของเขาจะมา...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการการใช้ชีวิตโดยไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...อะไรบ้างที่ไม่เป็นการเอาเปรียบ บางทีเด็กไม่รู้หรือกว่าการกระทำบางอย่างอาจจะเป็นการเอาเปรียบคนอื่น อาจให้เด็กได้ลองคิดว่าพฤติกรรมใดที่เรียกว่าเป็นการเอาเปรียบ ทั้งร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สินของผู้อื่น แล้วก็ให้เด็กวางแผนว่าจะปฏิบัติตนอย่างไรเพื่อไม่ให้เกิดการเอาเปรียบคนอื่น...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ไม่เอาเปรียบคนอื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนโดยการไม่แฉงคิวผู้อื่น การช่วยเหลืองานพ่อแม่ ครู เพื่อน และผู้อื่น ไม่ขโมยเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของผู้อื่น การนำสิ่งของมีค่าที่เก็บได้ส่งคืนเจ้าของ การไม่ลอกการบ้าน งาน หรือข้อสอบของผู้อื่น

ขั้นการประเมินผล ประเมินการปฏิบัติตนของตนเองเกี่ยวกับไม่เอาเปรียบคนอื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนโดยการไม่แฉงคิวผู้อื่น การช่วยเหลืองานพ่อแม่ ครู เพื่อน และผู้อื่น ไม่ขโมยเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของผู้อื่น การนำสิ่งของมีค่าที่เก็บได้ส่งคืนเจ้าของ การไม่ลอกการบ้าน งาน หรือข้อสอบของผู้อื่น มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...คำชมเชยจากผู้ใหญ่นอกจากจะทำให้เด็กรู้สึกภูมิใจในตัวเองแล้ว ยังสามารถทำให้เด็กเกิดแรงใจในการประพฤติปฏิบัติตัวดีต่อไป แต่บางที่เราชมเชยอย่างเดียวอาจไม่พอ ผู้ใหญ่อาจให้เด็กตรวจประเมินผลการปฏิบัติตนของตัวเองด้วยการซักถามเด็ก เช่น วันนี้เป็นอย่างไร ไปทำงานกลุ่มมาช่วยเหลือเพื่อนไหม ช่วยอย่างไรบ้าง หรือถ้าไม่ได้ช่วย เพราะอะไรหรือ มีปัญหาอะไรหรือเปล่า เด็กเล็ก ๆ เราอาจต้องคอยถามแบบนี้ไปเรื่อย ๆ เด็กโต ๆ ที่ได้รับการฝึกเรื่องการประเมินตนเองมาแล้ว เขาก็จะตั้งคำถามเหล่านี้ด้วยตัวของเขาเองเลย...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

5) กระบวนการบมเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียง

ด้านความเป็นมิตรและแบ่งปัน

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่น ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...ก่อนอื่นต้องทำให้เด็กคิดให้ได้ก่อนว่าถ้ามีน้ำใจ รู้จักแบ่งปันคนอื่นแล้วจะส่งผลดีอย่างไร ทำแล้วจะได้อะไร เพราะสิ่งนี้เป็นนามธรรมมาก ๆ ผลที่ได้รับกลับมามันอาจไม่ใช่วัตถุแต่เป็นคุณค่าทางจิตใจ แล้วคุณค่าทางจิตใจดีอย่างไร เช่น ส่งผลต่อความสุขของเราหรือเปล่า ให้แล้วสุขไหม แล้วถ้าเด็กเขาบอก

ว่าเขาไม่ได้อยากให้คนอื่น เราจะกระตุ้นเขาอย่างไรต่อ ผมเชื่อว่าพื้นฐานทางจิตใจมนุษย์เรานี้เป็นคนดี คนที่ไม่ดีอาจถูกสิ่งแวดล้อมพาไปให้เขาไม่ดี เพราะฉะนั้นความสุขทางใจจริง ๆ แล้วเด็กรู้สึกได้ง่ายกว่าผู้ใหญ่ด้วยซ้ำ เวลาทำดีแล้วได้รับการกอดจากพ่อแม่ ทำไมเด็กจึงยิ้มอย่างพอใจ นั่นก็คือความสุขทางใจ...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการปฏิบัติตนอย่างเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่น
 ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...แล้วจะเป็นมิตรกับคนอื่นในชุมชนได้อย่างไร มีขั้นตอนและวิธีการอย่างไรบ้าง ต้องยิ้มแย้ม ต้องไหว้ทักทาย ต้องมีน้ำใจกับคนอื่นใหม่ ไม่ถึงกับต้องวางแผนหนึ่งสองสาม เป็นแค่การวางแผนในใจว่า เมื่อฉันพบปะผู้คนฉันจะยิ้มให้ เมื่อฉันพบผู้ใหญ่ฉันจะไหว้เสมอ เวลาที่มีใครในชุมชนเดือดร้อนฉันก็จะช่วยเหลือหากฉันช่วยได้...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่นโดยการการยิ้มแย้มและพูดจาดีกับผู้อื่น การแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ แบ่งขนม อาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ให้ผู้อื่นตามความเหมาะสม ช่วยเหลือคนอื่นเมื่อเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ และอภัยให้ผู้อื่นเมื่อทำผิดพลาด ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...เรื่องความเป็นมิตรและแบ่งปัน ต้องให้เด็กทำงาน เป็นนิสัยเหมือนกับนิสัยอื่น ๆ ทำงานคล้ายเป็นวินัยไปเลย เพียงแต่มันต่างจากวินัยคือเป็นเรื่องของจิตสำนึก สำนึกต่อตนเองและผู้อื่น คนในชุมชนเองช่วยฝึกปฏิบัติเรื่องนี้ได้ง่ายมาก ผู้ใหญ่เองเจอเด็ก หากเด็กไม่ยกมือไหว้ก็อาจจะเรียกถาม วันนี้ ไหว้ป่าไหว้หน้าหรือยังลูก แรก ๆ อาจต้องเรียกกันบ่อย ๆ หลัง ๆ เด็กก็ชิน ทำเองโดยไม่ต้องเรียก พอเด็กทำเองผู้ใหญ่ก็ควรชื่นชม เช่น น่ารักจังลูก ไหว้สวยจังลูก...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองว่าได้ปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปัน ผู้อื่นโดยการการยิ้มแย้มและพูดจาดีกับผู้อื่น การแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ แบ่งขนม อาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ให้ผู้อื่นตามความเหมาะสม ช่วยเหลือคนอื่นเมื่อเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ และอภัยให้ผู้อื่นเมื่อทำผิดพลาดแล้วหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไข หรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

6) กระบวนการบ่มเพาะของชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้าน มุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักรู้เกี่ยวกับการทำงาน การวางแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...เวลาชุมชนมีกิจกรรมหรือโครงการอะไรควรส่งเสริม ให้เด็กในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและกระตุ้นให้เด็กเห็น ความสำคัญของการทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้เรียนรู้การเข้าสังคม และการมีน้ำใจไปในตัวด้วย และให้ภาระหน้าที่กับเด็กให้เขา เรียนรู้ที่จะมีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย แต่อยู่ ๆ จะเรียกมาทำเลย มันเหมือนเป็นการใช้งานเด็ก เค้าวาจรู้สึก แบบนั้น ต้องสร้างทัศนคติใหม่ คือให้เขาได้รู้สึกว่าเขาเป็นหนึ่งในผู้ร่วมงานที่มีบทบาทสำคัญและเห็นความสำคัญของงาน...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมุ่งมั่นและมีความรับผิดชอบ

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเรียบร้อยสมบูรณ์ ส่งงานที่ได้รับมอบหมายตามกำหนดเวลา ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนางานของตนเอง อดทนต่อการทำงาน พยายามแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือผู้อื่นในการทำงาน ทำกิจกรรมกับผู้อื่น วางแผนร่วมกับผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพเสียงส่วนมาก ปฏิบัติตามแผนงานที่วางร่วมกับผู้อื่น

ขั้นการประเมินผล ประเมินการทำงานและการวางแผนร่วมกับผู้อื่นว่าตนเองทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเรียบร้อยสมบูรณ์ ส่งงานที่ได้รับมอบหมายตามกำหนดเวลา ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนางานของตนเอง อดทนต่อการทำงาน พยายามแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือผู้อื่นในการทำงาน ทำกิจกรรมกับผู้อื่น วางแผนร่วมกับผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพเสียงส่วนมาก ปฏิบัติตามแผนงานที่วางร่วมกับผู้อื่นแล้วหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องปรับปรุงหรือไม่ ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...เวลาชุมชนจัดกิจกรรมอะไรขึ้นมาแล้วมีได้มาร่ว
กิจกรรม มาร่วมทำงาน ร่วมวางแผนกับชุมชน พอเสร็จงานแล้ว
ก็ต้องไปติดตามผลงานด้วย ไม่ใช่ผลของกิจกรรมที่เห็นเป็น
รูปธรรมอย่างเดียว การทำงานของคนในชุมชนเป็นอย่างไรบ้าง
ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ที่มาร่วมกัน ชุมชนควรไปสอบถามไปติดตาม
อย่างเด็กต้องสนใจเป็นพิเศษ หนูมาช่วยแล้วเป็นยังไงบ้างลูก ดี
หรือไม่ดีอย่างไร มีปัญหาอะไรบ้างไหม หนูได้ประโยชน์อะไร
จากการมาทำกิจกรรมนี้ไหม ถ้าจะปลูกฝังนิสัยพอเพียงขั้นตอน
นี้ห้ามข้ามไปเด็ดขาด...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

7) กระบวนการบ่มเพาะของชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านวางแผนการเรียน การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักถึงการนำความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ศึกษาจากโรงเรียน ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต มาวางแผนการเรียน การทำงาน การใช้ชีวิตประจำวัน

ขั้นการวางแผน วางแผนในการนำความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ศึกษาจาก โรงเรียน ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต มาวางแผนเรียน เช่น การทำการบ้าน ทำงานส่งครู เป็นต้น และการ ใช้ชีวิตประจำวัน เช่น การตื่นและเข้านอน การทำความสะอาดร่างกายตนเอง การทำงานบ้าน

ขั้นการลงมือปฏิบัติ วางแผนในการจัดสรรเวลาในการเรียน การทำ การบ้าน และงานที่ได้รับมอบหมาย วางแผนการสอบ วางแผนการค้นคว้าหาความรู้ นอกห้องเรียน วางแผนในการจัดเตรียมเอกสารหรือข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เรียงลำดับความสำคัญของกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน กำหนดเป้าหมายหรืออาชีพที่ต้องการทำ ในอนาคต วางแผนในการจัดสรรเวลาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน วางแผนในการ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...ความรู้ที่ได้จากแหล่งไหนก็ตาม หากเด็กได้นำมา ประยุกต์ใช้กับตนเองก็จะทำให้ผลที่ได้ออกมาดีกว่าไม่มีความรู้ ใด ๆ เลย แต่ความรู้ที่ผู้ใหญ่อาจช่วยคัดกรองอีกที่เรื่อง ความถูกต้องของข้อมูล เพราะบางทีอย่างในอินเทอร์เน็ตก็ไม่ว่า คนที่เขียนไว้ เขียนไว้ได้ถูกต้องหรือเปล่า บางแหล่งเป็นความ คิดเห็นส่วนตัว เด็กอ่านมาก็อาจเป็นความเชื่อที่ผิด ๆ ก็ต้องมา พิจารณาหรือหาข้อมูลให้หนักแน่นพอ เมื่อได้ข้อมูลที่ต้องการก็นำ มาปรับใช้กับตัวเอง และทำให้เป็นกิจวัตรและหมั่นพัฒนาให้ ดีขึ้นโดยการหาข้อมูลเพิ่มเติม เรื่อย ๆ...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองในการวางแผนในการจัดสรรเวลาใน การเรียน การทำการบ้าน และงานที่ได้รับมอบหมาย วางแผนการสอบ วางแผนการค้นคว้าหาความรู้ นอกห้องเรียน วางแผนในการจัดเตรียมเอกสารหรือข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เรียงลำดับความสำคัญของกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน กำหนดเป้าหมาย หรืออาชีพที่ต้องการทำในอนาคต วางแผนในการจัดสรรเวลาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ใน ชีวิตประจำวัน วางแผนในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง ว่าได้ทำหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไร ที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่ ใด และทำอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...เด็กต้องสามารถประเมินตนเองได้ว่าเขาได้นำ ความรู้ไม่ว่าจากที่ไหนก็ตามมาใช้กับตัวเขาเองได้มากน้อยแค่

ไหน เด็กบางคนเก็บข้อมูลไว้สอบเท่านั้น คือเรียนเพื่อสอบอย่างเดียว แต่ไม่เคยเอามาปรับใช้กับชีวิตเลย ผู้ใหญ่ต้องหมั่นติดตาม สอบถามเด็กว่าได้นำความรู้มาใช้หรือเปล่า หรือถ้านำมาใช้แล้ว ติดขัดอะไรไหม จะได้หาทางแก้ไขกัน หรือบางทีเด็กก็ไม่เข้าใจ ข้อมูลที่ได้มา ผู้ใหญ่ที่พอจะมีความรู้ก็ต้องคอยชี้แนะ...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

8) กระบวนการบ่มเพาะของผู้นำชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียง ด้านใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการหาความรู้และค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม

ขั้นการวางแผน วางแผนในการหาความรู้และค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม

ขั้นการลงมือปฏิบัติ เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ อย่างสนใจและตั้งใจ หาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน บันทึกสิ่งที่เรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน หมั่นสอบถามหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้รู้ คิดวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารก่อนการสรุปความ เลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารที่มีความน่าเชื่อถือ ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...การหาความรู้เพิ่มเติมต้องหมั่นทำเป็นประจำ จะทั้งจากตำรา จากอินเทอร์เน็ตก็ตาม หรือจะถามครูก็ได้ พ่อแม่ก็ได้ ลุงป้าหน้าอาในชุมชนก็ได้ อยากรู้เรื่องอะไรก็หาได้ไม่ยาก แต่จะเอามาจากแหล่งเดียวไม่ได้ ข้อมูลทุกวันนี้เยอะ แต่ต้องกรองก่อน หรือต้องมาตรวจสอบกันก่อน สรุปกันคือ ๆ ไม่ได้...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองว่าได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ อย่างสนใจและตั้งใจ หาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน บันทึกสิ่งที่เรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน หมั่นสอบถามหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้รู้ คิดวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารก่อนการสรุปความ เลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารที่มีความน่าเชื่อถือแล้วหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

2. โรงเรียน ข

2.1 ข้อมูลทั่วไป

โรงเรียน ข เป็นโรงเรียนประถมศึกษาในตำบลทุ่งพระยา อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาฉะเชิงเทรา เขต 2 เป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กจัดการศึกษาตั้งแต่ชั้นอนุบาลศึกษาถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นโรงเรียนที่ได้รับคัดเลือกให้อยู่ในโครงการกองทุนการศึกษามาตั้งแต่ปีการศึกษา 2555 และถูกจัดประเภทอยู่ในกลุ่มโรงเรียน ในโครงการพระราชดำริและกลุ่มโรงเรียนเฉลิมพระเกียรติตามนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตั้งแต่ปีการศึกษา 2561 มีนักเรียนประมาณ 216 คน มีครู/บุคลากรจำนวน 11 คน

โรงเรียน ข มีการจัดระบบโครงสร้างการบริหารงานตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการชัดเจน มีนโยบายชัดเจนเป็นรูปธรรมในด้านการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามหลักสูตรเน้นภาษาอังกฤษ การอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม เน้นทักษะชีวิต ทักษะอาชีพ นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม โดยมีส่วนร่วม

คณะครูและบุคลากรทางการศึกษาตลอดจนบุคลากรต่างๆของโรงเรียน มีความพยายาม ความกระตือรือร้นในการพัฒนาการ แม้ว่าโรงเรียนจะขาดแคลนครูบางสาขาวิชา หรือการสอนไม่ตรงวิชาเอก แต่ก็มีระบบการจัดการและการสนับสนุนที่มาส่งเสริมทำให้การจัดการเรียนการสอนดำเนินไปได้ แม้บางปีการศึกษา โรงเรียนจะขาดอัตรากำลังครูที่เพียงพอต่อการจัดการเรียนรู้ แต่โรงเรียนสามารถบริหารจัดการแก้ปัญหาได้

โรงเรียนมีสื่อและแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนที่ค่อนข้างเอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น ศูนย์เรียนรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์การเรียนรู้คุณธรรม จริยธรรม มีห้องสมุดเพื่อการศึกษาค้นคว้า มีห้องคอมพิวเตอร์ไว้สืบค้นข้อมูล แต่ความเร็วของระบบส่งสัญญาณอินเทอร์เน็ตน้อย ไม่เหมาะกับการสืบค้น ส่วนเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ ในการจัดการเรียนรู้ ควรจัดหาเพิ่มเติมรวมทั้งการซ่อมบำรุงด้านสื่อ และเทคโนโลยีให้พร้อมใช้งาน

โรงเรียน ข มีเขตบริการในการรับนักเรียน ทั้งในเขตบริการและนอกเขตบริการ นักเรียนร้อยละ 50 มีระดับสติปัญญาและพัฒนาการเรียนค่อนข้างช้า ขาดความอบอุ่น ครอบครัวแตกแยก ร้อยละ 60 ส่วนมากอาศัยอยู่กับตายายและญาติ ทำให้มีผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษา แต่เนื่องจากนักเรียนอยู่ในเขตชนบทห่างไกลความเจริญ ปัญหาด้านพฤติกรรมจึงมีไม่มาก

โรงเรียน ข มีการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม มีการนำนโยบายมาจัดทำแผนกลยุทธ์ แผนปฏิบัติการประจำปี มีการนิเทศกำกับติดตามผล ให้ความสำคัญกับระบบการประกันคุณภาพและสิ่งที่เป็นปัจจัยเอื้อสำคัญอย่างหนึ่งคือ ผู้บริหารคนปัจจุบันอยู่โรงเรียนนี้มานานจึงทำให้นโยบายต่างๆ เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

จุดเด่นของโรงเรียน ข คือ 1) ผู้ปกครองและชุมชนเชื่อมั่นในการบริหารการจัดการศึกษาของผู้บริหารและคณะครูโรงเรียน สังเกตได้จากการที่ผู้ปกครองนักเรียนนอกเขตบริการของโรงเรียน นิยมส่งบุตรหลานมาเข้าเรียนที่โรงเรียนบ้านหนองใหญ่จำนวนมากทั้งๆที่มีโรงเรียนอยู่ในหมู่บ้านของตนเอง 2) คณะครูและผู้บริหารทำหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มความสามารถ จนโรงเรียนได้รับรางวัลระดับชาติหลายรายการอย่างต่อเนื่อง 3) โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม สิ่งแวดล้อมศึกษา และศูนย์การเรียนรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีผู้มาศึกษาอย่างต่อเนื่อง

จุดด้อยของโรงเรียนคือ 1) การระดมทรัพยากรเพื่อการบริหารการศึกษาจากชุมชน ทำได้น้อย เนื่องจากชุมชนยากจน 2) ครูย้ายกลับภูมิลำเนาเดิมทุกปี ทำให้ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน 3) พื้นฐานทางสติปัญญาของนักเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาการเรียนรู้ 4) ขาดสื่อ อุปกรณ์และเทคโนโลยีที่สนับสนุนการจัดการเรียนรู้อย่างพอเพียง 5) อาคารสถานที่ในการจัดการเรียนรู้ไม่พอเพียงและไม่มีความพร้อมสำหรับการจัดการศึกษา 6) ขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ในฤดูแล้ง

วิสัยทัศน์ของโรงเรียนคือ “โรงเรียนมีมาตรฐาน งานอาชีพดี ทักษะชีวิตเด่น เน้นคุณธรรม น้อมนำพระราชโอบาย ใส่ใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” พันธกิจของโรงเรียน คือ 1) การจัดการศึกษาปฐมวัยให้มีคุณภาพตามหลักสูตรและเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาชาติ 2) จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพตามหลักสูตรและเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ 3) พัฒนาครูให้เป็นครูมืออาชีพ มีคุณธรรมจริยธรรม และมีมาตรฐานวิชาชีพที่คุรุสภากำหนด 4) พัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม 5) ส่งเสริมการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิตและทักษะอาชีพ 6) ส่งเสริมการระดมทรัพยากรการบริหารและการจัดการโรงเรียนสู่ความเป็นเลิศด้วยระบบธรรมาภิบาล เป้าประสงค์หลักของโรงเรียน 1) เด็กปฐมวัยทุกคนมีพัฒนาการเหมาะสมตามวัยทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาชาติ 2) เด็กปฐมวัยมีพฤติกรรมแสดงออกด้านคุณธรรม จริยธรรม เหมาะสมกับวัย 3) นักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานมีผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการและมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษา 4) นักเรียนมีทักษะชีวิตและทักษะอาชีพขั้นพื้นฐาน ที่เหมาะสมกับวัยและช่วงชั้นของตนเอง 5) นักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานมีพฤติกรรมแสดงออกด้านคุณธรรม จริยธรรม ตามเกณฑ์มาตรฐาน 6) ครูมีคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 7) โรงเรียนนำพระราชโอบาย พระราชดำริ และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การ

ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน 8) ระดมทรัพยากรการบริหารและการจัดการโรงเรียนสู่ความเป็นเลิศด้วยหลักธรรมาภิบาล

ที่ตั้งของโรงเรียนตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ชนบทยากจน ห่างไกลความเจริญและกันดาร ระบบสาธารณูปโภคยังต้องปรับปรุงและพัฒนาอีกหลายด้าน ฐานะทางเศรษฐกิจของชุมชนยากจน ส่วนใหญ่ร้อยละ 80 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ ทำนา และร้อยละ 20 ประกอบอาชีพรับจ้าง การศึกษาของประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 95 จบการศึกษาภาคบังคับ

ชุมชนบริเวณโรงเรียน ข เริ่มแรกตั้งหมู่บ้านชุมชนเป็นคนที่มาจากหลายพื้นที่ ทั่วทุกภาคของไทย มีใช้คนพื้นที่โดยกำเนิด มาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินที่นี่ และสามารถตั้งหลักปักฐานทำมาหากินได้เป็นปีๆ การอพยพเคลื่อนย้ายประกอบอาชีพไปที่อื่นมีน้อยลง แต่ความสามัคคีกันร่วมมือกันพัฒนาชุมชน เป็นประเพณีวัฒนธรรมของภาคอีสาน ผสมผสานกับวัฒนธรรมภาคกลางบ้างเล็กน้อย มีภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสาน เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ มีภูมิปัญญาท้องถิ่นของภาคกลางได้แก่ดนตรีไทย ซึ่งเอื้อต่อการนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนได้

ชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม และรับจ้าง ฐานะทางเศรษฐกิจยากจน มีรายได้ไม่แน่นอน ปัญหาหนี้สินค่อนข้างมาก ชุมชนมีสวัสดิการกองทุนหมู่บ้านให้กู้ยืม ทำให้สามารถประกอบอาชีพได้มั่นคงยิ่งขึ้น แต่ราคาพืชผลทางการเกษตรไม่แน่นอน ราคาตกต่ำ การสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมการศึกษาของโรงเรียนจึงได้บ้างแต่ไม่มากนักตามกำลังฐานะ แต่ก็ส่งผลทำให้โรงเรียนสามารถบริหารจัดการระดมทุนได้บ้างเล็กน้อย (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 2, 2561)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.2 ลักษณะอุปนิสัยพอเพียงของนักเรียนในโรงเรียน ข

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลลักษณะอุปนิสัยพอเพียงของเด็กในแต่ละด้านตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2554) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ด้านอยู่อย่างพอเพียง โดยการสังเกต ผลวิจัยพบว่า เด็กมีคุณลักษณะด้านอยู่อย่างพอเพียงครบทั้ง 2 ตัวชี้วัด คือ การดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยผู้วิจัยสังเคราะห์และจำแนกออกเป็นอุปนิสัยพอเพียง 8 ด้าน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คู้มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยในการใช้จ่าย จากการสังเกตพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คู้มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยการใช้จ่าย โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่

1.1) การใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คู้มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี โดยวัดพฤติกรรมได้จาก การดูแลรักษาสิ่งของเครื่องใช้ของตนเอง และลักษณะของการใช้งาน กล่าวคือ ดูแลสิ่งของเครื่องใช้ของตนเอง คือ เมื่อมีการใช้สิ่งของต่างๆแล้ว มีการเก็บเข้าที่เดิม ทำความสะอาดเพื่อยืดอายุการใช้งาน และใช้อย่างประหยัด คู้มค่า เช่น ใช้ดินสอ ปากกา ยางลบ จนหมด ซ่อมแซมเสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า และนำมาใช้ต่อ ทำความสะอาดของใช้ส่วนตัว อุปกรณ์การเรียนอยู่อย่างสม่ำเสมอ

1.2) การออมเงิน โดยวัดได้จาก การเก็บออมเงินค่าขนมด้วยการหยอดกระปุกออมสินทุกวัน การออมเงินกับสหกรณ์โรงเรียน และฝากเงินกับธนาคารเป็นรายเดือน

1.3) วินัยในการใช้จ่าย โดยวัดได้จาก การตัดอาหารแต่เพียงพอดีรับประทาน การรับประทานอาหารไม่เหลือทิ้ง การไม่ซื้อของเล่นหรือสิ่งของที่ไม่จำเป็น การทำบัญชีรายรับ-จ่ายของตนเอง และวางแผนการใช้จ่ายเงินในแต่ละวัน

2) ใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คู้มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี จากผลการสังเกตพบว่านักเรียนใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คู้มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่

2.1) การดูแลรักษาของส่วนรวม โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ การปิดน้ำ-ไฟ หลังจากเลิกใช้งาน ไม่ขีดเขียนข้อความ/ภาพบนผนัง โต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ และทิ้งขยะลงในถังขยะ

2.2) การใช้งานของส่วนรวม โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ เก็บอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น แก้วน้ำ หนังสือ โต๊ะ เก้าอี้ ไม้กวาด ฯลฯ เข้าที่และดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดี

2.3) การช่วยทำงานอาสาเพื่อดูแลรักษาของส่วนรวม โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ การร่วมทำความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องสมุด อาคารเรียน สนามกีฬา ศาลาวัด ลานวัด ฯลฯ

2.4) การไม่ยึดครองของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง โดยวัดได้จาก การไม่นำอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น หนังสือ เครื่องเขียน อุปกรณ์กีฬา ฯลฯ ไปใช้เป็นของส่วนตัว และการนำแก้วน้ำส่วนตัวมารองน้ำดื่ม

3) ปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล จากผลการสังเกตพบว่านักเรียนปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่

3.1) การระมัดระวังการใช้ชีวิตประจำวัน โดยสามารถวัดพฤติกรรมได้จาก การระมัดระวังการข้ามถนน การนั่งรถด้วยความปลอดภัย การเล่นกับเพื่อนด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดอันตราย

3.2) ความรอบคอบ ในการเรียน โดยสามารถวัดพฤติกรรมได้จาก การตรวจทานการบ้านหรืองานก่อนส่งครู

3.3) ความมีเหตุผลในการใช้อารมณ์ โดยสามารถวัดพฤติกรรมได้จาก การไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจทำอะไร

4) ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน จากการสังเกตพบว่า ไม่เอาเปรียบคนอื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่

4.1) การไม่เอาเปรียบผู้อื่น โดยสังเกตพฤติกรรมได้จาก การไม่แข่งคิวผู้อื่น การช่วยเหลืองานพ่อแม่ ครู เพื่อน และผู้อื่น

4.2) การไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน โดยสังเกตพฤติกรรมได้จาก การไม่ขโมยเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของผู้อื่น การนำสิ่งของมีค่าที่เก็บได้ส่งคืนเจ้าของ การไม่ลอกการบ้าน งาน หรือข้อสอบของผู้อื่น

5) เป็นมิตรและแบ่งปัน จากการสังเกตพบว่า นักเรียนมีความเป็นมิตรและแบ่งปัน โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่

5.1) ความเป็นมิตรกับผู้อื่น โดยสังเกตพฤติกรรมได้จาก การยิ้มแย้มและพูดจาดีกับผู้อื่น การแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่

5.2) ความมีน้ำใจและแบ่งปันผู้อื่น โดยสังเกตพฤติกรรมได้จาก การแบ่งขนม อาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ให้ผู้อื่นตามความเหมาะสม ช่วยเหลือคนอื่นเมื่อเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ และอภัยให้ผู้อื่นเมื่อทำผิดพลาด

6) มุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น จากการสังเกตพบว่า นักเรียนมีความมุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่

6.1) มุ่งมั่นในการทำงาน โดยสังเกตพฤติกรรมได้จาก การทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเรียบร้อยสมบูรณ์ ส่งงานที่ได้รับมอบหมายตามกำหนดเวลา ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนางานของตนเอง อดทนต่อการทำงาน พยายามแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน

6.2) มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยสังเกตพฤติกรรมได้จาก การให้ความร่วมมือและช่วยเหลือผู้อื่นในการทำงาน ทำกิจกรรมกับผู้อื่น การวางแผนร่วมกับผู้อื่น การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพเสียงส่วนมาก ปฏิบัติตามแผนงานที่วางร่วมกับผู้อื่น

7) วางแผนการเรียนรู้ การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร จากการสังเกตพฤติกรรมพบว่า นักเรียนมีการวางแผนการเรียนรู้ การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่

7.1) การวางแผนการเรียนรู้และการทำงานบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร โดยสังเกตพฤติกรรมได้จาก การวางแผนในการจัดสรรเวลาในการเรียน การทำการบ้าน และงานที่ได้รับมอบหมาย การวางแผนการสอบ การวางแผนการค้นคว้าหาความรู้นอกห้องเรียน การวางแผนในการจัดเตรียมเอกสารหรือข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

7.2) การวางแผนการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร โดยสังเกตพฤติกรรมได้จาก การเรียงลำดับความสำคัญของกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน การกำหนดเป้าหมายหรืออาชีพที่ต้องการทำในอนาคต การวางแผนในการจัดสรรเวลาในการทำกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน วางแผนในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง

8) ใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม จากการสังเกตพฤติกรรมพบว่า นักเรียนมีความใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่

8.1) ใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า โดยสังเกตพฤติกรรมได้จาก การเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ อย่างสนใจและตั้งใจ การหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน บันทึกสิ่งที่เรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน การหมั่นสอบถามหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้รู้

8.2) รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม โดยสังเกตพฤติกรรมได้จาก การคิดวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารก่อนการสรุปความ การเลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารที่มีความน่าเชื่อถือ

2.3 กระบวนการบ่มเพาะเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงของโรงเรียน ข

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กในแต่ละด้านตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2554) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ด้านอยู่อย่างพอเพียง ดังต่อไปนี้

1) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กด้านการใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยในการใช้จ่าย

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามเพื่อให้ตระหนักและกระตุ้นคิดเกี่ยวกับการใช้และการดูแลรักษาสิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของตนเอง การออมเงิน และการจัดการรายรับรายจ่าย ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...สอนโดยเล่าประสบการณ์ คืออย่างถ้าไม่ประหยัดแล้วจะเป็นอย่างไร ถ้าประหยัดแล้วจะดีอย่างไร ถ้าฟุ่มเฟือยแล้วต่อไปเราจะลำบากอย่างไร เพราะฉะนั้นทำไมเราต้องประหยัด ก็คือให้เขาฟังประสบการณ์เราแล้วก็คิดด้วยตัวเขาเอง เขาจะตอบตามประสาทตามวัยของเขาแต่สิ่งนี้เป็นจุดเริ่มต้นให้เขาคิด...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนการใช้และการดูแลรักษาสิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของตนเอง การออมเงิน และการใช้จ่ายเงินในแต่ละวัน

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ดูแลสิ่งของดูแลรักษาสิ่งของเครื่องใช้ของตนเอง เมื่อมีการใช้สิ่งของต่าง ๆ แล้วเก็บรักษา ทำความสะอาด เพื่อยืดอายุการใช้งาน และใช้อย่างประหยัด คุ่มค่า เช่น ใช้ดินสอ ปากกา ยางลบ จนหมด ซ่อมแซมเสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า และนำมาใช้ต่อ ทำความสะอาดของใช้ส่วนตัว ฝากเงินกับธนาคารโรงเรียน เก็บออมเงินค่าขนมด้วยการหยอดกระปุกออมสินทุกวัน รับประทานอาหารไม่เหลือทิ้ง ไม่ซื้อของเล่นหรือสิ่งของที่ไม่จำเป็น ทำบัญชีรายรับ-จ่ายของตนเอง และวางแผนการใช้จ่ายเงินในแต่ละวัน ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...ให้ลูกมาโรงเรียนวันละ 20 บาท เขาจะวางแผนการใช้จ่ายที่โรงเรียนแค่ 10 บาท และจะเหลือกลับมาบ้าน 10 บาท เขาบอกเขาอยากจะทำไปฝากที่ธนาคาร อันนี้เราให้เขาวางแผนของเขาเองว่าจะใช้จ่ายอย่างไร จะออมวันละเท่าไร ออมแล้วจะไปทำอะไร...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ตรวจสอบการดูแลรักษาสิ่งของเครื่องใช้ของตนเอง เมื่อมีการใช้สิ่งของต่างๆแล้วเก็บรักษา ทำความสะอาด เพื่อยืดอายุการใช้งาน และใช้อย่างประหยัด คุ่มค่า ทำความสะอาดของใช้ส่วนตัวแล้วหรือไม่อย่างไร ได้ฝากเงินกับธนาคารโรงเรียน เก็บออมเงินค่าขนมด้วยการหยอดกระปุกออมสินทุกวัน รับประทานอาหารไม่เหลือทิ้ง ไม่ซื้อของเล่นหรือสิ่งของที่ไม่

จำเป็น ทำบัญชีรายรับ-จ่ายของตนเอง และวางแผนการใช้จ่ายเงินในแต่ละวันหรือไม่อย่างไร พบปัญหาอะไรในการดำเนินการดังกล่าวหรือไม่ มีอะไรต้องปรับปรุงแก้ไขหรือไม่อย่างไร

2) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการใช้และการดูแลรักษาทรัพยากรของส่วนรวมภายในบ้าน โรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ

ขั้นการวางแผน วางแผนการใช้และการดูแลรักษาทรัพยากรของส่วนรวมภายในบ้าน โรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ อย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี ดังที่ผู้ปกครองนักเรียนกล่าวไว้ว่า

“...การดูแลของส่วนรวมเป็นเรื่องที่ต้องคุยกันก่อนว่าเราจะทำอะไร คุยกันว่าเราจะปิดน้ำ ปิดไฟ ดูแลของของส่วนรวมอย่างไร อย่างการปิดไฟห้องน้ำในบ้าน ลูกชอบลืมน้อย ๆ นั้นเราเอาป้ายเตือนมาติดกันใหม่ จะได้ไม่ลืม ลูกก็ช่วยคิดว่าอันนี้ดี...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ปิดน้ำ-ไฟ หลังจากเลิกใช้งาน ไม่ขีดเขียนข้อความ/ภาพบนผนัง โต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ และทิ้งขยะลงในถังขยะ เก็บอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น คอมพิวเตอร์ หนังสือ โต๊ะ เก้าอี้ ไม้กวาด ฯลฯ เข้าที่และดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดี เปิดหนังสือที่อ่านในห้องสมุดอย่างเบา ทะนุถนอม ระมัดระวังไม่ให้ยับและฉีกขาด ร่วมทำความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องสมุด อาคารเรียน สนามกีฬา ศาลาวัด ลานวัด ฯลฯ ไม่นำอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น หนังสือ เครื่องเขียน อุปกรณ์กีฬา ฯลฯ ไปใช้เป็นส่วนตน และนำแก้วน้ำส่วนตัวมารองน้ำดื่ม ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่กล่าวไว้ว่า

“...พอเราจัดเตรียมถังขยะแบบแยกให้ลูกแล้ว ลูกก็จะทิ้งขยะลงในถังถูกประเภทเสมอ ทำบ่อย ๆ ทำซ้ำ ๆ ก็ติดเป็นนิสัย ไปที่ไหนก็ทำเหมือนกัน ไม่ใช่เฉพาะในบ้าน การให้เด็กลงมือทำที่บ้านมันจะออกไปสู่สังคมได้เอง บางทีสังคมและ

ชุมชนไม่ได้จัดเตรียมถังขยะแบบแยกไว้ให้ ก็ไม่เป็นไร อย่างน้อย
ลูกก็จะได้เรียนรู้ที่จะทิ้งขยะให้ลงถัง ไม่ใช่ทิ้งตรงไหนก็ได้...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองในการใช้ทรัพยากรของส่วนรวมในบ้าน
โรงเรียน และสถานที่ต่าง ๆ ว่าตนเองได้มีการปิดน้ำ-ไฟ หลังจากเลิกใช้งาน ไม่ขีดเขียนข้อความ/ภาพ
บนผนัง โต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ และทิ้งขยะลงในถังขยะ เก็บอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น คอมพิวเตอร์ หนังสือ โต๊ะ
เก้าอี้ ไม้กวาด ฯลฯ เข้าที่และดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดี เปิดหนังสือที่อ่านในห้องสมุดอย่างเบา ทะนุ
ถนอม รมั้ตระวังไม่ให้ยับและฉีกขาด ร่วมทำความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องสมุด อาคารเรียน
สนามกีฬา ศาลาวัด ลานวัด ฯลฯ ไม่นำอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น หนังสือ เครื่องเขียน อุปกรณ์กีฬา ฯลฯ
ไปใช้เป็นของส่วนตัว และนำแก้วน้ำส่วนตัวมารองน้ำดื่ม หรือไม่ มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไข
หรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการใช้ทรัพยากรส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มี
อะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ดังคำกล่าวของนักเรียนผู้ปกครอง
ว่า

“...พ่อแม่ต้องให้ลูกได้รู้จักประเมินตัวเขาเองว่า
เขาได้ดูแลของส่วนรวมดีแล้วหรือยัง เราสังเกตเห็นเราก็คิดว่าดี
แต่ลูกเองอาจจะไม่ได้เรียนรู้อะไร ถ้าเขาได้เรียนรู้เองจะดีกว่า
การที่เราชมเขาว่าเขาทำดีแล้วเป็นสิ่งที่ดีแต่เขาเองก็ต้องคิดได้
เองด้วยว่าที่ทำไปดีพอหรือยัง จะต้องดีกว่านี้อีกไหม หรือถ้าไม่ดี
ต้องทำอะไรให้ดี...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

3) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้าน
ปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับความ
ปลอดภัยในการเดินทาง การเล่น และการตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย ดังที่
ผู้ปกครองนักเรียนได้กล่าวไว้ว่า

“...การที่อยู่ ๆ เราจะไปบอกลูกว่าให้ทำอะไร
อย่างมีเหตุผลนั้น เด็กไม่เข้าใจ เราต้องแสดงตัวอย่างของการมี
เหตุผลให้เด็กเห็น แคะให้เด็กคิดและตัดสินใจเองด้วยการยิง

คำถามจากพ่อแม่ จะทำอะไร ทำทำไม ทำแล้วได้อะไร ทำแล้ว ดีกับตัวเองอย่างไร ทำแล้วดีกับคนอื่นอย่างไร ถ้าทำแล้วพลาด จะแก้ไขอย่างไร ต้องมีความรู้อะไรที่จะทำ พุดง่าย ๆ ก็คือ แทนที่จะบอกเหตุและผลกับลูก เราเปลี่ยนมาถามให้เด็กคิดเอง ทำแบบนี้บ่อย ๆ ทุกวัน ๆ เขาก็จะเป็นคนรู้จักคิดและมี เหตุผล...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

“...เด็กต้องได้เห็นโทษของความประมาทหรือทำ อะไรโดยไม่รอบคอบ มีผลเสียอย่างไรบ้าง บางทีก็ให้ดูข่าวหรือ อะไรที่คนเขาแชร์มาในเฟซบุ๊ก แล้วถามลูกว่าคิดอย่างไรกับเรื่อง ที่เห็น คือต้องให้เขาได้คิดเองถึงโทษของมัน แล้วเด็กเขาจะรู้จัก ระวังเอง ทำอะไรก็จะไม่ประมาท...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนการเดินทาง การเล่น อย่างรอบคอบและปลอดภัย และการตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย ดังที่ผู้ปกครองนักเรียนได้กล่าวว่า

“...ในชีวิตประจำวันของลูกจะให้ลูกได้เรียนรู้จาก ความผิดพลาดของเขา บางทีเมื่อก่อนเขาคิดอยากจะทำอะไรก็ ทำโดยไม่ไตร่ตรองก่อน เราก็จะนำความผิดพลาดนั้นมาเป็น ตัวอย่างให้เขาได้คิดจัดการใหม่เพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์แบบนั้น ขึ้นอีก อย่างเช่น ลูกเคยซัอมอเตอร์ไซด์เพื่อนโดยไม่ใส่หมวก กันน็อคแล้วรถก็ล้มจนหัวแตก โชคดีไม่เป็นอะไรมากแต่ เหตุการณ์นี้ก็ไม่ควรเกิดขึ้นอีก เราก็ให้เขามาคิดเอาว่าแล้ว ต่อไปนี้จะป้องกันอย่างไร แล้วหากไม่มีหมวกกันน็อคอีกลูกจะ แก้ไขอย่างไร กลับมาเอาที่บ้านก่อนไหมหรือจะยืมใครก่อนไหม เพื่อความปลอดภัยของตนเอง...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ระมัดระวังการข้ามถนน การนั่งรถด้วยความปลอดภัย การ เล่นกับเพื่อนด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดอันตราย ตรวจทานการบ้านหรืองานก่อนส่งครู ไม่ใช่ อารมณ์ในการตัดสินใจทำสิ่งใด ดังที่ผู้ปกครองนักเรียนได้กล่าวว่า

“...เรื่องการบ้าน พอเขาทำเสร็จ ต้องให้เขา
ตรวจทานก่อน ดูก่อนว่าถูกต้องตามครูสั่งหรือเปล่า ไม่ใช่ทำไป
แค่นี้มีส่ง ตรงนี้มันเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของเขา เวลาโต
ขึ้นไปทำงานจะได้รู้จักทำงานด้วยความรอบคอบ...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองในการระมัดระวังการข้ามถนน การนั่งรถด้วยความปลอดภัย การเล่นกับเพื่อนด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดอันตราย ตรวจทานการบ้านหรืองานก่อนส่งครู ไม่ใช่อารมณ์ในการตัดสินใจทำอะไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากข้ามถนน การนั่งรถ การเล่นกับเพื่อนและการตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ดังที่ผู้ปกครองนักเรียนกล่าวว่า

“...เวลาเด็กทำอะไรด้วยเหตุผลและรอบคอบแล้ว
ส่งผลดี เราก็จะคุยกับเขาว่าเห็นไหมข้อดีของความมีเหตุผล
แล้วก็ชมเชยเขาด้วย แต่ถ้ามีเหตุผลแล้วอะไรยังออกมาผิดพลาด
ก็มานั่งคุยกันก็บอกว่าพลาดตรงไหน อะไรอย่างไร แล้วเราก็มา
คิดแก้ไขกันใหม่...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

4) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านไม่
เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการใช้ชีวิตโดยไม่
เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ ดังคำกล่าวของผู้ปกครอง
นักเรียนที่ว่า

“...เวลาลูกไม่เก็บงานข้าวเข้าที่หลังกินเสร็จ แม่ก็
จะถามลูกว่าทิ้งไว้แบบนี้แล้วใครจะเก็บ ถ้าน้องหรือแม่ต้องเก็บก็
แสดงว่าลูกเอาเปรียบคนอื่น ทำให้คนอื่นต้องมาทำแทน แบบนี้
ดีไหม คือเราก็ไม่ได้ไปดุว่าว่าเขาอะ แค่เตือนให้เขาได้คิดของเขา
เอง ถ้ายังทำอีกก็เตือนกันอีกเรื่อย ๆ จนดีขึ้น...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการการใช้ชีวิตโดยไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือนร้อนทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ไม่เอาเปรียบคนอื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนโดยการไม่แซงคิวผู้อื่น การช่วยเหลืองานพ่อแม่ ครู เพื่อน และผู้อื่น ไม่ขโมยเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของผู้อื่น การนำสิ่งของมีค่าที่เก็บได้ส่งคืนเจ้าของ การไม่ลอกการบ้าน งาน หรือข้อสอบของผู้อื่น

ขั้นการประเมินผล ประเมินการปฏิบัติตนของตนเองเกี่ยวกับพฤติกรรมไม่เอาเปรียบคนอื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนโดยการไม่แซงคิวผู้อื่น การช่วยเหลืองานพ่อแม่ ครู เพื่อน และผู้อื่น ไม่ขโมยเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของผู้อื่น การนำสิ่งของมีค่าที่เก็บได้ส่งคืนเจ้าของ การไม่ลอกการบ้าน งาน หรือข้อสอบของผู้อื่น มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

5) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านความเป็นมิตรและแบ่งปัน

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่น ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...ตอนที่เรารบอกให้เขาสวัสดิ์ เขาก็เคยถามเขาว่าหนูรู้ไหมว่าทำไมต้องสวัสดิ์ผู้ใหญ่ เขาก็ตอบว่าเป็นมารยาท เขาก็จะถามต่อว่ามีมารยาทแล้วดีอย่างไร เขาก็บอกว่า ทำให้ทุกคนรักเขา เขาก็ตอบตามประสาของเขา แต่เขาก็ได้เห็นว่าเป็นสิ่งที่เขาทำนั้นดี คือเขาได้สร้างมิตร ตอนนีเขาสวัสดิ์เราทุกวันไม่ว่าจะเจอกันตอนไหน เจอผู้ใหญ่คนอื่น ๆ ก็สวัสดิ์และยิ้มแย้ม...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการปฏิบัติตนอย่างเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่น

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่นโดยการการยิ้มแย้มและพูดจาดีกับผู้อื่น การแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ แบ่งขนม อาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ให้ผู้อื่นตามความเหมาะสม ช่วยเหลือคนอื่นเมื่อเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ และอภัยให้ผู้อื่นเมื่อทำผิดพลาด ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...ต้องให้เด็กเขาได้เรียนรู้ที่จะแบ่งปันคนอื่น
เสมอ เวลาเพื่อนไม่มีคอมพิวเตอร์ใช้ แต่ต้องทำงานส่งครูก็ให้
เพื่อนยืมได้ ไม่ต้องหวง นอกจากจะเป็นการแบ่งปันแล้ว สิ่งที่ได้
กลับมาคือมิตรภาพ เพื่อนเขาก็จะซาบซึ้งในความช่วยเหลือ...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองว่าได้ปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่นโดย
การการยิ้มแย้มและพูดจาดีกับผู้อื่น การแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ แบ่งขนม อาหาร สิ่งของ
เครื่องใช้ ฯลฯ ให้ผู้อื่นตามความเหมาะสม ช่วยเหลือคนอื่นเมื่อเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ
และอภัยให้ผู้อื่นเมื่อทำผิดพลาดแล้วหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้
เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุง
หรือไม่ ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...พอเป็นคนดีกับคนอื่นแล้ว ได้อะไร ให้ลูกคิดดู
คำตอบออกมาดีมาก เขาสามารถตอบได้ว่าเขาดีใจที่ใคร ๆ ก็รัก
เขา ที่นี้ถามต่อว่าเพราะอะไร เขาก็ตอบเพราะเขาดีกับคนอื่น
แบบนี้เขาก็อยากทำไปเรื่อย ๆ เราก็สังเกตเห็นอยู่ตลอดว่าลูกยังคง
เป็นคนดีกับคนอื่น ๆ หรือเปล่า ดูกันไปเรื่อย ๆ คอยติดตาม
เรื่อย ๆ คอยกระตุ้นเขาไปเรื่อย ๆ มันจะได้ไม่จางหายไป...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

6) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้าน
มุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการทำงาน การ
วางแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...เราอยู่ในสังคม ไม่ได้อยู่คนเดียว การทำงานร่วมกับ
คนอื่นเป็นเรื่องที่เด็กต้องเรียนรู้ เด็กเล็ก ๆ อาจยังไม่เข้าใจว่า
ทำไมต้องทำงานร่วมกับคนอื่น ดีอย่างไร เราต้องกระตุ้นให้เขา
เห็นว่าเป็นสิ่งดีและจำเป็น จะกระตุ้นโดยบอกว่าต้องทำเขาอาจ
ยังไม่เข้าใจ ก็ต้องให้เด็กคิดได้เอง ต้องฝึกคิดตั้งแต่เล็ก พอโตขึ้น
ไปไม่ต้องมานั่งถามกันแล้วว่าดีอย่างไรและมีความสำคัญ
อย่างไร...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมุ่งมั่นและมีความ
รับผิดชอบ

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเรียบร้อยสมบูรณ์ ส่งงานที่
ได้รับมอบหมายตามกำหนดเวลา ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนางานของตนเอง อดทนต่อการทำงาน
พยายามแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือผู้อื่นในการทำงาน ทำ
กิจกรรมกับผู้อื่น การวางแผนร่วมกับผู้อื่น การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพเสียงส่วนมาก
ปฏิบัติตามแผนงานที่วางร่วมกับผู้อื่น

ขั้นการประเมินผล ประเมินการทำงานและการวางแผนร่วมกับผู้อื่น ว่าตนเองมี
ความทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเรียบร้อยสมบูรณ์ ส่งงานที่ได้รับมอบหมายตามกำหนดเวลา
ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนางานของตนเอง อดทนต่อการทำงาน พยายามแก้ไขปัญหาและอุปสรรคใน
การทำงาน ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือผู้อื่นในการทำงาน ทำกิจกรรมกับผู้อื่น การวางแผนร่วมกับ
ผู้อื่น การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพเสียงส่วนมาก ปฏิบัติตามแผนงานที่วางร่วมกับผู้อื่น
แล้วหรือไม่ มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มี
อะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียน
ที่ว่า

“...บางทีให้ทำงานบ้านร่วมกับพี่กับน้องเขาในบ้าน
อย่างล้างจาน ซักผ้าด้วยกัน พอเขาทำพ่อแม่ก็ต้องคอยไปดูไป
สังเกตว่าเขาทำร่วมกันแล้วเป็นอย่างไร ถ้าเขามีทะเลาะกันหรือ
เกียงกันก็ต้องเรียกมาคุยว่าเพราะอะไรและทำไม ช่วยกันแก้ไข
และปรับความคิดเขาใหม่ บางคนพอลูกทะเลาะกันก็จับแยกกัน
เลย วิธีการนั้นใช้ไม่ได้ ต้องให้เขาหาทางร่วมกัน เข้าใจกัน
ใหม่...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

7) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านวางแผนการเรียน การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักถึงการนำความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ศึกษาจากโรงเรียน ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต มาวางแผนการเรียน การทำงาน การใช้ชีวิตประจำวัน ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...ต้องให้ได้รู้จักวางแผนชีวิตด้วยตนเอง การวางแผนนี้ก็เหมาะสมตามวัยของเขา อย่างเด็กเล็ก ๆ ก็วางแผนเรื่องเล็ก ๆ น้อยที่เขาพอจะเข้าใจ อย่างเช่น วางแผนว่าจะตื่นกี่โมง จะทำการบ้านตอนไหน จะเข้านอนตอนไหน แต่ก่อนอื่นเลยต้องให้เขาเห็นความสำคัญของการวางแผนนี้ก่อน ลองมาดูกันว่าเด็กอายุ 8 ขวบ ควรนอนกี่ชั่วโมง ควรนอนกี่โมง ควรตื่นตอนไหน ควรทำอะไรบ้าง ถ้าแม่บอกเขาก็เหมือนไปออกคำสั่งเขา ก็เลยให้เขาดูในยูทูบบ้าง ในอินเทอร์เน็ตอะไรต่าง ๆ เหมือนเขาจะเชื่อตรงนั้นมากกว่าว่าเป็นสิ่งที่ดี...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการนำความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ศึกษาจากโรงเรียน ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต มาวางแผนเรียน เช่น การทำการบ้าน ทำงานส่งครู เป็นต้น และการใช้ชีวิตประจำวัน

ขั้นการลงมือปฏิบัติ วางแผนในการจัดสรรเวลาในการเรียน การทำการบ้าน และงานที่ได้รับมอบหมาย วางแผนการสอบ วางแผนการค้นคว้าหาความรู้นอกห้องเรียน วางแผนในการจัดเตรียมเอกสารหรือข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เรียงลำดับความสำคัญของกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน กำหนดเป้าหมายหรืออาชีพที่ต้องการทำในอนาคต วางแผนในการจัดสรรเวลาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน วางแผนในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองในการนำความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ศึกษาจากโรงเรียน ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต มาวางแผนการเรียน การทำงาน การใช้ชีวิตประจำวัน ว่าได้วางแผนในการจัดสรรเวลาในการเรียน การทำการบ้าน และงานที่ได้รับมอบหมาย วางแผนการสอบ วางแผนการค้นคว้าหาความรู้นอกห้องเรียน วางแผนในการจัดเตรียมเอกสารหรือข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เรียงลำดับความสำคัญของกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน

กำหนดเป้าหมายหรืออาชีพที่ต้องการทำในอนาคต วางแผนในการจัดสรรเวลาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน วางแผนในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ดังคำกล่าวของผู้ปกครองนักเรียนที่ว่า

“...อย่างเช่นเรื่องตื่นสายใช่ไหม คือเมื่อลูกรู้แล้วว่าตื่นสายไม่ดี คู่กันไว้ว่าจะตื่นก็โงง แต่ลูกทำไม่ได้ ทีนี้เราก็มาวางแผนร่วมกันใหม่ว่าเราจะมามีวิธีการแก้ไขอย่างไรโดยพ่อแม่ไม่ต้องปลุก ลูกก็บอกว่า เอาแบบนี้ ก็ช้อนนาฬิกาปลุกมา แล้วจะตั้งปลุกสามครั้ง ต่อเนื่องกันห่างกันครั้งละ 5 นาที เผื่อพลาด แล้วตั้งเป้าหมายให้ตัวเองว่าจะลุกเมื่อได้ยินเสียงนาฬิกาปลุกตั้งแต่ครั้งแรก ทำไม่ได้ก็ทำใหม่ วางแผนใหม่ สิ่งที่ทำให้เขาทำไม่ได้คืออะไร กินไม่พอหรือนอนดึกเกินไป ลองมาหาข้อมูลกันใหม่ใหม่ว่าอะไร ในอินเทอร์เน็ตมีเยอะแยะ มีคนเขียนไว้เยอะ ลองมาหาแล้วลองวางแผนกันใหม่อีกที จะก็แผนก็เถอะ ทำไปเรื่อย ๆ ต้องมีสักวัน...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

8) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการหาความรู้และค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม

ขั้นการวางแผน วางแผนในการหาความรู้และค้นคว้าเพิ่มเติมจากเอกสาร หนังสือ อินเทอร์เน็ต ฯลฯ

ขั้นการลงมือปฏิบัติ เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ อย่างสนใจและตั้งใจ หาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน บันทึกสิ่งที่เรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน หมั่นสอบถามหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้รู้ คិวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารก่อนการสรุปความ เลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารที่มีความน่าเชื่อถือ

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองว่า ได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ อย่างสนใจและตั้งใจ หาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน บันทึกสิ่งที่เรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน หมั่นสอบถามหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้รู้ คิวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารก่อนการสรุปความ เลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารที่มีความน่าเชื่อถือหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัด

หรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

3.1.2 สถานศึกษา

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลกระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กในแต่ละด้านตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2554) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ด้านอยู่อย่างพอเพียง ดังต่อไปนี้

1) กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กด้านการใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยในการใช้จ่าย

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามเพื่อให้ตระหนักและกระตุ้นคิดเกี่ยวกับการใช้ และการดูแลรักษาสิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของตนเอง การออมเงิน และการจัดการรายรับรายจ่าย

ขั้นการวางแผน วางแผนการใช้และการดูแลรักษาสิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของตนเอง การออมเงิน และการใช้จ่ายเงินในแต่ละวัน

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ดูแลสิ่งของดูแลรักษาสิ่งของเครื่องใช้ของตนเอง เมื่อมีการใช้สิ่งของต่างๆแล้วเก็บรักษา ทำความสะอาด เพื่อยืดอายุการใช้งาน และใช้อย่างประหยัด คุ่มค่า เช่น ใช้ดินสอ ปากกา ยางลบ จนหมด ซ่อมแซมเสื้อผ้า กระเป๋ารองเท้า และนำมาใช้ต่อ ทำความสะอาดของใช้ส่วนตัว ผากเงินกับธนาคารโรงเรียน เก็บออมเงินค่าขนมด้วยการหยอดกระปุกออมสินทุกวัน รับประทานอาหารไม่เหลือทิ้ง ไม่ซื้อของเล่นหรือสิ่งของที่ไม่จำเป็น ทำบัญชีรายรับ-จ่ายของตนเอง และวางแผนการใช้จ่ายเงินในแต่ละวัน ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...ทางโรงเรียนจะมีธนาคารโรงเรียนให้เด็กออมเงินทุกวันอยู่แล้ว จำนวนเงินก็แล้วแต่เด็กจะออมได้ แต่อย่างน้อยก็วันละ 1 บาท เด็กทำเป็นประจำทุกวันจนกลายเป็นนิสัย นอกจากนี้ยังให้เด็กประหยัดของใช้ของตัวเอง ดินสอที่ใช้จนสั้นแล้วจับไม่ถนัดมือ ก็ให้เอาไม้แท่งมามัดหนังยางต่อกับดินสอ ก็ยังใช้ได้อีกนาน...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองว่า ได้ดูแลสิ่งของดูแลรักษาสิ่งของเครื่องใช้ของตนเอง เมื่อมีการใช้สิ่งของต่าง ๆ แล้วเก็บรักษา ทำความสะอาด เพื่อยืดอายุการใช้งาน และใช้อย่างประหยัด คุ่มค่า เช่น ใช้ดินสอ ปากกา ยางลบ จนหมด ซ่อมแซมเสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า และนำมาใช้ต่อ ทำความสะอาดของใช้ส่วนตัว ผากเงินก็ บชนาคารโรงเรียน เก็บออมเงินค่าขนมด้วยการหยอดกระปุกออมสินทุกวัน รับประทานอาหารไม่เหลือทิ้ง ไม่ซื้อของเล่นหรือสิ่งของที่ไม่จำเป็น ทำบัญชีรายรับ-จ่ายของตนเอง และวางแผนการใช้จ่ายเงินในแต่ละวัน พร้อมทั้งประเมินผลการปฏิบัติของตนเองว่ามีความรู้ความเข้าใจและความไม่เข้าใจส่วนใดบ้าง และมีสิ่งที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขหรือไม่

2) กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการใช้และการดูแลรักษาทรัพยากรของส่วนรวมภายในบ้าน โรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ ดังที่ครูกล่าวไว้ว่า

“...การดูแลของคนอื่น ดูแลแล้วได้อะไร ดีอย่างไร ถ้าไม่ดูแลแล้วจะส่งผลอย่างไรทั้งกับตัวเองและคนอื่น ต้องให้เด็กเห็นคุณค่าก่อน เป็นการสร้างความตระหนัก ไม่ใช่ทำตามคนอื่นอย่างเดียวโดยไม่รู้ว่าจะทำไปทำไม มันไม่ใช่แค่แบบแผน ต้องให้เขาเห็นว่าแบบแผนนี้มันดีอย่างไร อย่างที่เราเห็นว่าหลาย ๆ คนไม่สนใจของส่วนรวม ของของคนอื่น คือเขาไม่เห็นความสำคัญในการใส่ใจคนอื่น ๆ เพราะฉะนั้นถ้าจะให้ยั่งยืนฝังลึกลงไปในชีวิตก็จะต้องให้เห็นถึงคุณค่าของสิ่งที่จะทำก่อน...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนการใช้และการดูแลรักษาทรัพยากรของส่วนรวมภายในบ้าน โรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ อย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ปิดน้ำ-ไฟ หลังจากเลิกใช้งาน ไม่ขีดเขียนข้อความ/ภาพบนผนัง โต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ และทิ้งขยะลงในถังขยะ เก็บอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น คอมพิวเตอร์ หนังสือ โต๊ะ เก้าอี้ ไม้กวาด ฯลฯ เข้าที่และดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดี เปิดหนังสือที่อ่านในห้องสมุดอย่างเบา ทะนุถนอม ระมัดระวังไม่ให้ยับและฉีกขาด ร่วมทำความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องสมุด อาคารเรียน สนามกีฬา ศาลาวัด ลานวัด ฯลฯ ไม่นำอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น หนังสือ เครื่องเขียน อุปกรณ์กีฬา ฯลฯ ไปใช้เป็นส่วนตน และนำแก้วน้ำส่วนตัวมารองน้ำดื่ม ดังที่ครูกล่าวไว้ว่า

“...ต้องให้เขาทิ้งขยะลงถังที่จัดเตรียมไว้ให้ ทางโรงเรียนจะมีถังขยะแยกประเภทให้อยู่แล้ว ต้องฝึกให้เด็กทิ้งให้ถูกที่ ตรงนี้คือเขาผ่านความรู้เรื่องการแยกขยะมาแล้วพอเราจัดถังแยกไว้ให้เด็กก็ทำ...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองในการปิดน้ำ-ไฟ หลังจากเลิกใช้งาน ไม่ขีดเขียนข้อความ/ภาพบนผนัง โต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ และทิ้งขยะลงในถังขยะ เก็บอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น คอมพิวเตอร์ หนังสือ โต๊ะ เก้าอี้ ไม้กวาด ฯลฯ เข้าที่และดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดี เปิดหนังสือที่อ่านในห้องสมุดอย่างเบา ทะนุถนอม ระมัดระวังไม่ให้ยับและฉีกขาด ร่วมทำความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องสมุด อาคารเรียน สนามกีฬา ศาลาวัด ลานวัด ฯลฯ ไม่นำอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น หนังสือ เครื่องเขียน อุปกรณ์กีฬา ฯลฯ ไปใช้เป็นส่วนของคุณ และนำแก้วน้ำส่วนตัวมารองน้ำดื่มหรือไม่ มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการใช้ทรัพยากรส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...นักเรียนที่ปฏิบัติตนดี ใส่ใจคนอื่น ใส่ใจสิ่งแวดล้อม เราจะคอยเสริมแรงด้วยการชื่นชมเขาให้เขาภูมิใจ และอยากทำต่อไป แต่ใครที่ยังทำไม่ได้ไม่ดีเราก็จะคุยกับเขาว่าติดปัญหาอะไรไหม พยายามให้เขาได้มีความเข้าใจที่ถูกต้องและแก้ไขพฤติกรรมของเขา...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

3) กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับความปลอดภัยในการเดินทาง การเล่น และการตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...ต้องกระตุ้นให้เด็กตรวจตราการบ้านให้เรียบร้อยก่อนส่ง ไม่ใช่แค่มีส่ง แต่จะทำให้เด็กทำได้ก็ต้องให้เห็นก่อนว่าตรวจทานก่อนคืออย่างไร ได้อะไร ส่งผลอย่างไร ยิ่งเป็นเรื่องภูมิคุ้มกันนั้นสำคัญ เหมือนการแต่งตัวดีเรียบร้อยเป็นภูมิคุ้มกัน

การตรวจทานการบ้านหรืองานที่ครูให้ไปให้ตีง่อนก็เป็นภูมิคุ้มกัน
อย่างหนึ่ง แต่ภูมิคุ้มกันคืออะไร เด็กเล็กไม่เข้าใจ เราก็กแ่ความเขา
ว่าทำแบบนี้แล้วจะดีอย่างไร...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนการการเดินทาง การเล่น อย่างรอบคอบและปลอดภัย
และการตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...จะทำการบ้านอย่างไร ทำงานที่ครู
มอบหมายอย่างไรให้สมบูรณ์ถูกต้อง ต้องให้เด็ก ๆ วางแผน
ร่วมกัน สมัยนี้กระบวนการทำงานร่วมกันเป็นเรื่องสำคัญเพราะ
เด็กจะได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกับผู้อื่น การทำงานร่วมกับผู้อื่น
เพราะฉะนั้นต้องให้เขาวางแผนร่วมกันว่าจะทำงานส่งครูให้
สมบูรณ์ได้อย่างไร ร่วมกันตรวจสอบงานอย่างไร...”

(ครูโรงเรียน ข, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ระมัดระวังการข้ามถนน การนั่งรถด้วยความปลอดภัย การ
เล่นกับเพื่อนด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดอันตราย ตรวจทานการบ้านหรืองานก่อนส่งครู ไม่ใช่
อารมณ์ในการตัดสินใจทำสิ่งใด

ขั้นการประเมินผล ประเมินการระมัดระวังการข้ามถนน การนั่งรถด้วยความ
ปลอดภัย การเล่นกับเพื่อนด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดอันตราย ตรวจทานการบ้านหรืองานก่อนส่ง
ครู ไม่ใช่อารมณ์ในการตัดสินใจทำสิ่งใดแล้วหรือไม่ มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้
เรียนรู้อะไรจากข้ามถนน การนั่งรถ การเล่นกับเพื่อนและการตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับ
มอบหมาย มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

4) กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้าน
ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้อื่นเดือดร้อน

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการใช้ชีวิตโดยไม่
เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้อื่นเดือดร้อนทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...เด็กต้องได้รับการกระตุ้นจิตสำนึกที่ถูกต้อง
การอยู่ร่วมกันจะอยู่อย่างไร แบบไหนที่เรียกว่าเอาเปรียบคนอื่น

อย่างการลอกการบ้านคนอื่นก็ถือว่าเป็นการเอาเปรียบ แล้วทำการบ้านเองคืออะไร ทำไมต้องทำเอง ทำเองแล้วจะทำอย่างไร มาให้เด็กเขาหาวิธีการกัน แบบนี้เขาจะได้เรียนรู้การไม่เอาเปรียบคนอื่น”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการการใช้ชีวิตโดยไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ไม่เอาเปรียบคนอื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนโดยการไม่แฉงคิวผู้อื่น การช่วยเหลืองานพ่อแม่ ครู เพื่อน และผู้อื่น ไม่ขโมยเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของผู้อื่น การนำสิ่งของมีค่าที่เก็บได้ส่งคืนเจ้าของ การไม่ลอกการบ้าน งาน หรือข้อสอบของผู้อื่น ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...การฝึกให้เด็กไม่เอาเปรียบคนอื่นมีหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการเข้าแถวซื้อของไม่แฉงคิวคนอื่น ทำงานกลุ่มก็ช่วยเหลือเพื่อน งานเดี่ยวก็ต้องมีความซื่อสัตย์ทำเอง ไม่ไปลอกคนอื่น ทั้งการบ้านหรือข้อสอบ สิ่งเหล่านี้เป็นการไม่เอาเปรียบคนอื่นทั้งนั้น เด็กต้องได้รับการฝึกเรื่องนี้ เมื่อโตขึ้นไปก็จะติดเป็นนิสัยไปตลอด สังคมก็จะมีระเบียบมากขึ้นด้วย...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินการปฏิบัติตนของตนเองเกี่ยวกับการไม่เอาเปรียบคนอื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนโดยการไม่แฉงคิวผู้อื่น การช่วยเหลืองานพ่อแม่ ครู เพื่อน และผู้อื่น ไม่ขโมยเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของผู้อื่น การนำสิ่งของมีค่าที่เก็บได้ส่งคืนเจ้าของ การไม่ลอกการบ้าน งาน หรือข้อสอบของผู้อื่น มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...เด็กคนไหนที่มีพฤติกรรมที่ดี เราก็ต้องเสริมแรงด้วยการชื่นชมยกย่อง เขาก็จะดำเนินพฤติกรรมเหล่านั้นต่อไป ส่วนคนไหนที่เราเห็นว่ายังมีพฤติกรรมไม่สมบูรณ์ ก็ต้องช่วยให้เขาปรับปรุงแก้ไขให้ได้ ปัญหาคืออะไร ทำไมทำงานกับเพื่อนแล้วไม่

ช่วย มีอะไรทะเลาะกับเพื่อน หรือไม่อยากช่วยเพราะอะไร ค่อย ๆ ให้เขาปรับทัศนคติเขาใหม่ หรือเป็นเป็นปัญหาอื่น ๆ ก็ต้องหาให้เจอแล้วช่วยเขาแก้ อย่าปล่อยให้ผ่านไปแล้วแค้นองว่าเด็กคนนี้นิสัยไม่ดี ทำแบบนี้ไม่ได้ ต้องใส่ใจให้มาก...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

5) กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านความเป็นมิตรและแบ่งปัน

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่น ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...เรื่องของการมีน้ำใจกับผู้อื่น แบ่งของให้ผู้อื่น อันนี้ก็เช่นกัน เด็กต้องได้เห็นความสำคัญของการมีน้ำใจและแบ่งปันเวลาเพื่อนลืมหามาแล้วให้เพื่อนยืมแล้วได้อะไร คืออย่างไร ทำไมเราต้องให้เพื่อนยืม ไม่ใช่อยู่ ๆ เราก็ไปบอกเด็กว่าต้องแบ่งเพื่อน คือวิธีการที่ถูกต้องคือต้องให้เขาคิดได้ก่อนว่าคืออะไร ส่งผลอะไรบ้าง...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการปฏิบัติตนอย่างเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่น ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...ลองให้เด็กคิดว่าจะมีวิธีการอย่างไรที่จะผูกมิตรกับคนอื่น หรือดีกับคนอื่น ๆ การเป็นมิตรกับคนอื่นบางทีก็ผ่านแค่การทักทาย การยิ้ม การไหว้ หรือมากไปกว่านั้นมันก็จะรวมถึงการมีน้ำใจกับคนอื่น เช่น แบ่งของกินให้เพื่อน หรือช่วยครูถือของ เป็นต้น แต่ต้องให้เด็กคิดเองว่าเขาจะปฏิบัติตนอย่างไรและใช้วิธีการอะไร...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่นโดยการการยิ้มแย้มและพูดจาดีกับผู้อื่น การแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ แบ่งขนม อาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ให้ผู้อื่นตามความเหมาะสม ช่วยเหลือคนอื่นเมื่อเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ และอภัยให้ผู้อื่นเมื่อทำผิดพลาด ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...การเป็นมิตรและแบ่งปันต้องรวมไปถึงการให้อภัยคนอื่นด้วย เป็นอีกสิ่งสำคัญที่เด็ก ๆ ต้องได้รับการฝึกฝนเป็นประจำ เด็ก ๆ เขาก็มีทะเลาะกันบ้าง ไม่ถูกกันบ้าง ธรรมดาตามวัยเขา อย่างเวลาเล่นกีฬาหรือทำงานกลุ่ม แต่เราก็ต้องฝึกให้เขาได้เรียนรู้ที่จะทะเลาะกันและให้อภัยกัน เพราะเวลาเขาไปสู่สังคมก็ย่อมมีเหตุการณ์ทะเลาะกับคนอื่นหรือไม่พอใจคนอื่นอยู่แล้ว ต้องให้เด็กได้เรียนรู้การให้อภัยตั้งแต่เล็ก...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองว่าได้ปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่นโดยการการยิ้มแย้มและพูดจาดีกับผู้อื่น การแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ แบ่งขนม อาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ให้ผู้อื่นตามความเหมาะสม ช่วยเหลือคนอื่นเมื่อเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ และอภัยให้ผู้อื่นเมื่อทำผิดพลาดแล้วหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

6) กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้าน มุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการทำงาน การวางแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น ดังคำถามของครูที่ว่า

“...การให้เด็กได้รู้ถึงความสำคัญของการทำงานและวางแผนร่วมกับคนอื่นนั้นจะเป็นกระบวนการที่ต่อยอดไปสู่อุปนิสัยด้านอื่น ๆ ได้ เด็กเขาจะได้เรื่องความมั่นใจ ความเป็นมิตร ความสามัคคี และอีกหลาย ๆ เรื่องเลย เป็นขั้นตอนแรกของการปลูกฝังเลย ไม่ว่าจะปลูกฝังเรื่องอะไรก็ตาม อันดับหนึ่งเลยคือต้องให้รู้จักวางแผน รู้จักทำงานร่วมกับคนอื่น คนอื่นในที่นี้ก็อาจจะเป็นครูเองหรือเป็นพ่อแม่ผู้ปกครองก็ได้ อยากได้นิสัยอะไรหรืออยากได้ผลงานอะไร ต้องเห็นความสำคัญของการทำงานร่วมกับคนอื่นก่อน ทำคนเดียวบางทีไม่สำเร็จ...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมุ่งมั่นและมีความรับผิดชอบ ตั้งคำถามของครูที่ว่า

“...บางที่อยู่ ๆ ให้เด็กทำงานร่วมกันเลยโดยไม่ได้ให้วางแผนก่อนว่าจะทำงานร่วมกันอย่างไร ต้องมีอะไรหรือใช้อะไรบ้างในการวางแผนก็เป็นเรื่องที่ไม่ผิด คือเขาจะได้เรียนรู้โดยธรรมชาติ แต่ข้อเสียคือเด็กไม่ได้เรียนรู้การทำงานเป็นขั้นตอน ไม่ได้ใส่ใจรายละเอียดก่อนจะร่วมกันทำงาน เมื่อพบปัญหามาก ๆ เด็กอาจจะไม่ชอบการทำงานร่วมกับคนอื่นไปเลยก็ได้ เพราะฉะนั้นถ้าเด็กได้วางแผนก่อนเมื่อเจอปัญหาจะได้เรียนรู้ว่าต้องหาแผนใหม่ ไม่ใช่ทิ้งกลางคันไปเลย...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเรียบร้อยสมบูรณ์ ส่งงานที่ได้รับมอบหมายตามกำหนดเวลา ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนางานของตนเอง อดทนต่อการทำงาน พยายามแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือผู้อื่นในการทำงาน ทำกิจกรรมกับผู้อื่น วางแผนร่วมกับผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพเสียงส่วนมาก ปฏิบัติตามแผนงานที่วางร่วมกับผู้อื่น ตั้งคำถามของครูที่ว่า

“...การฝึกให้เด็กได้ทำงานกลุ่มบ่อย ๆ หรือร่วมกิจกรรมกับคนอื่นบ่อย ๆ จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แถมยังได้เรียนรู้ที่จะคิดวางแผนอะไรต่ออะไรร่วมกับคนอื่นอีกด้วย เรื่องนี้โรงเรียน ชุมชน ต้องทำเป็นประจำ เพราะเราเชื่อว่าพลังของความร่วมมือจะได้ผลที่ดีกว่าการทำอะไรโดยคนเดียวเวลาเด็กออกไปสู่สังคมก็ง่ายกับตัวเขา คือทำอะไรร่วมกับคนอื่นได้หมดโดยไม่มีปัญหา...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินการทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเรียบร้อยสมบูรณ์ ส่งงานที่ได้รับมอบหมายตามกำหนดเวลา ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนางานของตนเอง อดทนต่อการทำงาน พยายามแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือผู้อื่นในการทำงาน ทำกิจกรรมกับผู้อื่น วางแผนร่วมกับผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพเสียงส่วนมาก ปฏิบัติตามแผนงานที่วางร่วมกับผู้อื่นแล้วหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่

ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...หลังจากที่เด็กได้ทำโครงการหรือทำงานกลุ่มที่ได้รับมอบหมาย นอกจากครูจะต้องมาดูผลงานที่เป็นชิ้นงานของเด็กแล้ว ต้องมาดูผลของการทำงานร่วมกันด้วยว่า เด็กเกิดปัญหาของการทำงานร่วมกันหรือไม่อย่างไร ดูอะไร ไม่ได้อะไร จากการทำงานนี้บ้าง ถ้ามีปัญหาก็ต้องหาทางแก้ไขกันใหม่ ถ้าร่วมมือกันได้ดี ครูก็ยกย่องชมเชย...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

7) กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านวางแผนการเรียนรู้ การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักถึงการนำความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ศึกษาจากโรงเรียน ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต มาวางแผนการเรียนรู้ การทำงาน การใช้ชีวิตประจำวัน

ขั้นการวางแผน วางแผนในการนำความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ศึกษาจากโรงเรียน ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต มาวางแผนเรียน เช่น การทำการบ้าน ทำงานส่งครู เป็นต้น และการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น การตื่นและเข้านอน การทำความสะอาดร่างกายตนเอง การทำงานบ้าน

ขั้นการลงมือปฏิบัติ วางแผนในการจัดสรรเวลาในการเรียน การทำการบ้าน และงานที่ได้รับมอบหมาย วางแผนการสอบ วางแผนการค้นคว้าหาความรู้นอกห้องเรียน วางแผนในการจัดเตรียมเอกสารหรือข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เรียงลำดับความสำคัญของกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน กำหนดเป้าหมายหรืออาชีพที่ต้องการทำในอนาคต วางแผนในการจัดสรรเวลาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน วางแผนในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...ไม่ว่าจะเด็กหรือผู้ใหญ่หากจะทำอะไรก็แล้วแต่ และรู้จักวางแผนด้วยความรู้ โอกาสที่จะผิดพลาดน้อยมาก และเป็นการฝึกความคิดอย่างมีตรรกะ มีขั้นมีตอน เพราะฉะนั้นครูต้องให้ความสำคัญอย่างมากในการฝึกให้ได้วางแผนชีวิตของเขาเองด้วยความรู้ จะเป็นความรู้จากที่ไหนก็ตามแต่มันต้อง

ควบคู่กัน วางแผนหรือใช้ชีวิตโดยไม่มีความรู้ว่าจะประมาท
เกินไป อย่างที่ในหลวงทรงได้สอนให้เราใช้ความรู้คู่คุณธรรมใน
การใช้ชีวิต...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองในการนำความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ศึกษาจาก
โรงเรียน ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต มาวางแผนการเรียน การทำงาน การใช้ชีวิตประจำวัน วางแผนใน
การจัดสรรเวลาในการเรียน การทำการบ้าน และงานที่ได้รับมอบหมาย วางแผนการสอบ วาง
แผนการค้นคว้าหาความรู้นอกห้องเรียน วางแผนในการจัดเตรียมเอกสารหรือข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้
ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เรียงลำดับความสำคัญของกิจกรรมต่าง ๆ ใน
ชีวิตประจำวัน กำหนดเป้าหมายหรืออาชีพที่ต้องทำในอนาคต วางแผนในการจัดสรรเวลาในการ
ทำกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน วางแผนในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง ว่าได้ทำหรือไม่
อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไร
ที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

“...นอกจากครูจะประเมินเด็ก พ่อแม่ประเมินลูก
ตัวเด็กเองต้องประเมินตนเองให้ได้ว่าได้ใช้ความรู้จากแหล่งต่าง
ๆ มาประยุกต์ใช้กับชีวิตได้ดีหรือไม่ดีอย่างไร มีความรู้อะไรที่
ต้องหาเพิ่มอีกไหม หรือมีความรู้อะไรที่ยังสับสนไม่เข้าใจอีกไหม
ต้องทำร่วมกันหมดทั้งครู พ่อแม่ และตัวเด็ก บางทีเด็กได้ข้อมูล
มาผิด ๆ ผู้ใหญ่ก็ต้องช่วยแนะนำ ชี้แนะหรือหาแหล่งข้อมูลที่
ถูกต้องให้กับเด็กเพื่อให้เขาได้นำความรู้เหล่านั้นมาวางแผนใช้
ชีวิตได้อย่างถูกต้อง...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

8) กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้าน
ใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการหาความรู้และ
ค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อมโดยการติดตามข่าวสาร
ปัจจุบันอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ตั้งคำถามของครูที่ว่า

“...เราจะต้องใช้วิธีการกระตุ้นความคิดให้ได้ก่อนเลย อย่างที่เจอเมื่อวาน เด็ก ป.2 ไปจุดฟันมา เขาก็เดินมาถามว่าทำไมสิ่งที่จุดมาทำไมมันถึงหลุด อันนี้ก็เกิดมาจากที่เขาอยากรู้ เราก็ตอบไปคือให้ข้อมูลในเรื่องว่าทำไมมันถึงหลุด คือเพิ่งจุดมาแล้วอาจมีการบดเคี้ยวหนักเกินไปก็อาจจะหลุดได้ เรื่องนี้เหมือนกับว่าเด็กพยายามหาความรู้ในเรื่องต่าง ๆ โดยเป็นการหาความรู้จากครู คนอื่นก็อาจจะหาจากอินเทอร์เน็ตหรืออะไรก็ได้ เมื่อมีความรู้แล้วค่อยมาจับเรื่องของคุณธรรม เพราะตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงความรู้ต้องคู่กับคุณธรรม หลังจากนั้นมาตั้งคำถามกันว่าเมื่อตอนนี่รู้เรื่องการดูแลฟันที่จุดมาแล้วต้องใช้คุณธรรมอะไร เด็กก็อาจจะตอบว่าต้องมีวินัยในการดูแลฟันที่จุดมา คือจะตอบอะไรก็ได้ ไม่มีผิดอยู่แล้ว พอได้ความรู้แล้ว ได้คุณธรรมแล้ว ทีนี้เราจะดูแลฟันที่จุดมาอย่างไร พอประมาณ และอย่างมีภูมิคุ้มกันอย่างไร ก็ตั้งคำถามไปเรื่อย ๆ จนตอบโจทย์ 4 มิติได้ โดยเด็กอาจจะไม่รู้ว่าเป็นคำถามจากหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพราะบางทีเค้าก็เล็กมากจนยังไม่เข้าใจแต่เค้าปฏิบัติได้...”

(ครูโรงเรียนหนองใหญ่, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการหาความรู้และค้นคว้าเพิ่มเติมจากเอกสาร หนังสือ อินเทอร์เน็ต ฯลฯ หมั่นถามสิ่งที่สงสัยหรือไม่รู้กับผู้อื่นเสมอ ติดตามข่าวสาร ความรู้ จากวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ฯลฯ และการตรวจสอบความจริงของข่าวสาร ความรู้ ก่อนสรุปความ

ขั้นการลงมือปฏิบัติ เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ อย่างสนใจและตั้งใจ หาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน บันทึกสิ่งที่เรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน หมั่นสอบถามหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้รู้ คิควิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารก่อนการสรุปความ เลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารที่มีความน่าเชื่อถือ ตั้งคำถามของครูที่ว่า

“...ต้องให้เด็กหมั่นหาความรู้อย่างเป็นประจำจนติดเป็นนิสัย ไม่รู้อะไรต้องรีบหาความรู้ จะถามครู ถามพ่อแม่ หรือถามใครก็ได้ หรือจะอ่านจากอินเทอร์เน็ต จากหนังสืออะไรก็ได้ แต่ต้องปฏิบัติอย่างเป็นประจำ แต่เด็กเล็ก ๆ เราอาจต้องคอย

ช่วยเหลือ เด็กบางคนยังอ่านไม่คล่องหรือบางที่ยังวิเคราะห์ไม่
เป็นและเชื่อมโยงไม่ได้ ครู พ่อแม่ก็คอยชี้แนะเอา...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองว่าได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ อย่าง
สนใจและตั้งใจ หาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน บันทึกสิ่งที่เรียนรู้
ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน หมั่นสอบถามหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้รู้ คิดวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร
ก่อนการสรุปความ เลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารที่มีความน่าเชื่อถือหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัด
หรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และ
มีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...เด็กหลาย ๆ คนยังหาความรู้ที่ถูกต้องไม่เป็น ยัง
หลงเชื่อสิ่งที่อ่านสิ่งที่ฟังอยู่ ครูอาจลองทดสอบโดยการถามเรื่อง
ต่าง ๆ แล้วให้เด็กลองตอบดู ถ้าครูเห็นว่ายังเป็นข้อมูลที่ไม่
ถูกต้องก็ต้องหาวิธีให้เด็กได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ตัวเด็กเองก็ต้อง
พยายามเรียนรู้ และประเมินตนเองว่าได้หาข้อมูลมาถูกต้องไหม
หรือตนเองได้หมั่นค้นคว้าหาความรู้เต็มที่แล้วหรือยัง...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

3.1.3 ชุมชน

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลกระบวนการบ่มเพาะของชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียง
ให้แก่เด็กในแต่ละด้านตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน (สำนักวิชาการและมาตรฐาน
การศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2554) ตามหลักสูตร
แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ด้านอยู่อย่างพอเพียง ดังต่อไปนี้

1) กระบวนการบ่มเพาะของชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก
ด้านการใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มี
วินัยในการใช้จ่าย

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามเพื่อให้ตระหนักและกระตุ้นคิดเกี่ยวกับการใช้
และการดูแลรักษาสินของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของตนเอง การออมเงิน และการจัดการรายรับรายจ่าย

ขั้นการวางแผน วางแผนการใช้และการดูแลรักษาสิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของตนเอง การออมเงิน และการใช้จ่ายเงินในแต่ละวัน ดังคำกล่าวของผู้นำชุมชนที่ว่า

“...จะประหยัดอย่างไรและด้วยวิธีอะไรต้องวางแผน ขาดการวางแผนไม่ได้ การวางแผนเป็นเหมือนการตั้งเป้าหมาย จะออมวันละกี่บาท จะประหยัดเรื่องการกิน การใช้จ่ายใช้สอยอย่างไร การดูแลสิ่งของเครื่องใช้ให้ใช้ได้ยาวนาน ๆ ไม่ต้องเสียเงินซื้อบ่อย จะทำอย่างไร ก็ต้องมานั่งคิดนั่งวางแผนกันก่อน ในฐานะชุมชนเราอาจไม่ได้ไปช่วยเด็กวางแผน แต่เราแนะนำวิธีการวางแผนได้และไม่ใช่ว่าเฉพาะเด็กชุมชนต้องแนะนำ การวางแผนการเงินให้กับผู้ปกครองได้ด้วย หากผู้ปกครองทำได้ ก็ไปสู่ลูก...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ดูแลสิ่งของดูแลรักษาสิ่งของเครื่องใช้ของตนเอง เมื่อมีการใช้สิ่งของต่าง ๆ แล้วเก็บรักษา ทำความสะอาด เพื่อยืดอายุการใช้งาน และใช้อย่างประหยัด คุ่มค่า เช่น ใช้ดินสอ ปากกา ยางลบ จนหมด ซ่อมแซมเสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า และนำมาใช้ต่อ ทำความสะอาดของใช้ส่วนตัว ฝากเงินกับธนาคารโรงเรียน เก็บออมเงินค่าขนมด้วยการหยอดกระปุกออมสินทุกวัน รับประทานอาหารไม่เหลือทิ้ง ไม่ซื้อของเล่นหรือสิ่งของที่ไม่จำเป็น ทำบัญชีรายรับ-จ่ายของตนเอง และวางแผนการใช้จ่ายเงินในแต่ละวัน ดังคำกล่าวของผู้นำชุมชนที่ว่า

“...การลงมือทำอย่างสม่ำเสมอเป็นเรื่องสำคัญมาก ประหยัดบ้างไม่ประหยัดบ้างไม่ได้ ต้องให้เด็กได้ฝึกฝนเรื่องนี้ อย่างเป็นประจำ ต้องทำตลอด ถึงจะเรียกว่าเป็นนิสัย ไม่ใช่ทำเฉพาะตอนเข้าร่วมกิจกรรม โครงการต่าง ๆ กับชุมชน หรือที่โรงเรียนจัด เด็กต้องได้รับการฝึกให้ทำอย่างสม่ำเสมอโดยเฉพาะที่บ้าน ทางชุมชนจะสามารถจัดกิจกรรม ต่าง ๆ เป็นครั้งคราวเท่านั้น แต่คนในชุมชนก็สำคัญ ถ้าทุกคนร่วมใจเป็นแบบอย่างเรื่องการประหยัด เด็กก็จะทำตามจะปฏิบัติตาม...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองว่าได้ดูแลสิ่งของดูแลรักษาสิ่งของเครื่องใช้ของตนเอง เมื่อมีการใช้สิ่งของต่างๆแล้วเก็บรักษา ทำความสะอาด เพื่อยืดอายุการใช้งาน และใช้

อย่างประหยัด คุ่มค่า เช่น ใช้ดินสอ ปากกา ยางลบ จนหมด ซ่อมแซมเสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า และนำมาใช้ต่อ ทำความสะอาดของใช้ส่วนตัว ฝากเงินกับธนาคารโรงเรียน เก็บออมเงินค่าขนมด้วยการหยอดกระปุกออมสินทุกวัน รับประทานอาหารไม่เหลือทิ้ง ไม่ซื้อของเล่นหรือสิ่งของที่ไม่จำเป็น ทำบัญชีรายรับ-จ่ายของตนเอง และวางแผนการใช้จ่ายเงินในแต่ละวันแล้วหรือไม่ พร้อมทั้งประเมินผลการปฏิบัติของตนเองว่ามีความรู้ความเข้าใจและความไม่เข้าใจส่วนใดบ้าง และมีสิ่งที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขหรือไม่

2) กระบวนการบ่มเพาะของสถานชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการใช้และการดูแลรักษาทรัพยากรของส่วนรวมภายในบ้าน โรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...นอกจากการสร้างให้เด็กตระหนักถึงการประหยัด และดูแลของของตัวเองแล้วของส่วนรวมก็สำคัญ ถ้าเห็นความสำคัญแต่ของตัวเองแบบนี้ก็ไม่ถูกต้อง ถือว่ามีนิสัยพอเพียงไม่ครบถ้วน เพราะฉะนั้นต้องหาวิธีให้เขาเห็นความสำคัญของการดูแลของส่วนรวมด้วย ดูแลของส่วนรวมนอกจากจะส่งผลดีกับส่วนรวมยังส่งผลดีต่อตนเองด้วยไหม อย่างไร พอให้เขาเห็นความสำคัญได้ด้วยการให้เขาคิดเอาเอง แบบนี้จะนำไปสู่การปฏิบัติได้ง่าย...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนการใช้และการดูแลรักษาทรัพยากรของส่วนรวมภายในบ้าน โรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ อย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ปิดน้ำ-ไฟ หลังจากเลิกใช้งาน ไม่ขีดเขียนข้อความ/ภาพบนผนัง โต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ และทิ้งขยะลงในถังขยะ เก็บอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น คอมพิวเตอร์ หนังสือ โต๊ะ เก้าอี้ ไม้กวาด ฯลฯ เข้าที่และดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดี เปิดหนังสือที่อ่านในห้องสมุดอย่างเบา ทะนุถนอม รมัตรระวังไม่ให้ยับและฉีกขาด ร่วมทำความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องสมุด อาคารเรียน สนามกีฬา ศาลาวัด ลานวัด ฯลฯ ไม่นำอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น หนังสือ เครื่องเขียน อุปกรณ์กีฬา ฯลฯ ไปใช้เป็นส่วนตน และนำแก้วน้ำส่วนตัวมารองน้ำดื่ม ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...แน่นอนว่าการลงมือปฏิบัติเป็นเรื่องที่ควรให้ความสำคัญเป็นลำดับต้น ๆ แต่การปฏิบัติแบบนี้ได้มาจากกระบวนทัศน์ความคิดและทำร่วมกันทั้งชุมชน ผู้ใหญ่ต้องนำก่อน บางทีแทบไม่ต้องมานั่งสอนกัน เมื่อทำกันเป็นส่วนมากแล้วส่วนน้อยก็จะปฏิบัติตามเอง...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองในการปิดน้ำ-ไฟ หลังจากเลิกใช้งาน ไม่ขีดเขียนข้อความ/ภาพบนผนัง โต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ และทิ้งขยะลงในถังขยะ เก็บอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น คอมพิวเตอร์ หนังสือ โต๊ะ เก้าอี้ ไม้กวาด ฯลฯ เข้าที่และดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดี เปิดหนังสือที่อ่านในห้องสมุดอย่างเบา ทะนุถนอม รมั้ดระวังไม่ให้ยับและฉีกขาด ร่วมทำความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องสมุด อาคารเรียน สนามกีฬา ศาลาวัด ลานวัด ฯลฯ ไม่นำอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น หนังสือ เครื่องเขียน อุปกรณ์กีฬา ฯลฯ ไปใช้เป็นของส่วนตน และนำแก้วน้ำส่วนตัวมารองน้ำดื่มหรือไม่ มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการใช้ทรัพยากรส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

3) กระบวนการบ่มเพาะของชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับความปลอดภัยในการเดินทาง การเล่น การตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย และการไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจ ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...ด้วยประสบการณ์ของเด็กยังน้อย บางทีทำอะไรก็ขาดเหตุผล ขาดความรอบคอบ เพราะเด็กยังไม่มีประสบการณ์พอที่จะได้เรียนรู้ว่าไม่รอบคอบและไม่มีเหตุผลแล้วจะเกิดอะไรขึ้น แต่ถ้าเขาได้รับรู้ถึงข้อดีข้อเสียแล้วก็จะเริ่มคิดได้โดยไม่ต้องรอให้เกิดความผิดพลาดกับตัวเอง เด็กจินตนาการได้ ผู้ใหญ่ก็ช่วยชี้แนะ...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนการการเดินทาง การเล่น อย่างรอบคอบและปลอดภัย การตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย และการไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจ ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...รอบคอบต้องรอบคอบทุกเรื่อง นอกจากเรื่องความปลอดภัยแล้ว ทำงานทำการบ้านก็ต้องรอบคอบ เด็กบางคนไม่ได้ใส่ใจอะไรมาก ทำการบ้านก็ทำส่ง ๆ ไป ไม่ตรวจทานก่อน ส่วนนี้แม้ชุมชนจะไปดูแลอะไรไม่ได้เพราะเป็นส่วนที่ครูและผู้ปกครองจะใกล้ชิดมากกว่า แต่ก็สามารถฝึกให้เด็กรอบคอบได้ด้วยการที่อย่างเวลาเด็กมาร่วมงานกับชุมชน ไม่ว่าจะโครงการอะไรก็แล้วแต่ ถ้าเด็กเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ เราก็เอาเด็กมาฝึกวางแผนโครงการร่วมกับผู้ใหญ่ เด็กจะได้คิดอย่างมีขั้นตอน แล้วถ้าโครงการเกิดปัญหาจะแก้ไขอย่างไร เป็นการฝึกความรอบคอบของเขา...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ระมัดระวังการข้ามถนน การนั่งรถด้วยความปลอดภัย การเล่นกับเพื่อนด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดอันตราย ตรวจทานการบ้านหรืองานก่อนส่งครู ไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจทำสิ่งใด ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...การใช้ชีวิตอย่างรอบคอบและมีเหตุผลเป็นการปฏิบัติทั้งตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและยังเป็นหลักทางพระพุทธศาสนา หากเด็กได้รับการฝึกปฏิบัติตั้งแต่เล็กก็จะกลายเป็นสิ่งที่ฝังติดตัวเขาไปตลอดชีวิต ไม่ว่าจะในการใช้ชีวิตประจำวัน ชีวิตที่บ้าน ที่โรงเรียน ที่ไหนก็ตาม การปฏิบัติอย่างรอบคอบและมีเหตุผลต้องคลุมให้หมด และมันจะต่อยอดไปสู่นิสัยอื่น ๆ อีก เช่น ความมีระเบียบวินัย ก็ได้ตามมาอีก...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินการระมัดระวังการข้ามถนน การนั่งรถด้วยความปลอดภัย การเล่นกับเพื่อนด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดอันตราย ตรวจทานการบ้านหรืองานก่อนส่งครู ไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจทำสิ่งใด มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรบ้าง

ข้ามถนน การนั่งรถ การเล่นกับเพื่อนและการตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...ผลของความรอบคอบและมีเหตุผลเป็นอย่างไร และผลของความไม่รอบคอบและไม่มีเหตุผลเป็นอย่างไร พ่อเด็กได้มาประเมินตนเองแล้วก็จะย้อนกลับไปสู่การกระตุ้นคิดตอนแรก เพียงแต่ว่าตอนแรกเป็นการคิดล่วงหน้าแต่การประเมินตนเองนี้เป็นการคิดหลังจากลงมือปฏิบัติและคิดหาวิธีใหม่ถ้าผิดพลาดหรือไม่ก็ต้องปรับปรุงตนเองใหม่ถ้ายังไม่มีคุณลักษณะนี้ ยังเล่นไม่ระวังพอบาดเจ็บขึ้นมาก็เดือดร้อนทั้งตนเองทั้งพ่อแม่ เสียเงินเสียทองและเสียเวลาอีก แบบนี้เด็กเขาได้เรียนรู้จากประสบการณ์ ถ้าไม่สายเกินไปก็มาเริ่มกันใหม่...

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 2561)

4) กระบวนการบ่มเพาะของชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการใช้ชีวิตโดยไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ

ขั้นการวางแผน วางแผนในการการใช้ชีวิตโดยไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ไม่เอาเปรียบคนอื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนโดยการไม่แสวงหาผู้อื่น การช่วยเหลืองานพ่อแม่ ครู เพื่อน และผู้อื่น ไม่ขโมยเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของผู้อื่น การนำสิ่งของมีค่าที่เก็บได้ส่งคืนเจ้าของ การไม่ลอกการบ้าน งาน หรือข้อสอบของผู้อื่น ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...เรื่องการไม่เอาเปรียบอาจจะเป็นเรื่องที่ต้องคิดให้ถี่ถ้วนว่ามีพฤติกรรมอะไรบ้าง อย่างพวกไม่ลักขโมยของคนอื่น ๆ ก็คือการไม่เอาเปรียบ หรืออย่างเด็กนักเรียน ไปโรงเรียน ทำการบ้าน ทำงาน ก็ไม่ลอกงานคนอื่น มีงานก็ช่วยเหลือเพื่อนช่วยเหลือพ่อแม่ ครู และคนในชุมชน แบบนี้รวมเป็นการไม่เอา

เปรียบทั้งสิ้น เด็กที่จะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขต้องปฏิบัติ
เรื่องนี้ให้เป็นนิสัย...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินการปฏิบัติตนของตนเองเกี่ยวกับไม่เอาเปรียบคนอื่น และไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนโดยการไม่แสวงหาผู้อื่น การช่วยเหลืองานพ่อแม่ ครู เพื่อน และผู้อื่น ไม่ขโมยเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของผู้อื่น การนำสิ่งของมีค่าที่เก็บได้ส่งคืนเจ้าของ การไม่ลอก การบ้าน งาน หรือข้อสอบของผู้อื่น มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

5) กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้าน
ความเป็นมิตรและแบ่งปัน

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเป็น
มิตรและแบ่งปันผู้อื่น

ขั้นการวางแผน วางแผนในการปฏิบัติตนอย่างเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่น

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่นโดยการการยิ้มแย้มและ
พูดจาดีกับผู้อื่น การแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ แบ่งขนม อาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ให้ผู้อื่นตาม
ความเหมาะสม ช่วยเหลือคนอื่นเมื่อเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ และอภัยให้ผู้อื่นเมื่อทำ
ผิดพลาด

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองว่าได้ปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่นโดย
การการยิ้มแย้มและพูดจาดีกับผู้อื่น การแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ แบ่งขนม อาหาร สิ่งของ
เครื่องใช้ ฯลฯ ให้ผู้อื่นตามความเหมาะสม ช่วยเหลือคนอื่นเมื่อเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ
และอภัยให้ผู้อื่นเมื่อทำผิดพลาดแล้วหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้
เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุง
หรือไม่ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...เรื่องการประเมินตนเองถ้าเด็กเล็กผู้ใหญ่อาจช่วย
ชี้แนะและเป็นคนตั้งคำถามให้ เช่น วันนี้หนูไหว้วาคนนี้นั่น
หรือยัง วันนี้หนูแบ่งขนมให้เพื่อนไหม เด็กโตเค้าอาจประเมิน
ตนเองได้แล้วแต่ผู้ใหญ่ก็ยังคงอาจต้องช่วยประเมินด้วย เพราะ
บางทีเด็กเขาก็คงจะเลยไป ถ้าเด็กคนไหนต่อต้านและไม่อยาก

ทำก็ต้องมาหาวิธีกันใหม่ หรือต้องย้อนกลับไปสร้างจิตสำนึกกันใหม่ กระตุ้นความคิดกันใหม่...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

6) กระบวนการบ่มเพาะของชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านมุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักรู้เกี่ยวกับการทำงาน การวางแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น

ขั้นการวางแผน วางแผนในการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมุ่งมั่นและมีความรับผิดชอบ ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...จะทำงานอะไรก็ต้องวางแผนยังทำงานกับคนอื่นก็ต้องวางแผน ไม่ใช่แค่ตัวเนื้องานที่จะทำเท่านั้น ต้องวางแผนว่าเราจะทำงานร่วมกับคนอื่นอย่างไรด้วย ต้องมีคุณลักษณะอย่างไร ต้องทำนิสัยอย่างไร ต้องคิดอย่างไร ต้องพูดอย่างไร ตัวเด็กเองควรได้รับการฝึกเรื่องการวางแผนนี้ให้มาก โตขึ้นไปก็จะเป็นคนที่มีความคิดอย่างมีระบบ...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ ทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเรียบร้อยสมบูรณ์ ส่งงานที่ได้รับมอบหมายตามกำหนดเวลา ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนางานของตนเอง อดทนต่อการทำงานพยายามแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือผู้อื่นในการทำงาน ทำกิจกรรมกับผู้อื่น วางแผนร่วมกับผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพเสียงส่วนมาก ปฏิบัติตามแผนงานที่วางร่วมกับผู้อื่น ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...เวลาได้รับมอบหมายให้ทำงานอะไรร่วมกับผู้อื่นเด็กต้องทำให้เต็มที่และให้ความร่วมมือกับคนอื่น เด็กที่ได้รับการฝึกเรื่องทำงานกับคนอื่นจะเติบโตในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ เด็กจะทำงานได้ตามบรรลุเป้าหมาย และยังส่งผลให้มีความรับผิดชอบต่อตนเองและจะกลายเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในวันข้างหน้า สังคมก็ดีขึ้นเพราะมีแต่คนสามัคคีกัน ส่งผลดีไปหมด...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการประเมินผล ประเมินการทำงานและการวางแผนร่วมกับผู้อื่นว่าตนเองทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเรียบร้อยสมบูรณ์ ส่งงานที่ได้รับมอบหมายตามกำหนดเวลา ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนางานของตนเอง อดทนต่อการทำงาน พยายามแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือผู้อื่นในการทำงาน ทำกิจกรรมกับผู้อื่น วางแผนร่วมกับผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพเสียงส่วนมาก ปฏิบัติตามแผนงานที่วางร่วมกับผู้อื่นแล้วหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

7) กระบวนการบ่มเพาะของชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านวางแผนการเรียน การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักถึงการนำความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ศึกษาจากโรงเรียน ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต มาวางแผนการเรียน การทำงาน การใช้ชีวิตประจำวัน ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...เด็กทุกวันนี้แทบทุกบ้านมีอินเทอร์เน็ตใช้ บ้านไหนไม่มี โรงเรียนก็มีให้ ห้องสมุดโรงเรียนก็มี บางชุมชนก็มีห้องสมุดชุมชนด้วย ข่าวสารเข้าถึงได้ง่ายมาก ทีวีกีมีแทบทุกหลังคาเรือน เพราะฉะนั้นเมื่อเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ง่ายขึ้นผู้ใหญ่ก็ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้นำข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ต้องคอยชี้แนะข้อมูลที่ถูกต้องและกระตุ้นให้เขาเห็นถึงความสำคัญของการนำข้อมูลมาประยุกต์ใช้ในชีวิต ได้รับข้อมูลแล้วจะเอามาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างไร การนำมาใช้นี้ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างไรบ้าง...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการนำความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ศึกษาจากโรงเรียน ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต มาวางแผนเรียน เช่น การทำการบ้าน ทำงานส่งครู เป็นต้น และการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น การตื่นและเข้านอน การทำความสะอาดร่างกายตนเอง การทำงานบ้าน เป็นต้น ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...พอเด็กเขาได้ข้อมูลความรู้มาแล้วก็ต้องรู้จักวางแผน เอาข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ไม่ว่าจะใช้เรื่องเรียนหรือชีวิตประจำวัน ของเด็กเอง ไม่ว่าจะตั้งแต่ตื่นนอนจนเข้านอน การเรียนรู้จาก ประสบการณ์ของตนเองก็เป็นเรื่องที่ดีแต่จะดียิ่งขึ้นหากได้ เรียนรู้ควบคู่กับไปความรู้ หากได้วางแผนก่อนก็จะช่วยให้ทุกอย่างประสบความสำเร็จหรือดำเนินไปด้วยดีมากขึ้น อย่างการทำ ความสะอาดร่างกาย ทำความสะอาดอย่างไรให้ถูกต้อง หา ความรู้จากหนังสือหรือตามอินเทอร์เน็ตก็ได้แล้วเอามา วางแผน...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ วางแผนในการจัดสรรเวลาในการเรียน การทำการบ้าน และงานที่ได้รับมอบหมาย วางแผนการสอบ วางแผนการค้นคว้าหาความรู้นอกห้องเรียน วางแผนในการจัดเตรียมเอกสารหรือข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เรียงลำดับความสำคัญของกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน กำหนดเป้าหมายหรืออาชีพที่ต้องการทำ ในอนาคต วางแผนในการจัดสรรเวลาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน วางแผนในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองในการวางแผนในการจัดสรรเวลาในการเรียน การทำการบ้าน และงานที่ได้รับมอบหมาย วางแผนการสอบ วางแผนการค้นคว้าหาความรู้ นอกห้องเรียน วางแผนในการจัดเตรียมเอกสารหรือข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เรียงลำดับความสำคัญของกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน กำหนดเป้าหมาย หรืออาชีพที่ต้องการทำในอนาคต วางแผนในการจัดสรรเวลาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ใน ชีวิตประจำวัน วางแผนในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง ว่าได้ทำหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไร ที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่ ใด และ มีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

8) กระบวนการบ่มเพาะของผู้นำชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม

ขั้นการกระตุ้นความคิด ตั้งคำถามกระตุ้นคิดและตระหนักเกี่ยวกับการหาความรู้และค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...ใฝ่รู้และใฝ่เรียนเป็นคุณสมบัติของนักเรียนหรือแม้แต่คนทั่วไปก็ตาม จะเรียนให้เก่ง จะใช้ชีวิตให้เก่ง ต้องรู้จักใฝ่รู้ การไม่ใฝ่รู้ก็เหมือนกบในกะลา แต่จะทำอะไรให้เด็กใฝ่รู้ได้ ต้องเห็นความสำคัญก่อน ถ้าไม่รู้ว่ามันสำคัญก็ไม่อยากทำ เหมือนกับคนที่ไม่เห็นความสำคัญของชาติก็ไม่รักชาติ ไม่เห็นความสำคัญของศีลธรรมก็ทำตัวเป็นคนไม่ดี ความรู้ก็เหมือนกัน ถ้าไม่เห็นความสำคัญก่อนก็ไม่อยากจะเรียนรู้ ไม่อยากหาข้อมูล เพราะฉะนั้นก็กระตุ้นให้เห็นความสำคัญของข้อมูลความรู้จะทำให้เด็กรักเรียน อยากเรียนรู้...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการวางแผน วางแผนในการหาความรู้และค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...เด็กจะหาความรู้ได้จากที่ไหนบ้าง นอกจากผู้ใหญ่จะชี้แนะให้แล้วหาได้จากห้องสมุด อินเทอร์เน็ต สอบถามผู้รู้ ที่นี้ก็ต่อให้เด็กวางแผนเรื่องอื่น ๆ ด้วย เช่น เวลาในการหาความรู้ จะหาตอนไหน ตอนไหนว่างบ้าง แล้วจะไปตรงไหน เริ่มอย่างไร สรุปความรู้ได้อย่างไร จะหาความรู้คนเดียว จะหากับเพื่อน หรือจะไปถามครู อะไรอย่างไร ให้เค้าคิดก่อน...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ขั้นการลงมือปฏิบัติ เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ อย่างสนใจและตั้งใจ หาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน บันทึกสิ่งที่เรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน หมั่นสอบถามหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้รู้ คิวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารก่อนการสรุปความ เลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารที่มีความน่าเชื่อถือ

ขั้นการประเมินผล ประเมินตนเองว่าได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ อย่างสนใจและตั้งใจ หาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน บ้านที่สิ่งที่เรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน หมั่นสอบถามหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้รู้ คิดวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร ก่อนการสรุปความ เลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารที่มีความน่าเชื่อถือแล้วหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า

“...พอได้หาความรู้เพิ่มเติมแล้วเป็นอย่างไร มีประโยชน์อะไรบ้างที่ได้รับ หรือมีโทษอะไรจากการได้รับข้อมูลที่ผิด ๆ มาหรือไม่ การไม่ตรวจสอบข้อมูลให้รอบคอบก่อนส่งผลอย่างไร แล้วครั้งหน้าจะต้องแก้ไขอย่างไร ผู้ใหญ่ก็ช่วยแนะนำกันไป เด็กเองก็ไตร่ตรองเองด้วย เรียนรู้จากความสำเร็จและความผิดพลาดของตัวเอง...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

จากผลการวิจัย สามารถวิเคราะห์กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก โดยแบ่งได้ทั้งหมด 8 ด้าน

1. กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยในการใช้จ่าย ครู ผู้ปกครอง และชุมชน ได้มีการสร้างความตระหนักและกระตุ้นความคิด โดยผ่านการตั้งคำถามเกี่ยวกับการใช้และการดูแลรักษาสิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของตนเอง การออมเงิน และการจัดการรายรับรายจ่าย เพื่อให้เด็กตระหนักคิดได้ว่าพวกเขา กำลังพยายามจะทำอะไร ทำไมต้องใช้ทรัพย์สินตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี ทำไมต้องออมเงินและมีวินัยในการใช้จ่าย ต้องใช้คุณธรรมพื้นฐานอะไรในการใช้ทรัพย์สินของตนเองและในการออม เช่น ความมีวินัย และความซื่อสัตย์ เป็นต้น พร้อมทั้งตั้งคำถามให้กับเด็กว่าเด็กพร้อมหรือยังที่จะดูแลทรัพย์สินของตนเองและออมเงิน มีความรู้อะไรที่จำเป็นในการดูแลรักษาทรัพย์สินของตนเองและในการออม เช่น การดูแลรักษาเสื้อผ้า อุปกรณ์การเรียน หลักการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย เป็นต้น ถ้ามีความรู้ไม่พอจะหาความรู้เหล่านั้นอย่างไร มีขั้นตอนในการดูแลรักษาทรัพย์สินและสิ่งของของตนเองอย่างไร มีความเสี่ยงหรืออุปสรรคใดในการดูแลรักษาทรัพย์สินและสิ่งของของตนเอง และการออมหรือไม่อย่างไร ถ้ามีจะสามารถป้องกันได้อย่างไร และถ้าหากดูแลรักษาทรัพย์สินสิ่งของของตนเองและออมเงินแล้วจะสามารถนำไปใช้หรือส่งผลดีอย่างไรต่อเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

เมื่อสร้างให้เด็กเห็นถึงความสำคัญของพฤติกรรมการใช้และการดูแลรักษาสิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของตนเอง การออมเงิน และการจัดการรายรับรายจ่ายของตนเองได้แล้ว ผู้ปกครอง ครู และชุมชน ได้ให้เด็กวางแผนการปฏิบัติตนด้วยตนเอง เช่น จะดูแลรักษาของใช้ส่วนตัวอย่างไร ถ้าเสียหายจะซ่อมแซมอย่างไร จะออมเงินวันละเท่าไร และจะจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของตนเองอย่างไร โดยมีการวางแผนร่วมกับเพื่อน ผู้ปกครอง และครู หลังจากวางแผนเป็นที่เรียบร้อย เด็กจะได้ลงมือปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ โดยการให้เด็กดูแลสิ่งของดูแลรักษาสิ่งของเครื่องใช้ของตนเอง เมื่อมีการใช้สิ่งของต่าง ๆ แล้วเก็บรักษา ทำความสะอาด เพื่อยืดอายุการใช้งาน และใช้อย่างประหยัด คุ่มค่า เช่น ใช้ดินสอ ปากกา ยางลบ จนหมด ซ่อมแซมเสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า และนำมาใช้ต่อ ทำความสะอาดของใช้ส่วนตัว ฝากเงินกับธนาคารโรงเรียน เก็บออมเงินค่าขนมด้วยการหยอดกระปุก ออมสินทุกวัน รับประทานอาหารไม่เหลือทิ้ง ไม่ซื้อของเล่นหรือสิ่งของที่ไม่จำเป็น ทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของตนเอง และวางแผนการใช้จ่ายเงินในแต่ละวัน โดยผู้ปกครอง ครู สมาชิกในชุมชน ร่วมกัน ติดตามประเมินผลโดยการสังเกต เช่น ครูสังเกตจากเงินฝากในธนาคารโรงเรียน และผู้ปกครองสังเกตจากเงินในกระปุกออมสินของเด็ก เป็นต้น และคอยกระตุ้นให้เด็กดูแลรักษาสิ่งของเครื่องใช้ของตนเอง ออมเงิน และทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายเป็นประจำทุกวัน เมื่อถึงระยะเวลาที่เหมาะสมจะให้เด็กสรุปยอดเงินออมและบัญชีรายรับ-รายจ่าย และตรวจสอบสิ่งของเครื่องใช้ส่วนตัวว่ายังอยู่ในสภาพดีหรือไม่ ถ้าหากไม่อยู่ในสภาพดีจะซ่อมแซมหรือแก้ไขอย่างไร รวมทั้งแก้ไขปัญหาในการทำออมเงิน และการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ร่วมกันกับเด็กอยู่เสมอเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการกระทำ

2. กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านการใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี ครู ผู้ปกครอง และชุมชน มีการสร้างการกระตุ้นความคิดโดยผ่านการตั้งคำถามเกี่ยวกับการใช้และการดูแลรักษาทรัพยากรของส่วนรวมภายในบ้าน โรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ เพื่อให้เด็กตระหนักคิดได้ว่าพวกเขา กำลังพยายามจะทำอะไร ทำไมต้องปิดน้ำ ปิดไฟ ภายในบ้าน โรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ หลังเลิกใช้ เก็บสิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของส่วนรวมภายในบ้าน โรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ เข้าที่หลังใช้เสร็จ และดูแลรักษาสภาพให้ดี ไม่ขีดเขียนข้อความและรูดบนผนังของสถานที่สาธารณะ และทิ้งขยะลงในถังขยะที่จัดเตรียมไว้ให้ ต้องใช้คุณธรรมพื้นฐานอะไรในกระทำเหล่านี้ พร้อมหรือยังที่ดูแลทรัพยากรของส่วนรวม มีความรู้อะไรที่จำเป็นในการดูแลรักษาทรัพยากรของส่วนรวม ถ้ามีความรู้ไม่พอจะหาความรู้เหล่านั้นอย่างไร มีขั้นตอนในการดูแลรักษาทรัพยากรของส่วนรวมอย่างไร มีความเสี่ยงหรืออุปสรรคใดในการดูแลรักษาทรัพยากรของส่วนรวมหรือไม่อย่างไร ถ้ามีจะสามารถป้องกันได้อย่างไร และถ้าหากดูแลรักษาทรัพยากรของส่วนรวมแล้วจะสามารถนำไปใช้หรือส่งผลดีอย่างไรต่อ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

หลังจากนั้นครู ผู้ปกครอง และชุมชนจะให้เด็กวางแผนด้วยตนเองและร่วมกับผู้อื่นว่าจะมีการใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างไร เช่น จะทำอะไรให้ตนเองไม่ลืมการปิดน้ำ ปิดไฟ หลังจากใช้งานเสร็จ จะเก็บสิ่งของเครื่องใช้ของส่วนรวมอย่างไรให้มีสภาพดี จะดูแลพื้นที่สาธารณะอย่างไรให้สะอาดและอยู่ในสภาพดี เป็นต้น เมื่อเด็กได้ทำการวางแผนแล้ว จะให้ลงมือปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ คือให้เด็กปิดน้ำ-ไฟ หลังจากเลิกใช้งาน ไม่ขีดเขียนข้อความ/ภาพบนผนัง โต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ และทิ้งขยะลงในถังขยะ เก็บอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น คอมพิวเตอร์ หนังสือ โต๊ะ เก้าอี้ ไม้กวาด ฯลฯ เข้าที่และดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดี เปิดหนังสือที่อ่านในห้องสมุดอย่างเบา ทะนุถนอม รมั้ดระวังไม่ให้ยับและฉีกขาด ร่วมทำความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องสมุด อาคารเรียน สนามกีฬา ศาลา วัด ลาน ฯลฯ ไม่นำอุปกรณ์ส่วนรวม เช่น หนังสือ เครื่องเขียน อุปกรณ์กีฬา ฯลฯ ไปใช้เป็นของส่วนตัว และนำแก้วน้ำส่วนตัวมารองน้ำดื่ม และหมั่นคอยติดตาม ประเมินผลโดยการสังเกตว่าเด็กได้มีการปิดน้ำ ปิดไฟหลังจากใช้งานเสร็จหรือไม่ เก็บสิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของส่วนรวมเข้าที่หลังใช้เสร็จและดูแลรักษาสภาพให้ดีหรือไม่ ขีดเขียนข้อความและรูปภาพบนผนังของสถานที่สาธารณะหรือไม่ และทิ้งขยะลงในถังขยะที่จัดเตรียมไว้ให้หรือไม่ เป็นต้น เมื่อถึงระยะเวลาที่เหมาะสมให้เด็กได้ประเมินผลของการปฏิบัติของตนเองว่ามีการทำได้สำเร็จหรือไม่อย่างไร หากมีข้อบกพร่องหรือต้องได้รับการแก้ไข ครู ผู้ปกครอง ชุมชน และตัวเด็กร่วมกันหาทางแก้ไขหรือให้คำชี้แนะในการปรับปรุงแก้ไข

3. กระบวนการปมเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านการปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล ครู ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชน มีการตั้งคำถามกระตุ้นความคิดและสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับความปลอดภัยในการเดินทาง การเล่น และการตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้เด็กได้เห็นถึงความสำคัญของสิ่งเหล่านี้ โดยผ่านคำถามเช่น พวกเขา กำลังพยายามจะทำอะไร ทำไมต้องระมัดระวัง การข้ามถนน การนั่งรถ การเล่นกับเพื่อนด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดอันตราย ตรวจทานการบ้านหรืองานก่อนส่งครู และไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจ ต้องใช้คุณธรรมพื้นฐานอะไรในกระทำเหล่านี้ เช่น ความรอบคอบ ความมีวินัย เป็นต้น พร้อมทั้งตั้งคำถามว่าเด็กพร้อมหรือยังที่ใช้ชีวิตอย่างมีเหตุผล รอบคอบ มีความรู้ อะไรที่จำเป็นในการข้ามถนน การเดินทาง การเล่นกับเพื่อน การทำ การบ้านหรือทำงาน ถ้ามีความรู้ไม่พอจะหาความรู้เหล่านั้นอย่างไร มีขั้นตอนในการกระทำสิ่งเหล่านี้ อย่งไร มีความเสี่ยงหรืออุปสรรคใดในหรือไม่อย่างไร ถ้ามีจะสามารถป้องกันได้อย่างไร และถ้าหาก ระมัดระวังการข้ามถนน การนั่งรถ การเล่นกับเพื่อนด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดอันตราย และ ตรวจทานการบ้านหรืองานก่อนส่งครู ไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจแล้วจะสามารถนำไปใช้หรือส่งผลดี อย่งไรต่อเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

เมื่อเด็กตระหนักเห็นถึงความปลอดภัยในการเดินทาง การเล่นกับเพื่อน การทำ การบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย และการไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจแล้ว ให้เด็กได้วางแผนการ

กระทำที่จะทำร่วมกับผู้อื่น เช่น จะข้ามถนนอย่างไรให้ปลอดภัย จะทำการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมายอย่างไรให้ถูกต้องสมบูรณ์ เป็นต้น และลงมือปฏิบัติตามแผนที่วางไว้คือ ระมัดระวังการข้ามถนน การนั่งรถด้วยความปลอดภัย การเล่นกับเพื่อนด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดอันตราย ตรวจทานการบ้านหรืองานก่อนส่งครู ไม่ใช่อารมณ์ในการตัดสินใจทำสิ่งใด โดยครู ผู้ปกครอง และชุมชนคอยสังเกตพฤติกรรมดังกล่าวอย่างสม่ำเสมอ หากเด็กละเลยการกระทำ ครู ผู้ปกครองและชุมชนหมั่นเตือนเด็กอยู่เสมอ และสังเกตพฤติกรรมดังกล่าวว่าเด็กได้มีการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมแล้วหรือไม่อย่างไร นอกจากนี้หมั่นให้เด็กประเมินพฤติกรรมการเล่น การนั่งรถ การเล่นกับเพื่อน การตรวจตราการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย และการไม่ใช่อารมณ์ในการตัดสินใจอยู่เป็นระยะ ๆ หากเด็กทำได้ดีพอ ครู ผู้ปกครอง และชุมชน ชื่นชมเพื่อเป็นกำลังใจให้แก่เด็กดำเนินพฤติกรรมดังกล่าวต่อไป หากยังมีข้อบกพร่องแก้ไข ครู ผู้ปกครอง ชุมชนและเด็กหาแนวทางร่วมกันในการแก้ไข

4. กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ผู้ปกครอง ครู และชุมชนมีการกระตุ้นความคิดและสร้างความตระหนักรู้ผ่านการตั้งคำถามเพื่อให้เด็กไม่เอาเปรียบคนอื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนโดยการไม่ขโมยเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของคนอื่น การไม่แข่งคิวคนอื่น การช่วยเหลืองานพ่อแม่ ครู เพื่อน และผู้อื่น ไม่เอาเปรียบผู้อื่น และการไม่ลอกการบ้าน งาน หรือข้อสอบคนอื่น เช่น พยายามจะทำอะไร ทำไม่ต้องไม่ขโมยเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ของผู้อื่น จะมีผลอย่างไรหากเราขโมยเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ของคนอื่น ต้องมีคุณธรรมอะไรในการไม่กระทำสิ่งนี้ พร้อมหรือยังที่จะทำสิ่งนี้ ต้องมีความรู้อะไรที่จะหาเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ด้วยตนเอง โดยไม่เอาเปรียบหรือลักขโมยของผู้อื่น จะหาความรู้เหล่านั้นได้อย่างไร มีขั้นตอนของการหาเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ อย่างไร มีความเสี่ยงหรืออุปสรรคไหม เราสามารถป้องกันการได้อย่างไร หากเราหาเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ได้เองโดยไม่เอาเปรียบหรือลักขโมยของผู้อื่นจะส่งผลดีอย่างไรต่อเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

เมื่อเด็กเกิดความตระหนักรู้และตระหนักคิดผ่านกระบวนการตั้งคำถามดังที่กล่าวมาข้างต้น ผู้ปกครอง ครู และชุมชนให้เด็กวางแผนการปฏิบัติตนในการไม่เอาเปรียบคนอื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนว่าจะทำอย่างไร มีขั้นตอนในการทำอย่างไร และลงมือปฏิบัติตนในการไม่เอาเปรียบคนอื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนโดยการไม่แข่งคิวผู้อื่น การช่วยเหลืองานพ่อแม่ ครู เพื่อน และผู้อื่น ไม่ขโมยเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของผู้อื่น การนำสิ่งของมีค่าที่เก็บได้ส่งคืนเจ้าของ การไม่ลอกการบ้าน งาน หรือข้อสอบของผู้อื่น โดยผู้ปกครอง ครู และชุมชนคอยสังเกตพฤติกรรมและเสริมแรงด้วยการให้รางวัล คำชมเชย เมื่อเด็กสามารถปฏิบัติตนตามคุณลักษณะดังกล่าว เช่น มีการประกาศยกย่องเมื่อเก็บเงินหรือทรัพย์สินของผู้อื่นได้และนำส่งคืน เป็นต้น หลังจากนั้นให้เด็กประเมินผลการปฏิบัติตนของตนเองว่ามีผลอย่างไร ได้เป็นไปตามที่วางแผนไว้หรือไม่ หากไม่ได้ปฏิบัติดังกล่าว มี

ปัญหาหรืออุปสรรคใดในการปฏิบัติและจะมีการแก้ไขอย่างไร โดยผู้ปกครอง ครู และชุมชนหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน

5. กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านเป็นมิตรและแบ่งปัน ผู้ปกครอง ครู และชุมชนมีการกระตุ้นความคิดโดยผ่านการตั้งคำถามเพื่อให้เด็กปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่นโดยการยิ้มแย้มและพูดจาดีกับผู้อื่น แบ่งขนมอาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ให้ผู้อื่นตามความเหมาะสมและสมควร ช่วยเหลือคนอื่นเมื่อเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ และอภัยให้ผู้อื่นเมื่อทำผิดพลาด เช่น ทำไมเราจึงต้องเป็นมิตรกับผู้อื่น ทำไมเราต้องแบ่งปันผู้อื่น ถ้าเราไม่เป็นมิตรและไม่แบ่งปันผู้อื่นจะส่งผลอย่างไรบ้าง เราจะมีการสร้างมิตรและแบ่งปันผู้อื่นอย่างไร และเมื่อเรากระทำตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่นแล้วจะส่งผลดีอย่างไรบ้าง เป็นต้น

หลังจากนั้นเด็กจะได้เรียนรู้ในการวางแผนร่วมงานกับผู้อื่นเพื่อเป็นการฝึกปฏิบัติไปในตัวในการที่สร้างความเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่น นอกจากนี้เด็กจะลงมือปฏิบัติตนตามที่ได้วางแผนไว้ คือ ปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่นโดยการยิ้มแย้มและพูดจาดีกับผู้อื่น การแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ แบ่งขนม อาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ให้ผู้อื่นตามความเหมาะสม ช่วยเหลือคนอื่นเมื่อเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ และอภัยให้ผู้อื่นเมื่อทำผิดพลาด เมื่อได้ปฏิบัติไประยะหนึ่งเด็กจะประเมินผลการปฏิบัติตนของตนเองและสะท้อนสิ่งที่ได้ปฏิบัติไปว่าได้ประโยชน์อย่างไร มีอะไรต้องปรับปรุงแก้ไข มีอุปสรรคอะไรที่ขัดขวางการปฏิบัติตนของตนเอง และหาแนวทางแก้ไข

6. กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านมุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น ผู้ปกครอง ครู และชุมชนให้เด็กตระหนักคิดและตระหนักรู้ผ่านคำถามเกี่ยวกับการมุ่งมั่นทำงาน การวางแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น เช่น ทำไมเราต้องตั้งใจทำงานให้สำเร็จ ทำไมเราต้องวางแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น หากเราตั้งใจทำงานและวางแผนงานร่วมกับผู้อื่นแล้วจะส่งผลดีอย่างไร หากไม่ทำจะส่งผลเสียอย่างไร ต้องมีคุณธรรมและความรู้อะไรในการทำงานและการวางแผนงานร่วมกับผู้อื่น มีความพร้อมที่จะตั้งใจทำงานและวางแผนงานร่วมกับผู้อื่นหรือไม่ เป็นต้น

สำหรับกระบวนการบ่มเพาะที่จะสนับสนุนให้เด็กมีความมุ่งมั่นในการทำงานและวางแผนงานร่วมกับผู้อื่นนั้น เป็นกระบวนการที่แฝงอยู่ในทุกคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของเด็ก เพราะขั้นตอนของการวางแผน เด็กจะได้วางแผนร่วมกับผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นสมาชิกภายในครอบครัว เพื่อนในโรงเรียน ครู และสมาชิกในชุมชน เด็กจะได้ลงมือปฏิบัติตั้งแต่ขั้นตอนของการวางแผน ซึ่งเป็นหนึ่งในขั้นตอนของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง ดังนั้นคุณลักษณะในเรื่องการมุ่งมั่นทำงานและการวางแผนงานร่วมกับผู้อื่นนั้นจะเป็นคุณลักษณะที่นักเรียนจะได้รับผสานร่วมกับทุก ๆ คุณลักษณะที่ผู้ปกครอง ครู และชุมชนทำการบ่มเพาะ และสามารถให้เด็กฝึกปฏิบัติได้โดย ทำงานที่

ได้รับมอบหมายอย่างเรียบร้อยสมบูรณ์ ส่งงานที่ได้รับมอบหมายตามกำหนดเวลา ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนางานของตนเอง อดทนต่อการทำงาน พยายามแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือผู้อื่นในการทำงาน ทำกิจกรรมกับผู้อื่น วางแผนร่วมกับผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพเสียงส่วนมาก ปฏิบัติตามแผนงานที่วางร่วมกับผู้อื่น และในขั้นตอนของการประเมินผล เด็กจะสะท้อนผลการเรียนรู้ออกมาว่า ตนเองได้มุ่งมั่นทำงานและวางแผนงานร่วมกับผู้อื่นอย่างเต็มที่หรือไม่ มีปัญหาหรืออุปสรรคใดในการทำงานและวางแผนร่วมกับผู้อื่นหรือไม่อย่างไร หากมีจะแก้ไขปรับปรุงอย่างไร และมีความรู้อะไรที่ไม่เข้าใจและต้องศึกษาเพิ่มหรือไม่

7. กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านวางแผนการเรียนรู้ การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ผู้ปกครองครู และชุมชนให้เด็กได้กระตุ้นความคิดของเด็กโดยผ่านกระบวนการการตั้งคำถาม เช่น เด็กมีอะไรที่ไม่รู้หรืออยากรู้หรือไม่ ถ้ามีเราจะหาความรู้ที่นั่น ๆ ได้อย่างไร ถ้าหากเราไม่หาความรู้เพิ่มเติมจะส่งผลเสียอย่างไร และหากเราหาความรู้เพิ่มเติมจะส่งผลดีอย่างไร เราจะมีขั้นตอนในการหาความรู้ที่นั่นอย่างไร เราต้องใช้คุณธรรมอะไรในการหาความรู้เพิ่มเติม เราจะนำความรู้เหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ต่อการทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันอย่างไร เราจะนำไปวางแผนการเรียนรู้ การทำงาน การใช้ชีวิตประจำวันได้หรือไม่อย่างไร การวางแผนการเรียนรู้ การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสารส่งผลอย่างไรต่อ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เป็นต้น

เมื่อเด็กได้เห็นถึงคุณค่าหรือความสำคัญผ่านคำถามดังกล่าว เด็กจะได้วางแผนร่วมกับผู้อื่นในการปฏิบัติตนดังกล่าว เช่น วางแผนการสืบค้นข้อมูล ค้นคว้าหาความรู้ การวางแผนการเรียนรู้ การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวัน เป็นต้น และลงมือปฏิบัติตามที่วางแผนคือ วางแผนในการจัดสรรเวลาในการเรียน การทำการบ้าน และงานที่ได้รับมอบหมาย วางแผนการสอบ วางแผนการค้นคว้าหาความรู้ในห้องเรียน วางแผนในการจัดเตรียมเอกสารหรือข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เรียงลำดับความสำคัญของกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน กำหนดเป้าหมายหรืออาชีพที่ต้องการทำในอนาคต วางแผนในการจัดสรรเวลาในการทำกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน วางแผนในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง เมื่อได้ปฏิบัติไประยะหนึ่งนักเรียนประเมินผลการปฏิบัติของตนเองว่าได้เรียนรู้อะไร มีอะไรที่ไม่เข้าใจและต้องศึกษาเพิ่มหรือไม่ มีปัญหาและอุปสรรคใดหรือไม่ และจะแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างไร

8. กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม คุณลักษณะนี้จะคล้ายคลึงและสอดคล้องกับคุณลักษณะด้านวางแผนการเรียนรู้ การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร คือเมื่อนักเรียนได้เรียนรู้และค้นคว้าแล้ว นอกจากจะนำมาวางแผนการเรียนรู้ การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันแล้ว นักเรียนจะได้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและ

สภาพแวดล้อมด้วย เพราะฉะนั้นจะเป็นกระบวนการบ่มเพาะที่สามารถทำควบคู่กันไปได้ กล่าวคือ ผู้ปกครอง ครู และชุมชน กระตุ้นความคิดของเด็กให้เด็กเห็นถึงความสำคัญของการใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า ผ่านกระบวนการตั้งคำถาม เช่น ทำไมเราต้องใฝ่เรียนรู้และค้นคว้า เราพร้อมแล้วหรือยังที่จะใฝ่เรียนรู้ และค้นคว้า เราจะค้นคว้าหาความรู้ได้จากที่ไหนและมีขั้นตอนของการค้นคว้าหาความรู้ได้อย่างไร เราต้องมีคุณธรรมอะไรในการค้นคว้าหาความรู้ และหากเราใฝ่เรียนรู้และค้นคว้าหาความรู้แล้วนั้นจะส่งผลอย่างไรต่อเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เป็นต้น

หลังจากนั้น ผู้ปกครอง ครู และชุมชน ให้ได้วางแผนในการเรียนรู้และค้นคว้า โดยอาจเป็นการวางแผนคนเดียวหรือวางแผนร่วมกับผู้อื่นว่าจะค้นคว้าหาความรู้ที่ไหนและมีขั้นตอน การค้นคว้าอย่างไร และลงมือปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ คือ เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ อย่าง สนใจและตั้งใจ หาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน บันทึกสิ่งที่เรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน หมั่นสอบถามหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้รู้ คิดวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร ก่อนการสรุปความ เลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารที่มีความน่าเชื่อถือ เมื่อปฏิบัติเสร็จเด็กจะประเมินผลการ ปฏิบัติว่าตนเองได้ทำตามแผนที่วางไว้หรือไม่อย่างไร และสะท้อนการเรียนรู้ออกมาว่าตนเองได้เรียนรู้ อะไรบ้าง สิ่งที่ได้เรียนรู้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมหรือไม่อย่างไร มี ปัญหาและอุปสรรคใดบ้างในการค้นคว้าหาความรู้ มีสิ่งใดไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้อง ปรับปรุงแก้ไขหรือไม่อย่างไร

จากการสัมภาษณ์พบว่าขั้นตอนที่สำคัญและเป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการบ่ม เพาะอุปนิสัยพอเพียง คือ ขั้นการกระตุ้นความคิด ซึ่งขั้นนี้เป็นขั้นที่ฝึกให้เด็กคิดโดยใช้ความรู้และ คุณธรรมเป็นฐานหรือเงื่อนไขสำคัญ คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงการมีภูมิคุ้มกัน ในตัวที่ดี ส่งผลให้เกิดความสมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นใน 4 มิติ ทั้ง ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ซึ่งการกระตุ้นความคิดเพื่อให้เด็กมีความ รอบคอบและมีเหตุผลนี้เป็นหนึ่งในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังคำกล่าวของผู้ปกครอง นักเรียนที่ว่า

“ถ้าฝึกให้เด็กเป็นคนมีเหตุผลได้ กระบวนการอื่น ๆ ที่ เหลือก็จะง่าย จะทำอะไรก็ต้องเริ่มจากมีเหตุผลก่อน ทำไม่ต้อง ออมเงิน ทำไม่ต้องช่วยเหลืองานบ้าน ทำไม่ต้องไหว้ผู้ใหญ่ ทำ แล้วจะเป็นอย่างไร ส่งผลอะไร ต้องมีความรู้ อะไรในการทำพอ เด็กคิดได้ ตอบคำถามเหล่านี้ได้ก็ไปสู่การปฏิบัติตามแผน”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2561)

“...การใช้ชีวิตอย่างรอบคอบและมีเหตุผลเป็นการปฏิบัติทั้งตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและยังเป็นหลักทางพระพุทธศาสนา หากเด็กได้รับการฝึกปฏิบัติตั้งแต่เล็กก็จะกลายเป็นสิ่งที่ฝังติดตัวเขาไปตลอดชีวิต ไม่ว่าจะในการใช้ชีวิตประจำวัน ชีวิตที่บ้าน ที่โรงเรียน ที่ไหนก็ตาม การปฏิบัติอย่างรอบคอบและมีเหตุผลต้องคลุมให้หมด และมันจะต่อยอดไปสู่นิสัยอื่น ๆ อีก เช่น ความมีระเบียบวินัย ก็ได้ตามมาอีก...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

“...รักลูกต้องให้ลูกทาง พ่อแม่บางคนตามใจลูกมาก บางทีพ่อแม่ไม่ค่อยมีเงินแต่อยากให้ลูกได้อย่างที่ลูกคนอื่นได้ กลัวเขาอายุเพื่อน พ่อแม่ก็จะไปสรรหาของที่ลูกอยากได้มาให้ แบบนี้ไม่ถูกต้อง การให้ความรักความอบอุ่นกับลูกต้องฝึกให้ลูกมีเหตุผล แล้วไม่ใช่แค่เรื่องความฟุ่มเฟือย เรื่อง อื่น ๆ ก็เหมือนกัน ต้องคุยกันด้วยเหตุผล จะให้เป็นคนแบบไหน ทำไมต้องทำ เหตุผลต้องนำมาก่อน...”

(ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

สรุปได้ว่าอุปนิสัยพอเพียงด้านความรอบคอบและมีเหตุผลเป็นรากฐานที่มีความสัมพันธ์กับอุปนิสัยพอเพียงด้านอื่น ๆ อีก 7 ด้าน โดยสามารถแสดงได้ดังภาพที่ 4.1

ภาพที่ 4.1 อุปนิสัยพอเพียงของเด็ก

บทที่ 5

ปัจจัยและเงื่อนไขของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก ในบทนี้เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุนและเงื่อนไขอุปสรรคของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน ซึ่งปัจจัยสนับสนุนหมายถึง องค์ประกอบที่เอื้อต่อความสำเร็จของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนที่ทำให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืน และเงื่อนไขอุปสรรค หมายถึง องค์ประกอบที่เป็นอุปสรรคต่อกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนที่ทำให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืน

เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก โดยแบ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 2 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ปัจจัยสนับสนุนของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

ตอนที่ 2 เงื่อนไขอุปสรรคของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

ตอนที่ 1 ปัจจัยสนับสนุนของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

จากการวิจัย พบว่าปัจจัยสนับสนุนของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก มี 4 ด้าน ได้แก่ 1) ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับตนเอง 2) ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว 3) ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา และ 4) ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับตนเอง

จากการศึกษาพบว่านอกจากปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนแล้วยังมีปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับตนเองซึ่งหมายถึง ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้ที่ได้รับการบ่มเพาะ ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญต่อกระบวนการบ่มเพาะ ได้แก่ ความซาบซึ้งและเห็นคุณค่าของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของ

เศรษฐกิจพอเพียง การได้รับการบ่มเพาะให้มีอุปนิสัยพอเพียงตั้งแต่เด็ก การได้รับการเสริมแรง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 ความซาบซึ้งและเห็นคุณค่าของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความรู้สึกจับใจอย่างลึกซึ้ง รู้สึกปีติปลาบปลื้มและมองเห็นถึงความสำคัญของการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นปัจจัยแรกของการบ่มเพาะ จนนำไปสู่ความตั้งใจที่จะประพฤติปฏิบัติตนอย่างพอเพียง ดังคำกล่าวที่ว่า

“...การที่เด็กซาบซึ้งหรือเห็นคุณค่าของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปัจจัยหลักเลยที่ทำให้เด็กต้องการที่จะประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี ไม่ว่าจะในด้านใดก็ตามทั้งทางวัตถุและจิตใจ แม้กระทั่งตัวครูเองและพ่อแม่เองเมื่อรู้สึกถึงคุณค่าของปรัชญานี้เราจะรู้สึกว่าไม่ว่าเราจะทำอะไรให้ตระหนักถึงความพอเพียงตามที่พ่อหลวงสอนเรามา เราจึงพยายามถ่ายทอดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้กับเด็กของเรา...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

“...จากประสบการณ์ของครูเองคือ ครูซาบซึ้งในพระมหากษัตริย์คุณของในหลวงรัชกาลที่ 9 และได้ศึกษาเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงก็รู้สึกซาบซึ้งและอยากเดินตามรอยท่านทางครูเองจึงพยายามปลูกฝังหลักปรัชญานี้ให้กับเด็กให้เค้าได้ซาบซึ้งทั้งต่อปรัชญาและต่อในหลวง เมื่อเกิดความซาบซึ้งแล้วความรู้สึกอยากประพฤติปฏิบัติตนตามอย่างในหลวงก็จะเกิดตามมา...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2561)

“...การที่เราเห็นคุณค่าของอะไรก็แล้วแต่เป็นจุดเริ่มต้นของทุกอย่าง ตัวอย่างเช่นเรื่องหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตัวผมเองผมเห็นคุณค่าจริง ๆ การมาทำงานให้กับชุมชนเรื่องนี้ถ้าไม่เห็นคุณค่าของเรื่องที่เราทำ เราทำไม่ได้ ทำไปแล้วไม่มีความรู้สึกร่วม เด็กเองก็เช่นกัน จะให้เขามีนิสัยพอเพียงต้องให้เขาเห็นคุณค่าก่อนว่าหลักปรัชญานี้ดีกับตนเองและดีกับคนอื่นอย่างไร...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

1.2 ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญอีกประการหนึ่ง กล่าวคือ หากเด็กได้รับความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับกระบวนการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และคุณลักษณะที่บ่งชี้ถึงความพอเพียง จะสามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและมีวิธีการปฏิบัติตนเป็นขั้นตอนอย่างมีเหตุผล ดังคำกล่าวที่ว่า

“...คนไทยหลาย ๆ คนเข้าใจผิดมาตลอดเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลาย ๆ คนเข้าใจว่าหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือเรื่องเกี่ยวกับการประหยัดเท่านั้น หรือหลาย ๆ คนก็เข้าใจว่าเกี่ยวข้องกับการเกษตรเท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้น บางคนเข้าใจว่าเป็นปรัชญาสำหรับคนจน จริง ๆ แล้วหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ความหมายมากกว่านั้น ทั้งเรื่องคุณธรรมก็เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เด็กที่เข้าใจว่าหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคืออะไรจะสามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่พ่อแม่ครู หรือสังคมอยากให้เป็น เพราะฉะนั้นปัจจัยนี้เป็นปัจจัยสำคัญ ถ้าเข้าใจผิดก็ไม่สามารถปฏิบัติตนได้ถูกต้อง...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

“...ต้องให้เด็กเข้าใจก่อนว่าหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร คือต้องให้เข้าใจว่าไม่ว่าจะทำอะไรต้องถามตัวเองก่อน พอประมาณไหม มีเหตุผลไหม มีภูมิคุ้มกันไหม คือเด็กอาจจะไม่เข้าใจคำพวกนี้ แต่เราปรับคำถามของเราให้เข้ากับวัยเด็ก อย่างมีภูมิคุ้มกันไหม เราถามเด็กว่าจะป้องกันอย่างไรแทน คือหลักความพอเพียงมีความหมายลึกซึ้งจึงต้องถอดออกมาให้เด็กเห็นให้ได้...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2561)

“...จากการที่ได้ทำงานร่วมกับชุมชนเหมือนกันว่าเราสะสมประสบการณ์และก็มีความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง และด้วยที่เราเรียนจบปริญญาตรีมาก็ได้รู้จักคำว่าเศรษฐกิจพอเพียงมา เคยได้ทำทฤษฎีเกี่ยวกับตัวนี้มาแล้วและก็ด้วยพื้นฐานเราเองเราก็เป็นคนที่ประหยัดอยู่แล้ว เราก็นำความรู้ตรงนี้แหละมาสอนลูกหลาน คือให้เขา

เข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่แท้จริงก่อนแล้วก็พยายาม
สอนลูกหลานให้รู้จักการออมและทำอะไรเพื่อ...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

1.3 การได้รับการบ่มเพาะให้มีอุปนิสัยพอเพียงตั้งแต่เด็ก เด็กที่ได้รับการบ่มเพาะ
อุปนิสัยพอเพียงจากสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และชุมชนตั้งแต่เล็ก เป็นปัจจัยสนับสนุน
สำคัญที่ทำให้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านอยู่อย่างพอเพียงฝังลึกและติดตัวเด็กไปจนโต ดังคำกล่าว
ที่ว่า

“...การบ่มเพาะหรือการปลูกฝังเรื่องอะไรก็แล้วแต่ แน่นนอน
ว่าต้องทำกันตั้งแต่เล็ก อย่างที่โบราณว่าไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก
มาทำตอนโตหรือตอนแก่ก็ทำได้ แต่ยากกว่า เพราะฉะนั้นถ้าปลูกฝังกัน
ตั้งแต่เด็กจะฝังลึกติดตัวไปง่ายกว่า ผมจึงเริ่มสอนลูกตั้งแต่เล็ก อย่าง
เรื่องวินัย การประหยัด ความมีน้ำใจ และอะไรก็ตาม ผมกับแม่เขาสอน
กันตั้งแต่ขวบ สองขวบ ถ้าปล่อยให้โตไปแล้วค่อยมาฝึกจะไม่ทัน...”

(ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

“...โดยปกติแล้วคำว่าพอเพียงรู้จักมาตั้งแต่เด็ก ๆ เลย คือ
พ่อจะเป็นคนสอนมาตลอดเลย พ่อผมเป็นคนจีน จะทำอะไรก็แล้วแต่
อย่างไรโรงเรียนถ้าจะไปเที่ยวที่ไหนพ่อให้เงิน 50 บาทแล้วสั่งว่าห้ามใช้
หมด ต้องเหลือเก็บ และทุกครั้งที่ไปเขาจะสอนตลอดว่าทำอย่างไร ที่
บ้านก็ไม่ฟังพ่อ มีพื้นที่เป็นส่วนตัวก็จะปลูกผักปลูกหญ้าทุกอย่างที่เรา
ทำได้เราก็จะทำ แม้กระทั่งน้ำตาลเราก็ทำเองจะไม่ค่อยซื้อเลย เรื่องเงิน
เรื่องทองพ่อจะสอนตลอดว่าเงินมันหายาก ผมถูกปลูกฝังมาตั้งแต่เด็ก
เลย เราก็เอามาปลูกฝังลูกตั้งแต่เด็กเช่นกัน...”

(ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5
ธันวาคม 2561)

“...ปลูกฝังเด็กต้องปลูกฝังตั้งแต่เล็ก อย่างเด็กอนุบาลเราก็
เริ่มปลูกฝังกันเลย เรามีธนาคารโรงเรียน เด็กเล็กก็เริ่มออมกันวันละ 1
บาท 5 บาทตั้งแต่เล็ก เรื่อง อื่น ๆ เช่น ระเบียบวินัย ความมีน้ำใจ

การทำงานร่วมกับผู้อื่น ทุกอย่างเลย ต้องฝึกกันตั้งแต่เล็กและสิ่งเหล่านี้ จะติดตัวไปได้นาน...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2561)

“...เด็กเป็นผ้าขาว เราใส่อะไรไปให้ก็เป็นไปตามนั้น เพราะฉะนั้นถ้าอยาก让孩子มีนิสัยพอเพียงก็ต้องเริ่มสอนกันตั้งแต่เล็ก โดยเราใช้วิธีที่เหมาะสมกับวัยของเขา เด็กเล็กจะเอาเรื่องอะไรก่อน การออมใหม่ การแบ่งปันใหม่ จริง ๆ ได้ทุกคุณลักษณะ เพียงแต่เรา ต้องใช้วิธีการหรือภาษาให้เหมาะกับช่วงวัยของเขา ยิ่งเด็กเล็กมาก เท่าไรก็ฝึกง่ายเท่านั้น ไม่ควรปล่อยให้โตแล้วค่อยฝึก...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

1.4 การได้รับการเสริมแรง เป็นปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้เด็กมีการแสดงพฤติกรรมด้านการอยู่อย่างพอเพียงเพิ่มขึ้นและถี่มากขึ้น ซึ่งการเสริมแรงนี้ต้องทำอย่างต่อเนื่องทุกครั้งที่เด็กมีพฤติกรรมตามที่คุณแม่ต้องการ ดังคำกล่าวที่ว่า

“...เวลาเด็กเก็บเงินได้จากข้างนอกโรงเรียนเขาจะนำไปคืน ที่สถานีตำรวจ ทางตำรวจก็มาชมเชยเด็ก ชมเชยโรงเรียน พร้อมกับให้รางวัลเป็นสินน้ำใจ สิ่งนี้จะเป็นแรงเสริมให้เด็กทำความดีต่อไป...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2561)

“...ตัวเสริมแรงเป็นปัจจัยความสำเร็จ พอเด็กได้รับคำชื่นชม หรือรางวัลจะมีกำลังใจที่จะทำต่อไปไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการออม ความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีวินัย ทุกอย่างได้หมด อย่างโรงเรียนของเราจะมีทุนการศึกษาให้กับเด็กดีด้วย...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2561)

“...ที่นี้เรามีการเสริมแรงเด็กด้วยการอาจจะชมเชยบ้าง ให้คะแนนพิเศษบ้าง ให้รางวัลเป็นสิ่งของบ้าง ถ้าเป็นความดีใหญ่ ๆ บางทีเราก็ให้ประกาศนียบัตรในการทำ ความดี ครูคิดว่าสิ่งนี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็น การกระตุ้นพฤติกรรมของเด็ก...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

2. ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว

ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว ได้แก่ การเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่ การเป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และสมาชิกในครอบครัว ความต่อเนื่องของระยะเวลาในการบ่มเพาะ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 การเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่ การที่พ่อแม่ ผู้ปกครองให้ความรัก ความอบอุ่น ใส่ใจและการสนับสนุนเด็กให้มีคุณลักษณะด้านอยู่อย่างพอเพียงโดยมีการกำหนดขอบเขตพฤติกรรม มีการใช้เหตุผลมาประกอบกัน ไม่เคร่งครัดจนเกินไป ส่งเสริมให้ลูกเป็นตัวของตัวเอง ให้ลูกได้แสดงความคิดเห็นและตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ เป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญที่ทำให้เด็กมีความสุข ควบคุมตัวเองได้ จิตใจดี มองโลกในแง่ดี มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีระเบียบวินัย มีความอดทนพยายาม มีความรับผิดชอบตามวัยวุฒิของตนเอง และส่งผลให้การบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงทำได้ง่าย ดังคำกล่าวที่ว่า

“...รักลูกต้องให้ถูกทาง พ่อแม่บางคนตามใจลูกมาก บางทีพ่อแม่ไม่ค่อยมีเงินแต่อยากให้ลูกได้อย่างที่ลูกคนอื่นได้ กลัวเขาอายเพื่อน พ่อแม่ก็จะไปสรรหาของที่ลูกอยากได้มาให้ แบบนี้ไม่ถูกต้อง การให้ความรักความอบอุ่นกับลูกต้องฝึกให้ลูกมีเหตุผลด้วย แล้วไม่ใช่แค่เรื่องความฟุ่มเฟือย เรื่องอื่น ๆ ก็เหมือนกัน ต้องคุยกันด้วยเหตุผล จะให้เป็นคนแบบไหน ทำไม่ต้องทำ เหตุผลต้องนำมาก่อนเลย...”

(ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

“...การสอนลูกส่วนมากผมจะสอนลูกโดยทำตัวเป็นเพื่อนมากกว่า จะไม่บังคับเขา จะสอนให้เขาเรียนรู้ด้วยตัวเอง อย่างเรื่องมาโรงเรียน ครูมีงานอะไรเขาก็จะช่วยครูเขา จะเรียนรู้ด้วยตัวเขาเอง เราจะไม่บังคับเขา ส่วนมากเขาเห็นเราทำเขาก็จะทำตาม เพราะว่าเลี้ยงลูกไม่มีการบังคับ อยากรู้ทำอะไรก็ต้องเก็บเงินซื้อเอง พ่อจะไม่ซื้อให้ และเหตุผลที่ไม่ซื้อให้เพราะอะไรก็คุยกันให้เขาเข้าใจ...”

(ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

“...ทุกวันนี้ผมสละเวลางานและสังสรรค์กับเพื่อนมาเพื่อครอบครัว ผมจะมีเวลาให้ลูกตลอด เพราะว่าแฟนผมจะใส่ใจลูกตลอด ศึกษาหาข้อมูลว่าเลี้ยงลูกยังไงให้ได้ดี ผมก็จะสละเวลาส่วนตัวให้ลูก เพราะว่าเวลาเจ็บป่วยก็จะมีครอบครัวที่มากดูแลเรา เพื่อนจะไม่คบไม่เป็น ผมต้องการอยู่กับครอบครัวมากกว่า แต่ไม่ใช่รักจนตามใจทุกอย่าง ลูกอยากได้อะไร จะทำอะไรก็ต้องดูด้วยว่าเหมาะสมหรือเปล่าและควรหรือเปล่า...”

(ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

“...การปลูกฝังความพอเพียงของเด็กจะสำเร็จไม่ได้เลยถ้าที่บ้านไม่มีแนวทางเดียวกับโรงเรียน บางทีครูสอนอะไรไปพอลบกลับบ้านไปครอบครัวก็ไม่เอาใจใส่ ไม่ดูแล แบบนั้นไม่ได้เลย แต่ปัจจัยสำคัญที่เด็กของเราเป็นอย่างที่เห็นคือมีความพอเพียงก็เนื่องด้วยครอบครัวที่มีการดูแลเอาใจใส่ด้วย บางคนอยู่กับย่ากับยายแต่ย่ากับยายก็รักและดูแลเอาใจใส่อย่างดี ผลลัพธ์ที่ได้ก็คือเด็กได้คุณลักษณะพอเพียงอย่างที่เราอยากให้เป็น...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

2.2 การเป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และสมาชิกในครอบครัว ตัวพ่อแม่ ผู้ปกครองเองต้องสามารถเป็นต้นแบบหรือแบบอย่างที่ดีด้านอยู่อย่างพอเพียงให้กับเด็กได้ก่อน ไม่ว่าจะทั้งการประพฤติปฏิบัติภายนอกและภายในจิตใจก็ตาม เด็กเรียนรู้จากพฤติกรรมของพ่อแม่ ผู้ปกครอง รวมถึงสมาชิกในครอบครัว เพราะฉะนั้นการเป็นแบบอย่างที่ดีนั้นจะทำให้การอบรมสั่งสอนด้วยวาจาจะลดน้อยลง และเป็นปัจจัยที่สามารถทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้ง่าย ดังคำกล่าวที่ว่า

“...สำหรับตัวเองส่วนมากผมจะใส่ออมสินหรือไม่ก็ฝากธนาคาร ลูกเห็นพ่อแม่เป็นต้นแบบลูกก็ทำตาม อย่างเราก็จะมีออมสินตั้งไว้ให้เขา เขาเหลือจากโรงเรียนเขาก็จะใส่ออมสิน พ่อใส่และหนูใส่บ้าง ผักสวนครัวเราก็จะปลูกเอง ทั้ง ๆ ที่ที่บ้านเป็นพื้นที่น้ำท่วมถึงแต่อย่างผมทำจะทำเป็นร้าน ร้านข้างบนให้พ่นน้ำขึ้นมาและก็จะขุดดินขึ้นมาและก็ปลูกผัก ปลูกพวกพริก ใบกะเพรา โหระพา เราไม่ต้องไปซื้อตลาดเพราะเราปลูกกินเองได้ แล้วลูกก็ทำตาม และอย่างเช่นให้เงินเขาไปกินที่โรงเรียน 40 บาท เขาก็จะฝากเงินที่โรงเรียน 10 บาทบ้าง 15 บาทบ้าง กินประมาณ 20 บาท เหลือ 5 บาท 7 บาท 2 บาท เขาก็จะไปใส่ที่ออมสินของเขา เขาจะทำตามพ่อ...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

“...ในส่วนตัวของแม่เองแม่เป็นคนพอเพียงคือเป็นคนประหยัดแบบนี้มาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ พ่อแม่ของแม่ก็ปลูกฝังมาแบบนี้เหมือนกัน พอเราเป็นแบบนี้ลูกก็ซึมซับและเอาอย่างเรา...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

2.3 ความต่อเนื่องของระยะเวลาในการบ่มเพาะ การบ่มเพาะจำเป็นต้องมีความต่อเนื่องและทำเป็นกิจวัตร เพราะวัตถุประสงค์ของการบ่มเพาะคือการให้เด็กได้มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ฝังลึกลงไปในชีวิต ระยะเวลาที่ต่อเนื่องจึงเป็นปัจจัยสำคัญของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง ดังคำกล่าวที่ว่า

“...ทำบ้างไม่ทำบ้างจะได้ผลไม่ดี ต้องทำต่อเนื่องและทำเป็นประจำ อย่างแม่ทำตลอด ไม่อยากให้เขาเป็นคนไม่ดี ไม่มีระเบียบ ไม่มีน้ำใจกับคนอื่น นอกจากวิธีที่เราทำแล้ว บางครอบครัวทำบ้างไม่ทำบ้างก็ไม่สำเร็จหรอก อยากให้เด็กมีวินัยเราเองก็ต้องมีวินัยที่จะสอนลูก บางคนนะรักลูกมากเกินไป พอบางทีก็ใจอ่อน ปล่อย ๆ ไปบ้าง เด็กเขาก็เรียนรู้ในแบบที่ผิดคือเหมือนกับเด็กเข้าใจว่าทำตามอารมณ์พ่อแม่...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

“...ครูจะคอยติดตามประสานกับพ่อแม่ให้ดูแลหรือฝึกลูกอย่างต่อเนื่อง ครอบครัวบางครอบครัวไม่มีเวลา บางทีก็ปล่อยลูกไปบ้าง บาง

คนก็ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ อยู่กับตากับตายแทน ซึ่งตรงนี้ไม่ว่าใครจะเป็น ผู้ปกครองก็ต้องช่วยกัน เราฝึกที่โรงเรียนแล้วที่บ้านก็ต้องเอาไปทำต่อ ทำให้มันต่อเนื่องไป ทำไปเรื่อย ๆ เราก็ไม่รู้หรือว่าการบ่มเพาะจะสิ้นสุดเมื่อไหร่...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2561)

“...เด็กก็คือเด็ก คือบางทีชี้หลงชี้ลืม สอนครั้งเดียว สองครั้ง สามครั้ง บางทีก็ไม่ได้ผล ต้องทำไปเรื่อย ๆ ก็ดีขึ้นเรื่อย ๆ ตอนแรก ก็ยากหน่อย หลัง ๆ ก็ดีขึ้นเอง พ่อแม่ต้องใจเย็นค่อย ๆ สอนไป ไม่มีอะไร ได้มาง่าย ต้องใช้เวลา...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

3. ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา ได้แก่ การเป็นแบบอย่างด้านความพอเพียงของครูและผู้บริหาร การมีวัฒนธรรมองค์กร การมีนโยบายเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ชัดเจน ความรู้ความเข้าใจของครูเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง การติดตามและประเมินผลด้วยการสังเกตพฤติกรรม ความร่วมมือระหว่างครูและครู ความร่วมมือระหว่างครู ผู้ปกครอง และชุมชน และ สายสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 การเป็นแบบอย่างด้านความพอเพียงของครูและผู้บริหาร ครูและผู้บริหารนอกจากจำทำหน้าที่ให้ความรู้แล้ว ก่อนที่จะสามารถบ่มเพาะให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียง ครูและผู้บริหารต้องสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีและปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนที่จะช่วยให้เด็กเกิดความสุขในตัวเองและผู้บริหาร และยึดถือเป็นบุคคลที่เด็กอยากเจริญรอยตาม ดังคำกล่าวที่ว่า

“...การเป็นแบบอย่างเป็นสิ่งสำคัญ อย่างพ่อของครูท่านบอกเสมอว่าพ่อไม่มีอะไรให้แต่การศึกษา เพราะฉะนั้นลูกจะทำอะไรก็ได้แล้วแต่ต้องคิดว่าเงินทุกบาทมีค่า กว่าพ่อจะได้มาแต่ละบาทและผลที่ได้กลับมาสู่ตัวลูกนั้นเป็นอย่างไร พ่อเราจะสอนเราโดยกระตุ้นความคิดของเราแบบนี้ตลอดและพ่อก็เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับครูมาตลอด เราก็นำ

รูปแบบหรือวิธีนั้นมาใช้กับนักเรียนของเรา คือตัวครูเองต้องเป็นแบบอย่างก่อนให้เด็กเห็นก่อน...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2561)

“...อันดับแรกก่อนจะบ่มเพาะ ครูต้องเป็นแบบอย่างก่อน ครูต้องจัดการตนเองให้ได้ก่อนในเรื่องของความพอเพียง อย่างเรื่องเงินครูก็ต้องจัดสรรให้ได้อย่างไม่เป็นหนี้ หรือจัดการกับหนี้ของตนเองได้อย่างเป็นระบบ มีเงินออม รวมถึงเป็นคนประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนที่มีคุณธรรมและใฝ่รู้อยู่เสมอ พอเราทำได้กับตัวเราเอง ก็ลองถอดออกมาว่าเราทำได้อย่างไร ครูก็ลองถอดกระบวนการออกมา อันดับแรกคือเราต้องตระหนักและตั้งเป้าหมายให้ได้ก่อน จำเป็นไหมต้องเปลี่ยนกระเป๋าบ่อย ๆ ดินสอปากกาใช้อย่างไรให้ประหยัด ลองหาวิธีดู คิดก่อน พอคิดได้ก็ลงมือทำ ดินสอพอสิ้นแล้วก็เอาดินสอที่ยาวกว่ามามัดรวมกันให้มันมีปลายด้ามยาวขึ้นจะได้ใช้แท่งสั้นนั้นต่อได้ ไม่ต้องทิ้งไป เสื้อผ้า กระเป๋า ถ้าขาดเสียหาย ยังซ่อมได้ก็ซ่อมใช้ไปก่อน ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนหรือซื้อใหม่ นี่เป็นเรื่องของการใช้สิ่งของอย่างประหยัดคุ้มค่า...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2561)

3.2 การมีวัฒนธรรมองค์กร การที่ครูปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตามแบบแผนกันหรือเป็นแนวทางเดียวกันทั้งโรงเรียน เป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้การบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงสำเร็จ ดังคำกล่าวที่ว่า

“...โรงเรียนของเราจะมีวัฒนธรรมองค์กร คนใหม่เข้ามาก็จะปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกันหมด ความมีวินัย ความประหยัด อุดมทุกอย่างที่เกี่ยวกับความพอเพียง เป็นรุ่นสู่รุ่น...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2561)

“...ตอนแรกผมเข้ามาทำงานที่นี่ใหม่ ๆ ผมไม่ได้เป็นคนพอเพียงแบบนี้ เห็นอะไรออกใหม่นี้อยากได้ไปหมด พอมาอยู่ที่นี่ก็กลืนไปกับคนที่นี่ คือทั้งครู ผู้อำนวยการ นักเรียนพอเพียงกันหมด ทำให้เราปรับตัวตาม เดียวนี้เห็นอะไรก็ไม่ค่อยอยากได้แล้ว...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

3.3 การมีนโยบายเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ชัดเจน ปัจจัยสนับสนุนสำคัญประการหนึ่งคือนโยบายหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของโรงเรียนต้องชัดเจน

กล่าวคือมีการประกาศเจตนโยบาย หลักการและเหตุผล ขั้นตอนการดำเนินงาน รายละเอียดการดำเนินงาน และมีการดำเนินนโยบายอย่างจริงจัง ดังคำกล่าวที่ว่า

“...ถามว่าเปลี่ยนผู้อำนวยการแล้วสิ่งดี ๆ ต่าง ๆ จะเปลี่ยนใหม่ ก็อาจจะมึลึทธิเปลี่ยนเพราะวัฒนธรรมจะค่อย ๆ ละลายหายไปตามนโยบายที่หายไป สำหรับครูที่ได้รับการปลูกฝังจนฝังลึกไปแล้วก็อาจจะดำเนินชีวิตพอเพียงต่อไป แต่คนใหม่เข้ามา ก็อาจจะไม่พอเพียงอย่างเราแล้ว เพราะนโยบายหายไปแล้ว นอกจากว่าผู้อำนวยการคนใหม่จะมีการสานต่อนโยบายเรื่องความพอเพียงนี้ต่อไป และมีทำนโยบายอย่างชัดเจน คือต้องจริงจังกับมัน ไม่ใช่ทำแค่เป็นผลงานผ่าน ๆ พอเพียงไม่ใช่แค่ปลูกผัก เลี้ยงไก่ นโยบายต้องชัดเจน จะทำอะไร อย่างไร ต้องเป็นรูปธรรม...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2561)

“...นโยบายโรงเรียนต้องชัด โรงเรียนของเราเมื่อเราน้อมรับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นนโยบายหลักของโรงเรียนแล้ว ก็ต้องประกาศชัดเจนเลยว่าเราจะทำตามนโยบายอย่างไรและทำอย่างไรจริงจัง...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

3.4 ความรู้ความเข้าใจของครูเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง โรงเรียนควรมีการจัดอบรมครูเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงอย่างเป็นประจำ เพื่อให้ครูมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และสามารถนำมาบ่มเพาะเด็กได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ดังคำกล่าวที่ว่า

“...เริ่มต้นคือเราได้รับความรู้มาจากมูลนิธิยุวสถิรคุณ คือในหลวงได้ตรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมานานแล้วแต่คนไทยไม่ได้เอาไปใช้เลย พูดอย่างเดียวว่าพอเพียง ในหลวงบอกทำอย่างไรก็ได้ให้เด็กเราพอเพียง มูลนิธินี้ก็เล็งเห็นว่าการจะทำให้เด็กมีนิสัยพอเพียงได้ต้องเริ่มจากโรงเรียนก่อน โดยนำครูไปเรียนรู้ก่อน โดยให้ความรู้เริ่มต้นกับครูก่อน คือไปอบรมก่อนว่าหลักปรัชญาจริง ๆ แล้วมีอะไรบ้าง เข้าใจหลักปรัชญาจริง ๆ แค่นั้น รวมทั้งได้เรียนรู้ว่าเราจะเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้ไปสอนผู้เรียนอย่างไรจึงจะเกิดผลอย่างที่แท้จริง...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2561)

3.5 การติดตามและประเมินผลด้วยการสังเกตพฤติกรรม ดังคำกล่าวที่ว่า

“...สำหรับครู ครูใช้การสังเกต เด็กเก็บเงินได้แล้วเป็นอย่างไร เอามาคืนไหม แบบนี้เราเห็นได้เลย ความมีระเบียบก็สังเกตจากการเข้าแถวว่าเป็นอย่างไร เรื่องคุณธรรมต้องใช้วิธีการสังเกต...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2561)

3.6 ความร่วมมือระหว่างครูและครู ครูทุกคนให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียง รวมทั้งมีความร่วมมือกันดำเนินการสอดแทรกความรู้และหลักปฏิบัติตนอย่างเพียงพอในทุกวิชา สอดส่องดูแลเด็กให้ปฏิบัติตามหลักความพอเพียง และคอยติดตามประเมินผลการปฏิบัติตนของเด็กด้วยการสังเกต หากพบว่าเด็กมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม ครูช่วยกันหาทางแก้ไข ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...ที่นี้เรายู่กับอย่างพี่น้อง ครูคิดว่าความที่เราเป็นครอบครัวกันแบบนี้ที่จะเป็นปัจจัยให้กระบวนการบ่มเพาะเข้มแข็งและสำเร็จได้หมายความว่าพอเราเป็นครอบครัวกันแล้วเวลาเราจะสอนเด็กหรือจัดกิจกรรมอะไรก็ตามที่จะทำให้เด็กมีนิสัยพอเพียงก็ง่าย เพราะครูทุกคนร่วมมือกันหมดเลย ครูสองสามคนหรือผู้อำนวยการคนเดียวก็ทำไม่สำเร็จ เพราะฉะนั้นปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือความร่วมมือ...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2561)

“...จะทำอะไรก็แล้วแต่ความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันสำคัญ
มาก ถ้าเราปลูกฝังเด็กอยู่คนเดียว ครูคนอื่นไม่ทำก็ไม่สำเร็จ ครูทุกคน
ต้องมีแนวทางเดียวกันและร่วมมือกันทำอย่างจริงจัง...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2561)

3.7 ความร่วมมือระหว่างครู ผู้ปกครอง และชุมชน โรงเรียน ครอบครัว และ
ชุมชนร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ
ร่วมมือกันดำเนินการตามกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงของเด็กอย่างจริงจัง มีการติดต่อ
ประสานงานกันระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน เมื่อพบปัญหาในการดำเนินการ มีการปรึกษา
และร่วมกันหาทางแก้ไข ดังคำกล่าวที่ว่า

“...ความร่วมมือของครูและความร่วมมือของผู้ปกครองเป็น
ปัจจัยสำคัญ ครูและผู้ปกครองต้องมีการสื่อสารทางตรงกันเสมอ มีการ
ติดตาม รายงานผล เป็นระยะ ๆ โดยใช้ช่องทางที่สะดวกและรวดเร็วไม่ว่า
จะทางโทรศัพท์ ทางเฟซบุ๊ก หรือทางไลน์...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2561)

3.8 สายสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน ครูสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเด็กด้วยการ
พยายามทำตัวสนิทสนมกับเด็กเสมือนเป็นครอบครัว ไม่แสดงตนเคร่งขรึมจนเด็กไม่กล้าเข้าหา มีการ
สัมผัสตัวเด็กด้วยความรัก และพูดจาอ่อนโยนต่อเด็ก เมื่อเด็กมีปัญหา ครูคอยให้คำแนะนำและให้
กำลังใจ ดังคำกล่าวของครูที่ว่า

“...เราต้องพยายามสนิทกับนักเรียนและเป็นกันเองกับ
นักเรียน คือไม่ทำให้เค้ารู้สึกอึดอัดใจ บางครั้งเด็กคิดว่าเราเป็นครูก็ต้องมี
ระยะห่างกับเขา ที่จริงแล้วคือไม่จำเป็นต้องมีระยะห่างอะไร เขาเหมือน
ลูกเรา เพราะฉะนั้นต้องทำให้เด็กมีสัมพันธ์กับเราที่ดี เราต้องเข้าหาเข้า
ก่อน ทำตัวเป็นเพื่อนหรือเป็นที่กับเขา...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2561)

“...ผมว่าเราต้องให้เด็กเขาไว้ใจเราให้ได้ก่อน คือต้องสร้าง
สัมพันธ์กับเขา ครูบางคนเด็กไม่กล้าเข้าหาเลย ดุมาก แบบนี้ปลูกฝังอะไร

ไปก็ไม่สำเร็จเพราะเด็กเขาไม่ศรัทธาในตัวครู ผมเองพยายามจะเล่นกับเด็ก สร้างความคุ้นเคยกับเด็ก สอนบอกอะไรเขาก็เชื่อหมด...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

4. ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ได้แก่ คุณลักษณะที่ดีของแกนนำชุมชน ความร่วมมือระหว่างสมาชิกในชุมชน และ ความรู้สึกเป็นครอบครัวเดียวกันของสมาชิกในชุมชน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 คุณลักษณะที่ดีของแกนนำชุมชน ผู้นำชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีคุณลักษณะใจดี เป็นมิตร อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นกันเองกับคนในชุมชน และพร้อมให้ความช่วยเหลือคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนรวมและเรื่องส่วนตัวของคนในชุมชน พร้อมทั้งปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีกับคนในชุมชน ดังคำกล่าวที่ว่า

“...เราเห็นผู้นำเขาเป็นคนดี มีน้ำใจ คอยช่วยเหลือเราตลอด ไม่เคยทำตัวอะไรที่เป็นตัวอย่างไม่ดีเลย ตรงนี้ที่ทำให้เราให้ความร่วมมือเวลาเขาทำกิจกรรมอะไรไม่ว่าจะเกี่ยวกับพอเพียงหรือเปล่าเราพร้อมสนับสนุนเขาเสมอ แค่ว่าบอกเราว่าอยากให้เราทำอะไรเราก็จะทำหมด...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

“...แกนนำชุมชนที่นี่เราสนิทกันเหมือนพี่น้อง แต่ไม่ใช่เพราะสนิท คือเราเห็นเขาเป็นคนดี การใช้ชีวิตเขาก็พอเพียง ไม่ใช่ทำงานเอาหน้าเอาผลงาน คือเราเห็นว่าเขาดีจริง ๆ มีน้ำใจ พุดจาดี มารยาทดี เป็นกันเอง แบบนี้เวลาเขาเรียกเรา เรียกลูกหลานเราไปร่วมกิจกรรม เราก็ไป ลูกหลานเราก็ชอบ ไปก็ไม่เกร็งว่าเป็นผู้ใหญ่ คือเขาไม่ถือตัวอะไร เด็ก ๆ ก็ชอบไป...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

4.2 ความร่วมมือระหว่างสมาชิกในชุมชน สมาชิกในชุมชนให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของชุมชน และมีการปฏิบัติตนเป็นแนวทางเดียวกัน เช่น หากมีการรณรงค์เรื่องใด สมาชิกในชุมชนก็จะพร้อมใจกันปฏิบัติตาม เมื่อมีปัญหาจะมีการร่วมกันหาแนวทางแก้ไข ดังคำกล่าวที่ว่า

“...คนที่นี่ให้ความร่วมมือดี ขอให้ช่วยอะไรก็ช่วย เวลาเราจัดโครงการหรือกิจกรรมอะไรที่เกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พวกเขาให้ความร่วมมือตลอด บางคนไม่มีเวลาก็พยายามเจียดเวลามาให้ บางคนอยู่บ้านเฉย ๆ ไม่ได้ทำอะไรก็มาตลอดทุกงาน เวลาที่มีจัดอบรมให้ความรู้อะไรก็ไปถึงแต่ละครอบครัวได้ง่าย เพราะเขามาร่วมตลอด...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

4.3 ความรู้สึกเป็นครอบครัวเดียวกันของสมาชิกในชุมชน สมาชิกในชุมชนมีความรู้สึกเป็นครอบครัวเดียวกัน แม้จะมาจากต่างถิ่นกัน แต่เมื่อมาอยู่ร่วมกัน มีการถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน มีน้ำใจต่อกัน มีการแบ่งปันกัน ดังคำกล่าวที่ว่า

“...เราไม่ได้ไปก้าวร้าวหรือดูต่ำเด็กหรือไปอะไรกับเค้ามาเกินไป คือเวลามีปัญหาอะไรเราก็คูยกันมากกว่า มีกิจกรรมงานวันเด็กเราก็จัดกิจกรรมให้เหมือนเป็นกิจกรรมในครอบครัวเหมือนลูกเหมือนหลาน ความรักความใส่ใจตรงนี้แม้จะไม่เท่าพ่อแม่ครอบครัวเขา แต่เด็กเขาก็รู้สึกอบอุ่นได้ คือการสร้างสังคมทั้งสังคมให้เป็นครอบครัว อย่างที่นี้เราอยู่กันเหมือนพี่น้องเหมือนน้องมากกว่า คือเราเห็นกันทุกวันรู้จักกันทั้งชุมชน...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

“...ปกติผมก็เข้าออกทุกบ้านอยู่แล้ว คือเข้าได้หมด มีอะไรคุยกัน ง่าย ๆ สบาย ๆ เราก็เหมือนพี่น้องกันถึงจะมาจากต่างถิ่นกัน บางคนก็มาจากภาคอีสาน บางคนก็ภาคกลาง แต่เราก็ไม่มีปัญหา ไม่มีการแบ่งแยก อยู่ ๆ กันก็เหมือนญาติ ตรงนี้ที่เป็นเหตุผลที่ว่าพอเราจะทำอะไรมันก็สำเร็จได้ง่าย อย่างเรื่องการบ่มเพาะที่ว่า เด็กทุกคนก็เหมือนลูกหลานของเรา พวกเราก็ช่วยกันสอดส่องดูแลและช่วยกันสอน...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

ตอนที่ 2 เจื่อนใจของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้าง
อุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

1. เจื่อนใจอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับตนเอง

เจื่อนใจอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ได้แก่ การได้รับอิทธิพลเชิงลบของการเสพติด โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 การได้รับอิทธิพลเชิงลบของการเสพติด ดังคำกล่าวที่ว่า

“...ทุกวันนี้เราควบคุมการเข้าถึงสื่อของเด็กได้ยากมาก มันมีทุกหย่อมหญ้า นับตั้งแต่ป้ายโฆษณา อินเทอร์เน็ต โทรทัศน์ อะไรก็ตาม ยิ่งอินเทอร์เน็ตเป็นสิ่งสำคัญ เพราะไม่มีการคัดกรองใด ๆ เลย แค่ดูหนัง ฟังเพลง ก็มีโฆษณาที่ไม่เหมาะสมขึ้นเต็มไปหมด ทั้งกระตุ้นความอยาก ได้ยากมี ทั้งสื่อลามก ตรงนี้เป็นอุปสรรคที่ค่อนข้างใหญ่ เราต้องคอยให้ความรู้เขาและคอยติดตามให้ทันเด็ก...”

(ครูโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

“...เด็กเกือบทุกบ้านมีอินเทอร์เน็ตใช้กันหมดแล้ว และอินเทอร์เน็ตไม่เหมือนทีวีที่มีการตัดสิ่งที่ไม่เหมาะสมออกไป จะเหลือก็แต่พวกโฆษณาชวนเชื่อ แต่อินเทอร์เน็ตสิ่งไม่เหมาะสมเยอะแยะไปหมด ทั้งคำพูดคำจาหยาบคาย เต็มเปลื้องผ้า ทำตัวเกินวัย ทั้งสภาพความรุนแรง การเลี้ยงดูเด็กยุคนี้เลยยาก ไม่เหมือนเมื่อก่อน...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

2. เจื่อนใจอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว

เจื่อนใจอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย การเลี้ยงดูแบบรักตามใจ และ ครอบครัวมีฐานะยากจน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย พ่อแม่ผู้ปกครองไม่มีเวลาใส่ใจลูกเนื่องจากเหตุผลด้านภาระหน้าที่การงาน หรือด้านวิถีภาวะของพ่อแม่ ไม่ใส่ใจพฤติกรรมของลูก ไม่มีการอบรมเลี้ยงดูที่ดีและถูกต้องเหมาะสม ดังคำกล่าวที่ว่า

“...บางครอบครัว พ่อกินเหล้า แม่เล่นไพ่ ไม่เคยใส่ใจลูก ลูกจะทำอะไรก็ไม่สนใจ เอาแต่ดูว่ากล่าว บางคนก็ตีสอนเวลาไม่พอใจ ไม่มีเหตุผลกับลูก แบบนี้ลูกจะเป็นคนดีได้อย่างไร ชุมชนหรือโรงเรียนทำอะไรก็ได้เพราะเรื่องในครอบครัวเราก็คายกที่จะเข้าถึงถ้าเขาไม่ร่วมมือกับเรา...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2561)

“...ปัญหาหลักเลยคือเรื่องครอบครัวที่เขาไม่ค่อยมีเวลาให้กับลูก ไม่ค่อยได้มีเวลาปลุกฝังหรือสอนอะไรลูก แบบนี้พอเจอสิ่งเร้าหน่อยก็ไปได้ง่าย ซึ่งเราก็จะไปวุ่นวายกับลูกเขามากก็ไม่ได้ บางทีไปบอกพฤติกรรมไม่ดีของลูกให้พ่อแม่ฟัง เขาก็โกรธหาว่าไปว่าลูกเขา คือเขาอาจรักลูกแบบผิด ๆ แบบนี้เราจะเข้าไปไม่ได้เลย...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

2.2 การเลี้ยงดูแบบรักตามใจ การที่เด็กได้สิ่งต่าง ๆ ตามที่ต้องการโดยขาดเหตุผล เด็กไม่จำเป็นต้องทำตามกฎเกณฑ์ใด แม้ว่าเด็กจะกระทำผิดก็ไม่ได้รับการลงโทษจากพ่อแม่ผู้ปกครอง ไม่มีการได้รับคำแนะนำที่ถูกต้องเหมาะสมจากพ่อแม่ผู้ปกครอง เด็กสามารถที่จะทำอะไรก็ได้ตามต้องการ โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงเหตุผลหรือความถูกต้องใด ๆ ส่งผลให้เด็กมีคุณลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ ดังคำกล่าวที่ว่า

“...บางครอบครัวรักลูกไม่ถูกทาง ตามใจจนเกินเหตุ ทั้ง ๆ ที่ตัวเองไม่มีก็จะหามาให้ ยิ่งประเภทมีลูกคนเดียวแบบนี้ตามใจสุด ๆ ไม่ใช่ทุกครอบครัว ส่วนใหญ่ก็จะเกิดกับครอบครัวที่ไม่ลำบากมาก อยากรกินอะไรหรืออยากได้อะไรจัดหาให้หมด ทำทุกอย่างให้ ไม่เคยให้เด็กได้หัดทำด้วยตนเอง แบบนี้คือไม่พอเพียง...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

“...ยายก็สงสารเขา คือเขาไม่ได้อยู่กับพ่อกับแม่ก็ค่อนข้างตามใจเขา ซึ่งก็รู้ว่าไม่ถูกต้อง ก็พยายามอยู่แต่ก็อดไม่ได้ อย่างเช่นให้เงินมาโรงเรียน 20 บาท พอกลับไปเขาไม่เหลือกลับมากินขนมเราก็ให้เขาอีก เขาก็ไม่รู้จักประหยัด...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

2.3 ครอบครัวมีฐานะยากจน ความยากจนหรือความมีไม่พอเท่ากับคนอื่น ๆ เป็นเงื่อนไขอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เด็กกตัญญูจนกระทั่งมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมไม่ควร อีกทั้งครอบครัวก็ต้องดิ้นรนทำมาหากินจนกระทั่งไม่มีเวลาเลี้ยงดูลูกและอาจส่งเสริมลูกให้มีพฤติกรรมไม่ดี ดังคำกล่าวที่ว่า

“...ความจนหรือความไม่มีบางทีมันก็บีบบังคับให้เด็กเขาต้องดิ้นรน บางทีดิ้นรนไปแล้วก็ไม่ได้อย่างที่เขายากได้สักที คนอื่นก็มีหมดพยายามเท่าไรก็ได้สักที ที่นี้ทำไง ก็หาทางออกโดยการประพฤติตนไม่ดี ลักขโมยบ้าง อะไรบ้าง บางคนจะประหยัดอดออมยังทำไม่ได้ เอาอะไรมาให้ประหยัด เงินจะมาโรงเรียนยังไม่มีเลย...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2561)

“...พอครอบครัวยากจนพ่อแม่ก็ต้องดิ้นรนทำมาหากิน เวลาจะเลี้ยงดูลูกก็ไม่มี อันนี้ยังไม่เท่าไร บางครอบครัวสนับสนุนลูกให้ลักขโมยหรือโกงเงินคนอื่นเลยด้วยซ้ำ ความยากจนนี้มันอันตรายอยู่เหมือนกัน มันเป็นตัวที่อาจทำให้คนเราตัดสินใจทำอะไรที่ไม่ดีได้เลย มันบีบบังคับคนเราให้ชั่วได้...”

(ผู้ปกครองโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

“...ไม่อยากจะโทษความยากจนแต่มันก็คือความจริง ไม่ใช่ทุกคนที่ยากจนแล้วจะเลี้ยงลูกไม่ดีหรือจะเป็นคนดีไม่ได้ แต่มันก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ว่าความจนที่อาจเป็นชนวนสำคัญให้เกิดปัญหาในสังคม ฉกชิงวิ่งราว คนรวยเขาก็ไม่ทำถูกไหมครับ แล้วทำไมอะไรแบบนี้มันมักจะเกิดขึ้นกับคนจน นั่นก็เพราะคนจนบางที่เขาเครียดและหาทางออกไม่ได้ ความรู้ก็น้อยก็เลือกทางไม่ดีเอาเพราะมันทำง่าย...”

(ผู้นำชุมชนโรงเรียน ข, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2561)

“...ผมเคยไปเยี่ยมบ้านนักเรียน คือต้องไปทุกเทอมอยู่แล้ว มีนักเรียนคนหนึ่ง คือไม่ค่อยมาโรงเรียน การบ้านก็ไม่ค่อยทำ กิจกรรมอะไรก็ไม่ร่วม ไม่ค่อยมีความรับผิดชอบ แต่พอเห็นสภาพความเป็นอยู่แล้ว เข้าใจเลย คือยากจนมาก บ้านเป็นเพิงหมาแหงนริมทะเล พ่อแม่ไม่มีอยู่กับตาซึ่งป่วยลุกไปไหนไม่ได้ เด็กเขาก็ต้องออกไปหาปลาเอาไปขายเลี้ยงตัวเองกับตา ที่นี้คุณลักษณะ 8 ประการที่ว่า หลาก ๆ ประการมันไม่ได้ เวลาศึกษาหาความรู้ไม่มี วินัยเรื่องเรียนก็ทำไม่ได้ ทำงานกลุ่มก็ไม่ได้หรอก ต้องไปหาปลาก่อน ใส่ใจสิ่งแวดล้อมไม่มีหรอก ปลาตัวเล็กตัวใหญ่ จับหมดเพราะเป็นเงินทั้งนั้น...”

(ครูโรงเรียน ก, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์สามารถสรุปปัจจัยสนับสนุนและเงื่อนไขอุปสรรคของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงได้ว่า ปัจจัยสนับสนุนแรกคือ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับตนเอง กล่าวคือเด็กมีความซบซึ้งและเห็นคุณค่าของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หากเด็กเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถูกต้อง ก็จะสามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง รวมถึงรู้วิธีการหรือขั้นตอนของการปฏิบัติตนได้อย่างดี นอกจากนี้เด็กยังได้รับการบ่มเพาะให้มีอุปนิสัยพอเพียงตั้งแต่เด็ก ซึ่งทำให้อุปนิสัยของเด็กฝังลึกเข้าไปในตัว และการได้รับการเสริมแรงทั้งจากครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้เด็กได้รับแรงกระตุ้น และสนับสนุนให้มีพฤติกรรมตามคุณลักษณะที่เหมาะสมด้านการอยู่อย่างพอเพียง

ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว ได้แก่ การเป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อแม่ ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากเด็กมักจะมีพฤติกรรมเลียนแบบจากผู้ใหญ่นอกจากนี้ยังมีปัจจัยสนับสนุนคือ การเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่ ซึ่งลักษณะของการเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่นั้นเป็นการเลี้ยงดูด้วยความรักความเข้าใจ และความมีเหตุผล อันจะส่งผลให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงด้านความรอบคอบ มีเหตุผล และอุปนิสัยด้านเป็นมิตรและแบ่งปัน ปัจจัยสนับสนุนสุดท้ายคือ ความต่อเนื่องของระยะเวลาในการบ่มเพาะ กล่าวคือผู้ปกครองควรอดทนใช้เวลาในการบ่มเพาะเด็กตั้งแต่เด็กยังเล็ก และต้องมีการบ่มเพาะเป็นระยะเวลาอันต่อเนื่อง ยาวนาน เพื่อให้การบ่มเพาะนั้นฝังลึกลงไปในตัวเด็ก และติดตัวไปจนโต

ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา ได้แก่ การเป็นแบบอย่างด้านความพอเพียงของครูและผู้บริหาร จนนำไปสู่การมีวัฒนธรรมองค์กรด้านความพอเพียง การมีนโยบายเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ชัดเจน เพื่อให้ครู/บุคลากรทั้งโรงเรียนยึดถือปฏิบัติต่อ ๆ กัน และร่วมใจกันปฏิบัติตามนโยบายของโรงเรียน นอกจากนี้ยังพบปัจจัยสนับสนุนสำคัญคือ ความรู้ความเข้าใจ

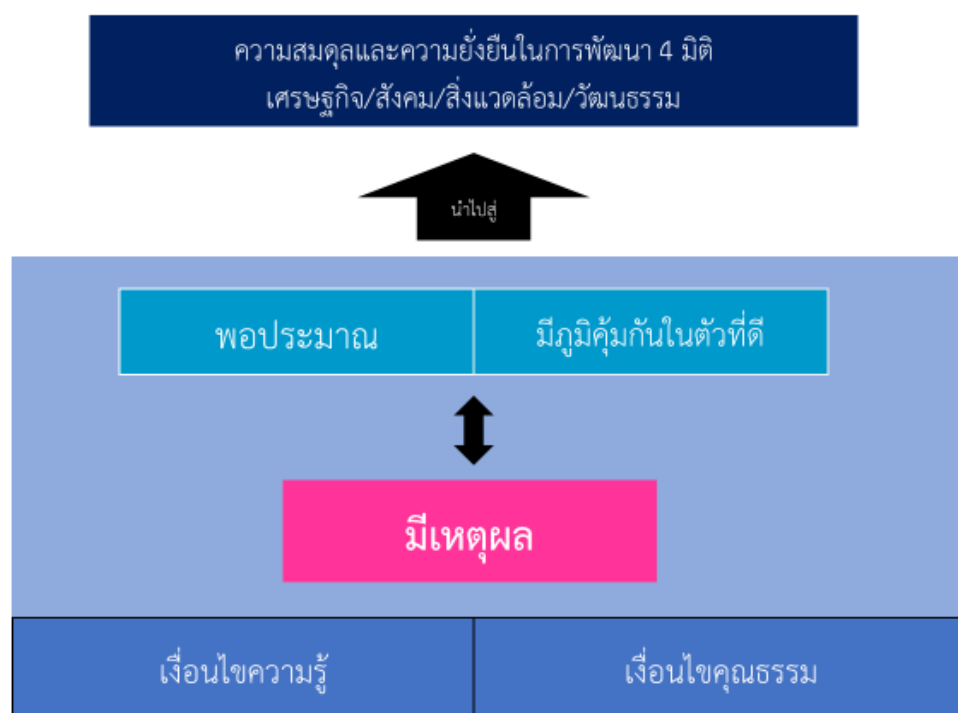
ของครูเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง หากผู้บ่มเพาะมีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก็จะสามารถถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจไปสู่ตัวเด็กได้ และผู้บ่มเพาะยังสามารถปฏิบัติได้ถูกต้องตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั่นก็คือ การอยู่อย่างพอเพียง นอกจากนี้ยังมีปัจจัยสนับสนุนคือ การติดตามและประเมินผลด้วยการสังเกตพฤติกรรม เพื่อติดตามว่าพฤติกรรมของเด็กด้านความพอเพียงนั้นเป็นอย่างไร มีสิ่งใดที่ต้องปรับปรุงแก้ไข เพื่อที่ว่าครูจะหาวิธีการแก้ไขให้ตรงกับธรรมชาติของเด็กแต่ละคน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยสนับสนุนคือ ความร่วมมือระหว่างครูและครู และ ความร่วมมือระหว่างครู ผู้ปกครอง และชุมชน ที่จะร่วมกันบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงของเด็ก คอยติดตามประเมินผล และหาทางออกร่วมกัน ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษาประการสุดท้ายคือ สายสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน กล่าวคือ ครูควรสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก เพื่อให้เด็กมีความรู้สึกเสมือนครูเป็นครอบครัว เกิดความรักและความศรัทธาในตัวครู พร้อมทั้งจะปฏิบัติตามที่ครูให้การแนะนำสั่งสอน

ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ได้แก่ คุณลักษณะที่ดีของแกนนำชุมชน ผู้นำชุมชน ควรเป็นบุคคลที่มีน้ำใจ เป็นมิตร อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นกันเองกับคนในชุมชน และพร้อมให้ความช่วยเหลือคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนรวมหรือเรื่องส่วนตัวของคนในชุมชน พร้อมทั้งปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีกับคนในชุมชน เพื่อนำไปสู่ปัจจัยสนับสนุนเรื่องความร่วมมือระหว่างสมาชิกในชุมชน กล่าวคือสมาชิกในชุมชนให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และมีการปฏิบัติตนเป็นแนวทางเดียวกัน เช่น หากมีการรณรงค์เรื่องใด สมาชิกในชุมชนก็จะพร้อมใจกันปฏิบัติตาม เมื่อมีปัญหาจะมีการร่วมกันหาแนวทางแก้ไข นอกจากนี้ยังมีปัจจัยสนับสนุนสำคัญเรื่องความรู้สึกเป็นครอบครัวเดียวกันของสมาชิกในชุมชน แม้จะมาจากต่างถิ่นกัน แต่เมื่อมาอยู่ร่วมกัน มีการถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน มีน้ำใจต่อกัน มีการแบ่งปันกัน

ส่วนเงื่อนไขอุปสรรคสำคัญที่เกี่ยวข้องกับตนเอง คือ การได้รับอิทธิพลเชิงลบของการเสพสื่อของเด็ก ซึ่งเป็นอุปสรรคใหญ่ที่ครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน ต้องคอยให้ความรู้เกี่ยวกับการเสพสื่อแก่เด็ก เนื่องจากเด็กยังไม่สามารถแยกแยะผิดถูกได้ดี จึงต้องคอยกำกับดูแลเรื่องนี้ให้มาก นอกจากนี้ยังพบเงื่อนไขอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย และการเลี้ยงดูแบบรักตามใจ ไม่ว่าจะเลี้ยงดูด้วยแบบใดแบบหนึ่งก็ส่งผลให้เด็กขาดอุปนิสัยพอเพียง กล่าวคือขาดเหตุผลในการตัดสินใจ นำไปสู่พฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในทุก ๆ ด้าน และเงื่อนไขอุปสรรคสุดท้ายคือ ความยากจนของครอบครัว ซึ่งเป็นเงื่อนไขอุปสรรคที่ชุมชนควรร่วมกันช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมอาชีพให้กับชุมชนหรือการให้ความรู้ในการออมเงิน เป็นต้น

จากผลการวิจัยดังกล่าวผู้วิจัยพบข้อสังเกตประการหนึ่งที่ว่ามีความสำคัญและเป็นปัจจัยสนับสนุนหลักที่จะทำให้กระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงเป็นไปได้อย่างถูกต้องคือ การที่เด็ก ผู้ปกครอง ผู้บริหารสถานศึกษา ครู/บุคลากร และผู้นำชุมชน มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับ

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งตามหลักปฏิบัติที่ค้นพบจากงานวิจัยพบว่า กรณีศึกษามีความเข้าใจต่อการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่าต้องกระบวนการจากการมีเหตุผลก่อนซึ่งจะนำไปสู่ความพอประมาณและมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี คุณธรรม ซึ่งการมีเหตุผลนี้หมายถึงการมีเหตุผลที่จะมีความพอประมาณ และมีเหตุผลที่จะมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยยึดหลักปฏิบัติบนเงื่อนไขความรู้และคุณธรรม โดยเป้าหมายของกระบวนการดังกล่าวคือ ความสมดุลและความยั่งยืนในการพัฒนา 4 มิติ ได้แก่ มิติด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ซึ่ง 4 มิติที่กรณีศึกษาทั้ง 2 แห่งใช้ยึดเป็นเป้าหมายในการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นความรู้ได้มาจากการศึกษาด้วยตนเอง การได้รับความรู้จากโรงเรียน และการเข้าอบรมกับหน่วยงานต่าง ๆ โดยแสดงได้ในภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 5.1 หลักปฏิบัติตนของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน
ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

บทที่ 6

การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็กในบทนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก โดยผู้วิจัยวิเคราะห์ผลจากการศึกษากระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน และได้ศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนในการเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก จากโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษา (case study) จำนวน 2 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียน ก และโรงเรียน ข เพื่อนำผลที่ได้มาয়กร่างแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อสร้างเสริมอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก โดยแนวทางที่ยก่างดังกล่าวนี้ผู้วิจัยได้นำมาให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบโดยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 การนำเสนอร่างแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

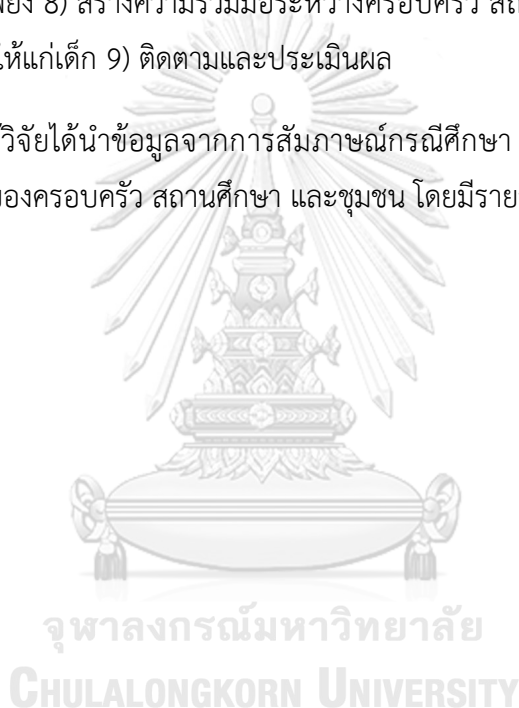
ตอนที่ 2 แนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

ตอนที่ 1 การนำเสนอร่างแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

ผู้วิจัยนำข้อค้นพบที่ได้จากกรณีศึกษา ซึ่งได้แก่ กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก และปัจจัยและเงื่อนไขของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็กมาวิเคราะห์ โดยผู้วิจัยนำกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงมาเป็นกรอบในการนำเสนอแนวทางหลักจำนวน 3 ข้อ ได้แก่ 1) สร้างกระบวนการคิดของเด็กเพื่อให้เด็กตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) สร้างกระบวนการวางแผนของเด็กเพื่อให้เด็กสามารถวางแผนชีวิตและสามารถปฏิบัติตนได้ถูกต้องเหมาะสมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ

พอเพียง และ 3) สร้างกระบวนการประเมินและวิเคราะห์ผลลัพธ์ของสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการประพุดิตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้วยตัวเองและร่วมกับผู้อื่น และนำปัจจัยและเงื่อนไขของกระบวนการบ่มเพาะมาเป็นกรอบในการนำเสนอแนวทางรอง ซึ่งผู้วิจัยกำหนดเป็น 9 แนวทางรอง ได้แก่ 1) กระตุ้นให้เด็กเห็นคุณค่าของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) สร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่เด็ก ครอบครัว ครู และสมาชิกในชุมชน 3) แก้ไขและป้องกันการเสฟสื่อที่ไม่เหมาะสม 4) ให้แรงเสริมแก่เด็กเพื่อกระตุ้นให้เด็กมีความต้องการปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 5) อบรมสั่งสอนเด็กเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงของเด็ก 6) สร้างสายสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก 7) ประพุดิตนเป็นแบบอย่างที่ดีด้านการอยู่อย่างพอเพียง 8) สร้างความร่วมมือระหว่างครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนในการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก 9) ติดตามและประเมินผล

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์กรณีศึกษา (case study) มากำหนดเป็นแนวทางระดับปฏิบัติของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 6. 1(ร่าง) แนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

แนวทางหลัก	แนวทางรอง	ครอบครัว	สถานศึกษา	ชุมชน
<p>1. สร้างกระบวนการคิดของเด็กเพื่อให้เด็กตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</p>	<p>1.1 กระตุ้นให้เด็กเห็นคุณค่าของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</p>	<p>1.1.1 ตั้งคำถามให้เด็กคิดภายใต้กรอบของคิของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยสอดแทรกในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ</p> <p>1.1.2 พูดคุย หรือออกเียงกับลูกในประเด็นต่างๆ ที่ลูกสนใจ ทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาการเรียน หรือประเด็นน่าสนใจต่างๆ ในสังคม และร่วมกันค้นหาความจริงหรือคำตอบจากแหล่งการค้นคว้าต่าง ๆ</p> <p>1.1.3 ส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน เพื่อช่วยฝึกให้เด็กมีความสามารถในการวิเคราะห์</p>	<p>1.1.1 สอดแทรกกระบวนการตั้งคำถามในทุกรายวิชาภายใต้กรอบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</p> <p>1.1.2 จัดกิจกรรมเสริมนอกห้องเรียนที่ฝึกให้เด็กคิดอย่างเป็นระบบตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์</p> <p>1.1.3 จัดกิจกรรมที่ฝึกให้เด็กคิดเชิงวิพากษ์ ซึ่งเป็นกระบวนการรับรู้และคิดแยกแยะ จากการศึกษาที่เป็นทั้งคุณและโทษ เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจ ประเมิน หรือแก้ปัญหาต่าง ๆ</p>	<p>1.1.1 เปิดโอกาสให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนโดยให้เด็กมีส่วนร่วมในการคิดเพื่อปฏิบัติงานในถูกต้องเหมาะสมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</p> <p>1.1.2 จัดแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</p>
<p>1.2 สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่เด็ก ครอบครัว ครู และสมาชิกในชุมชน</p>	<p>1.2 สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่เด็ก</p>	<p>1.2.1 ศึกษาหาความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</p> <p>1.2.2 ถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่เด็ก</p>	<p>1.2.1 จัดอบรมครูให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเฉพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก</p> <p>1.2.2 ถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่เด็ก</p>	<p>1.2.1 จัดอบรมสมาชิกในชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก</p> <p>1.2.2 ให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ และช่องทางทางติดต่อสื่อสารต่าง ๆ</p>
<p>1.3 แก้ไขและป้องกันการเสถียรที่ไม่เหมาะสม</p>	<p>1.3 แก้ไขและป้องกันการเสถียรที่ไม่เหมาะสม</p>	<p>1.3.1 ให้คำแนะนำที่ถูกต้องเมื่อเด็กได้รับข้อมูลจากสื่อที่ไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสม</p>	<p>1.3.1 ให้ความรู้เกี่ยวกับสื่อเพื่อให้นักเรียนรู้เท่าทันสื่อและชี้แนะปฏิบัติที่เหมาะสมให้แก่เด็ก</p>	<p>1.3.1 ให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับสื่อด้านประเภทของสื่อ</p>

แนวทางระดับปฏิบัติการของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน			
แนวทางหลัก	แนวทางรอง	ครอบครัว	สถานศึกษา
2. สร้างกระบวนการวางแผนของเด็กเพื่อให้เด็กสามารถวางแผนชีวิตและสามารถลงมือปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	2.1 ให้แรงเสริมแก่เด็กเพื่อกระตุ้นให้เด็กมีความต้องการปฏิบัติตามถูกต้องเหมาะสมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2.2 อบรมสั่งสอนเด็กเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงของเด็ก	2.1.1 ให้อบรมสั่งสอนเด็กและเอาใจใส่ เปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิดเห็นและใช้เหตุผลกับเด็ก จัดสรรเวลาให้กับเด็กอย่างเพียงพอ 2.2.1 อบรมสั่งสอนเด็กด้วยความรักและเอาใจใส่ เปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิดเห็นอย่างเพียงพอ	2.1.1 ให้อบรมสั่งสอนเด็กเมื่อเด็กประพฤติปฏิบัติตนถูกต้องเหมาะสมด้วย (เช่น การประกาศชมเชย การมอบเกียรติบัตร เป็นต้น) 2.2.1 จัดอบรมให้ความรู้ผู้ประกอบการเกี่ยวกับความปลอดภัยของเด็กที่มีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงานร่วมกับผู้อื่น 2.2.3 ปลอ่ยกให้เด็กได้ลงมือทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง โดยครูไม่ตัดสินผิดถูก แต่ให้เด็กเป็นผู้ตัดสินใจการกระทำของเด็กเอง
			2.1.1 ให้อบรมสั่งสอนเด็กเมื่อเด็กประพฤติปฏิบัติตนถูกต้องเหมาะสมด้วย (เช่น การประกาศชมเชย การมอบเกียรติบัตร เป็นต้น) 2.2.1 จัดน้กจัดวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญให้คำปรึกษาให้กับสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับปัญหาครอบครัวด้านต่าง ๆ หรือชี้แนะแนวทางการแก้ปัญหาและการเลี้ยงดูเด็ก 2.2.2 จัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพให้กับชุมชน เพื่อยู่ฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัว จนไม่เกิดภาวะเครียด และมีเวลาใส่ใจดูแลเด็กมากขึ้น 2.2.3 จัดอบรมฝึกอาชีพที่เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็กแต่ละคน และให้เด็กเรียนรู้การจำหน่ายสิ่งที่ได้กผลิตออกมา 2.2.4 จัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะและเปิดโอกาสให้เด็กเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ 2.2.4 เปิดโอกาสให้เด็กเข้าร่วม

แนวทางการหลัก	แนวทางการรอง	กรอบครัว	สถานศึกษา	ชุมชน
	2.3 สร้างสายสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก	2.3.1 สร้างสัมพันธ์ภาพและบรรยากาศที่ดีภายในครอบครัว	2.3.1 กระตุ้นพฤติกรรมที่ดีของเด็กด้วยการเข้าเฝ้าด้วยความนุ่มนวลและด้วยความรักความเมตตา 2.3.2 สร้างสายสัมพันธ์ที่ดีต่อเด็กด้วยความรักความเมตตา ให้ความสนิทสนมกับเด็กเสมือนเป็นลูกหลาน	2.3.1 สร้างสายสัมพันธ์ที่ดีต่อสมาชิกทุกคนในชุมชนเสมือนครอบครัวเดียวกัน
2.4 ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีด้านการอยู่อย่างพอเพียง	2.4.1 ปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็กด้านการอยู่พอเพียง 2.4.2 แนะนำให้เด็กรู้จักบุคคลที่มีพฤติกรรมด้านการอยู่อย่างพอเพียงให้รู้จักและยึดเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตาม	2.4.1 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีด้านการอยู่อย่างพอเพียงทั้งในฐานะบทบาทของความเป็นครูและชีวิตส่วนตัว 2.4.2 สร้างวัฒนธรรมองค์กรในด้านการดำเนินชีวิตอย่างเพียงพอเพื่อให้นักเรียนและครูที่เข้ามาใหม่ยึดถือเป็นแบบแผนเดียวกัน 2.4.3 จัดให้มีการมอบรางวัลครูต้นแบบด้านการอยู่อย่างพอเพียง	2.4.1 ปฏิบัติตนเป็นผู้มีน้ำใจเอื้อเพื่อเอื้อแก่ เป็นมิตรกับทุกคน พร้อมให้ความช่วยเหลือและให้คำแนะนำปรึกษากับสมาชิกในชุมชน ทั้งเรื่องส่วนรวมและส่วนตัว 2.4.2 จัดให้มีการมอบรางวัลครูต้นแบบด้านการอยู่อย่างพอเพียง	2.4.1 ปฏิบัติตนเป็นผู้มีน้ำใจเอื้อเพื่อเอื้อแก่ เป็นมิตรกับทุกคน พร้อมให้ความช่วยเหลือและให้คำแนะนำปรึกษากับสมาชิกในชุมชน ทั้งเรื่องส่วนรวมและส่วนตัว 2.4.2 จัดให้มีการมอบรางวัลครูต้นแบบด้านการอยู่อย่างพอเพียง
2.5 สร้างความร่วมมือระหว่างครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนในการอบรมเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก	2.5.1 ให้ความร่วมมือและสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ 2.5.2 ติดตามสื่อสารกับโรงเรียนและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ตามช่องทางทางการสื่อสารต่างๆ ที่ทันสมัยและรวดเร็ว	2.5.1 เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชน เข้ามามีส่วนรวมในกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของโรงเรียนทั้งในฐานะผู้ดำเนินการและผู้เข้าร่วม 2.5.2 ให้ความร่วมมือกับชุมชนในการจัดกิจกรรมต่างๆ และปฏิบัติตามแผนของชุมชน 2.5.3 สร้างเครือข่ายกับชุมชน 2.5.4 เป็นมิตรกับชุมชน ต้อนรับชุมชน	2.5.1 ให้ความร่วมมือและสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ 2.5.2 เข้าร่วมประชุมกับโรงเรียนเพื่อปรึกษาหารือเรื่องต่าง ๆ หรือวางแผนนโยบายร่วมกัน 2.5.3 จัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการแรกจนถึงกระบวนการ	2.5.1 ให้ความร่วมมือและสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ 2.5.2 เข้าร่วมประชุมกับโรงเรียนเพื่อปรึกษาหารือเรื่องต่าง ๆ หรือวางแผนนโยบายร่วมกัน 2.5.3 จัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการแรกจนถึงกระบวนการ

ตารางที่ 6.1 (ต่อ)

แนวทางหลัก	แนวทางรอง	ครอบครัว	สถานศึกษา	ชุมชน
<p>3. สร้างการสะท้อนการเรียนรู้ด้วยการประเมินและวิเคราะห์ผลลัพธ์ของสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการสะท้อนคิดตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้วยตัวเด็กเองและร่วมกับผู้อื่น</p>	<p>3.1 ติดตามและประเมินผล</p>	<p>3.1.1 ให้เด็กประเมินผลการปฏิบัติงานของตนเองและวิเคราะห์ผลการทำงานเพื่อหาผลสำเร็จและความล้มเหลวเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไข และศึกษาว่าได้เรียนรู้อะไรบ้าง</p> <p>3.1.2 ร่วมกับเด็กประเมินและวิเคราะห์แผนและผลการปฏิบัติงานเป็นประจำทุกวัน พร้อมให้คำชี้แนะ และแนวทางปฏิบัติ</p> <p>3.1.3 สังเกตพฤติกรรมของเด็กอย่างสม่ำเสมอได้มีการปฏิบัติตามคุณลักษณะด้านอยู่อย่างพอเพียงแล้วหรือไม่อย่างไร</p>	<p>3.1.1 ให้เด็กประเมินผลการปฏิบัติงานของตนเองและวิเคราะห์ผลการทำงานเพื่อหาผลสำเร็จและความล้มเหลวเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไข และศึกษาว่าได้เรียนรู้หรือไม่</p> <p>3.1.2 เป็นผู้สังเกตการณ์ที่คอยให้คำแนะนำ คำชี้แนะ คำปรึกษาแก่เด็กด้วยความรักและความเมตตา</p> <p>3.1.3 สร้างแบบการสังเกตพฤติกรรมของเด็กอย่างมีระบบ ซึ่งเป็นกรสังเกตแบบวางแผนไว้ก่อนแล้ว โดยกำหนดประเภทและพฤติกรรมที่จะสังเกตไว้แล้ว และควรมีผู้สังเกตมากกว่าหนึ่งคน เพื่อให้ได้ความเที่ยงตรงและเป็นจริง</p>	<p>3.1.1 ประเมินสถานการณ์ลักษณะอุปนิสัยพอเพียงของเด็กในชุมชนด้วยแบบประเมิน</p> <p>3.1.2 สังเกตพฤติกรรมของเด็กว่าเป็นไปตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านอยู่อย่างพอเพียงหรือไม่ หากไม่เป็นไปตามคุณลักษณะดังกล่าว ควรหาแนวทางแก้ไขร่วมกับครอบครัวและโรงเรียน</p>

ตอนที่ 2 แนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

ผู้วิจัยได้แก้ไขและปรับปรุงร่างแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็กตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ท่าน และนำเสนอโดยแบ่งเป็นแนวทาง 2 ชุด ได้แก่ 1) แนวทางร่วมในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก และ 2) แนวทางเฉพาะในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก เนื่องจากแนวทางร่วมเป็นแนวทางที่สามารถส่งผลให้เกิดอุปนิสัยพอเพียงได้หลายด้าน และแนวทางเฉพาะเป็นแนวทางที่เป็นมิติในแต่ละด้านของอุปนิสัยพอเพียง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ ดังตารางที่ 6.2 และตารางที่ 6.3

ตารางที่ 6.2 แนวทางร่วมในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

	ครอบครัว	สถานศึกษา	ชุมชน
<p>ด้านกระบวนการบ่มเพาะ</p> <p>1. สร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</p>	<p>ผู้ปกครอง</p> <p>1.1 สร้างแรงจูงใจให้กับเด็กในการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</p> <p>1.2 ศึกษาหาความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่เด็ก</p> <p>1.3 จัดสถานที่ตั้งทีวีและคอมพิวเตอร์อย่างเปิดเผยเพื่อครอบครัวสามารถสอดส่องดูแลการเสพสื่อของเด็กได้สะดวก</p> <p>1.4 ร่วมดูทีวี/ใช้อินเทอร์เน็ตพร้อมลูก และให้คำแนะนำที่ถูกต้องเมื่อเด็กได้รับข้อมูลจากสื่อที่ไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสม</p>	<p>ผู้บริหารสถานศึกษา</p> <p>1.1 จัดอบรมครูให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและให้ความรู้ครูเกี่ยวกับกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง</p> <p>ครู/บุคลากร</p> <p>1.1 จัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะคิดตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</p> <p>1.2 สร้างแรงจูงใจให้กับเด็กในการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</p> <p>1.3 ถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่เด็ก</p> <p>1.4 ให้ความรู้เกี่ยวกับสื่อเพื่อให้เด็กรู้จักเท่าทันสื่อและชี้แนะแนวปฏิบัติที่เหมาะสมให้แก่เด็ก</p>	<p>ผู้นำชุมชน</p> <p>1.1 จัดแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</p> <p>1.2 จัดอบรมสมาชิกในชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและกระบวนกรบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก</p> <p>1.3 ให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ และช่องทางการติดต่อสื่อสารต่างๆ ที่ทันสมัยและรวดเร็ว</p> <p>1.4 ให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับสื่อด้านประเภทของสื่อ ประโยชน์และโทษของสื่อ ความรู้เท่าทันสื่อ และวิธีป้องกันให้สื่อมีผลทางลบต่อเด็ก</p>
<p>2. สร้างกระบวนการวางแผนของเด็กกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</p>	<p>ผู้ปกครอง</p> <p>2.1 ฝึกให้เด็กจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังในชีวิต และปฏิบัติตามอย่างเป็นขั้นตอน</p> <p>2.2 ช่วยเด็กวางแผนกิจกรรมประจำวันโดยจัดทำเป็นตารางสิ่งที่เด็กต้องทำให้เกิดเป็นความเคยชินและเป็นระเบียบ</p>	<p>ครู/บุคลากร</p> <p>2.1 จัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น</p>	<p>ผู้นำชุมชน</p> <p>2.1 เปิดโอกาสให้เด็กเข้าร่วมส่วนรวมในการวางแผนและตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมและโครงการต่างๆ ของชุมชน</p>

ตารางที่ 6.2 (ต่อ)

แนวทางหลัก	ครอบครัว	สถานศึกษา	ชุมชน
<p>ผู้ปกครอง</p> <p>3.1 ปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็กด้านการอยู่พอเพียง</p> <p>3.2 แนะนำให้เด็กรู้จักบุคคลที่มีพฤติกรรมด้านการอยู่อย่างพอเพียงให้รู้จักและยึดเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตน</p> <p>3.3 อบรมสั่งสอนเด็กด้วยความรักและเอาใจใส่เปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิดเห็น และใช้เหตุผลกับเด็ก จัดสรรเวลาให้กับเด็กอย่างเพียงพอ</p> <p>3.4 สร้างสัมพันธ์ภาพและบรรยากาศที่ดีภายในครอบครัว</p>	<p>ผู้บริหารสถานศึกษา</p> <p>3.1 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีด้านการอยู่อย่างพอเพียงทั้งในฐานะบทบาทของความเป็นครูและชีวิตส่วนตัว</p> <p>3.2 สร้างวัฒนธรรมองค์กรในด้านการดำเนินชีวิตอย่างเพียงพอเพียงเพื่อให้นักเรียนและครูที่เข้ามาใหม่ยึดถือเป็นแบบแผนเดียวกัน</p> <p>3.3 จัดให้มีการมอบรางวัลครูต้นแบบด้านการอยู่อย่างพอเพียง</p> <p>3.4 จัดอบรมให้ความรู้ผู้ปกครองเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ถูกต้องและเหมาะสม</p> <p>ครู/บุคลากร</p> <p>3.1 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีด้านการอยู่อย่างพอเพียงทั้งในฐานะบทบาทของความเป็นครูและชีวิตส่วนตัว</p> <p>3.2 สร้างสายสัมพันธ์ที่ดีต่อเด็กด้วยความรักความเมตตา ให้ความสัมพันธ์สนทนากับเด็กเสมือนเป็นลูกหลาน</p> <p>3.3 ปลอ่ยให้เด็กได้ลงมือทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง โดยครูไม่ตัดสินผิดถูก แต่ให้เด็กเป็นผู้ตัดสินใจกระทำของตนเอง</p> <p>3.4 กระตุ้นพฤติกรรมที่ดีของเด็กด้วยการยกย่องชื่นชมด้วยความนุ่มนวลและด้วยความรักความเมตตา</p>	<p>ผู้นำชุมชน</p> <p>3.1 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีด้านการอยู่อย่างพอเพียง</p> <p>3.2 สร้างสายสัมพันธ์ที่ดีต่อเด็กและสมาชิกทุกคนในชุมชนเสมือนครอบครัวเดียวกัน</p> <p>3.3 จัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะและเปิดโอกาสให้เด็กเข้าร่วมด้วยความสนใจ</p> <p>3.4 จัดนักจิตวิทยาหรือผู้เชี่ยวชาญให้คำปรึกษาให้กับสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับปัญหาครอบครัวด้านต่าง ๆ</p> <p>พร้อมชี้แนะแนวทางการแก้ปัญหาและการเลี้ยงดูเด็ก</p> <p>3.5 จัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพให้กับชุมชน เพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัว จนไม่เกิดภาวะเศรษฐกิจและมิเวลาเสียใจดูแลเด็กมากขึ้น</p>	

ตารางที่ 6.3 แนวทางเฉพาะในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

<p>1. สร้างอุปนิสัยเพียงด้านการศึกษา ปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล</p>	<p>ผู้ปกครอง 1.1 ตั้งคำถามให้เด็กคิดภายใต้กรอบความคิดของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยสอดแทรกในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ 1.2 พูดคุย หรือถกเถียงกับลูกในประเด็นต่าง ๆ ที่ลูกสนใจ ทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาการเรียน หรือประเด็นที่น่าสนใจต่าง ๆ ในสังคม ร่วมกันค้นหาความจริงหรือคำตอบจากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ และเชื่อมโยงสู่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</p>	<p>ครู/บุคลากร 1.1 สอดแทรกกระบวนการตั้งคำถามในทุกทฤษฎีวิชา ภายใต้กรอบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 1.2 จัดกิจกรรมเสริมนอกห้องเรียนที่ฝึกให้เด็กคิดอย่างเป็นระบบตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และเชื่อมโยงสู่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 1.3 จัดกิจกรรมที่ฝึกให้เด็กคิดเชิงวิพากษ์และสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นกระบวนการรับรู้และคิดแยกแยะ จากการศึกษาที่เป็นทั้งคุณและโทษ เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจประเมิน หรือแก้ปัญหาต่าง ๆ 1.4 วัดผลโดยใช้แบบวัดทักษะความคิดที่สร้างขึ้นเอง หรือแบบวัดมาตรฐานที่มีผู้สร้างไว้แล้ว และการสังเกตแบบใช้แบบสังเกต</p>	<p>ผู้นำชุมชน 1.1 เปิดโอกาสให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนโดยให้เด็กมีส่วนร่วมในการคิดเพื่อปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</p>
<p>2. สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านการไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้อื่นเดือดร้อน</p>	<p>ผู้ปกครอง 2.1 เล่าสถานการณ์ที่น่าเห็นใจของคนรอบข้างและบุคคลอื่นๆในสังคมให้เด็กรับรู้เพื่อสร้างความตระหนักถึงความรู้สึกของผู้อื่น 2.2 บ่มเพาะลูกให้เรียนรู้ในการเอาใจใส่ความรู้สึกของผู้อื่น 2.3 เปิดโอกาสให้ลูกช่วยเหลืองานและภาระในบ้าน และช่วยเหลือผู้อื่นในชุมชน</p>	<p>ครู/บุคลากร 2.1 ให้ความสำคัญเมตตาต่อเด็ก 2.2 จัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ภายในและภายนอกโรงเรียน 2.3 หลีกเลี่ยงและขัดเกลาลัทธิเด็กด้วยหลักคุณธรรม</p>	<p>ผู้นำชุมชน 2.1 เปิดโอกาสให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของชุมชน</p>
<p>3. สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านเป็นความมีมิตรและแบ่งปัน</p>	<p>ผู้ปกครอง 3.1 เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูกในการเป็นมิตรกับทุกคนและในการมีน้ำใจกับผู้อื่น 3.2 ฝึกให้ลูกช่วยเหลืองานและภาระในบ้าน และช่วยเหลือผู้อื่นในชุมชน</p>	<p>ครู/บุคลากร 3.1 ฝึกให้เด็กเป็นมิตรและแบ่งปันผ่านเกมและกิจกรรมต่าง ๆ 3.2 ให้นำเสริมแก่เด็กที่ไม่ใช่เงินและวัตถุ (เช่น การกอดและการชมเชย เป็นต้น)</p>	<p>ผู้นำชุมชน 3.1 เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูกในการเป็นมิตรกับทุกคนและในการมีน้ำใจกับผู้อื่น</p>

ตารางที่ 6.3 (ต่อ)

แนวทางหลัก		แนวทางระดับปฏิบัติ		
	ครอบครัว	ครู/บุคลากร	สถานศึกษา	ชุมชน
4. สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คัดค้านและเก็บรักษาดูแลอย่างดี	ผู้ปกครอง 4.1 เปิดโอกาสให้เด็กได้สัมผัสธรรมชาติและสอนให้รักธรรมชาติ	ครู/บุคลากร 4.1 แบ่งหน้าที่ของเด็กแต่ละคนในการรับผิดชอบดูแลอุปกรณ์ อาคาร สถานที่ ภายในโรงเรียน	ผู้ปกครอง 4.1 จัดสถานที่ภายในชุมชนให้สะอาด และเป็นระเบียบเรียบร้อย	ผู้ปกครอง 4.1 จัดสถานที่ภายในชุมชนให้สะอาด และเป็นระเบียบเรียบร้อย
5. สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านความมุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกันผู้เฒ่า	ผู้ปกครอง 5.1 เปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมในกรวางแผนกิจกรรมต่าง ๆ ของครอบครัว	ครู/บุคลากร 5.1 จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการกลุ่ม	ผู้ปกครอง 5.1 จัดกิจกรรมที่เด็กในชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมได้	ผู้ปกครอง 5.1 จัดกิจกรรมที่เด็กในชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมได้
6. สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านการใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม	ผู้ปกครอง 6.1 จัดพื้นที่ที่เหมาะสมภายในบ้านให้เด็กมีสมาธิในการศึกษาหาความรู้ 6.2 ส่งเสริมมีนิสัยรักการอ่าน เพื่อช่วยฝึกให้เด็กมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และสามารถเชื่อมโยงสู่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	ครู/บุคลากร 6.1 มอบหมายงานที่ต้องใช้ความคิดและการค้นหาค้นหาข้อมูลด้วยตนเอง	ผู้ปกครอง 6.1 จัดศูนย์เรียนรู้ภายในชุมชน	ผู้ปกครอง 6.1 จัดศูนย์เรียนรู้ภายในชุมชน
7. สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านกรวางแผนการเรียน การทำงานและใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้อย่างดี	ผู้ปกครอง 7.1 สอนให้เด็กรู้จักการแบ่งเวลาและหน้าที่ของตนเอง โดยพื้นฐานของความรู้อย่างดี	ครู/บุคลากร 7.1 พูดคุยกับเด็กด้วยความเข้าใจ ไม่ใช้คำสั่ง 7.2 จัดกิจกรรมที่เน้นกระบวนการ	ครู/บุคลากร 7.1 พูดคุยกับเด็กด้วยความเข้าใจ ไม่ใช้คำสั่ง 7.2 จัดกิจกรรมที่เน้นกระบวนการ	ผู้ปกครอง 8.1 จัดอบรมเด็กอาชีพที่เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็กแต่ละคน และให้เด็กเรียนรู้การจำหน่ายสิ่งของเด็กผลิตออกมา
8. สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านการใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คัดค้านและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยรักการออม มีวินัยในการใช้จ่าย	ผู้ปกครอง 8.1 ให้ลูกจัดการรายจ่ายในชีวิตประจำวันของตนเอง 8.2 สอนให้ลูกดูแลรักษาสิ่งของเครื่องใช้ของตนเอง 8.3 ให้ลูกเก็บเงินซื้อของ 8.4 ฝึกให้ลูกทำงานแลกเงิน	ครู/บุคลากร 8.1 สอนการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย 8.2 สอนวิธีการออมอย่างถูกวิธี	ผู้ปกครอง 8.1 จัดอบรมเด็กอาชีพที่เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็กแต่ละคน และให้เด็กเรียนรู้การจำหน่ายสิ่งของเด็กผลิตออกมา	ผู้ปกครอง 8.1 จัดอบรมเด็กอาชีพที่เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็กแต่ละคน และให้เด็กเรียนรู้การจำหน่ายสิ่งของเด็กผลิตออกมา

สำหรับรายละเอียดของแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็กแบ่งเป็น 1) แนวทางร่วมในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก และ 2) แนวทางเฉพาะในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก ประกอบด้วย

1. แนวทางร่วมในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

ด้านกระบวนการบ่มเพาะ แบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่

1) สร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่เด็ก โดยแบ่งเป็น

1.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรสร้างแรงจูงใจให้กับเด็กในการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และศึกษาหาความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่เด็ก ป้องกันการเสพสื่อที่ไม่เหมาะสมด้วยการจัดสถานที่ตั้งทีวีและคอมพิวเตอร์อย่างเปิดเผย เพื่อครอบครัวสามารถสอดส่องดูแลการเสพสื่อของเด็กได้สะดวก พร้อมทั้งใช้เวลาในการร่วมดูทีวี/ใช้อินเทอร์เน็ตพร้อมกับลูก และให้คำแนะนำที่ถูกต้องเมื่อเด็กได้รับข้อมูลจากสื่อที่ไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสม

1.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดอบรมครูให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและให้ความรู้ครูเกี่ยวกับกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง เพื่อครูจะสามารถถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่เด็ก สำหรับครู/บุคลากรควรจัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะคิดตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เด็กใช้ความรอบคอบและมีเหตุผลในการตัดสินใจทำสิ่งต่าง ๆ ในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการใช้ชีวิตประจำวันและการเรียนของตนเอง นอกจากนี้ครูควรสร้างแรงจูงใจให้กับเด็กในการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงพร้อมทั้งให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เด็กสามารถปฏิบัติตามได้อย่างเป็นขั้นตอนตามกระบวนการของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเนื่องด้วยเงื่อนไขอุปสรรคสำคัญคืออิทธิพลเชิงลบของการเสพสื่อ ครูจึงควรให้ความรู้เกี่ยวกับสื่อเพื่อให้เด็กรู้เท่าทันสื่อและชี้แนะแนวปฏิบัติที่เหมาะสมให้แก่เด็ก

1.3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรจัดแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าความสำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จัดอบรมสมาชิกในชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก ให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ และช่องทางการติดต่อสื่อสารต่าง ๆ ที่ทันสมัยและรวดเร็ว ให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับสื่อด้านประเภทของสื่อ ประโยชน์และโทษของสื่อ ความรู้เท่าทันสื่อ และวิธีป้องกันไม่ให้สื่อมีผลทางลบต่อเด็ก

2) สร้างกระบวนการวางแผนของเด็กตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรฝึกให้เด็กจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังในชีวิต และปฏิบัติตนอย่างเป็นขั้นตอนช่วยเด็กวางแผนกิจวัตรประจำวันโดยจัดทำเป็นตารางสิ่งที่เด็กต้องทำให้เกิดเป็นความเคยชินและเป็นระเบียบ

2.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครู/บุคลากรควรจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงานร่วมกับผู้อื่น

3) กระตุ้นการลงมือปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็กด้านการอยู่พอเพียง และแนะนำให้เด็กรู้จักบุคคลที่มีพฤติกรรมด้านการอยู่อย่างพอเพียงให้รู้จักและยึดเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตน และควรอบรมสั่งสอนเด็กด้วยความรักและเอาใจใส่ เปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิดเห็น และใช้เหตุผลกับเด็ก จัดสรรเวลาให้กับเด็กอย่างเพียงพอ สร้างสัมพันธภาพและบรรยากาศที่ดีภายในครอบครัว

3.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาและครู/บุคลากรควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีด้านการอยู่อย่างพอเพียงทั้งในฐานะบทบาทของความเป็นครูและชีวิตส่วนตัว เพื่อเป็นแบบอย่างให้เด็กปฏิบัติตนตาม สร้างวัฒนธรรมองค์กรในด้านการดำเนินชีวิตอย่างเพียงพอเพื่อให้นักเรียนและครูที่เข้ามาใหม่ยึดถือเป็นแบบแผนเดียวกัน จัดให้มีการมอบรางวัลครูต้นแบบด้านการอยู่อย่างพอเพียงเพื่อเสริมสร้างกำลังใจให้กับครูและบุคลากร จินนำไปสู่การเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็ก และมีการจัดอบรมให้ความรู้ผู้ปกครองเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้ผู้ปกครองสามารถอบรมเลี้ยงดูเด็กไปในทิศทางเดียวกับโรงเรียน นอกจากนี้ครู/บุคลากรควรสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีต่อเด็กด้วยความรักความเมตตา ให้ความสนิทสนมกับเด็กเสมือนเป็นลูกหลาน เพื่อให้เด็กเกิดความรักและความศรัทธาต่อครูและพร้อมที่จะปฏิบัติตนตามที่ครูแนะนำ และควรปล่อยให้เด็กได้ลงมือทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง โดยครูไม่ตัดสินผิดถูก แต่ให้เด็กเป็นผู้ตัดสินใจ

การกระทำของเด็กเอง กระตุ้นพฤติกรรมที่ดีของเด็กด้วยการย้ำเตือนด้วยความนุ่มนวลและด้วยความรักความเมตตา

1.3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีด้านการอยู่อย่างพอเพียง สร้างสายสัมพันธ์ที่ดีต่อเด็กและสมาชิกทุกคนในชุมชนเสมือนครอบครัวเดียวกัน จัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะและเปิดโอกาสให้เด็กเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ จัดนักจิตวิทยาหรือผู้เชี่ยวชาญให้คำปรึกษาให้กับสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับปัญหาครอบครัวด้านต่าง ๆ พร้อมชี้แนะแนวทางการแก้ปัญหาและการเลี้ยงดูเด็ก จัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพให้กับชุมชน เพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัว จนไม่เกิดภาวะเครียด และมีเวลาใส่ใจดูแลเด็กมากขึ้น

4) สะท้อนการเรียนรู้ของเด็กหลังการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรตั้งคำถามตามกรอบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เด็กสะท้อนการเรียนรู้ของตนเองภายหลังจากได้ลงมือปฏิบัติ ให้กำลังใจในการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับเด็ก

4.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครู/บุคลากรควรจัดกิจกรรมสะท้อนการเรียนรู้ด้วยวิธีที่หลากหลาย เช่น การเขียนบันทึก การสนทนา การเขียนแผนผังความคิด เป็นต้น ให้กำลังใจในการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับเด็ก และ ติดตามและประเมินผลของการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเด็ก

5) ติดตามและประเมินผลของการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเด็ก

5.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรให้เด็กประเมินผลการปฏิบัติตนของตนเองและวิเคราะห์ผลการปฏิบัติตนเพื่อหาผลสำเร็จและความล้มเหลวเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไข ร่วมกับเด็กประเมินและวิเคราะห์แผนและผลการปฏิบัติตนเป็นประจำทุกวัน พร้อมให้คำชี้แนะ และแนวทางปฏิบัติตน สังเกตพฤติกรรมของเด็กอย่างสม่ำเสมอว่าได้มีการปฏิบัติตามคุณลักษณะด้านอยู่อย่างพอเพียงแล้วหรือไม่อย่างไร

5.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครูควรให้เด็กประเมินผลการปฏิบัติตนของตนเองและวิเคราะห์ผลการปฏิบัติตนเพื่อหาผลสำเร็จและความล้มเหลวเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไข ครูแสดงบทบาทเป็นผู้สังเกตการณ์ที่คอยให้คำแนะนำ คำชี้แนะ คำปรึกษาแก่เด็กด้วยความรักและความเมตตา สร้างแบบการสังเกตพฤติกรรมของเด็กอย่างมีระบบ ซึ่งเป็นการสังเกตแบบวางแผนไว้ก่อนแล้ว โดยกำหนดประเภทและพฤติกรรมที่จะสังเกตไว้แล้ว และควรมีผู้สังเกตมากกว่าหนึ่งคน

5.3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรประเมินสถานการณ์ลักษณะอุปนิสัยพอเพียงของเด็กในชุมชนด้วยแบบสังเกต สังเกตพฤติกรรมของเด็กว่าเป็นไปตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านอยู่อย่างพอเพียงหรือไม่ หากไม่เป็นไปตามคุณลักษณะดังกล่าว ควรหาแนวทางแก้ไขร่วมกับครอบครัวและโรงเรียน

2. ด้านการมีส่วนร่วม โดยสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน

1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรให้ความร่วมมือและสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ติดต่อบริการกับโรงเรียนและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ตามช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ ที่ทันสมัยและรวดเร็วทางสำหรับผู้ปกครอง

2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาควรเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของโรงเรียนทั้งในฐานะผู้ดำเนินการและผู้เข้าร่วม และครู/บุคลากรควรเป็นมิตรกับชุมชน ต้อนรับชุมชนด้วยความเต็มใจ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน ให้ความร่วมมือกับชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และปฏิบัติตามแผนของชุมชน

3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรให้ความร่วมมือและสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ เข้าร่วมประชุมกับโรงเรียนเพื่อปรึกษาหารือเรื่องต่าง ๆ หรือวางแผนนโยบายร่วมกัน จัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมกันตั้งแต่กระบวนการแรกจนถึงกระบวนการสุดท้าย

2. แนวทางเฉพาะในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก มี 8 แนวทางสำคัญ ได้แก่

1) สร้างอุปนิสัยเพียงด้านการปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล

1.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรฝึกทักษะคิดของเด็กด้วยการตั้งคำถามให้เด็กคิดภายใต้กรอบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยสอดแทรกในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ พูดคุย หรือถกเถียงกับลูกในประเด็นต่าง ๆ ที่ลูกสนใจ ทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาการเรียน หรือประเด็นน่าสนใจต่าง ๆ ในสังคม ร่วมกันค้นหาความจริงหรือคำตอบจากแหล่งการค้นคว้าต่าง ๆ และเชื่อมโยงสู่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครู/บุคลากรควรสอดแทรกกระบวนการตั้งคำถามในทุกรายวิชาภายใต้กรอบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จัดกิจกรรมเสริมนอกห้องเรียนที่ฝึกให้เด็กคิดอย่างเป็นระบบตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และเชื่อมโยงสู่หลักปรัชญา

ของเศรษฐกิจพอเพียงจัดกิจกรรมที่ฝึกให้เด็กคิดเชิงวิพากษ์และสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นกระบวนการรับรู้และคิดแยกแยะ จากการศึกษาที่เป็นทั้งคุณและโทษ เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจ ประเมิน หรือแก้ปัญหา ต่าง ๆ หลังจากนั้นวัดผลโดยใช้แบบวัดทักษะความคิดที่สร้างขึ้นเองหรือแบบวัดมาตรฐานที่มีผู้สร้างไว้แล้ว และการสังเกตแบบใช้แบบสังเกต

1.3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรเปิดโอกาสให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนโดยให้เด็กมีส่วนร่วมในการคิดเพื่อปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2) สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านการไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

2.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรเล่าสถานการณ์ที่น่าเห็นใจของคนรอบข้างและบุคคลอื่น ๆ ในสังคมให้เด็กรับรู้เพื่อสร้างความตระหนักถึงความรู้สึกของผู้อื่น บ่มเพาะลูกให้เรียนรู้ในการเอาใจใส่ความรู้สึกของผู้อื่น เปิดโอกาสให้ลูกช่วยเหลืองานและภาระในบ้าน และช่วยเหลือผู้อื่นในชุมชน เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ในการช่วยเหลือผู้อื่นและมีน้ำใจต่อผู้อื่น พร้อมทั้งไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น

2.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครู/บุคลากรควรอบรมสั่งสอนเด็กด้วยการให้ความรักความเมตตาต่อเด็ก และจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เพื่อเป็นการหล่อหลอมและขัดเกลาจิตใจเด็กด้วยหลักคุณธรรม

2.3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรเปิดโอกาสให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของชุมชน ซึ่งเป็นการขัดเกลาจิตใจให้แก่เด็ก

3) สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านเป็นความมิตรและแบ่งปัน

3.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูกในการเป็นมิตรกับทุกคนและในการมีน้ำใจกับผู้อื่น

3.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครูควรฝึกให้เด็กเป็นมิตรและแบ่งปันผ่านเกมและกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำร่วมกับเด็กคนอื่น และให้แรงเสริมแก่เด็กที่ไม่ใช่เงินและวัตถุ เช่น การกอด และการชมเชย เป็นต้น

3.3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนควรเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็กในการเป็นมิตรกับทุกคนและในการมีน้ำใจกับผู้อื่น

4) สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษา ดูแลอย่างดี

4.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรเปิดโอกาสให้เด็กได้สัมผัส ธรรมชาติและสอนให้รักธรรมชาติ เพื่อให้เด็กรู้สึกรักและหวงแหนธรรมชาติ ก่อให้เกิดการปฏิบัติตน ในการใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษา ดูแลอย่างดี

4.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครู/บุคลากรแบ่งหน้าที่ของเด็กแต่ละ คนในการรับผิดชอบดูแลอุปกรณ์ อาคาร สถานที่ ภายในโรงเรียน เพื่อให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติในการร่วมกัน ดูแลทรัพย์สินส่วนรวม

4.3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรจัดสถานที่ภายในชุมชนให้ สะอาด และเป็นระเบียบเรียบร้อย เพราะเมื่อเด็กได้เห็นสถานที่ภายในชุมชนมีลักษณะดังกล่าว เด็ก จะซึมซับในการดูแลรักษาของส่วนรวมและร่วมกันดูแลรักษาสถานที่ของชุมชน

5) สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านการมุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น

5.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรเปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วม ในการวางแผนกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัว เพื่อเป็นการฝึกให้เด็กรู้จักวางแผนร่วมกับผู้อื่น และมีความมุ่งมั่นในการทำงานของตนเองและของกลุ่ม

5.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครู/บุคลากรควรจัดกิจกรรมการเรียน การสอนที่เน้นกระบวนการกลุ่ม เพื่อเป็นการฝึกให้เด็กรู้จักวางแผนร่วมกับผู้อื่น และมีความมุ่งมั่นใน การทำงานของตนเองและของกลุ่ม

5.3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรจัดกิจกรรมที่เด็กในชุมชน สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมได้ เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กเรียนรู้การมีส่วนร่วมใน การวางแผน

6) สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านการใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม และสภาพแวดล้อม

6.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ปกครองควรจัดพื้นที่ที่เหมาะสมภายใน บ้านให้เด็กมีสมาธิในการศึกษาหาความรู้ ส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน เพื่อช่วยฝึกให้เด็กมีความสามารถ ในการคิดวิเคราะห์และสามารถเชื่อมโยงสู่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

6.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครู/บุคลากรควรมอบหมายงานที่ต้องใช้ความคิดและการค้นหาข้อมูลด้วยตนเอง เป็นการกระตุ้นให้เด็กมีความใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้าหาข้อมูล โดยใช้หลักเหตุผลในการสรุปข้อมูลก่อนนำข้อมูลต่าง ๆ มาใช้

6.3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรจัดศูนย์เรียนรู้ภายในชุมชนที่ทันสมัย โดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยให้เด็กและคนในชุมชนเข้าถึงข้อมูลและความรู้ต่าง ๆ ได้ง่าย เป็นกระตุ้นการเรียนรู้ของเด็ก

7) สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านการวางแผนการเรียนรู้ การทำงานและใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร

7.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรสอนให้เด็กรู้จักการแบ่งเวลาและหน้าที่ของตนเอง โดยพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ซึ่งความรู้เป็นเงื่อนไขอุปสรรคสำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ต้องใช้ควบคู่กับคุณธรรม

7.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครู/บุคลากรควรพูดคุยกับเด็กด้วยความเข้าใจ ไม่ใช่คำสั่ง เพื่อวางแผนการเรียนรู้ การทำงานและใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร

8) สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านการใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยรักการออม มีวินัยในการใช้จ่าย

8.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรให้ลูกจัดการรายจ่ายในชีวิตประจำวันของตนเอง สอนให้ลูกดูแลรักษาสินทรัพย์ของตัวเองให้ลูกเก็บเงินซื้อของตัวเอง ฝึกให้ลูกทำงานแลกเงิน

8.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครู/บุคลากรควรสอนการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย และ สอนวิธีการออมอย่างถูกวิธี

8.3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรจัดอบรมฝึกอาชีพที่เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็กแต่ละคน และให้เด็กเรียนรู้การจำหน่ายสิ่งที่เด็กผลิตออกมา

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยได้แก่ 1) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก 2) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุนและเงื่อนไขอุปสรรคของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก ซึ่งจากการวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อวิเคราะห์กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์กระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงจากการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ได้พบว่า กระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงมี 4 ขั้นตอน ได้แก่

1) ขั้นการกระตุ้นความคิด ซึ่งเป็นกระบวนการที่เป็นการกระตุ้นคิดด้วยคำถาม ในกรอบของ SEP Model หรือ Sufficiency Economy Philosophy model ซึ่งเป็นการทำให้เด็กได้ตระหนักว่าเราพยายามจะทำอะไร ทำไมเราถึงทำสิ่งนี้ จะมีผลอย่างไรหากเราทำสิ่งนี้ ต้องใช้คุณธรรมพื้นฐานอะไรในการทำสิ่งนี้ให้ประสบความสำเร็จ เราพร้อมหรือยังที่จะทำสิ่งนี้ เรามีความรู้พอเพียงแล้วหรือไม่ในการทำงานนี้ให้ประสบความสำเร็จ ถ้าไม่ ความรู้อะไรที่เราต้องการเพิ่ม และเราจะหาความรู้นั้นอย่างไร ลำดับขั้นตอนของการกระทำมีอะไรบ้าง มีความเสี่ยงหรืออุปสรรคไหม เราสามารถป้องกันได้อย่างไร และเราสามารถนำไปใช้หรือส่งผลดีอย่างไรต่อเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมได้อย่างไร

2) ขั้นการวางแผน เป็นขั้นตอนที่เด็กได้วางแผนคนเดียวหรือร่วมกันกับเพื่อน ครู ครอบครัว และคนอื่นๆ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของสิ่งที่พวกเขาได้เรียนมาจากขั้นตอนที่ 1 เด็กจะเรียนรู้การกำหนดและเลือกแผนงานและลำดับขั้นของแผนงาน ไม่ว่าจะผลของแผนงานนั้นจะได้คุณลักษณะด้าน

อยู่อย่างพอเพียงด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้านก็ตาม ขั้นตอนการวางแผนนี้เด็กจะได้เรียนรู้การทำงานอย่างเป็นขั้นตอนและอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้มีการกระทำที่ได้รับการวางแผนไว้ล่วงหน้า เด็กจะไม่รู้สึกว่าเป็นการบังคับเพราะพวกเขาได้วางแผนด้วยตนเอง

3) ขั้นการลงมือปฏิบัติ เป็นขั้นตอนของการกระทำตามแผนที่วางไว้ ผู้บ่มเพาะต้องให้เด็กลงมือปฏิบัติเป็นสัปดาห์และทำซ้ำ นั่นก็คือส่วนของเจตคติ คือการกระตุ้นให้เด็กมีคุณธรรมและเจตคติที่ดี ซึ่งกิจกรรมอะไรก็ตามต้องอาศัยความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมเพื่อให้กลายเป็นวิถีชีวิตและฝังลึกลงไปในตัวเด็ก

4) ขั้นการประเมินผล เป็นขั้นตอนที่ให้เด็กประเมินพฤติกรรมผลลัพธ์ที่ได้ว่าตรงกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์หรือไม่ และมีระดับที่มากพอแล้วหรือยัง หากค้นพบข้อบกพร่องก็ต้องคิดหาหนทางแก้ไขและปรับปรุง

1.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกตเกี่ยวกับคุณลักษณะของอุปนิสัยพอเพียงของเด็ก

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกตพฤติกรรมของเด็กด้านการอยู่อย่างพอเพียงพบว่าเด็กมีคุณลักษณะ 8 ด้าน ดังต่อไปนี้

1) ใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยในการใช้จ่าย

2) ใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี

3) ปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล

4) ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

5) เป็นมิตรและแบ่งปัน

6) มุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น

7) วางแผนการเรียนรู้ การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร

8) ใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม

1.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาจากการสัมภาษณ์ผู้ปกครองของนักเรียนเกี่ยวกับกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง พบว่า มีกระบวนการ 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การกระตุ้นความคิด 2) การวางแผน 3) การลงมือปฏิบัติ 4) การสะท้อนการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กด้านการใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยในการใช้จ่าย เริ่มต้นกระบวนการกระตุ้นความคิดเพื่อให้เด็กตระหนักคิดเกี่ยวกับการใช้และการดูแลรักษาสิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของตนเอง การออมเงิน และการจัดการรายรับรายจ่าย ว่าพฤติกรรมเหล่านี้มีความสำคัญอย่างไร ต้องมีความรู้อะไรในการรักษาสิ่งของเครื่องใช้ ต้องใช้ความรู้อะไรในการออมเงิน และต้องมีความรู้อะไรในการทำบัญชีรายรับรายจ่ายของตนเอง นอกจากนี้คุณธรรมอะไรที่จำเป็นต่อการกระทำดังกล่าว ซึ่งคุณธรรมที่จะใช้นั้นขึ้นอยู่กับเด็กจะสามารถคิดได้ โดยที่ต้องมีการสอนคุณธรรมก่อนว่าคุณธรรมนั้นมีอะไรบ้าง เมื่อเด็กว่าคุณธรรมคืออะไรมีอะไรบ้างแล้ว ก็จะสามารถตอบได้ว่า พฤติกรรมเหล่านี้ต้องใช้คุณธรรมอะไร หลังจากนั้นให้เด็กได้วางแผนการใช้และการดูแลรักษาสิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของตนเอง การออมเงิน และการใช้จ่ายเงินในแต่ละวันด้วยตนเอง และลงมือปฏิบัติใช้เงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่า เก็บสิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของตนเองเข้าที่หลังใช้เสร็จ และดูแลรักษาให้มีสภาพดี แบ่งเงินส่วนหนึ่งที่ผู้ปกครองให้มาหยอดกระปุกเป็นประจำทุกวัน คำนึงถึงความจำเป็นของสิ่งของก่อนที่จะตัดสินใจซื้อ และจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายรายวัน เมื่อลงมือปฏิบัติแล้วไปสักระยะเวลาหนึ่งต้องให้เด็กตรวจสอบทรัพย์สินของตนเอง เช่น ของใช้ส่วนตัว เสื้อผ้า ว่าอยู่ในสภาพดีหรือไม่ สรุปรายยอดเงินที่ออมได้ในแต่ละเดือน และสรุปรายยอดบัญชีรายรับรายจ่ายประจำเดือน พร้อมทั้งประเมินผลการปฏิบัติของตนเองว่ามีความรู้ความเข้าใจและความไม่เข้าใจส่วนใดบ้าง และมีสิ่งที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขหรือไม่

2) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี โดยเริ่มจากการกระตุ้นความคิดเกี่ยวกับการใช้และการดูแลรักษาทรัพยากรของส่วนรวมภายในบ้าน โรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ ว่าการกระทำเหล่านี้มีผลดีผลเสียอย่างไร ต้องใช้ความรู้และคุณธรรมอะไรในการปฏิบัติ หลังจากนั้นให้เด็กวางแผนการใช้และการดูแลรักษาทรัพยากรของส่วนรวมภายในบ้าน โรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ อย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี เมื่อเด็กวางแผนได้แล้ว ให้เด็กลงมือปฏิบัติตามแผนด้วยการปิดน้ำ ปิดไฟ ภายในบ้าน โรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ หลังเลิกใช้เก็บสิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของส่วนรวมภายในบ้าน โรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ เข้าที่หลังใช้เสร็จ และดูแลรักษาสภาพให้ดี ไม่ขีดเขียนข้อความและรบกวนผนังของสถานที่สาธารณะ และทิ้งขยะลงในถังขยะที่จัดเตรียมไว้ให้ และขั้นตอนสุดท้ายคือ การประเมินตนเองของเด็กในการใช้ทรัพยากรของส่วนรวมในบ้าน โรงเรียน และสถานที่ต่าง ๆ ว่าตนเองได้มีการใช้และดูแลทรัพยากรของส่วนรวมอย่างถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการใช้ทรัพยากรส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

3) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล โดยเริ่มจากการกระตุ้นความคิดของเด็กเกี่ยวกับความปลอดภัยในการเดินทาง การเล่น และการตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย หลังจากนั้นให้เด็กวางแผนการการเดินทาง การเล่น อย่างรอบคอบและปลอดภัย และการตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย และลงมือปฏิบัติโดยการระมัดระวังการข้ามถนน การนั่งรถ การเล่นกับเพื่อนด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดอันตราย และตรวจทานการบ้านหรืองานก่อนส่งครู ไม่ใช่อารมณ์ในการตัดสินใจทำอะไร หลังจากนั้นเป็นขั้นตอนของการประเมินการข้ามถนน การนั่งรถ การเล่นกับเพื่อนว่ามีความปลอดภัยดีแล้วหรือไม่ และประเมินการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมายว่ามีความถูกต้องและสมบูรณ์แล้วหรือไม่ มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากข้ามถนน การนั่งรถ การเล่นกับเพื่อนและการตรวจทานการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมาย มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

4) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้อื่นเดือดร้อน เริ่มต้นด้วยการกระตุ้นความคิดของเด็กเกี่ยวกับการใช้ชีวิตโดยไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้อื่นเดือดร้อนทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ กล่าวคือเด็กควรที่จะพิจารณาดูว่าสิ่งที่เด็กกำลังจะลงมือทำนั้นจะส่งผลที่ดีหรือส่งผลเสียอย่างไรบ้าง และวางแผนในการการใช้ชีวิตโดยไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้อื่นเดือดร้อนทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ เมื่อวางแผนแล้วก็ให้เด็กลงมือปฏิบัติโดยการไม่เอาเปรียบคนอื่นและไม่ทำให้อื่นเดือดร้อนโดยการไม่ขโมยเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของคนอื่น การไม่แข่งคิวคนอื่น การช่วยเหลืองานพ่อแม่ ครู เพื่อน และผู้อื่น ไม่เอาเปรียบผู้อื่น และการไม่ลอกการบ้าน งาน หรือข้อสอบคนอื่น และประเมินการปฏิบัติตนของตนเองเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ไม่ขโมยเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ของคนอื่น การไม่แข่งคิวคนอื่น การช่วยเหลืองานพ่อแม่ ครู เพื่อน และผู้อื่น ไม่เอาเปรียบผู้อื่น และการไม่ลอกการบ้าน งาน หรือข้อสอบคนอื่น มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

5) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านความเป็นมิตรและแบ่งปัน เริ่มกระบวนการด้วยการกระตุ้นความคิดของเด็กเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่น เช่น หากแบ่งปันสิ่งของให้เพื่อน ๆ แล้ว เด็กจะได้อะไร ถ้าไม่แบ่งปันแล้วจะส่งผลเสียอย่างไร เป็นต้น หลังจากนั้น วางแผนในการปฏิบัติตนอย่างเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่น และลงมือปฏิบัติตนเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่นโดยการยิ้มแย้ม พูดจาดีกับผู้อื่น แสดงความเคารพอ่อนน้อมกับผู้ใหญ่ รวมถึงการแบ่งหรือเสียสละขนม อาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ให้ผู้อื่นตามความเหมาะสมและสมควร ช่วยเหลือคนอื่นเมื่อเดือดร้อน ตกทุกข์ได้ยาก หรือต้องการความช่วยเหลือ และอภัยให้ผู้อื่นเมื่อทำผิดพลาด เมื่อกระทำไปสักระยะให้เด็กได้ประเมินตนเองว่าได้ยิ้ม

แยม พุดจาดักกับผู้อื่น แบ่งขนม อาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ให้ผู้อื่นตามความเหมาะสมและสมควร ช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ และอภัยให้ผู้อื่นเมื่อทำผิดพลาดแล้วหรือไม่ อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

6) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัย พอเพียงด้านมุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น เริ่มต้นด้วยการกระตุ้นความคิดของเด็กเกี่ยวกับการทำงาน การวางแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น ลงมือวางแผนในการทำงาน การเรียนด้วยความมุ่งมั่น และการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความรับผิดชอบ เมื่อวางแผนแล้วให้เด็กลงมือปฏิบัติตนตามที่วางแผน ก็คือการทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มที่ ให้ความร่วมมือและความช่วยเหลือในการทำงานและวางแผนร่วมกับผู้อื่น หลังจากนั้นให้เด็กทำการประเมินการทำงานและการวางแผนร่วมกับผู้อื่นว่าตนเองมีความมุ่งมั่น ให้ความร่วมมือและความช่วยเหลืออย่างเต็มที่แล้วหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

7) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัย พอเพียงด้านวางแผนการเรียน การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร เริ่มต้นด้วยการกระตุ้นความคิดของเด็กในการคำนึงถึงการนำความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ศึกษาจากโรงเรียน ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต มาวางแผนการเรียน การทำงาน การใช้ชีวิตประจำวัน และให้เด็กวางแผนในการนำความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ศึกษาจากโรงเรียน ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต มาวางแผนเรียน เช่น การทำการบ้าน ทำงานส่งครู เป็นต้น และการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น การตื่นและเข้านอน การทำความสะอาดร่างกายตนเอง การทำงานบ้าน เป็นต้น และลงมือปฏิบัติด้วยการนำความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ศึกษาจากโรงเรียน ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต มาวางแผนเรียน เช่น การทำการบ้าน ทำงานส่งครู เป็นต้น และการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น การตื่นและเข้านอน การทำความสะอาดร่างกายตนเอง การทำงานบ้าน เป็นต้น หลังจากนั้นประเมินตนเองในการนำความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ศึกษาจากโรงเรียน ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต มาวางแผนการเรียน การทำงาน การใช้ชีวิตประจำวัน ว่าได้ทำหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

8) กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัย พอเพียงด้านใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม เริ่มต้นด้วยการกระตุ้นความคิดของเด็กเกี่ยวกับการหาความรู้และค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม หลังจากนั้นวางแผนในการหาความรู้และค้นคว้าเพิ่มเติมจากเอกสาร

หนังสือ อินเทอร์เน็ต ฯลฯ และลงมือปฏิบัติในการหาความรู้เพิ่มเติมจากเอกสาร หนังสือ อินเทอร์เน็ต ฯลฯ หมั่นถามสิ่งที่สงสัยหรือไม่รู้กับผู้อื่นเสมอ ติดตามข่าวสาร ความรู้ จากวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ฯลฯ และตรวจสอบความจริงของข่าวสาร ความรู้ ก่อนสรุปความเสมอ สุดท้ายคือการประเมินตนเองว่าได้หาความรู้เพิ่มเติมจากเอกสาร หนังสือ อินเทอร์เน็ต ฯลฯ หมั่นถามสิ่งที่สงสัยหรือไม่รู้กับผู้อื่นเสมอ ติดตามข่าวสาร ความรู้ จากวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ฯลฯ และตรวจสอบความจริงของข่าวสาร ความรู้ ก่อนสรุปความเสมอแล้วหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอะไรที่ติดขัดหรือต้องแก้ไขหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว มีอะไรที่ไม่เข้าใจหรือไม่อย่างไร และมีอะไรต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุนและเงื่อนไขอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก พบว่ามีปัจจัยสนับสนุนและเงื่อนไขอุปสรรค ดังต่อไปนี้

2.1 ปัจจัยสนับสนุนของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนในการเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

2.1.1 ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับตนเอง

ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ได้แก่ ความซื่อซึ้งและเห็นคุณค่าของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การได้รับการบ่มเพาะให้มีอุปนิสัยพอเพียงตั้งแต่เด็ก และการได้รับการเสริมแรง

2.1.2 ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว

ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่ การเป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และสมาชิกในครอบครัว ความต่อเนื่องของระยะเวลาในการบ่มเพาะ

2.1.3 ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน ได้แก่ การเป็นแบบอย่างด้านความพอเพียงของครูและผู้บริหาร การมีวัฒนธรรมองค์กร การมีนโยบายของโรงเรียนที่ชัดเจน ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องของครูเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง การติดตามและประเมินผล ความร่วมมือระหว่างครูและครู ความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน และ สายสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน

2.1.4 ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ได้แก่ คุณลักษณะที่ดีของแกนนำชุมชน ความร่วมมือระหว่างสมาชิกในชุมชน และ ความรู้สึกเป็นครอบครัวเดียวกันของสมาชิกในชุมชน

2.2 เงื่อนไขอุปสรรคของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนในการเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

2.2.1 เงื่อนไขอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับตนเอง

เงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ได้แก่ การได้รับอิทธิพลเชิงลบจากการเสพติด

2.2.2 เงื่อนไขอุปสรรคที่เกี่ยวกับครอบครัว

เงื่อนไขอุปสรรคที่เกี่ยวกับครอบครัว ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย การอบรมเลี้ยงดูแบบรักตามใจ และ ครอบครัวมีฐานะยากจน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

1. แนวทางร่วมในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

ด้านกระบวนการบ่มเพาะ แบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่

1) สร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่เด็ก โดยแบ่งเป็น

1.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรสร้างแรงจูงใจให้กับเด็กในการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และศึกษาหาความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่เด็ก ป้องกันการเสพติดที่ไม่เหมาะสมด้วยการจัดสถานที่ตั้งทีวีและคอมพิวเตอร์อย่างเปิดเผย เพื่อครอบครัวสามารถสอดส่องดูแลการเสพติดของเด็กได้สะดวก พร้อมทั้งใช้เวลาในการร่วมดูทีวี/ใช้อินเทอร์เน็ตพร้อมกับลูก และให้คำแนะนำที่ถูกต้องเมื่อเด็กได้รับข้อมูลจากสื่อที่ไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสม

1.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดอบรมครูให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและให้ความรู้ครูเกี่ยวกับกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง เพื่อครูจะสามารถถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับ

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่เด็ก สำหรับครู/บุคลากรควรจัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะคิดตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เด็กใช้ความรอบคอบและมีเหตุผลในการตัดสินใจทำสิ่งต่าง ๆ ในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการใช้ชีวิตประจำวันและการเรียนของตนเอง นอกจากนี้ครูควรสร้างแรงจูงใจให้กับเด็กในการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงพร้อมทั้งให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เด็กสามารถปฏิบัติตนได้อย่างเป็นขั้นตอนตามกระบวนการของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเนื่องด้วยเงื่อนไขอุปสรรคสำคัญคืออิทธิพลเชิงลบของการเสพสื่อ ครูจึงควรให้ความรู้เกี่ยวกับสื่อเพื่อให้เด็กรู้เท่าทันสื่อและชี้แนะแนวปฏิบัติที่เหมาะสมให้แก่เด็ก

1.3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรจัดแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าความสำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จัดอบรมสมาชิกในชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก ให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ และช่องทางการติดต่อสื่อสารต่าง ๆ ที่ทันสมัยและรวดเร็ว ให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับสื่อด้านประเภทของสื่อ ประโยชน์และโทษของสื่อ ความรู้เท่าทันสื่อ และวิธีป้องกันไม่ให้สื่อมีผลทางลบต่อเด็ก

2) สร้างกระบวนการวางแผนของเด็กตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรฝึกให้เด็กจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังในชีวิต และปฏิบัติตนอย่างเป็นขั้นตอนช่วยเด็กวางแผนกิจวัตรประจำวันโดยจัดทำเป็นตารางสิ่งที่เด็กต้องทำให้เกิดเป็นความเคยชินและเป็นระเบียบ

2.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครู/บุคลากรควรจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงานร่วมกับผู้อื่น

3) กระตุ้นการลงมือปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็กด้านการอยู่พอเพียง และ แนะนำให้เด็กรู้จักบุคคลที่มีพฤติกรรมด้านการอยู่อย่างพอเพียงให้รู้จักและยึดเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตน และควรอบรมสั่งสอนเด็กด้วยความรักและเอาใจใส่ เปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิดเห็น และใช้เหตุผลกับเด็ก จัดสรรเวลาให้กับเด็กอย่างเพียงพอ สร้างสัมพันธภาพและบรรยากาศที่ดีภายในครอบครัว

3.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาและครู/บุคลากรควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีด้านการอยู่อย่างพอเพียงทั้งในฐานะบทบาทของความเป็นครูและชีวิตส่วนตัว เพื่อเป็นแบบอย่างให้เด็กปฏิบัติตนตาม สร้างวัฒนธรรมองค์กรในด้านการดำเนินชีวิตอย่างเพียงพอเพียงเพื่อให้นักเรียนและครูที่เข้ามาใหม่ยึดถือเป็นแบบแผนเดียวกัน จัดให้มีการมอบรางวัลครู

ต้นแบบด้านการอยู่อย่างพอเพียงเพื่อเสริมสร้างกำลังใจให้กับครูและบุคลากร จนนำไปสู่การเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็ก และมีการจัดอบรมให้ความรู้ผู้ปกครองเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้ผู้ปกครองสามารถอบรมเลี้ยงดูเด็กไปในทิศทางเดียวกับโรงเรียน นอกจากนี้ครู/บุคลากรควรสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีต่อเด็กด้วยความรักความเมตตา ให้ความสนิทสนมกับเด็กเสมือนเป็นลูกหลาน เพื่อให้เด็กเกิดความรักและความศรัทธาต่อครูและพร้อมที่จะปฏิบัติตามตามที่ครูแนะนำ และควรปล่อยให้เด็กได้ลงมือทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง โดยครูไม่ตัดสินผิดถูก แต่ให้เด็กเป็นผู้ตัดสินใจกระทำของตัวเอง กระตุ้นพฤติกรรมที่ดีของเด็กด้วยการย้ำเตือนด้วยความนุ่มนวลและด้วยความรักความเมตตา

3.3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีด้านการอยู่อย่างพอเพียง สร้างสายสัมพันธ์ที่ดีต่อเด็กและสมาชิกทุกคนในชุมชนเสมือนครอบครัวเดียวกัน จัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะและเปิดโอกาสให้เด็กเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ จัดนักจิตวิทยาหรือผู้เชี่ยวชาญให้คำปรึกษาให้กับสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับปัญหาครอบครัวต่าง ๆ พร้อมชี้แนะแนวทางการแก้ปัญหาและการเลี้ยงดูเด็ก จัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพให้กับชุมชนเพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัว จนไม่เกิดภาวะเครียด และมีเวลาใส่ใจดูแลเด็กมากขึ้น

4) สะท้อนการเรียนรู้ของเด็กหลังการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรตั้งคำถามตามกรอบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เด็กสะท้อนการเรียนรู้ของตนเองภายหลังจากได้ลงมือปฏิบัติ ให้กำลังใจในการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับเด็ก

4.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครู/บุคลากรควรจัดกิจกรรมสะท้อนการเรียนรู้ด้วยวิธีที่หลากหลาย เช่น การเขียนบันทึก การสนทนา การเขียนแผนผังความคิด เป็นต้น ให้กำลังใจในการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับเด็ก และ ติดตามและประเมินผลของการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเด็ก

5) ติดตามและประเมินผลของการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเด็ก

5.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรให้เด็กประเมินผลการปฏิบัติตามตนเองและวิเคราะห์ผลการปฏิบัติตามเพื่อหาผลสำเร็จและความล้มเหลวเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไข ร่วมกับเด็กประเมินและวิเคราะห์แผนและผลการปฏิบัติตามเป็นประจำทุกวัน พร้อมให้คำชี้แนะ และแนวทางปฏิบัติตาม สังเกตพฤติกรรมของเด็กอย่างสม่ำเสมอว่าได้มีการปฏิบัติตามคุณลักษณะด้านอยู่อย่างพอเพียงแล้วหรือไม่อย่างไร

5.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครู/บุคลากรควรให้เด็กประเมินผลการปฏิบัติตนเองและวิเคราะห์ผลการปฏิบัติตนเพื่อหาผลสำเร็จและความล้มเหลวเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไข ครูแสดงบทบาทเป็นผู้สังเกตการณ์ที่คอยให้คำแนะนำ คำชี้แนะ คำปรึกษาแก่เด็กด้วยความรักและความเมตตา สร้างแบบการสังเกตพฤติกรรมของเด็กอย่างมีระบบ ซึ่งเป็นการสังเกตแบบวางแผนไว้ก่อนแล้ว โดยกำหนดประเภทและพฤติกรรมที่จะสังเกตไว้แล้ว และควรมีผู้สังเกตมากกว่าหนึ่งคน

5.3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรประเมินสถานการณ์ลักษณะอุปนิสัยพอเพียงของเด็กในชุมชนด้วยแบบสังเกต สังเกตพฤติกรรมของเด็กว่าเป็นไปตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านอยู่อย่างพอเพียงหรือไม่ หากไม่เป็นไปตามคุณลักษณะดังกล่าว ควรหาแนวทางแก้ไขร่วมกับครอบครัวและโรงเรียน

2. ด้านการมีส่วนร่วม โดยสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน

1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรให้ความร่วมมือและสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ติดต่อบริการกับโรงเรียนและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ตามช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ ที่ทันสมัยและรวดเร็วทางสำหรับผู้ปกครอง

2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาควรเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของโรงเรียนทั้งในฐานะผู้ดำเนินการและผู้เข้าร่วม และครู/บุคลากรควรเป็นมิตรกับชุมชน ต้อนรับชุมชนด้วยความเต็มใจ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน ให้ความร่วมมือกับชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และปฏิบัติตามแผนของชุมชน

3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรให้ความร่วมมือและสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ เข้าร่วมประชุมกับโรงเรียนเพื่อปรึกษาหารือเรื่องต่าง ๆ หรือวางแผนนโยบายร่วมกัน จัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมกันตั้งแต่กระบวนการแรกจนถึงกระบวนการสุดท้าย

2. แนวทางเฉพาะในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก มี 8 แนวทางสำคัญ ได้แก่

1) สร้างอุปนิสัยเพียงด้านการปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล

1.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรฝึกทักษะคิดของเด็กด้วยการตั้งคำถามให้เด็กคิดภายใต้กรอบของคิดของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยสอดแทรกในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ พูดคุย หรือถกเถียงกับลูกในประเด็นต่าง ๆ ที่ลูกสนใจ ทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ

เนื้อหาการเรียน หรือประเด็นน่าสนใจต่างๆ ในสังคม ร่วมกันค้นหาความจริงหรือคำตอบจากแหล่ง การค้นคว้าต่าง ๆ และเชื่อมโยงสู่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครู/บุคลากรควรสอดแทรกกระบวนการ ตั้งคำถามในทุกรายวิชาภายใต้กรอบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จัดกิจกรรมเสริม นอก ห้องเรียนที่ฝึกให้เด็กคิดอย่างเป็นระบบตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และเชื่อมโยงสู่หลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงจัดกิจกรรมที่ฝึกให้เด็กคิดเชิงวิพากษ์และสอดคล้องกับหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นกระบวนการรับรู้และคิดแยกแยะ จากการศึกษาที่เป็นทั้งคุณและโทษ เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจ ประเมิน หรือแก้ปัญหา ต่าง ๆ หลังจากนั้นวัดผลโดยใช้แบบวัดทักษะ ความคิดที่สร้างขึ้นเองหรือแบบวัดมาตรฐานที่มีผู้สร้างไว้แล้ว และการสังเกตแบบใช้แบบสังเกต

1.3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรเปิดโอกาสให้เด็กเข้าร่วม กิจกรรมของชุมชนโดยให้เด็กมีส่วนร่วมในการคิดเพื่อปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสมตามหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง

2) สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านการไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้อื่นเดือดร้อน

2.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรเล่าสถานการณ์ที่น่าเห็นใจ ของคนรอบข้างและบุคคลอื่น ๆ ในสังคมให้เด็กรับรู้เพื่อสร้างความตระหนักถึงความรู้สึกของผู้อื่น บ่ม เพาะลูกให้เรียนรู้ในการเอาใจใส่ความรู้สึกของผู้อื่น เปิดโอกาสให้ลูกช่วยเหลืองานและภาระในบ้าน และช่วยเหลือผู้อื่นในชุมชน เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ในการช่วยเหลือผู้อื่นและมีน้ำใจต่อผู้อื่น พร้อมทั้งไม่ สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น

2.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครู/บุคลากรควรอบรมสั่งสอนเด็กด้วย การให้ความรักความเมตตาต่อเด็ก และจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เพื่อเป็นการหล่อหลอมและขัดเกลาจิตใจเด็กด้วยหลักคุณธรรม

2.3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรเปิดโอกาสให้เด็กเข้าร่วม กิจกรรมทางศาสนาของชุมชน ซึ่งเป็นการขัดเกลาจิตใจให้แก่เด็ก

3) สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านเป็นความมิตรและแบ่งปัน

3.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก ในการเป็นมิตรกับทุกคนและในการมีน้ำใจกับผู้อื่น

3.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครูควรฝึกให้เด็กเป็นมิตรและแบ่งปัน ผ่านเกมและกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำร่วมกับเด็กคนอื่น และให้รางวัลแก่เด็กที่ไม่ใช่เงินและวัตถุ เช่น การกอด และ การชมเชย เป็นต้น

3.3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนควรเป็น แบบอย่างที่ดีให้กับเด็กในการเป็นมิตรกับทุกคนและในการมีน้ำใจกับผู้อื่น

4) สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษา ดูแลอย่างดี

4.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรเปิดโอกาสให้เด็กได้สัมผัส ธรรมชาติและสอนให้รักธรรมชาติ เพื่อให้เด็กรู้สึกรักและหวงแหนธรรมชาติ ก่อให้เกิดการปฏิบัติตน ในการใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษา ดูแลอย่างดี

4.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครู/บุคลากรแบ่งหน้าที่ของเด็กแต่ละ คนในการรับผิดชอบดูแลอุปกรณ์ อาคาร สถานที่ ภายในโรงเรียน เพื่อให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติในการร่วมกัน ดูแลทรัพย์สินส่วนรวม

4.3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรจัดสถานที่ภายในชุมชนให้ สะอาด และเป็นระเบียบเรียบร้อย เพราะเมื่อเด็กได้เห็นสถานที่ภายในชุมชนมีลักษณะดังกล่าว เด็ก จะซึมซับในการดูแลรักษาของส่วนรวมและร่วมกันดูแลรักษาสถานที่ของชุมชน

5) สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านการมุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น

5.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรเปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วม ในการวางแผนกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัว เพื่อเป็นการฝึกให้เด็กรู้จักวางแผนร่วมกับผู้อื่น และมีความมุ่งมั่นในการทำงานของตนเองและของกลุ่ม

5.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครู/บุคลากรควรจัดกิจกรรมการเรียน การสอนที่เน้นกระบวนการกลุ่ม เพื่อเป็นการฝึกให้เด็กรู้จักวางแผนร่วมกับผู้อื่น และมีความมุ่งมั่นใน การทำงานของตนเองและของกลุ่ม

5.3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรจัดกิจกรรมที่เด็กในชุมชน สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมได้ เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กเรียนรู้การมีส่วนร่วมใน การวางแผน

6) สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านการใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม และสภาพแวดล้อม

6.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรจัดพื้นที่ที่เหมาะสมภายใน บ้านให้เด็กมีสมาธิในการศึกษาหาความรู้ ส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน เพื่อช่วยฝึกให้เด็กมีความสามารถ ในการคิดวิเคราะห์และสามารถเชื่อมโยงสู่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

6.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครูควรมอบหมายงานที่ต้องใช้ความคิด และการค้นหาข้อมูลด้วยตนเอง เป็นการกระตุ้นให้เด็กมีความใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้าหาข้อมูล โดยใช้หลัก เหตุผลในการสรุปข้อมูลก่อนนำข้อมูลต่าง ๆ มาใช้

6.3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรจัดศูนย์เรียนรู้ภายในชุมชนที่ทันสมัย โดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยให้เด็กและคนในชุมชนเข้าถึงข้อมูลและความรู้ต่าง ๆ ได้ง่าย เป็นกระตุ่นการเรียนรู้ของเด็ก

7) สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านการวางแผนการเรียนรู้ การทำงานและใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร

7.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรสอนให้เด็กรู้จักการแบ่งเวลาและหน้าที่ของตนเอง โดยพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ซึ่งความรู้เป็นเงื่อนไขสำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ต้องใช้ควบคู่กับคุณธรรม

7.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครู/บุคลากรควรพูดคุยกับเด็กด้วยความเข้าใจ ไม่ใช่คำสั่ง เพื่อวางแผนการเรียนรู้ การทำงานและใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร

8) สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านการใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยรักการออม มีวินัยในการใช้จ่าย

8.1) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัว ผู้ปกครองควรให้ลูกจัดการรายจ่ายในชีวิตประจำวันของตนเอง สอนให้ลูกดูแลรักษาสินทรัพย์ของตัวเอง ให้ลูกเก็บเงินซื้อของเอง ฝึกให้ลูกทำงานแลกเงิน

8.2) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ครู/บุคลากรควรสอนการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย และ สอนวิธีการออมอย่างถูกวิธี

8.3) แนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรจัดอบรมฝึกอาชีพที่เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็กแต่ละคน และให้เด็กเรียนรู้การจำหน่ายสิ่งที่เด็กผลิตออกมา

ตอนที่ 2 อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก สามารถสรุปประเด็นอภิปรายผลได้ดังนี้

2.1 กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

จากการศึกษาพบว่ากระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงมี 4 ขั้นตอนได้แก่ 1) ขั้นการกระตุ้นความคิด 2) ขั้นการวางแผน 3) ขั้นการลงมือปฏิบัติ และ 4) ขั้นการประเมินผล ซึ่งขั้นตอนของการกระตุ้นความคิดเพื่อให้เด็กมีทักษะคิดอย่างมีเหตุผล สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและอุปนิสัยพอเพียงของเด็กด้านความรอบคอบและมีเหตุผล ซึ่งเป็นขั้นตอนเพื่อให้เด็กได้คิด

เองได้ก่อนลงมือปฏิบัติ โดยเป็นกิจกรรมที่เด็กจะได้ตั้งคำถามในกรอบของ SEP Model หรือ Sufficiency Economy Philosophy model ดังที่ Priyanut Dharmapiya and Molraudee Saratun (n.d.) ได้เสนอว่า เป็นขั้นตอนที่让孩子ตั้งคำถามกับตนเองว่า เราพยายามจะทำอะไร ทำไม เราถึงทำสิ่งนี้ จะมีผลอย่างไรหากเราทำสิ่งนี้ ต้องใช้คุณธรรมพื้นฐานอะไรในการทำสิ่งนี้ให้ประสบความสำเร็จ เราพร้อมหรือยังที่จะทำสิ่งนี้ เรามีความรู้พอเพียงแล้วหรือไม่ในการทำงานนี้ให้ประสบความสำเร็จ ถ้าไม่ ความรู้อะไรที่เราต้องการเพิ่ม และเราจะหาความรู้นั้นอย่างไร ลำดับขั้นตอนของการกระทำมีอะไรบ้าง มีความเสี่ยงหรืออุปสรรคไหม เราสามารถป้องกันการได้อย่างไร และเราสามารถนำไปใช้หรือส่งผลดีอย่างไรต่อเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมได้อย่างไร ซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีความสอดคล้องกับสมศรี ประเสริฐวงศ์ (2541) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ควรมีการส่งเสริมการศึกษาให้เด็ก รู้จักใช้ความคิดอย่างมีเหตุผล การส่งเสริมด้านนี้ต้องมีการส่งเสริมหรือจัดการเรียนการสอนให้แก่เด็กนักเรียนทุกระดับชั้น เริ่มตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนถึงระดับอุดมศึกษา การสอนต้องให้เด็กรู้จักเหตุผลในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยใช้หลักทางวิทยาศาสตร์เข้าช่วยในการแก้ปัญหาต่างๆ สอดคล้องกับ กุลยา ตันติผลาชีวะ (2551) ที่ว่า ต้องให้เด็กได้ฝึกคิดแก้ปัญหาและตัดสินใจด้วยตนเอง พ่อแม่ควรอยู่ในฐานะผู้ให้คำแนะนำ ซึ่งเด็กอาจรับหรือปฏิเสธก็ได้ อย่างนุ่มนวลไปตัดสินใจให้เด็ก ไม่เช่นนั้นเมื่อเด็กไม่เคยคิดแก้ปัญหา โตขึ้นก็จะมีปัญหาดูแลตนเอง สอดคล้องกับ บุญเลี้ยง ทุมทอง (2550) ที่กล่าวว่า การคิดเป็นหนทางที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหาของมนุษย์ จึงควรอย่างยิ่งที่จะต้องหันมาให้ความสนใจอย่างจริงจังเพื่อพัฒนาและเสริมสร้างทักษะความคิดให้แก่เด็กและเยาวชน

ขั้นตอนต่อไปคือขั้นการวางแผน สอดคล้องกับอุปนิสัยพอเพียงของเด็กด้านมุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น วางแผนการเรียน การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ดังที่ ปรียานุช ธรรมปิยา และมลฤดี สระภูวน (ม.ป.ป) ได้เสนอขั้นตอนนี้ไว้ว่าเป็นขั้นตอนที่นักเรียนวางแผนร่วมกันโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของสิ่งที่พวกเขาได้เรียนมาจากขั้นตอนที่ 1 นักเรียนจะเรียนรู้การกำหนดและเลือกแผนงานและลำดับขั้นของแผนงาน สอดคล้องกับ โสภิตนภา ภิญโญ (2552) กล่าวว่า การรู้จักวางแผนในการดำเนินชีวิตก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เราควรที่จะสอนลูก และปลูกฝังให้เขาเป็นเด็กที่รู้จักการวางแผนที่จะทำให้สิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันให้ได้ เพราะเมื่อเขาสามารถที่จะวางแผนการดำเนินชีวิตประจำวันของเขาได้แล้ว เขาจะสามารถจัดระบบระเบียบชีวิตของเขาได้เป็นอย่างดี และรู้ว่าสิ่งใดสำคัญควรทำก่อนทำหลังและช่วยให้เขาประหยัดเวลาในการดำเนินชีวิตไปได้มากทีเดียวเนื่องจากเขาจะไม่เสียเวลานานั่งคิดว่าเสร็จจากงานนี้จะต้องทำอะไรต่อ และสอดคล้องกับ กุลยา ตันติผลาชีวะ (2551) ที่กล่าวว่า ครูต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้ริเริ่มและลงมือกระทำอย่างอิสระ เด็กสามารถวางแผนคิดหาวิธีการค้นหาความรู้และกำหนดแนวทางการปฏิบัติด้วยตนเอง โดยครูไม่บังคับหรือชักจูง แต่ครูทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกและให้คำชี้แนะ ถ้าเด็ก

ต้องการ กิจกรรมอิสระนี้จะเป็นตัวสร้างการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ให้กับเด็ก เด็กได้เรียนรู้การแก้ปัญหา การตัดสินใจด้วยตนเองและการสร้างความสามารถในการคิด

หลังจากนั้นเป็นขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สอดคล้องกับอุปนิสัยพอเพียง ด้านปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล ดังที่ ปรียานุช ธรรมปิยา และมลฤดี สระภูวน (ม.ป.ป) ได้เสนอขั้นตอนนี้ไว้ว่า เป็นขั้นที่นักเรียนใช้หลักความพอเพียงในการกระทำด้วยความ ระมัดระวัง ความใส่ใจ ความมุ่งมั่นพากเพียร และความพยายาม ซึ่งการเรียนรู้ความพอเพียงนั้นจะเป็น การเรียนรู้จากประสบการณ์และการฝึกปฏิบัติ สอดคล้องกับ วีรยุทธ วิเชียรโชติ (2548) ที่กล่าวว่า การลงมือทำด้วย กาย วาจา ใจ ตามหลักวิชาการที่ได้เรียนรู้มา นำไปสู่การรู้จักจริง รู้แจ้ง ทางตลอด ในหลักวิชาการกฎธรรมชาติและความเป็นจริง ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการพัฒนานวัตกรรมที่มีคุณค่า ต่อชีวิต สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริง และขั้นตอนสุดท้ายคือ ขั้นการประเมินผล เป็นขั้นที่เน้นให้เด็กประเมินผลของการปฏิบัติตนด้วย ตนเองว่าตนได้ปฏิบัติตนสำเร็จตามที่วางแผนไว้แล้วหรือไม่ ได้เรียนรู้อะไรจากการปฏิบัติตนดังกล่าว ซึ่งการที่ให้เด็กประเมินตนเองนี้จะช่วยให้เด็กใช้ทักษะคิดของตนเองในการพิจารณาตนเอง ไม่ใช่ให้ครู ผู้ปกครอง หรือผู้อื่นมาเป็นผู้ชี้ว่าสิ่งที่ตนทำลงไปนั้นดีหรือไม่ดีอย่างไร ซึ่งถือว่าเป็นการใช้หลักเหตุผล เทียบเท่ากับขั้นตอนแรก ที่เป็นขั้นตอนของการกระตุ้นความคิด ดังที่ ปรียานุช ธรรมปิยา และ มล ฤดี สระภูวน (ม.ป.ป) ได้เสนอขั้นตอนนี้ไว้ว่าหลังจากได้รับการฝึกปฏิบัติจากกิจกรรมต่าง ๆ แล้ว นักเรียนประเมินงานผ่านกรอบของ SEP model และสะท้อนคิดว่าพวกเขาได้เรียนรู้อะไรและไม่ เข้าใจอะไร กระบวนการคิดวิเคราะห์นี้สำคัญมากในการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงโดยผ่านการประเมิน และกรอบของ SEP model และดังที่ สุนันทา สิริโสภณ (2553) กล่าวว่า พ่อแม่ต้องให้โอกาสลูกได้ แก้ไขตนเอง ไม่ควรลงโทษทันที ลองถามเขาว่า เขามีหนทางแก้ไขอย่างไรบ้าง และจะต้องทำอย่างไร ในเมื่อเขาไม่ยอมให้มันเกิดขึ้นอีกในอนาคต ช่วยให้เขาได้ฝึกฝน ฝึกวิธีคิดหาทางออกด้วยตนเอง

จากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่าการกระตุ้นความคิดเป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการ บ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง เป็นขั้นตอนที่เด็กต้องใช้เหตุผลในการคิดที่จะปฏิบัติตนผ่านการตั้งคำถาม ของผู้บ่มเพาะ ส่วนในขั้นตอนของการวางแผน การปฏิบัติตน และการประเมินผล ก็ล้วนแล้วแต่เป็น ขั้นตอนที่เด็กต้องใช้เหตุผลในการปฏิบัติตน กล่าวคือ เด็กจะวางแผนก็ต้องมีเหตุผลและมีความ รอบคอบที่จะวางแผน การปฏิบัติตนทุกอย่างก็ต้องมีเหตุผลและความรอบคอบ จนกระทั่งถึงขั้น ประเมินผลก็เป็นขั้นตอนที่เด็กต้องใช้เหตุผลในการประเมินตนเอง ซึ่งเหตุผลเหล่านี้อยู่ในกรอบของ เงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม ผนวกกับความมีเหตุผลนั้นต้องอยู่ในกรอบของความพอประมาณ และมีภูมิคุ้มกันที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพราะฉะนั้นอุปนิสัยพอเพียงที่ สำคัญที่สุดก็คือการปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล ดังที่ ทิศนา แคมมณี (2554) กล่าวว่า การเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กนั้นจะต้องเน้นที่กระบวนการคิดของเด็ก เพื่อให้เด็ก

มีเหตุผลและมีคุณลักษณะสัมพันธ์ไปสู่คุณลักษณะด้านอื่น ๆ ด้วย การตัดสินใจในเรื่องใด ๆ ก็ตาม จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ การพิจารณาถึงเหตุและผลนี้มีความหมายตรงกับภาษาอังกฤษว่า cause-effect ผู้ที่ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล คือผู้ที่มีการพิจารณาถึงผลที่จะเกิดตามมา จากเหตุ ซึ่งควรพิจารณาในหลายด้านทั้งผลที่มีต่อตนเอง ผู้อื่น และส่วนรวม และผลที่เกิดขึ้นทั้งในระยะสั้นและระยะยาว การมีเหตุผลหรือให้เหตุผลที่ดีควรอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง หรือความเป็นจริง ตามหลักวิชาการ หลักกฎหมาย หลักศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และค่านิยมที่พึงาม การพิจารณาเหตุผลควรพิจารณาให้เห็นความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันของเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อกันอย่างซับซ้อน เพื่อให้เข้าใจเหตุและผลที่แท้จริง การพิจารณาถึงความเป็นเหตุเป็นผลของเรื่องต่าง ๆ เป็นทักษะที่ควรได้รับการฝึกฝนอย่างเพียงพอ เพราะเป็นรากฐานในการคิดและการปฏิบัติงานทุกอย่างให้เป็นไปอย่างถูกต้อง ด้วยหลักการนี้จึงสามารถสรุปได้ว่า การมีเหตุผลเป็นคุณลักษณะของอุปนิสัยพอเพียงของเด็กที่จะสัมพันธ์กับคุณลักษณะอีก 7 ประการที่เหลือ ซึ่งได้แก่ 1) ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้อื่นเดือดร้อน 2) เป็นมิตรและแบ่งปัน 3) มุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น 4) ใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี 5) วางแผนการเรียน การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร 6) ใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม 7) ใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยในการใช้จ่าย ซึ่งเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2554) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ด้านอยู่อย่างพอเพียงที่สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้จัดทำ “แนวทางการพัฒนาการวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

ทั้งนี้กระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงทั้ง 4 ขั้นตอนดังกล่าว หากผู้บ่มเพาะใช้ความสม่ำเสมอและความต่อเนื่องในการบ่มเพาะ อุปนิสัยพอเพียงทั้ง 8 ด้านจะถูกฝังลึกลงไปในตัวเด็กในทางตรงกันข้าม หากผู้บ่มเพาะไม่สามารถทำกระบวนการดังกล่าวได้อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง อุปนิสัยพอเพียงของเด็กก็ไม่สามารถที่จะฝังลึกและติดตัวเด็กไปจนโตได้ กล่าวได้ว่ากระบวนการทั้ง 4 ขั้นตอนนี้จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุนเรื่องความต่อเนื่องของระยะเวลาในการบ่มเพาะ ผู้บ่มเพาะจำเป็นต้องใช้เวลาและความอดทนในการบ่มเพาะสอดคล้องกับเป้าหมายของการบ่มเพาะ นั่นก็คือการที่เด็กมีความสมบูรณ์และเกิดคุณลักษณะอันพึงาม มีพฤติกรรมที่ดีจนกลายเป็นนิสัยและฝังลึกลงไปในตัวของเด็ก

2.2 ปัจจัยสนับสนุนและเงื่อนไขอุปสรรคของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

จากการศึกษาพบปัจจัยสนับสนุนของกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก ซึ่งมีปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน และปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน โดยสามารถอภิปรายได้ดังต่อไปนี้

ปัจจัยสนับสนุนสำคัญที่เกี่ยวข้องกับตนเองประการแรกคือ ความซาบซึ้งและเห็นคุณค่าของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เด็กที่มีความซาบซึ้งและเห็นคุณค่าของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติตนด้านอยู่อย่างพอเพียง เพราะเมื่อเด็กเห็นถึงคุณค่าแล้วก็จะมีความตั้งใจที่จะปฏิบัติตนดังกล่าวโดยไม่ต้องมีการบังคับจากครู ผู้ปกครอง เป็นการระเบิดความคิดของตนเอง สอดคล้องการหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า พระองค์ทรงมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาคนคน ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพพร้อมที่จะรับเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชน หมู่บ้าน ที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว (สาธิตา บุญเกื้อ และนันทกาญจน์ ชินประหัชฐ์, 2557) และสอดคล้องกับ อัจฉรา โยมสินธุ์ (สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2561) ที่ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า กระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง ต้องเป็นการระเบิดจากข้างใน ตามหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่ว่า จะทำการใด ๆ ต้องเริ่มจากคนที่เกี่ยวข้องเสียก่อน ต้องสร้างความเข้มแข็งจากภายในให้เกิดความเข้าใจและอยากทำ มิใช่การสั่งให้ทำ

นอกจากนี้ยังมีเรื่องของความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญอีกประการหนึ่ง กล่าวคือ เศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เพียงเรื่องของการออมหรือการเกษตรเท่านั้น แต่หมายถึงหลักคิดและหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต โดยเริ่มจากการมีเหตุผล ที่จะนำไปสู่ความพอประมาณและมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี บนพื้นฐานจิตใจที่มีคุณธรรม และใช้ความรู้อย่างรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง เพื่อให้ชีวิตสมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552) เมื่อเด็กมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องก็จะสามารถปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และไม่ใช่เพียงแต่เด็กทั้งผู้ปกครอง ผู้บริหารสถานศึกษา ครู/บุคลากร และผู้นำชุมชนก็จะสามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องเช่นกัน รวมไปถึงการนำความรู้นี้ไปถ่ายทอดให้แก่เด็กและวางแผนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กได้อย่างเป็นขั้นตอน ดังที่ ทิศนา ขมมณี (2554) กล่าวว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นทั้งสาระที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ และเป็นเครื่องมือหรือทักษะที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้เพื่อพัฒนา

สมรรถนะและคุณลักษณะอันพึงประสงค์อื่น ๆ ได้ ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องจะต้องมีความรู้ความเข้าใจ เห็นความสำคัญและคุณค่าของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เห็นแนวทางในการนำไปใช้ในบริบทของตน สามารถใช้ปรัชญากับตนเองในวิถีชีวิตตนเอง และนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน

ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับตนเองประการต่อมาคือ การได้รับการบ่มเพาะให้มีอุปนิสัยพอเพียงตั้งแต่เด็ก การบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงจำเป็นต้องได้รับตั้งแต่วัยเด็ก การบ่มเพาะตั้งแต่เด็กจะสามารถทำให้อุปนิสัยพอเพียงเหล่านี้ฝังลึกลงไปในตัวเด็กและติดไปจนโต ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของการบ่มเพาะที่เน้นการให้คุณลักษณะที่ต้องการฝังลึกลงไปในตัวเด็กและติดตัวเด็กไปจนโต สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ที่ทั้งครู ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชนได้ลงความเห็นว่าการบ่มเพาะต้องเริ่มทำตั้งแต่เด็ก เหมือนคำโบราณที่กล่าวไว้ว่า ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก จึงมีความจำเป็นที่จะเริ่มทำก่อนที่จะสายเกินไป สอดคล้องกับ อัจฉาฐิณี (2551) ที่กล่าวว่า หากเราต้องการปลูกฝังสิ่งใด ควรเริ่มต้นเสียตั้งแต่พวกเขายังเป็นเด็กเล็ก คล้ายกับกิ่งอ่อน ๆ ของต้นไม้ที่เราสามารถดัดให้เป็นไปตามความต้องการได้ แทนที่จะปล่อยให้พวกเขาเติบโตในสภาพแวดล้อมที่ต่างกับปรัชญาการใช้ชีวิตแบบพอเพียง และดังที่ วินิตดา ปิยะศิลป์ (ม.ป.ป) กล่าวว่า พ่อแม่ควรอบรมจริยธรรมโดยผ่านการสอดแทรกเข้าไปในชีวิตประจำวันตั้งแต่ยังเล็กในเรื่องอะไรที่ควรทำและไม่ควรทำ อะไรที่ควรพูดไม่ควรพูด ทำกับผู้ใหญ่อย่างไรให้เหมาะสมและให้เกียรติ อะไรเรียกว่า ทำดี ทำไม่ดี เป็นต้น

การได้รับการเสริมแรง เป็นอีกหนึ่งปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับตนเองด้านแรงจูงใจ กล่าวคือ ครอบครัว โรงเรียน และชุมชนให้สิ่งเสริมแรงที่เด็กพึงพอใจ ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวชมเชย การให้รางวัลเป็นสิ่งของ การมอบเกียรติบัตร การให้คะแนนพิเศษ ซึ่งล้วนแต่เป็นการเสริมแรงทางบวก เป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญที่ส่งผลให้เด็กแสดงพฤติกรรมด้านอยู่อย่างพอเพียงถี่มากขึ้น และเกิดความต่อเนื่องของพฤติกรรม สอดคล้องกับ กุลยา ตันติผลาชีวะ (2551) ที่ว่า ถ้าผู้ใหญ่มอบหมายให้เด็กล้างจาน เด็กล้างจานเสร็จ ครอบครัวเรียบร้อย ผู้ใหญ่ชมว่าเก่งหรือแม่ไม่ชมแต่มอบหมายงานให้ทำต่อเนื่อง เด็กก็จะประเมินได้ว่าตัวเองมีคุณค่ากับครอบครัว ช่วยพ่อแม่ทำงานได้ เด็กจะเกิดความภาคภูมิใจลึก ๆ นี้ไว้ในจิตใจ ที่เด็กคิดได้เช่นนี้ เหตุเพราะเด็กประถมศึกษาเริ่มมีความคิดเชิงปฏิบัติการแบบนามธรรม ทำให้เข้าใจกฎเกณฑ์ของสังคม รู้มาตรฐานและหน้าที่ที่ควรปฏิบัติแล้ว ดังนั้น เมื่อเด็กสามารถทำตามระบบสังคมได้ เด็กจะภูมิใจมาก ซึ่งความภูมิใจนี้จะส่งผลยาวไปถึงความสำเร็จในทุกช่วงวัยชีวิตใน ทุก ๆ ด้าน สอดคล้องกับ สุนันทา สิริโสภณ (2553) ที่กล่าวว่า เมื่อเด็กทำอะไรได้สำเร็จ ก็ควรให้รางวัลเขาโดยการออบกอดหรือหอมแก้ม ซึ่งจะทำให้เขารู้สึกดีกับความสำเร็งนั้น เมื่อผ่านพ้นไปแล้ว พ่อแม่ก็ลองมอบหมายภารกิจที่ยากขึ้นอีกชั้น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องเหมาะสมกับวัย และความถนัดของลูกเป็นที่ตั้งและต้องเป็นเรื่องที่ดี เขาจะได้ซึมซับความดีเหล่านั้นเข้าสู่ภายในจิตใจ เช่นการเป็นผู้ให้ การมีน้ำใจกับผู้อื่น ต้องคอยชื่นชมให้กำลังใจเขา เมื่อเขาทำเรื่อง

ดี ๆ และพูดถึงผลที่จะตามมาเมื่อ ลูก ๆ ได้กระทำความดี และสอดคล้องกับ นางพาง ลัมสุวรรณ (ม.ป.ป.: ออนไลน์) ที่กล่าวว่า เมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสมแล้ว เพื่อให้พฤติกรรมนั้นเกิดขึ้นอีกไม่หายไป ผู้ใหญ่ควรให้รางวัลสำหรับพฤติกรรมนั้น อาจเป็นการกล่าวชมด้วยวาจา แสดงกิริยาชื่นชมพอใจในพฤติกรรมนั้น เช่น โอบกอด ลูบหัว ปัญหาคือผู้ใหญ่มักจะละเลยไม่กล่าวคำชมเชยเด็ก เพราะเห็นเป็นพฤติกรรมธรรมดา ๆ เช่น เด็กยกยอแครงฟันเอง แต่งตัวเอง แต่จะดูว่าหรือดีเทียบเด็ก เมื่อเด็กไม่ยอมช่วยตัวเอง การให้รางวัลเด็กอาจให้ได้อีกแบบคือ ให้เมื่อเด็กหยุดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม (Omission training) เช่น กล่าวชมเชย หรือให้รางวัล ดังที่ Bloom, B.S. (1956, อ้างถึงใน ทิศนา แคมมณี, 2550) ได้กล่าวถึงขั้นตอนสำคัญของการเกิดเจตคติและการพัฒนาลักษณะนิสัยว่า หากบุคคลมีโอกาสตอบสนองต่อสิ่งใดแล้วได้รับผลพึงพอใจ บุคคลนั้นก็จะเริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ดังนั้น หากพวกเขาสามารถจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมต่าง ๆ ให้บุคคลนั้นได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมที่ต้องการก็จะช่วยให้บุคคลนั้นเห็นคุณค่าของการปฏิบัติ และเต็มใจที่จะปฏิบัติเช่นนั้นต่อไป การที่บุคคลเห็นคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมใด ๆ แล้ว จะสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็นลักษณะนิสัยได้นั้น

ส่วนปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวนั้น ปัจจัยสนับสนุนสำคัญประการแรกคือการอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่ การที่พ่อแม่ ผู้ปกครองให้ความรัก ความอบอุ่น ใส่ใจและการสนับสนุนเด็ก ให้มีคุณลักษณะด้านอยู่อย่างพอเพียงโดยมีการกำหนดขอบเขตพฤติกรรม มีการใช้เหตุผลมาประกอบกัน ไม่เคร่งครัดจนเกินไป ส่งเสริมให้ลูกเป็นตัวของตัวเอง ให้ลูกได้แสดงความคิดเห็นและตัดสินใจ เรื่องต่าง ๆ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เด็กมีความสุข ควบคุมตัวเองได้ จิตใจดี มองโลกในแง่ดี มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีระเบียบวินัย มีความอดทนพยายาม มีความรับผิดชอบตามวัยวุฒิของตนเอง และส่งผลให้การบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงทำได้ง่าย ดังที่ สุนันทา สิริโสภณ (2553) กล่าวว่า การให้โอกาสลูกได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ขั้นตอนนี้ถือว่าสำคัญมากในการที่จะปลูกฝังความคิดเป็นนักคิดให้กับลูก พ่อแม่บางคนอาจทำใจลำบากสักหน่อย เพราะคุ้นเคยกับระบบการปกครองแบบเก่า คือพ่อแม่เป็นคนตัดสินใจ ความคิดของพ่อแม่เป็นใหญ่ อย่างนี้ทำทางจะไม่ดีแน่ พ่อแม่ต้องเปลี่ยนแปลงทัศนคติสักเล็กน้อย ลองเปิดใจให้กว้างกับลูก ๆ ดูสักหน่อย เปลี่ยนจากการออกคำสั่งคำสอนมาเป็นการใช้วิธีให้ลูกได้แสดงความคิดเห็น บางเรื่องที่พ่อแม่พูดออกไป เขาอาจจะไม่เห็นด้วย ก็ลองให้เขาแสดงออกทางความคิด ให้เขาได้อธิบายว่าทำไมเขาถึงไม่เห็นด้วยพูดคุยกับเขาด้วยความเป็นกลางและมีเหตุผล หากลูกคิดผิดไป บ้างพ่อแม่ก็ไม่ควรไปโกรธ แต่ควรจะคุยกันให้เข้าใจ แสดงเหตุผลจนเขายอมรับ ที่สำคัญต้องไม่ใช่อารมณ์ สอดคล้องกับ โสภิตนภา ภิญโญ (2552) ที่กล่าวว่า พ่อแม่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะไม่ใช่อารมณ์โกรธ โมโห เครียดแค้น ในการอบรมสั่งสอนลูก พ่อแม่ควรใช้เหตุผลในการอบรมสั่งสอนลูกมากกว่า เพราะหากพ่อแม่สั่งสอนลูกและลงโทษลูกโดยการใช้อารมณ์เป็นตัวตั้ง ไม่ใช่เหตุผล เด็กจะเกิดความสงสัยว่าพ่อแม่ทำโทษเขาด้วยเรื่องอะไร เมื่อไม่มีการอธิบายถึงเหตุผลของการ

ลงโทษลูก ลูกก็จะกลับไปทำในสิ่งที่ผิดอีก เพราะพ่อแม่ไม่ได้ให้เหตุผลว่าการกระทำของเขาที่ทำให้เขาต้องถูกลงโทษนั้น เป็นการกระทำผิด เพราะฉะนั้นพ่อแม่ควรเลี้ยงลูกอย่างมีเหตุผล ไม่ว่าจะเป็นการชื่นชม ยกย่อง หรือการลงโทษ ทุกอย่างจะต้องมีเหตุผลและควรอธิบายเหตุผลของการกระทำต่าง ๆ ให้ลูกฟัง ลูกจะเกิดการเรียนรู้แบบใช้เหตุผลจากพ่อแม่และเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีเหตุผล สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดีประสบความสำเร็จในชีวิตอย่างแน่นอน

การเป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และสมาชิกในครอบครัว ด้านการอยู่อย่างพอเพียงเป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญอันดับต้น ๆ ที่จะทำให้กระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงนั้นประสบความสำเร็จ เนื่องจากครอบครัวเป็นบุคคลที่เด็กมีความใกล้ชิดมากที่สุด พ่อแม่ประพฤติตนอย่างไร โอกาสที่ลูกจะมีพฤติกรรมเดียวกันในสูงมาก แม้ว่าจะยังไม่มีพฤติกรรมดังกล่าวในปัจจุบัน แต่ก็อาจส่งผลให้เกิดขึ้นได้ในอนาคต เพราะเด็กได้ซึมซับและฝังลงไป在心ใจแล้ว พ่อแม่ผู้ปกครองต้องสามารถเป็นต้นแบบหรือแบบอย่างที่ดีด้านอยู่อย่างพอเพียงให้กับเด็กได้ก่อน ไม่ว่าทั้งการประพฤติปฏิบัติภายนอกและภายในจิตใจก็ตาม เนื่องจากเด็กเป็นวัยที่กำลังเรียนรู้และมักจะทำตามแบบอย่างจากพ่อแม่ ผู้ปกครอง และสมาชิกในครอบครัว การเลียนแบบของเด็กนั้นอาจมีทั้งการเลียนแบบพฤติกรรมที่ดีและพฤติกรรมที่ไม่ดี คนในครอบครัวจึงจำเป็นต้องระวังพฤติกรรมของตนเอง คนในครอบครัวบางครอบครัวอาจละเลยเรื่องนี้เพราะคิดว่าเด็กนั้นยังไม่รู้อะไร แต่ที่จริงแล้วเด็กสามารถจดจำพฤติกรรมของคนใกล้ชิดได้ตั้งแต่เล็ก เพราะฉะนั้นการเป็นแบบอย่างที่ดีนั้นจึงเป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ ที่จะทำให้การอบรมสั่งสอนด้วยวาจาลดน้อยลง เพราะเด็กให้แต่ต้นแบบที่ดีจึงไม่มีความจำเป็นต้องสั่งสอนอะไรมากนัก ดังที่ ปัทตดา ภริตารธรรม (2537) กล่าวว่าคุณต้องดำเนินชีวิตด้วยจริยธรรมที่เหมาะสมด้วยตัวคุณเอง เพื่อเป็นการสอนลูกให้ดำเนินรอยตาม คุณต้องสอนลูกให้เหมือนกับเป็นการครอบเขาเอาไว้ทุกทาง สอดคล้องกับ สุนันทา สิริโสภณ (2553) ที่กล่าวว่าเด็ก ๆ นั้นจะเป็นนักเลียนแบบ เป็นคนที่ช่างจดจำ ช่างสังเกต พ่อแม่เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเขามากที่สุดจึงควรทำตนเป็นแบบอย่างให้กับเขามากที่สุด เพราะเขาจะจดจำลักษณะท่าทาง ลักษณะนิสัย ธรรมเนียม ค่านิยม ลักษณะเฉพาะต่าง ๆ แล้วซึมซับเข้าสู่เบื้องลึกภายในจิตใจของเขา พ่อแม่เป็นอย่างไรลูกก็มักเป็นอย่างนั้น ดังสำนวนที่ว่าลูกไม่ยอมหล่นไม้ไผ่ต้น สอดคล้องกับ โสภิตนภา ภิญโญ (2552) ที่ได้กล่าวว่าสิ่ง ดี ๆ หลายอย่างที่เกิดขึ้นกับลูกนั้นมาจากการอบรมบ่มเพาะและสั่งสอนของพ่อแม่ พ่อแม่คือครูคนแรกของเขาที่เขาไวใจและเชื่อใจมากกว่าใคร ไม่ว่าพ่อแม่จะป้อนแล้วส่งไปให้เขาเขาก็จะรับมันมาหมด หากพ่อแม่เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีให้กับลูกเช่น ถกเถียงเพื่อที่จะเอาชนะกันโดยที่ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันและไม่ยอมเปิดใจกว้างยอมรับฟังคนอื่น ลูกก็จะเลียนแบบ และไม่นำแปลกใจเลยที่เด็กสมัยนี้มักจะไม่นิยมรับฟังความคิดเห็นใด ๆ จากใครแม้แต่ความคิดเห็นของพ่อแม่ นั่นเป็นเพราะตัวพ่อแม่เองก็ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของลูกเช่นเดียวกัน ปัญหาต่าง ๆ ภายในครอบครัวจึงเกิดขึ้นและลูกถามออกมาสู่สังคมภายนอกกลายเป็นปัญหาสังคมเพราะไม่มีใครยอมรับฟังความ

คิดเห็นของใคร ปัญหาทุกอย่างจึงไม่สามารถแก้ไขได้ นอกจากนี้ การบ่มเพาะจำเป็นต้องมีความต่อเนื่องและทำเป็นกิจวัตร เพราะวัตถุประสงค์ของการบ่มเพาะคือการให้เด็กได้มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ฝังลึกลงไปในชีวิตใจ ระยะเวลาที่ต่อเนื่องจึงเป็นปัจจัยสำคัญของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง

ส่วนปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษาปัจจัยแรกคือ การเป็นแบบอย่างด้านความพอเพียงของครูและคณะผู้บริหาร ครูและผู้บริหารนอกจากทำหน้าที่ให้ความรู้แล้ว ก่อนที่จะสามารถบ่มเพาะให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียง ครูและผู้บริหารต้องสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีและปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้เด็กเกิดความศรัทธาในตัวครูและผู้บริหาร และยึดถือเป็นบุคคลที่เด็กอยากเจริญรอยตาม นอกจากนี้ยังมีปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การมีวัฒนธรรมองค์กร กล่าวคือ การที่ครู/บุคลากร และผู้บริหารสถานศึกษา ร่วมใจกันสร้างวัฒนธรรมองค์กรด้านการอยู่อย่างพอเพียงให้เกิดขึ้นภายในโรงเรียน เพื่อที่ให้ครู/บุคลากรที่เข้ามาใหม่ได้ประพฤติปฏิบัติตาม โดยไม่จำเป็นต้องมีการอบรมสั่งสอนกันมากนัก และเมื่อครู/บุคลากร และผู้บริหารดำเนินตามวัฒนธรรมองค์กรดังกล่าวแล้วก็จะถูกถ่ายทอดไปสู่นักเรียนในโรงเรียน กลายเป็นแบบแผน แนวทางปฏิบัติจากรุ่นสู่รุ่นกันไป อีกทั้งโรงเรียนที่มีนโยบายเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจชัดเจน และลงมือทำเป็นรูปธรรมก็จะส่งผลให้กระบวนการบ่มเพาะของสถานศึกษานั้นประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน ในทางตรงกันข้ามหากโรงเรียนไม่วางนโยบายไว้อย่างชัดเจน ไม่มีการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง เน้นการทำผลงานเพื่อให้โรงเรียนได้รางวัล โดยไม่คำนึงถึงผลของการบ่มเพาะอย่างจริงจัง กระบวนการบ่มเพาะก็ไม่สามารถประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมได้

นอกจากนี้ปัจจัยสนับสนุนที่สถานศึกษาควรให้ความสำคัญเป็นอย่างมากคือ ความรู้ความเข้าใจที่แท้จริงของครูเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพราะหากครูไม่เข้าใจ หรือเข้าใจผิด กระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงก็จะผิดเพี้ยนไปด้วย และเนื่องจากหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นได้วางแนวทางปฏิบัติไว้ให้แล้ว หากครูไม่มีความรู้เรื่องนี้อย่างถูกต้องก็ไม่สามารถนำแนวปฏิบัตินั้นมาใช้ได้อย่างได้ผล ครูจึงจำเป็นต้องหาความรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ลึกซึ้งเพื่อที่จะสามารถถ่ายทอดสู่นักเรียนได้อย่างถูกต้องเช่นกัน และเมื่อมีการบ่มเพาะเด็กแล้ว ปัจจัยที่ตามมาก็คือ การติดตามและประเมินผลของครูด้วยการสังเกตพฤติกรรมนักเรียน ซึ่งเป็นวิธีที่ครูสามารถทำได้ตลอดเวลา ไม่จำกัดว่าจะอยู่ในชั่วโมงเรียนหรือไม่ ครูสามารถสังเกตพฤติกรรมได้ตั้งแต่เด็กเริ่มมาถึงโรงเรียนจนเลิกเรียน เป็นเครื่องมือที่จะสามารถเห็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กได้มากที่สุด การสังเกตนี้จะช่วยให้ครูสามารถนำผลสังเกตมาพัฒนากระบวนการบ่มเพาะ เทคนิค และวิธีการต่อไปในอนาคต ดังที่ บุญเลี้ยง ทุมทอง (2550) กล่าวว่า การสังเกต เป็นวิธีการที่กระทำได้ทุกสถานการณ์ และทุกสถานที่ ผู้สอนอาจกำหนดเครื่องมือและเกณฑ์ในการสังเกต หรืออาจไม่มีเครื่องมือในการสังเกตระดับความสามารถ หรือพฤติกรรมที่แสดง

ออกมามากน้อยเพียงใด และวิธีการสังเกตสามารถใช้ประเมินผลการเรียนรู้ทั้งในด้านความรู้ ความเข้าใจ ด้านทักษะกระบวนการ ด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของผู้เรียน สอดคล้องกับ กุลยา ตันติผลาชีวะ (2551) ที่กล่าวว่า การสังเกตเป็นการมองพฤติกรรมเด็กอย่างเป็นระบบและเป็นแบบแผน สามารถเห็นการเปลี่ยนแปลงของเด็ก บอกปัญหาและความก้าวหน้าของเด็กได้ ในการสังเกตพฤติกรรมแต่ละครั้ง ครูจะกำหนดตัวเงื่อนไขการกระทำของเด็กและการแสดงออกของพฤติกรรม ครูควรใช้การสังเกตเด็กเพื่อประเมินสภาพการเรียนรู้ของเด็กในแต่ละครั้งแต่ละเรื่อง การสังเกตเด็กเป็นประโยชน์อย่างยิ่งเหนือกว่าการประเมินอื่น ๆ ตรงที่เป็นวิธีการประเมินที่ไม่ขัดจังหวะการเล่นของเด็กหรือการทำกิจกรรมอื่น ๆ ของเด็ก ที่สำคัญเด็กเองยังไม่ทราบด้วยว่ามีใครสังเกตตนอยู่ (Billman and Sherman, 1996)

ปัจจัยสนับสนุนต่อมาที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนเป็นปัจจัยสนับสนุนด้านความร่วมมือ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ความร่วมมือระหว่างครูและครู และความร่วมมือระหว่างครูและผู้ปกครองและชุมชน ดังที่ กุลยา ตันติผลาชีวะ (2551) กล่าวว่า การที่จะสร้างให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ต้องอาศัยพ่อแม่ผู้ปกครองหรือครู ที่รับการฝึกหัดมาอย่างดี มาช่วยในการเรียนการสอน ทั้งนี้เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้อย่างถูกต้องและเป็นระบบ ครอบครัวเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อให้การศึกษาแก่เด็กเป็นครูคนแรกของเด็ก และเป็นผู้วางอนาคตแห่งการเรียนรู้ของเด็ก ดังนั้นผู้ปกครองต้องมามีส่วนร่วมในการเรียนการสอน แต่ทั้งนี้การเข้าร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาให้กับเด็ก ผู้ปกครองต้องได้รับการฝึกอบรมเพื่อการเป็นผู้ปกครองที่ดี สามารถที่จะเข้าใจเด็กทั้งด้านการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็ก สามารถกระตุ้นและทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้อย่างสมบูรณ์ โดยผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมใน 4 ลักษณะ คือ 1) เป็นผู้ร่วมมือในการจัดหาอุปกรณ์เพื่อการเรียนรู้ให้กับเด็ก 2) เป็นแหล่งวิทยากรให้กับเด็ก ในการตอบข้อความรู้หรือสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้แต่ละเรื่อง 3) เป็นผู้ร่วมการเรียนรู้กับเด็ก โดยทำงานที่ครูจะมอบหมายให้เด็กไปศึกษาต่อเนื่องที่บ้านเป็นรูปแบบการบ้าน 4) เป็นแหล่งข้อมูลสำหรับครูและโรงเรียน โดยการประสานงานการศึกษาเพื่อการพัฒนาาร่วมกับเด็ก อีกประการหนึ่งคือการสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน ดังที่ กุลยา ตันติผลาชีวะ (2551) กล่าวว่า คุณสมบัติของกิจกรรมที่ครูจัดขึ้นไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมในชั้นเรียนหรือนอกห้องเรียนก็ตาม ต้องเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นด้วยหลักการ 3 ประการ คือ 1) มีความสุข 2) มีกำลังใจ และ 3) มีความสำเร็จ ซึ่งการให้กำลังใจไม่ได้หมายถึงการให้ของขวัญขวัญรางวัล แต่หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ของครูกับเด็ก การตอบสนองด้วยคำพูดท่าทางที่ดีของครูจะสร้างความมั่นใจให้กับเด็กทำหายเด็กให้อยากเรียนรู้เป็นกำลังใจให้กับเด็ก ทำให้เด็กกล้าคิด กล้ากระทำ เกิดความงอกงามทางปัญญา และความคิดสร้างสรรค์ เด็กที่ขาดกำลังใจจะหอยเหงา ขาดความฉลาดทางปัญญาและอารมณ์ เมื่อเกิดขึ้นกับเด็กจะซึมลึกเข้าไปในความรู้สึกนึกคิดไป เป็นเด็กไม่กล้าคิดกล้าทำและไม่ฉลาดโดยไม่รู้ตัว

สำหรับปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนที่มีความสำคัญมากก็คือการมีคุณลักษณะที่ดีของแกนนำชุมชน กล่าวคือ ผู้นำชุมชนควรเป็นผู้มีน้ำใจ เป็นมิตรกับคนทุกคน มีความซื่อสัตย์ มีความมุ่งมั่นในการทำงาน เป็นต้น การที่ผู้นำมีคุณลักษณะที่ดีจะสามารถชักจูงหรือชี้นำคนในชุมชนให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานต่าง ๆ รวมถึงในด้านของการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กในชุมชน นอกจากนี้อีกหนึ่งปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญคือ การที่คนในชุมชนรู้สึกเป็นครอบครัวเดียวกัน มีสายสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเปรียบเสมือนญาติพี่น้อง กล่าวคือ คนในชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยกัน มีความผูกพันกันเหมือนพี่น้อง มีการพูดคุยกันอย่างเป็นกันเอง มีความจริงใจต่อกัน เมื่อคนในชุมชนมีความเดือดร้อนก็มักจะได้รับความช่วยเหลือจากสมาชิกคนอื่นในชุมชน และส่วนมากจะเป็นชุมชนขนาดเล็กถึงขนาดกลาง สมาชิกในชุมชนเกือบทุกคนจะรู้จักกันและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เมื่อชุมชนมีลักษณะดังกล่าวจะส่งผลให้ชุมชนร่วมช่วยกันดูแลช่วยเหลือเด็กในชุมชน ช่วยกันสอดส่องดูแล

สำหรับเงื่อนไขอุปสรรคของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กประการที่น่าเป็นห่วงคือ การได้รับอิทธิพลเชิงลบจากการเสพสื่อของเด็ก โดยธรรมชาติของเด็ก เด็กจะมีพฤติกรรมเลียนแบบ ไม่ว่าจะเลียนแบบจากการได้เห็นจากชีวิตจริงหรือจากการรับชมรายการ โฆษณา ประชาสัมพันธ์ จากสื่อต่าง ๆ ทั้งจากทางโทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ป้ายโฆษณา ฯลฯ หากเป็นสื่อที่กระตุ้นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ก็เป็นเรื่องที่ดี แต่หากเป็นสื่อกระตุ้นพฤติกรรมเชิงลบ เช่น การใช้ความรุนแรงในละคร ข่าวการหาทางออกชีวิตด้วยการฆ่าตัวตาย การโฆษณาสินค้าชวนเชื่อเกินจริง การแต่งตัวโป๊ของดาราและเน็ตไอดอล เป็นต้น ก็จะเป็นภาวะเสี่ยงที่จะส่งผลให้เด็กมีพฤติกรรมเลียนแบบตามสิ่งที่เสพ เพราะฉะนั้นต้องคอยหมั่นสอดส่องดูแลและชี้แนะความเหมาะสมให้กับเด็ก สอนให้เด็กเข้าใจและรู้เท่าทันสื่อ รวมถึงวิธีการรับชมสื่ออย่างถูกต้องเหมาะสม สื่อในปัจจุบันที่เป็นที่นิยมและแพร่หลายก็คือ อินเทอร์เน็ต เด็กจะได้รับผลกระทบทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ดังที่ ภัทริกา วงศ์อันทันนท์ (2557) กล่าวว่าเด็กและเยาวชนมีรูปแบบของพฤติกรรมการใช้ อินเทอร์เน็ต โดยพบว่าผู้ที่มีพฤติกรรมติดการใช้อินเทอร์เน็ตจะมีลักษณะแยกตัว ไม่สนใจร่วมกิจกรรมในครอบครัวแต่ละจะใช้เวลาส่วนมากในการเล่นคอมพิวเตอร์ โดยจะใช้เวลาในแต่ละครั้งประมาณเกินกว่า 3 ชั่วโมง นอกจากนี้ยังมีพฤติกรรมนอนดึกอ่อนเพลียเริ่มต้นแต่เช้าเพื่อมาเล่นอินเทอร์เน็ตเริ่มพูดโกหกเกี่ยวกับการใช้เวลาในการอยู่ในโลกออนไลน์ ไม่สนใจการออกกำลังกายเริ่มมีปัญหาการเรียน ตกต่ำ มีอาการปวดศีรษะปวดตาบ่อย ๆ ไม่เชื่อฟังผู้ปกครอง ไม่ยอมรับประทานอาหารเช้า สิ้นเปลือง ฯลฯ (ปรากฏ ฅมยางกูร, 2548, อ้างถึงในภัทริกา วงศ์อันทันนท์, 2557) หรือมีพฤติกรรมหมกมุ่นอยู่กับอินเทอร์เน็ตตลอดเวลา มีพฤติกรรมก้าวร้าวกับผู้ปกครอง ไม่มีความรับผิดชอบในการเรียนละเลยสุขภาพและใช้จ่ายเงินทองเป็นจำนวนมากกับการใช้อินเทอร์เน็ต เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดมักเป็นผู้เล่นอินเทอร์เน็ตประเภทที่มีความรุนแรงอย่างหมกมุ่น และกระทำความผิดในลักษณะเดียวกับลักษณะการใช้อินเทอร์เน็ตที่มีความรุนแรง ทำให้เด็กและวัยรุ่นมี

ความคิดอารมณ์และพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรงโดยเฉพาะในนักเรียนและวัยรุ่นเนื่องจากในวัยเรียนนั้นไม่สามารถแยกแยะสถานการณ์จริงและจินตนาการหรือสิ่งที่เกิดขึ้นได้ดังก สอดคล้องกับ นันทิยา จิระทรัพย์ (ออนไลน์, 2554) ที่กล่าวว่าปัจจุบันมีภัยที่เกิดขึ้นจากสื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่มากขึ้น วัยรุ่น หลาย ๆ คนเป็นเหยื่อ ไม่ว่าจะเรื่องเกมออนไลน์ การแต่งกายตามแฟชั่นที่ล่อแหลม การติดต่อเพศตรงข้ามผ่านอินเทอร์เน็ต หรือสาว ๆ หลายคนกลายเป็นสินค้าหน้าจอโดยไม่รู้ตัว ธุรกิจอื่น ๆ อาจจะซบเซาไปถึงขั้นล้มหมอนนอนเสื่อ แต่นับว่ากลับยิ่งเฟื่องฟูและมีกำลังซื้อมากขึ้นเป็นอันดับต้น ๆ วัยรุ่นในยุคนี้เลี้ยงไม่ได้ที่จะต้องเผชิญกับสิ่งยั่วยุทั้งหลายผ่านสื่อต่าง ๆ ทุกรูปแบบ และหลาย ๆ ครอบครัวพ่อแม่ทำงานหนัก เพื่อให้ฐานะมั่นคงมีเงินซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้ลูกเพื่อให้ลูกมีความสุข ทำให้เวลาที่อยู่กับลูกน้อยลงหรือแทบจะไม่มี โดยลืมไปว่า การให้แต่วัตถุก็เปรียบเหมือนการปลูกต้นไม้ที่ให้น้ำกับปุ๋ยเท่านั้น ถ้าไม่มีการพรวนดินแต่งกิ่งใบ ให้ได้รับแสงที่เหมาะสมกับชนิดของต้นไม้ นั้น ๆ ต้นไม้ก็จะไม่เจริญงอกงามหรือบางต้นเติบโตได้แต่ใบหงิกงอ ถูกแมลง เพลี้ยกิน กิ่งก้านไประรานต้นอื่น

การเสพสื่อส่งผลให้เด็กมีความอยากได้สิ่งของฟุ่มเฟือย เช่น โทรศัพท์มือถือ เครื่องนุ่งห่มราคาแพง ขนมและของเล่นที่ไม่มีประโยชน์ เป็นต้น ดังที่ สุธีรัตน์ อินจิโน (2553) กล่าวว่า ปัจจุบันมีแนวโน้มในการใช้จ่ายไปกับสินค้าแฟชั่นมากขึ้น และทำให้เด็กพวกนี้คิดว่า การใช้จ่ายเงินของพวกเขาเพื่อการซื้อสินค้าแฟชั่น เพื่อให้ตามทันกระแสความนิยมของสังคม หรือเรียกว่าตามเทรนด์เท่านั้น ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า ในทุกวันนี้ การทำการตลาดของสื่อต่าง ๆ ในปัจจุบันมีผลต่อเด็กมากถึงมากที่สุด ด้วยเหตุผลง่าย ๆ เลยก็คือ เด็ก ๆ ยังมีความอ่อนไหวต่อการยั่วยุจากสิ่งภายนอก และสามารถเข้าถึงได้ง่ายกว่า ไม่ว่าจะเด็กจะนั่งดูทีวีอยู่บ้านในระหว่างรอดูฉากต่อไปของการ์ตูนภาคเช้า เขาก็จะเห็นซูเปอร์ฮีโร่สามารถต่อสู้กับเจ้าปีศาจจอมชั่วร้ายชนะ เพียงเพราะว่าได้รับสารอาหารชนิดพิเศษจากขนมสวย ๆ หนึ่ง ปัญหาที่ตามมาของพ่อแม่ผู้ปกครองก็คือ การที่เด็กจะตกเป็นเหยื่อของโฆษณาชิ้นนั้น แม้กระทั่งจากการดูหนัง ฟังเพลง ก็มักจะมีโฆษณาแฝงอยู่ตลอด จากงานวิจัยของ ทวีทรัพย์ พุทธองค์รักษา (2555) พบว่าลักษณะโฆษณาแฝงที่พบมากที่สุด คือ การหยิบ จับ ใช้ สินค้าหรือบริการของนักแสดง ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ชมมีพฤติกรรมตอบสนองต่อโฆษณาแฝงในมิวสิควีดีโอ สอดคล้องกับงานวิจัยของ กมลชนก ปิ่นเพชร (2556) ที่ศึกษาเรื่อง ความต้องการ การเปิดรับข่าวสาร และความตั้งใจซื้อของผู้บริโภคที่มีต่อเฟซบุ๊กแฟนเพจสินค้าประเภทเสื้อผ้า ผลการวิจัยพบว่า การเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์กับความตั้งใจซื้อสินค้าของผู้บริโภคที่มีต่อเฟซบุ๊กแฟนเพจสินค้าประเภทเสื้อผ้า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 นอกจากนี้สื่อยังส่งผลกระทบต่อเด็กเกิดการเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น ความรุนแรง ความก้าวร้าว จากตัวละครหรือจากบุคคลมีชื่อเสียง ไม่ว่าจะ เป็น ดารา นักร้อง นักแสดง นักการเมือง เน็ตไอดอล ก็ตาม ดังที่ Albert Bandura (1925, อ้างถึงใน กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2551) กล่าวว่าพฤติกรรมของคนและการแสดงออกเกิดมาจากการเลียนแบบ

ตัวอย่างที่ผู้เห็น ได้สังเกตลองปฏิบัติตามและจำสิ่งที่ผู้ใหญ่กระทำและนำมาทดลอง หากได้รับการยอมรับเด็กจะแสดงพฤติกรรมหรือตามนั้นต่อไป การเลียนแบบของเด็กนี้ เด็กไม่ได้เลียนแบบทุก ๆ อย่างที่เห็น เด็กจะเลือกเลียนแบบเฉพาะที่เด็กสนใจเท่านั้น สิ่งที่เด็กเลียนแบบนั้นมีทั้งจากการได้เห็น ได้ฟัง และได้ยิน แต่การได้เห็นต้นแบบ มีอิทธิพลสูงกว่า

อีกหนึ่งเงื่อนไขขออุปสรรคสำคัญคือ การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยของครอบครัว เป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงล้มเหลว ไม่ว่าจะทางโรงเรียนหรือผู้นำชุมชนจะใช้ความพยายามเท่าไรก็ตาม ทั้งนี้การที่พ่อแม่ผู้ปกครองเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยนั้น อาจมีเหตุผลเนื่องจากที่พ่อแม่ ผู้ปกครองมีภาระหน้าที่ที่งานมาก หรือเป็นเพราะวุฒิภาวะของพ่อแม่ที่ไม่เพียงพอ ขาดความรู้ความเข้าใจในการเลี้ยงดูลูก ซึ่งมักจะเกิดกับพ่อแม่ที่เป็นวัยรุ่น และการไม่ใส่ใจพฤติกรรมของลูก จนกระทั่งเด็กไม่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ดีและถูกต้องเหมาะสม บางครอบครัวผู้ปกครองมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และใช้วิธีการเลี้ยงลูกโดยการดุด่าว่ากล่าว ไม่ใช่เหตุผลกับเด็ก บางครอบครัวไม่มีเวลาเอาใจใส่เด็ก เมื่อเด็กได้พบเจอสิ่งที่ไม่เหมาะสมก็ไม่มีคนคอยให้คำแนะนำหรือชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง จึงทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้ง่าย ดังที่ โสภิตนภา ภิญโญ (2552) กล่าวว่า พ่อแม่สมัยใหม่ละเลยที่จะสั่งสอนอบรมลูกว่า อะไรที่ควรทำหรือไม่ควรทำ อะไรที่ผิดอะไรที่ถูกเลย อ้างว่าไม่มีเวลาที่จะมาสั่งสอนอบรมลูก โดยยกหน้าที่อบรมสั่งสอนให้เป็นหน้าที่ของคุณครูที่โรงเรียนเสีย โดยหารู้ไม่ว่าคนที่สั่งสอนลูกได้ดีที่สุดและเป็นคนที่ลูกเชื่อใจและไว้ใจที่สุดก็คือพ่อแม่ของเขานั่นเอง ดังนั้นเราจึงเห็นว่าเด็กสมัยนี้มักจะกระทำในสิ่งที่ผิดเสมอโดยที่ไม่รู้ว่าสิ่งที่ถูกต้องที่ควรกระทำนั้นเป็นอย่างไรเพราะไม่มีใครให้คำอธิบายหรือสั่งสอนพวกเขาอย่างแท้จริงปัญหาต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นกับพวกเขาและกลายเป็นสิ่งที่แก้ไขได้ยากยิ่งในปัจจุบัน

นอกจากนี้ การที่เด็กได้สิ่งต่าง ๆ ตามที่ต้องการโดยขาดเหตุผล เด็กไม่จำเป็นต้องทำตามกฎเกณฑ์ใด แม้ว่าเด็กจะกระทำผิดก็ไม่ได้รับการลงโทษจากพ่อแม่ผู้ปกครอง ไม่มีการได้รับคำแนะนำที่ถูกต้องเหมาะสมจากพ่อแม่ผู้ปกครอง เด็กสามารถที่จะทำอะไรก็ได้ตามต้องการ โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงเหตุผลหรือความถูกต้องใด ๆ ส่งผลให้เด็กมีคุณลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ นั่นก็คือ เด็กกลายเป็นเด็กที่เอาแต่ใจตัวเอง ไม่สามารถที่จะใช้เหตุผลในการควบคุมตนเองได้ เด็กบางคนก็อาจมีพฤติกรรมที่ก้าวร้าวเมื่ออยากได้อะไร จะมีพฤติกรรมรุนแรงเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ตนต้องการ ไม่รู้จักหักห้ามใจ หากอยากได้อะไรก็ต้องได้ โดยไม่สนใจเหตุผลใด ๆ ยอมคนอื่นไม่เป็น ตนเองต้องเป็นผู้ชนะเสมอ และไม่รู้จักการแบ่งปันสิ่งต่าง ๆ ให้กับผู้อื่น ขาดการมีน้ำใจ ซึ่งพ่อแม่ ผู้ปกครองที่เลี้ยงลูกแบบรักตามใจก็มักจะให้ในสิ่งที่ลูกต้องการเสมอ และส่วนมากจะเป็นการตามใจในเรื่องของวัตถุ เด็กมักจะได้ในสิ่งที่ต้องการตามสถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวและแม้จะเกินสถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวไปบ้าง จนกระทั่งนิสัยเหล่านี้ติดตัวเด็กไปจนโตและยากเกินจะแก้ไข นอกจากนี้พ่อแม่ผู้ปกครองบางคนยังทำทุกอย่างให้เด็ก ไม่ยอมให้เด็กทำอะไรด้วยตนเอง ไม่ได้ฝึกให้เด็กช่วยเหลือ

ตัวเองตามความสามารถที่สมวัย จนทำให้เด็กไม่ได้มีโอกาสคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง นอกจากจะส่งผลให้เด็กมีพัฒนาการทางสมองและร่างกายช้าแล้ว ยังส่งผลให้เด็กทำอะไรไม่เป็น ไม่มีความรับผิดชอบในตนเอง และต้องการให้ผู้อื่น ๆ ทำอะไรให้ตนเองเสมอ โดยที่ตนเองนั้นไม่คิดที่จะทำอะไรเพื่อคนอื่น ขาดทักษะการปรับตัวและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับคุณลักษณะของการอยู่อย่างพอเพียงหรือการมีอุปนิสัยพอเพียง ดังที่ สุธีรัตน์ อินจิโน (2553) กล่าวว่า เด็กบางคนเอาแต่ใจตัวเองจนชิน เชื่อว่าหลายคนคงจะเคยเห็นอยู่ที่นั่งร้องไห้จะเป็นจะตายแบบซัดดินซังกอลงตรงพื้น เพื่อให้พ่อแม่ซื้อของเล่นที่ตัวเองอยากได้ให้ได้ ซึ่งคุณพ่อคุณแม่บางคนอายุที่ผู้คนที่ต่างพากันมอง ก็เลยต้องยอมตัดสินใจซื้อมาเสียเพื่อตัดความรำคาญ และเพื่อให้ผ่านพ้นสถานการณ์น่าอับอายนั้นออกมาก่อนจะบอกว่าการกระทำเช่นนั้นแหละที่ทำให้เด็กน้อยได้ใจ และเขาจะกระทำการซัดดินซังกอลงอยู่บนพื้นพร้อมกับน้ำตาไหลพรากพรากแบบนั้นเพื่อให้ได้ซึ่งของเล่นหรืออะไรก็ตามที่เขาต้องการเสมอ ผลสรุปของสถานการณ์แบบนี้เรียกว่า “วิน วิน” สอดคล้องกับ สุธีรัตน์ อินจิโน (2553) ที่ได้กล่าวว่า พฤติกรรมการตามใจลูกจนเคยชิน นี่เป็นเหตุผลหลักที่พ่อแม่หลายคนเป็นต้นเหตุทำให้ลูกเสียคนกันมานักต่อนักแล้ว ยิ่งพ่อแม่คนไหนที่เคยมีลูกเป็นคนแรก อาการเห่อก็มักจะเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติแล้วยิ่งลูกของคุณเป็นเด็กที่น่ารัก ซื่ออ่อน เป็นนัย ๆ ว่าไม่ว่าจะขออะไร คุณพ่อคุณแม่ไม่เคยปฏิเสธเลยสักครั้ง ในบางครอบครัวที่มีลูกคนเดียว ก็มีความเป็นไปได้สูงเช่นกันที่จะเกิดปรากฏการณ์ที่คุณพ่อคุณแม่ตามใจลูกหัวแก้วหัวแหวนจนเกินไป ในบางที่นั้นการเลี้ยงอย่างตามใจไม่ได้เกิดขึ้นเพราะการเลี้ยงดูของคุณแม่คุณพ่อเพียงอย่างเดียว เพราะหากลองสังเกตจากปัจจัยรอบข้างอื่น ๆ การที่ลูกคนเดียวอาศัยอยู่ในครอบครัวขยาย ที่ประกอบด้วยคุณพ่อคุณแม่ คุณตาคุณยาย หรือแม้กระทั่งคุณลุงคุณน้าด้วยก็ตาม เด็กก็จะมีโอกาสที่จะถูกเลี้ยงให้เกียจคร้านเอาแต่ใจตัวเองมากกว่า เนื่องจากความหลากหลายทางสถานะของสมาชิกในครอบครัว จะเปิดโอกาสให้เด็กได้มีทางเลือกในการร้องขอให้ได้ดังใจมากขึ้น

เงื่อนไขอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวอีกประการหนึ่งคือสถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว กล่าวคือครอบครัวที่มีสถานะทางเศรษฐกิจที่ยากจนมักจะเลี้ยงลูกโดยปล่อยปละละเลย เนื่องจากผู้เลี้ยงดูอาจมีภาวะความเครียดจากความยากจนและต้องใช้เวลาส่วนมากในการหาเงินจุนเจือครอบครัว ซึ่งแตกต่างจากครอบครัวที่มีฐานะปานกลางและฐานะดี ซึ่งจะมีการอบรมเลี้ยงดูค่อนข้างดีกว่า มีการเอาใจใส่ปลูกฝังนิสัยเด็กได้ดีกว่า และความยากจนหรือความมีไม่พอเท่ากันกับคนอื่น ๆ เป็นเงื่อนไขอุปสรรคสำคัญที่ทำให้เด็กกดดัน บีบบังคับ และเครียด จนทำให้เด็กต้องดิ้นรนเพราะความอยากมีเหมือนคนอื่น เด็กบางคนจำเป็นต้องหางานทำเพื่อเลี้ยงชีพตนเองและไม่สามารถแยกแยะระหว่างงานที่สุจริตและงานที่ไม่สุจริตได้เนื่องจากวุฒิภาวะ จนกระทั่งมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมไม่ควร กลายเป็นปัญหาสังคมที่ต้องดูแล ดังที่สมศรี ประเสริฐวงศ์ (2541) กล่าวว่าว่าการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวยากจนจะมีวิธีการเลี้ยงดูปล่อยปละละเลย เด็กจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับเด็กเอง พ่อแม่

ไม่ได้ให้ความอบอุ่นหรือคำแนะนำใด ๆ คำนี้แต่หาเข้ากินคำ แต่บางครอบครัวได้พยายามเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย แต่โอกาสไม่อำนวยเพราะสภาพแวดล้อม เด็กเกะกะ เกเร หนีโรงเรียน มั่วสุมเหล่านี้ทุกวันจำเจ เด็กจะถูกชักจูงไปในทางไม่ถูกต้อง ซึ่งตรงกันข้ามกับการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวชั้นสูง ครอบครัวประเภทนี้ไม่มีปัญหาด้านการเงิน ฐานะดี เลี้ยงดูบุตรแบบเอาใจใส่เสมออย่างดี รวมถึงการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวชั้นกลางที่มีการเอาใจใส่ปลูกฝังนิสัยเด็กได้ดีกว่า มีการวางแผนการเรียนให้แก่บุตร พยายามสนับสนุนเด็กให้มีโอกาสเรียนระดับสูง และมีความเชื่อว่าเด็กจะดีได้อยู่ที่การอบรมเลี้ยงดู นอกจากนี้จากข้อมูลสถิติเด็กและเยาวชนกระทำความผิดสูง (ณิชา บวรณสิงห์, 2558) ยังพบว่า เด็กที่ถูกควบคุมตัวเข้าสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน พบว่ามีความผิดฐานลักทรัพย์ ช่มชู้กระทำความผิด ซ่องโจรฉ้อโกง และยาเสพติด ซึ่งเป็นฐานความผิดสถิติสูงสุด ซึ่งผู้กระทำความผิดคือ เด็กที่เคยตกเป็นเหยื่ออันเนื่องมาจากปัญหาการทอดทิ้งเด็ก และปัญหาการทอดทิ้งเด็กนั้นก็เพราะครอบครัวมีฐานะยากจนเกินกว่าที่จะดูแลเด็ก

2.3 แนวทางส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และครอบครัว เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

ผู้วิจัยนำเสนอแนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และครอบครัว เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็กไว้ดังนี้

2.3.1 แนวทางร่วมในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และครอบครัว เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

1) ด้านกระบวนการบ่มเพาะ แบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่

1.1) สร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่เด็กเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตนด้านอยู่อย่างพอเพียงจนฝังลึกเข้าไปในตัวเด็กจนกลายเป็นอุปนิสัยพอเพียง ซึ่งครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน ควรช่วยให้เด็กมีความเข้าใจในตนเองจนมีความสามารถในการยอมรับคำพูดและการกระทำของตนเองทั้งจากมุมมองของตนเองและจากมุมมองของผู้อื่น และนำมาพัฒนาปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยแนวทางระดับปฏิบัติสำหรับครอบครัวเริ่มต้นจากการสร้างแรงจูงใจให้กับเด็กในการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผู้ปกครองควรมีการสร้างแรงจูงใจให้กับเด็กในการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทั้งการจูงใจภายในและภายนอก ดังที่ McClelland (1961) กล่าวว่า ความต้องการของคนมาจากการเรียนรู้มากกว่าสิ่งอื่น ๆ ซึ่งความต้องการที่เกิดจากการเรียนรู้นี้มีอิทธิพลจูงใจ ทำให้คนแสดงพฤติกรรมออกมาเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย นอกจากนี้ผู้ปกครองต้องเริ่มจากตนเองก่อน คือการศึกษาหาความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับ

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและสามารถถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจดังกล่าวให้แก่เด็กได้ และจากผลการวิจัยพบว่าเงื่อนไขอุปสรรคที่น่าเป็นห่วงที่สุดสำหรับเด็กในปัจจุบันคืออิทธิพลจากการเสฟสื่อเชิงลบ ผู้ปกครองจึงควรจัดสถานที่ตั้งทีวีและคอมพิวเตอร์อย่างเปิดเผย เพื่อครอบครัวสามารถสอดส่องดูแลการเสฟสื่อของเด็กได้สะดวก เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ได้เด็กได้รับข้อมูลที่ไม่เหมาะสมและส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การอยากมีอยากได้ ความเห็นแก่ตัว ไม่มีน้ำใจต่อผู้อื่น การไม่ใส่ใจผู้อื่นและสังคม เป็นต้น พร้อมทั้งร่วมดูทีวี/อินเทอร์เน็ตพร้อมกับลูก และให้คำแนะนำที่ถูกต้องเมื่อเด็กได้รับข้อมูลจากสื่อที่ไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสม

สำหรับแนวทางระดับปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดอบรมครูให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและให้ความรู้ครูเกี่ยวกับกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง เพื่อให้ครูสามารถถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่เด็กได้อย่างถูกต้อง และสามารถหาวิธีการที่เหมาะสมในการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กได้ ดังที่ ทิศนา ขัมมณี (2559) กล่าวว่า ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องจะต้องมีความรู้ความเข้าใจ เห็นความสำคัญและคุณค่าของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เห็นแนวทางในการนำไปใช้ในบริบทของตน สามารถใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับตนเองในวิถีชีวิตของตน และนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน และจากผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่าการกระตุ้นความคิดของเด็กเป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก ครู/บุคลากรจึงควรจัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะคิดตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่เด็ก พร้อมทั้งควรสร้างแรงจูงใจให้กับเด็กในการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ว่าจะเป็นการให้รางวัล การให้คำชมเชย การให้คะแนนความดี เป็นต้น ดังที่ Barbara L. McCombs and James E. Pope (1994, อ้างถึงใน จาริณี จันทร์ศรี, 2543) กล่าวว่า แรงจูงใจเป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้ของผู้เรียน ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นที่ครูจะต้องจูงใจผู้เรียนให้เรียนรู้ สอดคล้องกับ Thomas L. Good and Jere E. Brophy (1987, อ้างถึงใน จาริณี จันทร์ศรี, 2543) ที่ได้กล่าวว่าการที่ครูใช้กลวิธีสร้างแรงจูงใจมิได้เพียงแต่ทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้เท่านั้น หากยังทำให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ อย่างกระตือรือร้นและพยายามพัฒนาความรู้หรือทักษะตามที่ครูต้องการอีกด้วย และครูควรให้ความรู้เกี่ยวกับสื่อเพื่อให้เด็กรู้เท่าทันสื่อและชี้แนะแนวปฏิบัติที่เหมาะสมให้แก่เด็ก ดังที่ พัชร บอนคำ (2561: ออนไลน์) กล่าวว่าสื่อมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของเด็กเพิ่มขึ้นทุกขณะ ยุคที่กระแสของโลกเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ทำให้เด็ก ๆ ใช้เวลาอยู่กับสื่อต่าง ๆ รอบตัวมากกว่าการทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีประโยชน์ต่อร่างกายและจิตใจมากกว่า สื่อจึงกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ทรงอิทธิพลและยอดนิยมต่อเด็กและเยาวชนที่สามารถถ่ายทอดสิ่งต่าง ๆ สู่เด็กโดยตรง และผลกระทบที่ตามมาคือ เด็กจะเสฟสื่อที่มีเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม โดยเฉพาะพฤติกรรมทางเพศ ความรุนแรง และการบริโภคนิยม สิ่งนี้จะส่งผลเสียต่อเด็ก ครอบครัว ชุมชนและสังคมต่อไปในอนาคต

สำหรับแนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชน ผู้นำชุมชนควรจัดแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าความสำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีการจัดอบรมสมาชิกในชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก มีการให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ และช่องทางการติดต่อสื่อสารต่างๆ ที่ทันสมัยและรวดเร็ว เพื่อให้สมาชิกในชุมชนนั้นนำหลักปฏิบัติต่าง ๆ ไปลงมือปฏิบัติทั้งต่อตนเองและต่อเด็กในครอบครัว สอดคล้องกับแนวทางระดับปฏิบัติของครอบครัว ที่ผู้ปกครองควรมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพราะฉะนั้นชุมชนควรสนับสนุนเรื่องดังกล่าวและให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะการให้ความรู้ก็เท่ากับเป็นการให้การศึกษา และการศึกษาจะเป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์ ดังที่ พระสมุห์สุรเชษฐ์ หนูเอี่ยม (2554: ออนไลน์) กล่าวว่าการศึกษาเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้และความดีจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งและทำให้เกิดความเจริญงอกงามขึ้นในตัวบุคคล ช่วยให้บุคคลนั้นมีการพัฒนาชีวิตไปในทางที่ดีขึ้น รู้จักใช้ปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ขึ้นมาแก้ปัญหา สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างดีและมีความสุข ซึ่งสอดคล้องกับอุปนิสัยพอเพียงตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้เงื่อนไขอุปสรรคที่สำคัญในยุคปัจจุบันคือ ภัยจากการเสฟสื่อ ชุมชนจึงควรให้ความรู้เกี่ยวกับประเภทของสื่อ ประโยชน์และโทษของสื่อ ความรู้เท่าทันสื่อ และวิธีป้องกันไม่ให้สื่อมีผลทางลบต่อเด็กด้วย

จากแนวทางระดับปฏิบัติของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน ดังกล่าว มีแนวทางระดับปฏิบัติสำคัญประการหนึ่งที่ทั้งสามส่วนควรให้ความสำคัญเป็นอย่างมากคือ ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งตามหลักปฏิบัติที่ค้นพบจากงานวิจัย พบว่า กรณีศึกษามีความเข้าใจต่อการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่า ต้องเริ่มกระบวนการจากการมีเหตุผลก่อนซึ่งจะนำไปสู่ความพอประมาณและมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยยึดหลักปฏิบัติบนเงื่อนไขของความรู้และคุณธรรม โดยเป้าหมายของกระบวนการดังกล่าวคือ ความสมดุลและความยั่งยืนในการพัฒนา 4 มิติ ได้แก่ มิติด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ซึ่ง 4 มิติที่กรณีศึกษาทั้ง 2 แห่งใช้ยึดเป็นเป้าหมายในการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นความรู้ที่ได้จากการศึกษาด้วยตนเอง การได้รับความรู้จากโรงเรียน และการเข้าอบรมกับหน่วยงาน ๆ ต่าง

1.2) สร้างกระบวนการวางแผนของเด็กตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้ปกครองควรฝึกให้เด็กจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังในชีวิต และปฏิบัติตนอย่างเป็นขั้นตอน สำหรับเด็กเล็กผู้ปกครองควรช่วยเด็กวางแผนกิจวัตรประจำวันโดยจัดทำ

เป็นตารางสิ่งที่เด็กต้องทำให้เกิดเป็นความเคยชินและเป็นระเบียบ การให้เด็กได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติในการวางแผนด้วยตนเองและร่วมกับครอบครัวนั้นควรฝึกเด็กตั้งแต่เด็กยังเล็กโดยฝึกให้สมาชิกแต่ละช่วงวัย การฝึกให้เด็กวางแผนนั้นจะช่วยให้เด็กมีความสามารถในการคิดและแก้ปัญหา และเมื่อเด็กโตขึ้นจนไปสู่วัยผู้ใหญ่ พวกเขาจะสามารถจัดการชีวิตอย่างเป็นระบบได้ ดังที่ สุภาพรรณ ศรีสุข (2562: ออนไลน์) ได้เสนอแนะให้ผู้ปกครองฝึกให้เด็กรู้จักวางแผนหรือจัดการชีวิตของตนเองวิธีนี้ช่วยฝึกทักษะการวางแผนให้กับลูกได้ เช่น ฝึกให้ลูกจัดเก็บของใช้ส่วนตัวของตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นของเล่น เสื้อผ้า ให้ลูกได้คิดหาวิธีการว่าทำอย่างไรถึงจะเก็บของใช้ส่วนตัวให้หาง่ายและไม่หายไปไหน ซึ่งการใช้วิธีนี้ในช่วงแรกพ่อแม่อาจจะต้องอดทนสักนิด เพราะในระยะแรกลูกอาจจะยังจัดการชีวิตของตัวเองได้ไม่เป็นระบบระเบียบนัก แต่ถ้าพ่อแม่ใจเย็น คอยให้คำแนะนำและกำลังใจ ลูกก็จะเริ่มเรียนรู้และจัดการชีวิตได้ดีขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะส่งผลให้เขามีวิธีการสร้างเป้าหมาย มีการวางแผนและจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จได้ด้วยตนเองเมื่อเขาโตขึ้น ซึ่งการวางแผนเป็นพื้นฐานสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในเด็กโตการวางแผนอาจเกิดขึ้นด้วยกระบวนการคิดที่ซับซ้อน และมีหลายขั้นตอน แต่กว่าที่จะไปถึงจุดนั้น การวางแผนกระบวนการคิดและการวางแผนขั้นต้นเป็นสิ่งสำคัญมาก เด็กที่ได้รับการฝึกฝนทักษะกระบวนการคิดและการวางแผนขั้นต้นตั้งแต่ยังเด็ก จะเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่สามารถจัดการสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตได้เป็นอย่างดี นอกจากครอบครัวแล้วสถานศึกษาและชุมชนควรจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงานร่วมกับผู้อื่นเช่นกัน

1.3) กระตุ้นให้เด็กลงมือปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้ปกครองควรเริ่มต้นจากการเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กด้านการอยู่อย่างพอเพียง พร้อมทั้งแนะนำให้เด็กรู้จักบุคคลที่มีพฤติกรรมด้านการอยู่อย่างพอเพียงให้รู้จักและยึดเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตน จึงค่อยนำไปสู่การอบรมสั่งสอนเด็กด้วยความรักและเอาใจใส่ เปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิดเห็น และใช้เหตุผลกับเด็ก จัดสรรเวลาให้กับเด็กอย่างเพียงพอ สร้างสัมพันธภาพและบรรยากาศที่ดีภายในครอบครัว พ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูที่มีความรู้ความเข้าใจต่อพัฒนาการและความต้องการของเด็กตามวัย มีเจตคติที่ดีต่อการเลี้ยงดู ถือว่าเป็นบทบาทหน้าที่ที่สำคัญของตน มีความอดทนอดกลั้นต่อการทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ ตลอดจนมีทักษะที่จะส่งเสริมและตอบสนองความต้องการของเด็ก ตลอดจนแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้คล่องด้วยดี ย่อมทำหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กได้อย่างสมบูรณ์ ครอบครัวที่สมาชิกทุกคนมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน พูดคุยสื่อสาร ด้วยความเข้าใจ เอื้ออาทรต่อกัน ไม่ใช้ความรุนแรง ร่วมทุกข์ร่วมสุขแก้ปัญหาเมื่อต้องเผชิญกับภาวะคุกคาม หรือวิกฤตอย่างสร้างสรรค์ ครอบครัวย่อมมีแต่ความสงบสุข (Aunola K, Nurmi JE, Onatsy-Arvilommi T, Pulkkinen L, 1999, Frias-Armenta M, McCloskey LA, 1998 อ้างถึงใน โชคชัย หมั่นแสวงทรัพย์ , ออนไลน์: ม.ป.ป.) สอดคล้องกับ ศิริกุล อิศรานุรักษ์ และ ปราณิ สุทธิสุนทร (2550) ที่กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดูเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เด็กมีการเจริญเติบโต และพัฒนาการอย่างองค์รวม การอบรม

เลี้ยงดูครอบคลุมถึงการแนะนำสั่งสอน ฝึกฝน ที่มุ่งให้เด็กประพฤติดี มีระเบียบวินัยรู้จักควบคุมตนเอง มีความรับผิดชอบ และการดูแลเพื่อตอบสนองความต้องการของเด็กทั้งกายและใจโดยมุ่งให้เด็กมีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรค ไม่พิการ อารมณ์แจ่มใส สติปัญญาดี มีความเฉลียวฉลาด และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น การที่เด็กจะเจริญเติบโตและมีพัฒนาการอย่างองค์รวมได้นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลักสำคัญ 2 ประการ คือ พันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งการอบรมเลี้ยงดูนับเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของเด็ก เพราะฉะนั้นการที่ครอบครัวจะสามารถกระตุ้นให้เด็กลงมือปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้นั้นจำเป็นต้องมีพื้นฐานการเลี้ยงดูด้วยความรักความเอาใจใส่และเป็นการเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลกับเด็กเสียก่อน

ในด้านแนวทางปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา และครู/บุคลากรควรเริ่มจากการเป็นแบบอย่างที่ดีด้านอยู่อย่างเพียงพอเพียงพองในฐานะบพบาทครูและชีวิตส่วนตัว เพื่อเป็นแบบอย่างให้เด็ก จนนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมองค์กรในด้านการดำเนินชีวิตอย่างเพียงพอ เพื่อให้ให้นักเรียนและครูที่เข้ามาใหม่ยึดถือเป็นแบบแผนเดียวกัน และมีการมอบรางวัลกระตุ้นแบบด้านการอยู่อย่างพอเพียงเพื่อเป็นแรงจูงใจให้ครูมีความภาคภูมิใจต่อการปฏิบัติตนของตนเองและมีความต้องการยึดถือเป็นหลักในการดำเนินชีวิตต่อไป ส่งผลให้การเป็นแบบอย่างที่ดีและการมีวัฒนธรรมองค์กรสืบต่อไปเป็นแบบแผนให้ทั้งครูและเด็กปฏิบัติไปอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดอบรมให้ความรู้ผู้ปกครองเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ถูกต้องและเหมาะสม เพราะหากสถานศึกษาเป็นผู้มอบเฉพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กแต่ฝ่ายเดียว ผลที่ได้อาจไม่เป็นตามเป้าหมาย กล่าวคือ ผู้ปกครองเองควรให้การอบรมเลี้ยงดูเด็กไปในทิศทางเดียวกับโรงเรียน แต่ผู้ปกครองบางครอบครัวอาจไม่มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องกับเรื่องนี้มากนัก สถานศึกษาจึงควรให้ความรู้กับผู้ปกครองของนักเรียนด้วย สำหรับครู/บุคลากรควรปล่อยให้เด็กได้ลงมือทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง โดยครูไม่ตัดสินผิดถูก แต่ให้เด็กเป็นผู้ตัดสินใจกระทำของตัวเอง หากมีความพลั้งเผลอในการกระทำใดๆ ครูพยายามกระตุ้นพฤติกรรมที่ดีของเด็กด้วยการย้ำเตือนด้วยความนุ่มนวลและด้วยความรักความเมตตาพร้อมทั้งสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีต่อเด็กด้วยความรักความเมตตา ให้ความสนทนากับเด็กเสมือนเป็นลูกหลาน

สำหรับแนวทางระดับปฏิบัติสำหรับชุมชนนั้น ชุมชนควรจัดนักจิตวิทยาหรือผู้เชี่ยวชาญให้คำปรึกษาให้กับสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับปัญหาครอบครัวด้านต่าง ๆ พร้อมชี้แนะแนวทางการแก้ปัญหาและการเลี้ยงดูเด็ก เพื่อให้ผู้ปกครองมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและสามารถอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เป็นผู้มีอุปนิสัยพอเพียง นอกจากนี้ควรมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพให้กับชุมชน เพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัว จนไม่เกิดภาวะเครียด และมีเวลาใส่ใจดูแลเด็กมากขึ้น มีการจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะและเปิดโอกาสให้เด็กเข้าร่วมด้วยความสมัครใจเพื่อกระตุ้นให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติและส่งผลให้มีอุปนิสัยพอเพียง ด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น การมีน้ำใจ

เป็นต้น และผู้นำชุมชนควรสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีต่อเด็กและสมาชิกทุกคนในชุมชนเสมือนครอบครัว เพื่อที่ว่าพวกเขาเหล่านั้นจะมีความไว้วางใจและให้ความร่วมมือต่อกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของชุมชน โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและต่อกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก และแนวทางที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีด้านอยู่อย่างพอเพียงเพื่อให้สมาชิกในชุมชนดำเนินตาม

1.4) สะท้อนการเรียนรู้ของเด็กหลังการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้ปกครองควรให้เด็กได้สะท้อนการเรียนรู้ของตนเองโดยตั้งคำถามตามกรอบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงภายหลังจากได้ลงมือปฏิบัติ เป็นการฝึกให้เด็กได้คิดย้อนการกระทำและผลการปฏิบัติงานของตนเองว่าได้ปฏิบัติอะไรไปแล้วบ้าง และผลของการปฏิบัติเหล่านั้นเป็นอย่างไร มีสิ่งที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาหรือไม่ อย่างไร เมื่อผู้ปกครองพบว่าเด็กสามารถปฏิบัติตนได้เป็นอย่างดีหรือไม่ดีพอก็ตาม ผู้ปกครองก็ควรให้กำลังใจในการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับเด็ก ส่งผลให้เด็กรู้สึกมีคุณค่าในตนเองและมีความต้องการที่จะปฏิบัติตนที่ดีต่อไป ในทางตรงกันข้ามหากเด็กหมดกำลังใจและท้อแท้ เด็กอาจจะมองไม่เห็นคุณค่าในตัวเองและไม่มีความต้องการที่พยายามปรับปรุงตนเอง และอาจเกิดการต่อต้านอย่างรุนแรง สำหรับครูก็มีลักษณะของการให้เด็กสะท้อนการเรียนรู้ใกล้เคียงกับผู้ปกครอง กล่าวคือ ครูควรจัดกิจกรรมสะท้อนการเรียนรู้ด้วยวิธีที่หลากหลาย เช่น การเขียนบันทึก การสนทนา การเขียนแผนผังความคิด เป็นต้น พร้อมทั้งให้กำลังใจในการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับเด็ก โดยเฉพาะการให้กำลังใจด้วยคำพูด เนื่องจากคำพูดของทั้งผู้ปกครองและครูมีอิทธิพลกับจิตใจของเด็กเป็นอย่างมาก ดังที่ สุภาพร เทพยสุวรรณ (ออนไลน์: 2560) เสนอแนะให้ผู้ปกครองชื่นชมกับความพยายามของลูกไม่ว่าลูกจะแพ้หรือชนะ เมื่อเราโตมากขึ้นเราจะพบว่าระหว่างการเดินทางมีค่ามากกว่าจุดหมายปลายทาง เมื่อลูกตั้งเป้าหมายเพื่อที่จะชนะในการทำกิจกรรมบางอย่าง แต่ต้องสะดุดล้มหรือพลาดพลั้งไม่ไปถึงเส้นชัย ให้เราให้กำลังใจกับความพยายามของลูกนั้น อย่าทำให้ลูกรู้สึกอายเมื่อเขากำลังพยายาม ผลดีในระยะยาวคือลูกจะเรียนรู้ว่าความพยายามช่วยสร้างความมั่นใจได้อย่างมากทีเดียว

1.5) ติดตามและประเมินผลของการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเด็ก

ผู้ปกครองและครูควรให้เด็กประเมินผลการปฏิบัติตนของตนเองและวิเคราะห์ผลการปฏิบัติตนเพื่อหาผลสำเร็จและความล้มเหลวเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไข ดังที่ ธีระ รุญเจริญ (สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2561) กล่าวว่า นอกจากเราจะประเมินเด็ก เด็กควรมีความสามารถในการประเมินตนเองได้ คือประเมินว่าสิ่งที่เขาได้ทำไปนั้นมันประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวอย่างไร แล้ว

จะหาวิธีทำให้มันดีขึ้นได้อย่างไร หรือปรับปรุงแก้ไขอย่างไร นอกจากนี้ผู้ปกครองควรร่วมกับเด็ก ประเมินและวิเคราะห์แผนและผลการปฏิบัติตนเป็นประจำทุกวัน พร้อมให้คำชี้แนะ และแนวทาง ปฏิบัติตน และหมั่นสังเกตพฤติกรรมของเด็กอย่างสม่ำเสมอว่าได้มีการปฏิบัติตามคุณลักษณะด้านอยู่ อย่างพอเพียงแล้วหรือไม่อย่างไร ทำตนเป็นผู้สังเกตการณ์ที่คอยให้คำแนะนำ คำชี้แนะ คำปรึกษาแก่ เด็กด้วยความรักและความเมตตาต่อเด็ก โดยครูควรสร้างแบบการสังเกตพฤติกรรมของเด็กอย่างมี ระบบ ซึ่งเป็นการสังเกตแบบวางแผนไว้ก่อนแล้ว โดยกำหนดประเภทและพฤติกรรมที่จะสังเกตไว้แล้ว และควรมีผู้สังเกตมากกว่าหนึ่งคน เพื่อให้ได้ผลประเมินที่ใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด และถือเป็นการ ช่วยกันสอดส่องดูแลอุปนิสัยพอเพียงของเด็ก ส่วนชุมชนก็ควรประเมินสถานการณ์ลักษณะ อุปนิสัยพอเพียง ของเด็กในชุมชนด้วยแบบสังเกตและสังเกตพฤติกรรมของเด็กว่าเป็นไปตาม คุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านอยู่อย่างพอเพียงหรือไม่ หากไม่เป็นไปตามคุณลักษณะดังกล่าว ควรหา แนวทางแก้ไขร่วมกับครอบครัวและโรงเรียน สอดคล้องกับ ลัดดา จุลวงศ์ (สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2561) ที่กล่าวว่าต้องคอยหมั่นสังเกตพฤติกรรมของเขามันมีความต่อเนื่องไหม ทำเป็นประจำไหม หลักการประเมินคุณลักษณะนิสัยของเขาทำได้ง่าย ๆ ก็คือการสังเกต

2) ด้านการมีส่วนร่วม

ผู้ปกครองควรให้ความร่วมมือและสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนและ ชุมชนอย่างสม่ำเสมอ มีติดต่อสื่อสารกับโรงเรียนและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ตามช่องทางการสื่อสาร ต่าง ๆ ที่ทันสมัยและรวดเร็ว ส่วนผู้บริหารสถานศึกษาควรเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามี ส่วนร่วมในกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของโรงเรียนทั้งในฐานะผู้ดำเนินการและผู้เข้าร่วม และมีการ สร้างเครือข่ายกับชุมชน ส่วนครูควรให้ความร่วมมือกับชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และปฏิบัติตาม แผนของชุมชน และเป็นมิตรกับชุมชน ต้อนรับชุมชนด้วยความเต็มใจ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน ใน ด้านชุมชน ผู้นำชุมชนควรให้ความร่วมมือและสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ เข้าร่วมประชุมกับโรงเรียนเพื่อปรึกษาหารือเรื่องต่าง ๆ หรือวางแผนนโยบายร่วมกัน และจัดกิจกรรม ที่เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมกันตั้งแต่กระบวนการแรกจนถึงกระบวนการสุดท้าย การมี ส่วนร่วมและให้ความร่วมมือของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน จะส่งผลให้กระบวนการบ่มเพาะ อุปนิสัยพอเพียงเป็นไปอย่างง่ายขึ้น เนื่องจากทุกส่วนมีส่วนร่วมในการบ่มเพาะเด็ก ดังที่ Epstein and others (1997) กล่าวว่า เมื่อผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาถึงขนาดเป็นหุ้นส่วนกับโรงเรียน แล้ว ผู้บริหารโรงเรียนและครูจะริเริ่มบรรยากาศ “โรงเรียนเสมือนครอบครัว” (family-like school) มากขึ้น ๆ โรงเรียนเสมือนครอบครัวจะต้อนรับทุก ๆ ครอบครัว โรงเรียนเสมือนครอบครัวจะกระตุ้น เตือนความเป็นปัจเจกบุคคลของเด็กแต่ละคน และทำให้เด็กแต่ละคนรู้สึกที่ตนเองเป็นคนพิเศษ ใน ทำนองเดียวกัน ความเป็นหุ้นส่วนนี้ ผู้ปกครองก็จะริเริ่มบรรยากาศ “ครอบครัวเสมือนโรงเรียน” (school-like family) ครอบครัวเสมือนโรงเรียนจะกระตุ้นให้เด็กแต่ละคนตระหนักว่าตนเป็นนักเรียน

ครอบครัวจะเสริมแรงความสำคัญของโรงเรียน การบ้านและกิจกรรม ซึ่งสร้างทักษะ ความรู้สึกสำเร็จ ให้เด็ก ชุมชนรวมถึงกลุ่มของผู้ปกครองจะทำงานร่วมกัน ริเริ่มโอกาสการเรียนรู้เสมือนโรงเรียน เหตุการณ์ โครงการ ซึ่งเสริมแรง กระตุ้นเตือนให้รางวัลนักเรียน ที่พัฒนาก้าวหน้าด้วยดี มีความคิด ริเริ่ม เสียสละ ทำดี ชุมชนก็จะริเริ่มบรรยากาศ “ชุมชนเสมือนครอบครัว” (family-like community) จัดตั้ง บริการ เหตุการณ์เพื่อสนับสนุนเด็ก ครอบครัวก็จะมีจิตใจให้ชุมชน (community-minded families) นักเรียนจะช่วยเพื่อนบ้านของเขาและครอบครัวอื่น ๆ แนวคิด โรงเรียนชุมชนก็จะเกิดขึ้น เกิดโครงการบริการ เพื่อเด็ก ผู้ปกครอง และคนอื่นๆ ตลอดเวลา ทั้ง ก่อน ระหว่าง และหลังจาก เวลาทำการปกติของโรงเรียน โรงเรียนและชุมชนก็จะพูดคุยถึงโครงการและบริการที่เป็น มิตรกับครอบครัว (family friendly) เมื่อแนวคิดทั้งหมดนี้รวมเข้าด้วยกัน ก็จะเป็น ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (learning communities) หรือ ชุมชนแห่งความดูแล (care communities)

2.3.1 แนวทางเฉพาะในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน ในการเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

แนวทางเฉพาะในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และ ชุมชน ในการเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็กควรเริ่มจากการสร้างอุปนิสัยเพียงด้านการปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล โดยผู้ปกครองตั้งคำถามให้เด็กคิดภายใต้ กรอบความคิดของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยสอดแทรกในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ ซึ่งขั้นตอนนี้มีความสอดคล้องกับกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงขั้นตอนที่หนึ่งเป็นขั้นการกระตุ้น ความคิด ซึ่งการกระตุ้นความคิดนี้เป็นเครื่องมือที่จะช่วยทำให้เด็กมีเหตุผลและมีความรอบคอบ สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ต้องมีเหตุผลในการปฏิบัติตน ดังพระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 (กัลยา พัวอุดมเจริญ, ม.ป.ป.: ออนไลน์) ที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นเป็นอยู่แก่เราในวันนี้ ย่อมมีต้นเรื่องมาก่อน ต้นเรื่องนั้นคือเหตุ สิ่งที่ได้รับคือผล และผลที่เกิดขึ้นจะเป็นเหตุให้เกิดผลอื่น ๆ เนื่องกันไปอีกไม่หยุดยั้ง ดังนั้นที่พูดกันว่า ให้พิจารณาเหตุผลให้ดี นั้น กล่าวอีกในหนึ่งก็คือ ให้พิจารณาการกระทำหรือกรรมของตนให้ดีนั่นเอง คนเราโดยมากมักนึกว่า อนาคตจะเป็นอย่างไรเราทราบไม่ได้แต่ที่จริงเราย่อมจะทราบได้บ้างเหมือนกัน เพราะอนาคตก็ไม่ควร จะตกต่ำ ฉะนั้นเมื่อกระทำการใด ๆ ควรจะได้นึกว่าการนั้นจะมีผลสืบไปในอนาคต จักได้มีสติ กระทำ สิ่งต่าง ๆ ด้วยความรู้ตัวและระมัดระวัง ทั้งควรจะสำนึกตระหนักด้วยว่า การพิจารณาการกระทำของ ตนเองในปัจจุบันนั้น นับว่าสำคัญที่สุดจะต้องคิดพิจารณาให้รอบคอบและถ่องแท้ทุกครั้งไป มิฉะนั้น ผลที่เกิดขึ้นอาจทำให้ต้องผิดหวังอย่างมากที่สุดก็เป็นได้ และสอดคล้องกับ ทิศนา แคมมณี (2554) กล่าวว่า การเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กนั้นจะต้องเน้นที่กระบวนการคิดของเด็ก เพื่อให้เด็ก มีเหตุผลและมีคุณลักษณะสัมพันธไปสู่อุทิศคุณลักษณะด้านอื่น ๆ ด้วย การตัดสินใจในเรื่องใด ๆ ก็ตาม จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะ

เกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ นอกจากนี้ผู้ปกครองควรพูดคุย หรือถกเถียงกับลูกในประเด็นต่าง ๆ ที่ลูกสนใจ ทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาการเรียน หรือประเด็นน่าสนใจต่าง ๆ ในสังคม ร่วมกันค้นหาความจริงหรือคำตอบจากแหล่งการค้นคว้าต่าง ๆ และเชื่อมโยงสู่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นการฝึกทักษะคิดของเด็กเช่นกัน

สำหรับครู/บุคลากรควรสอนโดยสอดแทรกกระบวนการตั้งคำถามในทุกรายวิชา ภายใต้กรอบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จัดกิจกรรมเสริมนอกห้องเรียนที่ฝึกให้เด็กคิดอย่างเป็นระบบตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และเชื่อมโยงสู่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และจัดกิจกรรมที่ฝึกให้เด็กคิดเชิงวิพากษ์และสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นกระบวนการรับรู้และคิดแยกแยะ จากการศึกษาที่เป็นทั้งคุณและโทษ เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจ ประเมิน หรือแก้ปัญหาต่าง ๆ สำหรับชุมชน ชุมชนควรเปิดโอกาสให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน โดยให้เด็กมีส่วนร่วมในการคิดเพื่อปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กระบวนการเหล่านี้เป็นการฝึกให้เด็กมีเหตุผล ซึ่งการมีเหตุผลเป็นขั้นตอนแรกที่สำคัญที่จะส่งผลให้อุบนิสัยด้านอื่น ๆ ของเด็กตามมา ดังที่ ศิริพร สุวรรณทศ (ม.ป.ป.: ออนไลน์) กล่าวว่า การเลี้ยงดูลูกนั้นควรเลี้ยงลูกแบบมีเหตุผล จะทำให้ลูกเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีและรู้จักคิด พ่อแม่จึงเลี้ยงลูกแบบมีเหตุผล พูดคุยและสอนลูกให้มีเหตุผลตั้งแต่เด็กเริ่มรู้ความ สอดคล้องกับ ทิศนา ขัมมณี (2554) ที่กล่าวว่า กรณีสอนเด็กและเยาวชน ครู/ผู้สอนสามารถนำกระบวนการคิดไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียน โดยการสอนให้ผู้เรียนเข้าใจว่า กระบวนการนั้นคืออะไร มีความหมายอย่างไร สำคัญอย่างไร แล้วฝึกให้ผู้เรียนดำเนินการคิดโดยกำหนดเรื่อง que คิดตามความเหมาะสมกับผู้เรียน แล้วฝึกให้ผู้เรียนคิดไปตามลำดับขั้น โดยครู/ผู้สอนใช้คำถามกระตุ้นความคิดของผู้เรียน เมื่อได้รับการฝึกบ่อย ๆ ต่อไปผู้เรียนก็จะค่อย ๆ คิดได้ด้วยตนเองโดยครูไม่ต้องกระตุ้น

หลังจากนั้นเป็นการสร้างอุปนิสัยพอเพียงที่เกี่ยวข้องกับจิตใจให้แก่เด็ก ได้แก่ สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านการไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านเป็นความมิตรและแบ่งปัน สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านการมุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งการสร้างอุปนิสัยเพียงด้านการไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ผู้ปกครองควรเล่าสถานการณ์ที่น่าเห็นใจของครอบครัวและบุคคลอื่น ๆ ในสังคมให้เด็กรับรู้เพื่อสร้างความตระหนักถึงความรู้สึกของผู้อื่น เพื่อให้เด็กรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น บ่มเพาะลูกให้เรียนรู้ในการเอาใจใส่ความรู้สึกของผู้อื่นเปิดโอกาสให้ลูกช่วยเหลืองานและภาระในบ้าน และช่วยเหลือผู้อื่นในชุมชน ครูจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน หล่อหลอมและขัดเกลาจิตใจเด็กด้วยหลักคุณธรรมให้ความรักความเมตตาต่อเด็ก และชุมชนเปิดโอกาสให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของชุมชน เป็นการฝึกให้เด็กมีน้ำใจต่อผู้อื่น เข้าใจผู้อื่น ดังที่ นฤมล เนียนหอม (ม.ป.ป.: ออนไลน์) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์เพื่อให้เด็กเรียนรู้ที่จะร่วมรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่น การร่วมรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่น

(Empathy) เป็นการตอบสนองต่อความรู้สึกซึ่งเหมาะสมกับสถานการณ์ของผู้อื่นมากกว่าสถานการณ์ของตน (Hoffman, 1982) ถือเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการเรียนรู้ทางศีลธรรม (Gootman, 2001) นอกจากนี้ผู้ปกครอง ครู และผู้นำชุมชน ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านการเป็นมิตร การมีน้ำใจ ซึ่งการเป็นแบบอย่างนี้เป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญมาก เด็กเรียนรู้จากการเลียนแบบได้ดีกว่าการที่ผู้ใหญ่สอนด้วยคำพูด ส่วนคุณธรรมอื่น ๆ ครู/บุคลากรฝึกให้เด็กเป็นมิตรและแบ่งปันผ่านเกมและกิจกรรมต่าง ๆ พร้อมให้แรงเสริมแก่เด็กที่ไม่ใช่เงินและวัตถุ เช่น การกอดและการชมเชย เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้คุณค่าของจิตใจซึ่งมีความสำคัญมากกว่าเงิน อีกหนึ่งประการสำคัญคือ ผู้ปกครองฝึกให้เด็กรู้จักทำงานร่วมกับผู้อื่น เปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมต่าง ๆ ของครอบครัว และครู/บุคลากรควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการกลุ่ม ผู้นำชุมชนจัดกิจกรรมที่เด็กในชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมได้ ซึ่งการทำงานและวางแผนงานร่วมกับผู้อื่นนั้นเด็กจะได้ถูกฝึกทักษะด้านคุณธรรมทั้งเรื่องการไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน การไม่เอาเปรียบผู้อื่น การเป็นมิตร การแบ่งปัน การใส่ใจดูแลทรัพยากรส่วนรวม และมีทักษะทางสังคม ดังที่ นฤมล เนียนหอม (ม.ป.ป.: ออนไลน์) กล่าวว่า ครูควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ เช่น การทำกิจกรรมตามโครงการร่วมกัน การทำงานศิลปะแบบร่วมมือ โดยเริ่มต้นจากการมอบหมายให้เด็กทำงานเป็นคู่ก่อน แล้วจึงค่อยฝึกการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ การให้เด็กเล่นร่วมกับเพื่อนก็เป็นสิ่งที่จะทำให้เด็กรู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบ และส่งเสริมพฤติกรรมแบบร่วมมือเช่นกัน (Gootman, 2001) นอกจากนี้ครูควรมอบหมายให้เด็กช่วยทำงานต่าง ๆ ในห้องเรียนด้วย การทำงานจะช่วยให้เด็กรู้จักมีส่วนร่วม และรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของห้องเรียน และเป็นการแนะนำให้เด็กรู้จักโลกของการทำงานจริง ๆ ด้วย สิ่งที่มีมอบหมายให้เด็กช่วย เช่น การจัดอุปกรณ์ศิลปะ การทำความสะอาดห้องเรียน การตักอาหาร การให้อาหารปลา การรดน้ำต้นไม้ การจัดของเล่นของใช้ให้เรียบร้อย การมอบหมายให้เด็กทำงานนี้ควรให้เด็กมีโอกาสเลือกเอง ทำให้เด็กรู้สึกสนุกที่จะทำ ครูไม่ควรควบคุมการทำงานของเด็กมากเกินไป ควรปล่อยให้เด็กคิดเองบ้างในรายละเอียด ไม่หวังผลสูงเกินไป และไม่ควรถือการมอบหมายให้ทำงานเป็นการลงโทษเด็ก (วัชร ฐวธรรม, 2528)

ขั้นตอนถัดมาคือ สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านการใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านการวางแผนการเรียน การทำงานและใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร เพื่อให้เด็กมีความรู้คุณธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผู้ปกครองควรจัดพื้นที่ที่เหมาะสมภายในบ้านให้เด็กมีสมาธิในการศึกษาหาความรู้ ส่งเสริมนิสัยรักการอ่านเพื่อช่วยฝึกให้เด็กมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และสามารถเชื่อมโยงสู่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังที่ กระทรวงศึกษาธิการ (2552) กล่าวว่า การอ่านเป็นปัจจัยสำคัญและเครื่องมือจำเป็นในการเรียนรู้ของคนทุกระดับ คาดหวังอยากเห็นเด็กไทยได้รับการส่งเสริมให้อ่านจนเป็นนิสัย เป็นบุคคลที่แสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา อ่านแล้ว

สามารถคิด วิเคราะห์ และนำมาปรับใช้ในชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้ จนกระทั่งถึงขั้นที่อ่านแล้ว เกิดจินตนาการ สามารถสร้างสรรค์ผลงานใหม่ ๆ ได้ ส่วนครู/บุคลากรควรกระตุ้นการใฝ่รู้ของเด็ก ด้วยการมอบหมายงานที่ต้องใช้ความคิดและการค้นหาข้อมูลด้วยตนเอง ชุมชนก็ควรจัดศูนย์เรียนรู้ ภายในชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการในการค้นคว้าหาความรู้ต่าง ๆ ภายในชุมชน

จนนำไปสู่ขั้นตอนสุดท้ายคือ การสร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านการใช้ทรัพย์สินของตนเอง อย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยรักการออม มีวินัยในการใช้จ่าย ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ฝึกได้ง่าย หากมีการทำขั้นตอนแรกซึ่งเป็นขั้นตอนของการฝึกให้เด็กมีเหตุผล กล่าวคือ หากเด็กมีเหตุผล เด็กก็เข้าใจว่าทุก ๆ อุปนิสัยพอเพียงนั้นมีความสำคัญอย่างไรและทำไมต้องปฏิบัติตนเช่นนั้น ดังที่ ทิศนา ขัมมณี (2559) กล่าวว่าความคิดเป็นที่มาของการกระทำทุกอย่าง หากการคิดมีคุณภาพ การกระทำต่าง ๆ ที่ตามมาจากผลของการคิดก็ย่อมจะมีคุณภาพตามไปด้วย ซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้ปกครอง ควรสอนให้เด็กรู้จักการแบ่งเวลาและหน้าที่ของตนเอง โดยพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ให้ลูก จัดการรายจ่ายในชีวิตประจำวันของตนเอง สอนให้ลูกดูแลรักษาสินทรัพย์ของตัวเอง ให้ลูกเก็บเงินซื้อของเอง ฝึกให้ลูกทำงานแลกเงิน ในส่วนของครู/บุคลากรควรพูดคุยกับเด็กด้วยความเข้าใจ ไม่ใช้คำสั่ง จัดกิจกรรมที่เน้นกระบวนการ สอนการทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายสอนวิธีการออมอย่างถูกวิธี และชุมชนควรจัดอบรมฝึกอาชีพที่เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็กแต่ละคน และให้เด็กเรียนรู้การจำหน่ายสิ่งที่เด็กผลิตออกมา

จากแนวทางเฉพาะในการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงข้างต้น สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก (Sustainable Development Goals: SDGs) ที่ครอบคลุมด้านวัตถุ/เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เมื่อนำมาวิเคราะห์ความสอดคล้องของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง พบว่า มีเป้าหมาย สอดคล้องกับอุปนิสัยพอเพียงทั้ง 8 ด้าน ดังนี้

1) อุปนิสัยพอเพียงด้านการปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล สอดคล้องกับ (SDG1) ขจัดความยากจนในทุกรูปแบบทุกที่ (SDG2) ขจัดความหิวโหย บรรลุเป้าหมายความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการที่ดีขึ้น และส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน (SDG11) ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความปลอดภัย ทัวถึง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและยั่งยืน

2) อุปนิสัยพอเพียงด้านการไม่เอาเปรียบและไม่ทำให้อื่นเดือดร้อน สอดคล้องกับ (SDG5) มีความเท่าเทียมทางเพศและพัฒนาบทบาทสตรีและเด็กหญิง (SDG10) ลดความเหลื่อมล้ำทั้งภายในและระหว่างประเทศ

3) อุปนิสัยพอเพียงด้านเป็นมิตรและแบ่งปัน สอดคล้องกับ (SDG5) มีความเท่าเทียมทางเพศและพัฒนาบทบาทสตรีและเด็กหญิง (SDG10) ลดความเหลื่อมล้ำทั้งภายในและระหว่างประเทศ

4) อุปนิสัยพอเพียงด้านใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษา ดูแลอย่างดี สอดคล้องกับ (SDG3) การมีสุขภาพะในการดำรงชีวิต และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของคนในทุกช่วงอายุ (SDG6) น้ำและสุขาภิบาลได้รับการจัดการอย่างยั่งยืน และมีสภาพพร้อมใช้สำหรับทุกคน (SDG7) ทุกคนสามารถเข้าถึงพลังงานที่ทันสมัย ยั่งยืน เชื่อถือได้ ตามกำลังซื้อของตน (SDG11) การมีแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน (SDG13) การดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบที่เกิดขึ้น (SDG14) อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้เป็นไปอย่างยั่งยืน (SDG15) พิทักษ์ บูรณะ และส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนของระบบนิเวศบนบก จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ต่อสู้กับการแปรสภาพเป็นทะเลทราย หยุดยั้งและฟื้นฟูความเสื่อมโทรมของที่ดิน และหยุดยั้งการสูญเสียมลพิษหลายทางชีวภาพ

5) สร้างอุปนิสัยพอเพียงด้านมุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น สอดคล้องกับ (SDG8) การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและทั่วถึงให้เป็นไปอย่างยั่งยืน ศักยภาพการมีงานทำ และการจ้างงานเต็มที่ และงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน (SDG17) ความเข้มแข็งในวิธีการปฏิบัติให้เกิดผลและพลังแห่งการเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

6) อุปนิสัยพอเพียงด้านการใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม สอดคล้องกับ (SDG4) การได้รับการศึกษาที่ได้คุณภาพอย่างเท่าเทียมและทั่วถึงกัน และโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน

7) อุปนิสัยพอเพียงด้านการวางแผนการเรียนรู้ การทำงานและใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร สอดคล้องกับ (SDG4) การได้รับการศึกษาที่ได้คุณภาพอย่างเท่าเทียมและทั่วถึงกัน และโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน (SDG8) การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและทั่วถึงให้เป็นไปอย่างยั่งยืน ศักยภาพการมีงานทำและการจ้างงานเต็มที่ และงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน

8) อุปนิสัยพอเพียงด้านการใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัดคุ่มค่าและเก็บรักษา ดูแลอย่างดี มีนิสัยรักการออม มีวินัยในการใช้จ่าย สอดคล้องกับ (SDG1) ขจัดความยากจนในทุกรูปแบบทุกที่ (SDG2) ขจัดความหิวโหย บรรลุเป้าหมายความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการที่ดีขึ้น และส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน (SDG3) มีสุขภาพะในการดำรงชีวิต และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของทุกคนในทุกช่วงอายุ (SDG12) การมีแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เด็กมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ต้องการ โดยเฉพาะคุณลักษณะด้านการอยู่อย่างพอเพียง

1.2 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการปรับปรุง หลักสูตรและกระตุ้นให้สถานศึกษาจัดทำแผนการสอนที่สอดคล้องกับกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 จากการศึกษาครั้งนี้ไม่มีการทำวิจัยเชิงปริมาณเพื่อสำรวจสถานการณ์ของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของเด็ก ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาเชิงปริมาณ

2.2 จากการศึกษา มีข้อสังเกตว่าอุปนิสัยเพียงที่สำคัญที่สุดคือการมีเหตุผล ซึ่งเป็นอุปนิสัยที่จะเชื่อมโยงต่ออุปนิสัยด้านอื่น ๆ ด้วย จึงควรศึกษาความสัมพันธ์ของอุปนิสัยพอเพียงด้านการมีเหตุผลกับอุปนิสัยพอเพียงด้านอื่น ๆ โดยใช้วิธีสหสัมพันธ์พหุคูณ (Multiple Correlation) ในการศึกษา

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กขพร ศรีตะวัน. 2553. กระบวนการส่งเสริมสนับสนุน ปฏิรูปการเรียนรู้ โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา: นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนหนองแปนโนนสูงนาเชือกราษฎร์บำรุง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
- กระทรวงศึกษาธิการ. 2552. **รักการอ่าน นำชีวิตสู่ความสำเร็จ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=10504&Key=hotnews>
- กรมสุขภาพจิต. 2543. **คู่มือการฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาสุขภาพจิต.
- กมลชนก ปิ่นเพ็ชร. 2556. **ความต้องการ การเปิดรับข่าวสาร และความตั้งใจซื้อของผู้บริโภคที่มีต่อเฟซบุ๊กแฟนเพจสินค้าประเภทเสื้อผ้า**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กมลาค ภูวนาธิพงค์. (2558, 2 เมษายน). **วิจัยพบ “พุทธปัญญา” ภูมิคุ้มกันวัยรุ่น ยุคบริโภคนิยม**. สืบค้นจาก <http://www.madchima.org/forum/index.php?topic=17101.0>
- กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2551. **เลี้ยงลูกวัยประถมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฟิลกูด.
- กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2551. **รูปแบบการเรียนการสอนปฐมวัยศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: เบรน-เบสบู้ค
- กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย. 2561. **กลุ่มชาติพันธุ์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.sac.or.th/databases/ethnic-groups/ethnicGroups/48> [10 ธันวาคม 2561]
- เกรียงไกร กันตีมูล. 2556. **การส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยโดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือสำหรับนักเรียนชาติพันธุ์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านขอบด้ง จังหวัดเชียงใหม่**. รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กฤษณา วงษาสันต์. 2544. **เอกสารประกอบคำบรรยาย กรอบแนวคิดในการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR)**. สุรินทร์: สถาบันราชภัฏสุรินทร์.
- กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ. **รำลึกพระคุณ ‘พ่อ’ ด้วยชีวิต ‘พอเพียง’**. **วารสารกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ**. ตุลาคม 2559.
- การขายบริการทางเพศของนักศึกษาบนสื่อออนไลน์ ปัญหาของสังคมที่กลายเป็นเรื่องปกติ. 2557. **ไทยพับลิก้า**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://thaipublica.org/2014/05/student-sex-on->

the-online-media/ [6 มิถุนายน 2560]

- โกวิทย์ พวงงาม. 2553. **การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์.
- คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. 2543. **ปฏิรูปการเรียนรู้ ผู้เรียนสำคัญที่สุด**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- งานพัฒนาคณาจารย์ กองบริการการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ม.ป.ป. **การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม**. เชียงใหม่: สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- จรงค์ วงศ์ไชย. 2555. **การพัฒนากระบวนการเรียนรู้งานเกษตรแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนบ้านผาดูปและชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดน่าน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จริยา วิไลวรรณ. 2550. **คู่มือ “คุณ Fa” วิทยากรกระบวนการผู้สร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Facilitator)**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์ดี.
- จริยา เสตะจันทร์, ดวงมล ปานรศทิพ ธรรมมาธิวัฒน์ และ สมศักดิ์ คูหาสวรรค์เวช. 2560. **การพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในวิชาการเกษตร กรณีศึกษาการปลูกผักในเมือง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาโรงเรียนพระแม่สกลสงเคราะห์ จังหวัดนนทบุรี. วารสารเกษตร พระจอมเกล้า, 35(2560): 72-82.**
- จาริณา จันทร์ศรี. 2543. **การศึกษากลวิธีการสร้างแรงจูงใจในชั้นเรียนของครูภาษาอังกฤษ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ ภาควิชามัธยมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**
- จุฑาภรณ์ ขำขันธมาลี. 2553. **ผลของกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมต่อความรู้และพฤติกรรมของมารดาในการดูแลบุตรอายุ 0-5 ปีที่ป่วยด้วยโรคติดเชื้อเฉียบพลันระบบทางเดินหายใจ**. รายงานการศึกษาระดับปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลสุขภาพเด็ก คณะพยาบาลศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- จุฑามาศ จงทวิเกียรติ. 2555. **การบริโภคเชิงสัญลักษณ์โทรศัพท์เคลื่อนที่สมาร์ตโฟนยี่ห้อ iPhone ของวัยรุ่นในสังคมไทย กรณีศึกษา: นักศึกษาชั้นปีที่ 1-4 มหาวิทยาลัยศิลปากร**. สาร นิพนธ์ปริญญาบัณฑิต. คณะโบราณคดี สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เจษฎภรณ์ สายถิ่น. 2553. **ผลการใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่มีต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการติดเกมคอมพิวเตอร์ของนักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนสันติศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการส่งเสริมสุขภาพ คณะศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. 2537. **การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

โอเดียนส์โตร์.

ฉลาด ปาโส. 2558. ตัวอย่างการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียง. กรุงเทพมหานคร.

อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ฉัตรวไล มุณฑลศรี. 2548. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการที่ดีของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านโป่ง หมู่ที่ 5 ตำบลนาแหม อำเภอมืองเลย จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

ชนกพร ไพศาลพานิช. 2554. อิทธิพลของวัดถุญนิยมและการตระหนักรู้ตนเองต่อพฤติกรรมการซื้อขายแบบไม่ได้ไตร่ตรองของกลุ่มผู้บริโภคเจนเอเรชั่นวาย. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, คณะนิเทศศาสตร์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชนมน สุขวงศ์. 2543. ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ของวัยรุ่นตอนต้น. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. ม.ป.ป. ชุมชนและการพัฒนาชุมชน. [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

<http://www.human.cmu.ac.th/home/hc/ebook/006103/lesson10/04.htm> [10 พฤศจิกายน 2560].

ฉินาร์ศม์ คุณพิทักษ์. 2553. อิทธิพลของสื่อโทรทัศน์ที่มีต่อพฤติกรรมบริโภคนิยมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

ณิชา บุรณสิงห์. 2558. เด็กถูกทอดทิ้ง: ปัญหาสังคมต้องเยียวยา. [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

<http://www.parliament.go.th/> [9 สิงหาคม 2562]

दनัย จันทร์เจ้าฉาย. 2557. ประเทศไทย 4.0 กับคุณธรรม 4 ประการ. [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

<http://marketeer.co.th/archives/129863> [7 สิงหาคม 2561]

สมศรี ประเสริฐวงษ์. 2541. การอบรมและการเลี้ยงดูเด็ก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง

สุภาพรรณ ศรีสุข. 2561. ทำไมเด็กเล็กจึงต้องรู้จักวางแผน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<https://www.trueplookpanya.com/knowledge/content/67834/-parpres-par-> [7 ตุลาคม 2562]

สุนันทา สิริโสภณ. 2553. เลี้ยงลูกให้เป็นอัจฉริยะ. กรุงเทพมหานคร: ทีบีเค มีเดีย พับลิชชิ่ง.

สุพร เสี่ยนสลาย. 2559. การศึกษาชีวิตครอบครัวและชุมชน: ชุมชนและครอบครัว.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช.

สุธีรัตน์ อินจิโน. 2553. ใช้เงินเป็น อมก่ง รวยก่อน. กรุงเทพมหานคร: กรีนแอปเปิ้ล กราฟ

พิศพรินตั้ง.

ศิริกุล อิศรานุรักษ์ และ ปราณี สุทธิสุนทร. 2550. การอบรมเลี้ยงดูเด็ก. **วารสารสาธารณสุขและการพัฒนา**. 5(1): 106.

ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน). (มิถุนายน 2560). สถานการณ์คุณธรรมและขับเคลื่อนสังคมคุณธรรม 8 จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง. **รวมพลังประชารัฐขับเคลื่อนสังคมคุณธรรม : พอเพียง วินัย สุจริต จิตอาสา**. เอกสารประกอบการประชุมงานสมัชชาคุณธรรมภาคเหนือ, ศาลาสาธาณบริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร วัดท่าหลวง พระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร.

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ. 2560. **ชุมชนคุณธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สหมิตรพรินตั้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ทศนา แคมมณี. 2554. **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: จากหลักคิดสู่วิถีปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พรินตั้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ทศนา แคมมณี. 2559. **ถอดรหัสปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การสอนกระบวนการคิด**. (พิมพ์ครั้งที่ 3) กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทศนา แคมมณี และคณะ. 2543. “การจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง: โมเดลชิปปา.” หน้า 15-17. ใน **ประมวลบทความนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้สำหรับครูยุคปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทศนา แคมมณี และคณะ. 2545. **กระบวนการเรียนรู้: ความหมาย แนวทางการพัฒนา และปัญหาข้อใจ**. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.).

ทศนา แคมมณี และคณะ. 2550. **กิจกรรมการปลูกฝังค่านิยมเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับนักเรียนระดับปฐมวัยและประถมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.

ทศนา แคมมณี. 2551. **ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. 2527. **การมีส่วนร่วมของประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.

ทวีทรัพย์ พุทธองครักษ์. 2555. **การตอบสนองต่อโฆษณาแฝงในมิวสิควิดีโอของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร**. ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาบริหารธุรกิจ คณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ทัศนีย์ ทองสว่าง. 2549. **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

ทัศนีย์ บริพิศ. 2556. **วัฒนธรรมบริโภคนิยม ทุนนิยมและสัญญาะ. สารอาคมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์**. 1(ตุลาคม 2556 – มีนาคม 2557): 40-41

ธัชธาวินท์ สระอุณ. 2558. การผลิตพืชตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: ร้านแจ๊ตดีไซน์.

นางพางา ลี้มสุวรรณ. ม.ป.ป. จิตวิทยาการเลี้ยงดูและอบรมเด็ก. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://med.mahidol.ac.th/ramamental/generaldoctor/06032014-1417> [10 พฤศจิกายน 2560].

นภเนตร ธรรมบวร. 2541. การประเมินผลพัฒนาการเด็กปฐมวัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นันทกานูจน์ ชินประพัทธ์ และ ศาลินี บุญเกื้อ. 2558. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การศึกษาภาพความสำเร็จของการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.

กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สถานศึกษาพอเพียง มูลนิธิยุวสถิรคุณ.

นันทิยา จีระทรัพย์. 2554. ใส่ใจวัยใส อธิพลสื่อต่อวัยรุ่น. [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

<https://www.thaihealth.or.th/Content/17157-%E0%B9%83%E0%B8%AA%E0%B9%88%E0%B9%83%E0%B8%88%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%A2%E0%B9%83%E0%B8%AA%20%E0%B8%AD%E0%B8%B4%E0%B8%97%E0%B8%98%E0%B8%B4%E0%B8%9E%E0%B8%A5%E0%B8%AA%E0%B8%B7%E0%B9%88%E0%B8%AD%E0%B8%95%E0%B9%88%E0%B8%AD%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%A2%E0%B8%A3%E0%B8%B8%E0%B9%88%E0%B8%99.html> [10 สิงหาคม 2562]

บุญเลี้ยง ทุมทอง. 2550. แนวทางพัฒนาการสอนกระบวนการคิด. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสารคาม.

บุรชัย ศิริมหาสาร. 2540. การศึกษาที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา. สารพัฒนาหลักสูตร. 129(เมษายน-มิถุนายน 2540).

บังอร สิทธิสาร. 2553. การบริหารเพื่อส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา: โรงเรียนบ้านโนนสัง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 3. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

บัณฑิต อ่อนคำ. 2536. กระบวนการปรับปรุงและพัฒนากลุ่ม/องค์กรประชาชนเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ประภาพรรณ จุเจริญ. 2554. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: จากหลักคิดสู่วิถีปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ประเวศ วะสี. 2541. ยุทธศาสตร์เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและศีลธรรม.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.

- _____. 2542. การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น. สานปฏิรูป 2.
- _____. 2549. ระบบการเรียนรู้ใหม่ไปให้พ้นวิกฤตแห่งยุคสมัย. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ
สาธารณสุขแห่งชาติ.
- ปริญานุษ พิบูลสรารุช. 2551. เศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา: โครงการวิจัยเศรษฐกิจพอเพียง.
[ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://www.bodin.ac.th/e_eco/last_eco.pdf [24 มิถุนายน
2560]
- _____. 2554. **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: จากหลักคิดสู่วิถีปฏิบัติ**. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ปริญานุษ ธรรมปิยา. 2558. **การขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา (พ.ศ. 2549-
พ.ศ. 2557)**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง จำกัด.
- _____. 2559. **โรงเรียนพอเพียง” แหล่งบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์ตามศาสตร์พระราชาสู่
การพัฒนาที่ยั่งยืน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
<http://www.komchadluek.net/index.php/advertorial/economic/230849> [10
ตุลาคม 2560]
- ปรัชญา เวสารัชช. 2538. **รายงานการวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อการพัฒนา
ชนบท**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปัทตดา ภริตาธรรม. 2537. **เด็กอัจฉริยะในมือคุณ**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ บুক เซ็นเตอร์
พนมพร เผ่าเจริญ. 2553. **โครงการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมแก่ผู้เรียนในระดับ
การศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยและ
พัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- พรพิไล เลิศวิชา. 2532. **คีรีวง: จากไพร่หนินาย ถึงธนาคารแห่งขุนเขา**. กรุงเทพมหานคร: สถาบัน
พัฒนาชนบทมูลนิธิหมู่บ้าน: แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). 2543. **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 9.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี (พินยารัก). 2555. **พุทธจริยศาสตร์กับการบริโภคปัจจัย 4**.
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาปรัชญา
มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาพินิจ บัวสงค์. 2553. **กระบวนการที่ค้นคว้าด้วยวิถีพุทธกับกระแสบริโภคนิยมใน
สังคมไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, คณะศึกษาศาสตร์ สาขาพัฒนศึกษา
มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระราชสีมาภรณ์ (โอภาส นิรุตติเมธี). 2536. พระสงฆ์กับการพัฒนาศาสนสังคม.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสมุห์สุรเชษฐ์ หนูเอี่ยม. 2554. การศึกษากับการพัฒนาความเป็นมนุษย์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

http://stjohnbatch753.blogspot.com/2011/01/blog-post_2066.html?m=1

พิบูล ทีปะปาล. 2545. การโฆษณาและการส่งเสริมการขาย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์ กราฟฟิค.

เพ็ญศรี พิชัยสนธิ. 2538. อนามัยครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง.

พัชรี บอนคำ. 2561. เด็กไทยยุคใหม่รู้เท่าทัน สื่อดิจิทัล. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<https://www.hfocus.org/content/2018/01/15288>

ภควดี อาจวิชัย. 2551. การเปรียบเทียบพฤติกรรมบริโภคนิยมและเจตคติต่อการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในจังหวัดมุกดาหาร ที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูและมีความเชื่อมั่นในตนเองแตกต่างกัน. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, คณะศึกษาศาสตร์ สาขาการวิจัยการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ภูเบศร์ สมุทรจักร และ มนสิการ กาญจนะจิตรา. 2557. พฤติกรรมบริโภคนิยมในวัยรุ่นไทย และ ปัจจัยที่เป็นสาเหตุ. วารสารธรรมศาสตร์. 33 (2557).

ภัทริยา จันท์เพ็ญ. 2552. การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูกับการปลูกฝังการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่เด็กปฐมวัย กรณีศึกษาโรงเรียนอนุบาล เปล่งประสิทธิ์ ศรีนครินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยา พัฒนาการ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ภัทรภร ลมพรมราช. 2557. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการบริโภคนิยมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 33: วิเคราะห์กลุ่มพหุ. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, คณะศึกษาศาสตร์, สาขาวิจัยและประเมินผลการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ภัทริกา วงศ์อนันต์นนท์. 2557. พฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตของเด็กและเยาวชน. วารสารพยาบาลทหารบก. 15(2), 173-178.

มงคล ศักยกุล และ ชญานิษฐ์ รุ่งรังษี. 2551. รูปแบบการเสริมสร้างพฤติกรรม “การดำรงชีวิตที่พอเพียงตามแนวพระราชดำริ” ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์. รายงานการวิจัย สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

มณฑา ไชยงาม. 2553. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน กรณีศึกษาเทศบาลเมืองคองหงส์ อำเภอนาดูน จังหวัดสงขลา. รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น

มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

มูลนิธิชัยพัฒนา. ม.ป.ป. **เศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

http://www.chaipat.or.th/site_content/50-publications/257-sufficiency-economy.html [24 มิถุนายน 2560]

เมธาสิทธิ์ ธัญรัตน์ศรีสกุล. 2559. **การพัฒนาตัวบ่งชี้พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: ประยุกต์ใช้โมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง**. งานวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา โรงเรียนราชินีบูรณะ จังหวัดนครปฐม. วารสารวิจัยสหวิทยาการไทย. ฉบับที่ 11 เล่มที่ 3 หน้า 39-45.

ยศ สัตสมบัติ. 2544. **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. 2534. **การพัฒนาชุมชนจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: บางกอกบล็อค.

เยาวนุช ทานาม. 2545. **การศึกษาความต้องการของผู้ปกครองเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยในโรงเรียนสอนภาษาจีน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต.

คณะศึกษาศาสตร์, สาขาการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2554. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

<http://www.royin.go.th/dictionary/> [3 ตุลาคม 2560]

รำไพ เกียรติอดิศร. 2555. **การศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพการเลี้ยงดูเด็กวัย 0-2 ปี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา

คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

โรงเรียนอนุบาลวัดคลองใหญ่. 2561. **อัตลักษณ์ของโรงเรียน**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

<http://www.anubarnkys.ac.th/anuban/index.php?name=page&file=page&op=atalak> [10 ธันวาคม 2561]

วรัทยา ธรรมกิตติภาพ, พีรพงศ์ ทิพนาค และ วิทยา เบ็ญจาธิกุล. 2558. **กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการจัดการธุรกิจชุมชนเพื่อการสร้างเสริมความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชน**. วารสารทางวิชาการมหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี. 4(พฤษภาคม 2558 – มิถุนายน 2558): 200-201.

วนิดา ชนินทุททวงศ์. 2543. **คู่มือการฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วม**. นนทบุรี: บริษัท วงศ์กมล โปรร ดักซัน จำกัด.

วรชัย ทองไทย. 2555. **บริโภคนิยม. วารสารประชากรและการพัฒนา**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://www.popterms.mahidol.ac.th/newsletter/showarticle.php?articleid=291>
[20 มิถุนายน 2560]

- วารสาร สยามโกเศศ. 2558. **สร้างนิสัยใช้จ่ายชาญฉลาดให้ลูก ตอนที่ 1.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.amarinbabyandkids.com/family/pay/> [15 พฤศจิกายน 2560]
- วารสาร ชัยทัพบ. 2544. **องค์ความรู้และประสบการณ์งานพัฒนา NGOs ภาคเหนือ ชุดที่ 2 การจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม.** เชียงใหม่: สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ.
- วารสาร หลวงมณี. 2559. **สร้างโอกาสการเรียนรู้ สร้างเยาวชนคุณภาพ สร้างสังคมคุณภาพ.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/618556> [15 พฤศจิกายน 2560]
- วินัดดา ปิยะศิลป์. ม.ป.ป. **คู่มือการเลี้ยงลูก ตอน วัยรุ่น.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว วีรยุทธ วิเชียรโชติ. 2548. **เทคนิคการเรียนการสอนแบบอารยวิถี ในกระบวนการวิธีสืบสวน-สอบสวน เพื่อการพัฒนา “เบญจลักษณ์”.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า
- หาญณรงค์ คชะ. 2550. **การขับเคลื่อนวิถีพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม: ศึกษากรณีพระสุบิน ปณีโต วัดไร่ล่อม อำเภอเมือง จังหวัดตราด.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะ สังคมสงเคราะห์ สาขาการบริหารสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- มงคล ศัยกุล และชญาณิชฎ์ รุ่งรังษี. 2550. **รูปแบบการเสริมสร้างพฤติกรรม “การดำรงชีวิตที่พอเพียงตามแนวพระราชดำริ” ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.** วิจัย, คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- มูลนิธิสยามกัมมาจล. 2558. **ตัวอย่างการจัดการเรียนรู้เพื่อ เสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียง.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- มูลนิธิสยามกัมมาจล. 2559. **สร้างโอกาสการเรียนรู้ สร้างเยาวชนคุณภาพ สร้างสังคมคุณภาพ.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/618556> [15 พฤศจิกายน 2560]
- ศรัญญา คัมภีระมนต์. 2556. **การออกแบบแผนจัดการเรียนรู้สาระภูมิศาสตร์ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบแก้ปัญหา เรื่อง ภัยธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนดอยเต่าวิทยาคม จังหวัดเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศศิณี ลิ้มพงษ์ และ สุจินดา งามวุฒิพร. 2557. **ตัวอย่างการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียง.** กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ศาลีณี บุญแก้ว และนันทกาญจน์ ชินประห์ษฐ์. 2557. **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การถอดบทเรียนและวิเคราะห์อัตลักษณ์ศูนย์การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สถานศึกษาพอเพียง มูลนิธิยุวสถิรคุณ.

ศาลินี บุญแก้ว และนันทกาญจน์ ชินประห์ชัย. 2559. การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายในการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.

กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สถานศึกษาพอเพียง มูลนิธิยุวสถิรคุณ

ศิริพร สุวรรณเทศ. ม.ป.ป. เลี้ยงลูกด้วยเหตุผลอย่างเดียวไม่พอ. [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

<http://www.love4home.com/index.php?lay=show&ac=article&id=111040&Ntype=2> [20 พฤศจิกายน 2562]

ศูนย์สถานศึกษาพอเพียง มูลนิธิยุวสถิรคุณ. ม.ป.ป. ความหมายและคำอธิบายหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

<http://www.sufficiencyeconomy.org/sufficiency-meaning/> [24 มิถุนายน 2560]

ศึกษาธิการ, กระทรวง. ม.ป.ป. คู่มือประเมินและเกณฑ์คุณภาพสถานศึกษาแบบอย่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (สถานศึกษาพอเพียง) ปี 2554 เป็นต้นไป.

_____. 2551. หลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย

_____. 2552. แนวทางการนิเทศเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา.

กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ประสานงานกลางการดำเนินการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำนักกิจการพิเศษ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. 2561. แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2562-2565 กลุ่มโรงเรียนในโครงการกองทุนการศึกษา โรงเรียนบ้านหนองใหญ่.

ศธ. น้อมนำพระราชกระแสในหลวง ร.9. (2559). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://www.thaipost.net/?q=%E0%B8%A8%E0%B8%98%E0%B8%99%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%A1%E0%B8%99%E0%B8%B3%E0%B8%9E%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%8A%E0%B8%81%E0%B8%A3E0%B8%B0%E0%B9%81%E0%B8%AA%E0%B9%83%E0%B8%99%E0%B8%AB%E0%B8%A5%E0%B8%A7%E0%B8%87%E0%B8%A39> [14 พฤศจิกายน 2560]

สนทพิมพ์ สิมมาทัน. 2552. เกษตรกรต้นแบบตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง. หนังสือพิมพ์กสิกร 82(4): 46-74.

สถานการณ์คุณธรรมของสังคมไทย. 2559. นิด้าโพล. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://nidapoll.nida.ac.th/index.php?op=polls-detail&id=427> [6 มิถุนายน 2560]

9 Habits พัฒนาอุปนิสัยพอเพียง มุ่งสู่เส้นทางแห่งความสำเร็จอย่างยั่งยืน. 2560. สถาบันเพิ่ม

ผลผลิตแห่งชาติ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.ftpi.or.th/2017/19114> [1 สิงหาคม

2561]

- สมคิด อิศระวัฒน์. 2542. รายงานการวิจัยเรื่องลักษณะการอบรมและเลี้ยงดูหลักเด็กของคนไทย
ซึ่งมีผล ต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมเดช รุ่งศรีสวัสดิ์. 2557. การขายบริการทางเพศของวัยรุ่นไทยบนสื่ออินเทอร์เน็ต. วารสาร
สมาคมนักวิจัย. 19 (1 มกราคม – เมษายน 2557): 69.
- สิระยา สัมมาวาจ. 2546. บริโณคนิยม: วัฒนธรรมสากลในยุคโลกาภิวัตน์. วารสารสุโขทัยธรรมมาธิ
ราช 16(1): 80-90.
- สิริลักษณ์ ยิ้มประสาทพร. 2548. กระบวนทัศน์ใหม่กับการเรียนรู้ของชุมชน. กรุงเทพมหานคร:
โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- สีลาภรณ์ นาครทรรพ. 2539. การศึกษากับการวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย: การศึกษาเพื่อการ
พัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุภาพจิต, กรม. 2543. คู่มือการสอนทักษะชีวิตเพื่อป้องกันเอดส์ (ปรับปรุงครั้งที่ 2). นนทบุรี:
กระทรวงสาธารณสุข.
- สุทธิวรรณ พลขำนิ. 2556. กระบวนการเรียนรู้และการใช้ชีวิตของนักศึกษาต่างชาติจีนที่กำลัง เรียน
ระดับปริญญาตรี ในจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขา การศึกษานอกระบบ
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุพจน์ แสงเงิน และคณะ. 2546. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาความเข้มแข็งของ
ชุมชน: ศึกษากรณีชุมชนแผ่นดินทองคอยรุตต์แก้ว: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุพรรณิ ไชยอำพร. 2550. รูปแบบแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน.
กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม)
สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน).
- สุภาพร เทพยสุวรรณ. 2560. 17 วิธีสอนลูกให้เชื่อมั่นในตนเอง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
<https://mgronline.com/qol/detail/9600000004914>. [7 ตุลาคม 2562]
- สุภางค์ จันทวานิช, เพ็ญศรี อรุณรุ่งเรือง และสุจารี จันทรสุข. 2533. สรุปรายงานสตรีกับการมีส่วนร่วม
ร่วม. น.21 ในรายงานการประชุมวิชาการเรื่องสตรีกับการมีส่วนร่วมในสังคม. 21
พฤศจิกายน 2533 ณ ห้องราชดำเนิน โรงแรมมาเจสติก. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2552. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 9. : สำนักพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาพรณ อุมลักษณ์, ปณิตธร ชัชรรัตน์ และ จันทร์จิรา อินจัน. 2558. กระบวนการเรียนรู้อย่างมี

- ส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของครอบครัวในการแก้ไขปัญหาการติ่มสุรา. วารสาร
 พยาบาลกระทรวงสาธารณสุข. 24(2558)
- สุมน อมรวิวัฒน์. 2545. รายงานผลการดำเนินโครงการนาร่องระดับชาติ เรื่อง การปฏิรูป
 กระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนนาร่อง: รูปแบบที่คัดสรร. กรุงเทพมหานคร: เอส ดี เค เป
 เเปอร์ ฟอรัม.
- สุมณฑา พรหมบุญ. 2540. “การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม” ใน ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม:
 ต้นแบบการเรียนรู้ทางด้านหลักทฤษฎีและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน
 คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สุมณฑา ศรีสวัสดิ์. 2553. การพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงใน
 สถานศึกษาในประเทศไทย โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากสาธารณรัฐประชาธิปไตย
 ประชาชนลาว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนาศาสตร์ภาค คณะ
 มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. 2541. การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ.
 กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์
- สุรชาติ จงจิตต์. 2550. แนวทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพลังงานทางเลือกของ
 ชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย.
- เสรี พงศ์พิช. 2550. วิธีคิด วิธีทำ แผนชีวิต เศรษฐกิจชุมชน. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์.
 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2540. ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม.
 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไอเดียสแควร์
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2560. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
 แห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564). กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2551. รายงานการศึกษา เรื่องระบบและกลไกการส่งเสริม
 บทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน. กรุงเทพมหานคร:
 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. 2552. การประเมินสถานภาพการมีส่วนร่วมของสถาบัน
 พระพุทธศาสนาในการส่งเสริมการจัดการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: เพลิน สตุติโอ.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 กระทรวงศึกษาธิการ. 2554. แนวทางการพัฒนา การวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึง
 ประสงค์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.
 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

- สำนักประชาสัมพันธ์เขต 1 ขอนแก่น. 2558. **สื่อที่มีอิทธิพลของเด็กและเยาวชน**. [ออนไลน์]
แหล่งที่มา: https://region1.prd.go.th/ewt_news.php?nid=17953 [10 สิงหาคม 2562]
- สันติภาพ อุดมมงคล. 2554. **ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงเรื่องการผลิตพืช สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองเชลียง อำเภอศรีสขณาชัย จังหวัดสุโขทัย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.
- โสภิตนภา ภิญาญ. 2552. **101 วิธี สอนลูกให้ยืนบนขาตัวเองได้**. กรุงเทพมหานคร: Dดี
ห้างสรรพศึกษา. 2553. **ทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructionism)**. [ออนไลน์].
แหล่งที่มา: http://202.143.156.4/edplaza/index.php?option=com_content&view=article&id=57:-constructionism&catid=29:2010-05-16-09-38-11&Itemid=53. [23 ตุลาคม 2560]
- อคิน รพีพัฒน์. 2523. “โครงการค้นคว้าวิจัยการส่งน้ำและการใช้น้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เล่ม 2.” น 52-53 ในรายงานการวิจัยโดยความร่วมมือระหว่าง IRRI และ the Ford Foundation. ขอนแก่น: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อดุลย์ จาตุรงค์กุล และ ดลยา จาตุรงค์กุล. 2545. **พฤติกรรมผู้บริโภค**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อดุลย์ วงศ์ศรีคุณ. 2543. **การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง: การวิจัยเชิงชาติพันธุ์อภิมาน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชา พัฒนศึกษา ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อติคม โกมลวิทยาธร. 2538. **ทฤษฎีว่าด้วยการศึกษาเรื่องสังคมบริโภคนิยม**. กรุงเทพมหานคร: ไมลล์พับลิชชิ่ง.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. 2540. **วิสัยทัศน์ไร้พรมแดน ว่าด้วยเศรษฐกิจการเมืองและวัฒนธรรม: รอยต่อแห่งยุคสมัย**. กรุงเทพมหานคร: แพรวสำนักพิมพ์.
- อรดาวลัย ธนาวุฒิ. 2555. **บทบาทของผู้นำชุมชนในกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่**. รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อรศรี งามวิทยาพงศ์. 2549. **กระบวนการเรียนรู้ในสังคมไทยและการเปลี่ยนแปลง: จากยุคชุมชนถึงยุคพัฒนาความทันสมัย**. กรุงเทพมหานคร: วิทยาการจัดการสังคม.
- อัจฉรา โพธิยานนท์. 2539. **การศึกษากับการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: 9119 เทคนิควรรณคดี.
- อัชฌาณีนี. 2551. **อาณาจักรแห่งหัวใจ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์ทีน.

ภาษาอังกฤษ

- Arnstein, S. R. **Eight rungs on the ladder of citizen participation**. In Cahn, S. E. and Passett, B. A. (eds) *Citizen Participation: Effecting Community Change*. New York: Praeger Publications.
- Aunola K, Nurmi JE, Onatsy-Arvilommi T, Pulkkinen L. 1999. The role of parents' self-esteem, mastery orientation and social background in their parenting styles. **Scandinavian Journal of Psychology**. 40(4): 307-317.
- Barbara L. McCombs, James E. Pope. 1994. **Motivating hard to reach students**. Washington, D.C.: American Psychological Association.
- Billman, J. and Sherman, J.A. 1996. **Observation and participation in early childhood settings: A practicum guide**. Boston: Allyn and Bacon.
- Bloom, B.S. 1956. **Taxonomy of educational objectives**. New York: David McKay.
- Dharmapiya, P and Saratun, M. (n.d.). **Cultivating a "Sufficiency" Mindset**. Retrieved from <http://www.environnet.in.th/wp-content/uploads/2016/11/002-Cultivating-a-Sufficiency-Mindset-Thailands-Educational-Strategy-for-a-Sustainable-Society.pdf>
- Epstein, J.L. and others. 1997. **School, family, community partnerships: Your handbook for action**. Thousand Oaks: Corwin Press.
- Kolb DA, Run IM, Osland JS. 1991. **Organization behavior: an experimental approach**. 5th ed. Engleweed: Prentice hall.
- Featherstone, M. 1991. **Consumer Culture and Postmodernism**. London: Sage Publications.
- Frias-Armenta M, McCloskey LA. 1998. Determinants of harsh parenting in Mexico. **Journal of Abnormal Child Psychology**. 26(2): 129-139.
- Harald Bergsteiner and Priyanut Dharmapiya (Piboolsravut). 2016. **Sufficiency Thinking**. Bangkok: A&U Academic.
- Hawkins, D. L., Best, R. J., & Coney, K. A. 2004. **Consumer behavior: Building marketing strategy**. 9th ed. New York: McGraw-Hill/Irwin.
- Heinich, Robert, and Others. 1999. **Instructional Media and Technologies for Learning**. 6th ed. New Jersey: Prentice-Hall.

- Kerling, F. N., and Lee, H. B. 2000. **Foundations of Behavioral Research**. Newyork: Harcourt College Publishers.
- Kotler, P. 1997. **Marketing management**. 9th ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Lantos, G. P. 2011. **Consumer behavior in action: Real-life application for marketing managers**. Newyork: M.E.Sharpe.
- McClelland, D.C. 1991. **The Achieving society**. New York: The free press.
- Miles, S. 2006. **Consumerism as a way of life**. London: Sage Publications.
- Schiffman, L. G., & Noble, S. M. 2000. Marketing segmentation by cohorts: The value and validity of cohorts in America and abroad. **Journal of Marketing Management** 16(1- 3), 129-142.
- Williams PD, William AR, Lopez M, Tayko NP. 2000.Mother's developmental expectation for young. **International Journal of Nursing Studies**. 37(4): 291-30.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก ก 1
แนวคำถามสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

เพื่อหาานิยามของคำว่า การบ่มเพาะ กระบวนการบ่มเพาะ และองค์ประกอบของกระบวนการบ่มเพาะ
อุปนิสัยพอเพียงของสถานศึกษา ครอบครัว และชุมชน

1. การบ่มเพาะ

1.1 ท่านคิดว่าการบ่มเพาะคืออะไร

1.2 ท่านคิดว่าการบ่มเพาะมีความสำคัญอย่างไร

2. กระบวนการบ่มเพาะ

2.1 ท่านคิดว่ากระบวนการบ่มเพาะคืออะไร

2.2 ท่านคิดว่ากระบวนการบ่มเพาะมีองค์ประกอบอะไรบ้าง

3. กระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน

3.1 ท่านคิดว่าองค์ประกอบของกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงของครอบครัว
สถานศึกษา และชุมชนมีอะไรบ้าง

3.2 ท่านคิดว่าปัจจัยและเงื่อนไขที่มีผลต่อกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงของ
ครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนมีอะไรบ้าง

4. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

4.1 ท่านมีข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงหรือไม่ อย่างไร

ภาคผนวก ก 2
แบบบันทึกการสังเกตอุปนิสัยพอเพียงของเด็ก

วันที่.....เดือน.....พศ.....เวลา.....

สถานที่.....

ผู้รับการสังเกต.....เพศ.....อายุ.....

ระดับชั้นการศึกษา.....

ตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้	ผลการสังเกต	
1) ดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม	1. ใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยในการใช้จ่าย 2. ใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี 3. ปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล 4. ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน 5. เป็นมิตรและแบ่งปัน 6. มุ่งมั่นทำงาน มีแผนการทำงานร่วมกับผู้อื่น	☐ มี ☐ มี ☐ มี ☐ มี ☐ มี ☐ มี	☐ ไม่มี ☐ ไม่มี ☐ ไม่มี ☐ ไม่มี ☐ ไม่มี ☐ ไม่มี
2) มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข	7. วางแผนการเรียนรู้ การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูลข่าวสาร 8. ใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม	☐ มี ☐ มี	☐ ไม่มี ☐ ไม่มี

ภาคผนวก ก 3

แบบสัมภาษณ์ครู/ผู้บริหารสถานศึกษา/ผู้ปกครอง/ผู้นำชุมชน/ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
ในการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อวิเคราะห์กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อ
เสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุนและเงื่อนไขอุปสรรคของกระบวนการบ่มเพาะ
ของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้เป็นเครื่องมือให้นักวิจัยสัมภาษณ์สัมภาษณ์ครู/ผู้บริหารสถานศึกษา/
ผู้ปกครอง/ผู้นำชุมชน/ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก

- ตอนที่ 1 ข้อมูลของผู้รับการสัมภาษณ์
- ชื่อ.....นามสกุล.....
- ตำแหน่ง.....
- สถานที่ทำงาน.....
- ตอนที่ 2 วันที่สัมภาษณ์.....
- เวลาที่สัมภาษณ์.....
- สถานที่ที่สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 3 ข้อคำถามสำหรับใช้ในการสัมภาษณ์

1. ครู/ผู้บริหารสถานศึกษา/ผู้ปกครอง/ผู้นำชุมชน/ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้กับเด็กมีกระบวนการบ่มเพาะอย่างไร

- 1.1 คุณลักษณะของอุปนิสัยพอเพียงของเด็กที่มีความสำคัญเป็นอันดับต้น ๆ
- 1.2 ความบ่อยของการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้กับเด็ก
- 1.3 วิธีการและขั้นตอนของการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็ก
- 1.4 การตั้งคำถามกระตุ้นคิดเพื่อให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงด้านการใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยในการใช้จ่าย
- 1.5 การฝึกให้เด็กวางแผนเพื่อให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงด้านการใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยในการใช้จ่าย
- 1.6 การฝึกให้เด็กลงมือปฏิบัติเพื่อให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงด้านการใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยในการใช้จ่าย
- 1.7 การประเมินและสะท้อนการเรียนรู้ของเด็กเองเพื่อให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงด้านการใช้ทรัพย์สินของตนเองอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี มีนิสัยการออม มีวินัยในการใช้จ่าย หรือไม่ อย่างไร
- 1.8 ตั้งคำถามกระตุ้นคิดเพื่อให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงด้านการใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี
- 1.9 การฝึกให้เด็กวางแผนเพื่อให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงอุปนิสัยพอเพียงด้านการใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี
- 1.10 การฝึกให้เด็กลงมือปฏิบัติเพื่อให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงอุปนิสัยพอเพียงด้านการใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี
- 1.11 การประเมินและสะท้อนการเรียนรู้ของเด็กเองเพื่อให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงอุปนิสัยพอเพียงด้านการใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี
- 1.12 การตั้งคำถามกระตุ้นคิดเพื่อให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงด้านปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล
- 1.13 การฝึกให้เด็กวางแผนเพื่อให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงอุปนิสัยพอเพียงด้านปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล
- 1.14 การฝึกให้เด็กลงมือปฏิบัติเพื่อให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงอุปนิสัยพอเพียงด้านปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล
- 1.15 การประเมินและสะท้อนการเรียนรู้ของเด็กเองเพื่อให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงอุปนิสัยพอเพียงด้านปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล

1.33 การฝึกให้เด็กวางแผนเพื่อให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงด้านด้านใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทัน การเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม

1.34 การฝึกให้เด็กลงมือปฏิบัติเพื่อให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงด้านด้านใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทัน การเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม

1.35 การประเมินและสะท้อนการเรียนรู้ของเด็กเองเพื่อให้เด็กมีอุปนิสัยพอเพียงด้านใฝ่เรียนรู้ ค้นคว้า รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม

1.36 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

2. ปัจจัยสนับสนุนที่ส่งเสริมให้กระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กมีอะไรบ้าง

2.1 ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับตนเอง

2.2 ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว

2.3 ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา

2.4 ปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

2.5 อื่น ๆ

3. เงื่อนไขอุปสรรคต่อกระบวนการบ่มเพาะอุปนิสัยพอเพียงให้แก่เด็กมีอะไรบ้าง

3.1 เงื่อนไขอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับตนเอง

3.2 เงื่อนไขอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว

3.3 เงื่อนไขอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา

3.4 เงื่อนไขอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

3.5 อื่น ๆ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขอขอบพระคุณที่กรุณาให้ข้อมูล

ภาคผนวก ข 1
รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการคัดเลือกโรงเรียนกรณีศึกษา

1. นายธีรเชษฐ์ บ้องจันมณีสกุล ผู้ประสานงานภาคกลาง ศูนย์สถานศึกษาพอเพียง มูลนิธิยุวสถิรคุณ
2. ดร. นันทกาญจน์ ชินประห์ษฐ์ นักวิจัย ศูนย์สถานศึกษาพอเพียง มูลนิธิยุวสถิรคุณ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

- 1) ศาสตราจารย์ ดร. ธีระ รุญเจริญ นายกมหาวิทยาลัยและศาสตราจารย์ประจำมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล และนายกสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย
- 2) ดร. อัจฉรา โยมสินธุ์ หัวหน้าภาควิชาการเงิน คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
- 3) ดร. รัตน์ดา เลิศวิชัย อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล
- 4) นาง ลัดดา จุลวงศ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนสัตยาไส

ภาคผนวก ข 2
รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

รายชื่อกลุ่มผู้ปกครองกรณีศึกษา

- 1) นางจินดา แสงจันทร์ ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ก
- 2) นางสร้อยพร ไชโย ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ก
- 3) นางนันทนาพร นามวงศ์ ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ก
- 4) นางธีราพร แจ่มประจักษ์ ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ก
- 5) นายสำราญ เดชสุภา ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ก
- 6) นายณัฐพงษ์ อำนวยศิลป์ ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ก
- 7) นายวิโรจน์ ศรีเบญจรัตน์ ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ก
- 8) นางทองคุณ สุจริต ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ข
- 9) นางสาวภาวริน เจริญสุข ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ข
- 10) นางวันเพ็ญ คำแก้ว ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ข
- 11) นางสาวนิราพร ฤทธิ์นภาพ ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ข
- 12) นางสมคิด ชัยวัฒน์โยธิน ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ข
- 13) นางสาวพัชรา ดั้นทอง ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ข
- 14) นางวิไล ณิชีร์ ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ข
- 15) นางบุญรอด ปราณีต ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ข
- 16) นางคณาอ้อย หอมจันทร์ ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ข
- 17) นางสาวราญจิตร สุขลาก ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ข
- 18) นางสาวไพโรส บัวโล ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน ข

รายชื่อกลุ่มครูและผู้บริหารกรณีศึกษา

- 1) นาย นพรัตน์ รุ่งโรจน์ ผู้อำนวยการโรงเรียน ก
- 2) นางสาว กรรณิกา บุญช่วย ครูโรงเรียน ก
- 3) นาย เทติภคดี แสงทอง ครูโรงเรียน ก
- 4) นางสาว ถนอมพรรณ มารูปหมอก ครูโรงเรียน ก
- 5) นางสาว ปวีณา จันทร์เรือง ครูโรงเรียน ก
- 6) นาย ประศาสน์ เกตุบรรเทิง ครูโรงเรียน ก
- 7) นางสาว จตุพร อึ้งประเสริฐ ครูโรงเรียน ก
- 8) นาง สยาม รุ่งหิรัญวัฒน์ ครูโรงเรียน ก

- 9) นางสาว รุ่งอรุณ สักวาล ครูโรงเรียน ก
- 10) นางสาว รัตนา แสงจันทร์ ครูโรงเรียน ก
- 11) นาย ทรงศักดิ์ พิทักษ์มงคล ผู้อำนวยการโรงเรียน ข
- 12) นางสาว เอรารรณ แก้วแสนชาติ ครูโรงเรียน ข
- 13) นาง ปราณี พิทักษ์มงคล ครูโรงเรียน ข
- 14) นางสาว นภาพร ยะหัตตะ ครูโรงเรียน ข
- 15) นางสาว สมปรารถนา ส่องแสงจันทร์ ครูโรงเรียน ข
- 16) นางสาว อรุสสุชาดา มณีโชติ ครูโรงเรียน ข
- 17) นางสาว จิตติรัตน์ ตำนนอก ครูโรงเรียน ข
- 18) นาง ฉันทพร มีทา ครูโรงเรียน ข
- 19) นาย ภีรวัฒน์ หล่มวงษ์ ครูโรงเรียน ข

รายชื่อกลุ่มผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนกรณีศึกษา

- 1) นาง สุนันท์ ชนะพจน์ คณะกรรมการชุมชนโรงเรียน ก
- 2) นาง ชนกนันท์ ประทีปาระยะกุล คณะกรรมการชุมชนโรงเรียน ก
- 3) นาง พนิดา อินทรเกษร ประธานชุมชนโรงเรียน ก
- 4) นาง มาลัย จรรยา คณะกรรมการชุมชนโรงเรียน ก
- 5) นาง จิรัชญา ตะเคียนงาม ประธานเครือข่ายผู้ปกครองโรงเรียน ก
- 6) นาง เตี๋ยง วัฒนะไมตรี คณะกรรมการชุมชนโรงเรียน ก
- 7) นาย ถวัลย์ สุจริต ผู้ใหญ่บ้านโรงเรียน ข

ภาคผนวก ข 3
รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

1. ดร. อัจฉรา โยมสินธุ์ อาจารย์ประจำภาควิชาการเงิน คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
2. ดร. วรุฒิ แสงเฟื่อง ผู้อำนวยการสถาบัน M.Q. Center
3. ดร. อุทุมพร อินทจักร์ อาจารย์ประจำภาควิชาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
4. ดร. นันทิดา จันทร์รางศู อาจารย์ประจำหลักสูตรวัฒนธรรมศึกษา สถาบันวิจัยวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหิดล
5. ผศ. ดร. อรุณี หงษ์ศิริวัฒน์ รองคณบดี คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	ซัชชญา คอร์เรียม
วัน เดือน ปี เกิด	20 มิถุนายน 2523
สถานที่เกิด	
วุฒิการศึกษา	สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต เอกวิชาภาษาอังกฤษ (เกียรตินิยมอันดับ 2) คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อปีการศึกษา 2555
	สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอน ภาษาอังกฤษ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อปีการศึกษา 2559
	และเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2558
ที่อยู่ปัจจุบัน	160/40 หมู่ 2 ถนนสุขประยูร ตำบลหนองหงส์ อำเภอพานทอง จังหวัด ชลบุรี 20160